

Ușa interzisă

Gabriel Liiceanu

*Ce mai e și cartea asta?
Jurnal, de fapt, nu e,
eseu nu e, tratat nu e, roman nu e.
Cel mai corect ar fi să spun
că este explozia (neîncadrabilă)
a ființei mele pe parcursul unui an.
Dar ce lucru formidabil:
această explozie
mă redă mie însumi întreg.*

2001

3 mai

Prima însemnare cu miză "terapeutică", una care dovedește că durerea începuse, că boala de suflet urca în mine și că încercam o ieșire timidă și disperată tocmai în direcția scrisului — leac pe care îl administram prostește, pentru că el nu are efect în faza acută, ci doar în remisie și în convalescență —, am făcut-o duminică, 7 ianuarie, către ora 4 după-amiază. Am mai avut puterea s-o strecor, intuindu-i valoarea de document inaugural a ceea ce stătea să vină, între copertile bej ale unui dosar recuperat, pe care scria, nu știu de ce, "Roumanie".

Acum când recitesc această însemnare, îmi dau seama cât de nepregătite sînt cuvintele pentru a exprima destrămarea. Cineva — și eu însumi ar trebui să-i dau dreptate —, recitind astăzi ce am scris atunci, m-ar putea socoti patetic și poseur sau, și mai rău, ar putea spune că fac literatură de proastă calitate. Tocmai asta e neplăcut: cuvintele nu sînt apte, în asemenea momente, să transmită o stare de alarmă care e total incompatibilă cu literatura. Îmi amintesc perfect ce simțeam atunci și am să-mi amintesc mereu dintr-un motiv foarte simplu: îmi era, sufletește, nespus de rău. Am început să scriu așa cum în căderea pe o pantă abruptă te agăți de tot ce îți iese în cale: cădeam trăgînd după mine propriile mele cuvinte. Iar cuvintele erau ultima barieră pe care o mai puteam pune în fața răului, singurul "lucru" peste care am dat pipăind în jurul meu, arma pe care am ridicat-o pentru a încerca o ultimă rezistență înaintea cedării finale. Voiam, dublînd răul acesta prin cuvinte, să-l alung, sau măcar să-l țin la distanță, numindu-l. Niciodată, scriind, nu am fost mai departe de literatură. Eram pacient, încercam să-mi fiu medic și foloseam cuvintele așa cum folosește un credincios mînerul spadei, ca pe o cruce improvizată ridicată în fața unui spectru. Mi-am propus atunci să consemnez, pur și simplu, tot ceea ce simțeam. Eram asemeni unui căpitan de vas care relatează în jurnalul de bord ce se întîmplă înainte de scufundarea navei. Eram asemeni unui polițist care întocmește procesul verbal al unui accident. Eram asemeni unui entomolog care descrie, descompunîndu-le, mișcările unei coleoptere.

Numai că vasul care se scufunda, omul lovit în plină stradă, obiectul descrierii mele — acestea toate erau propriul meu suflet. Iar sufletul meu, în clipa aceea, era nespus de bolnav.

Pentru că sufletul nostru este imaterial, oamenilor, celor mai mulți, care nu știu cît de greu poate el să atîrne uneori, nu le vine să creadă că sufletul doare așa cum dor un picior, burta sau capul; că poți face o "gripă psihică" sau "piatră la suflet", că te poți pomeni de pe o zi pe alta cu o ciroză sufletească. Cum se poate așa ceva? Nu era firesc ca, odată ieșit la suprafață (fie doar și pentru cîteva zile) să încerc să aflu care e mecanismul care ne ține deasupra și ce anume se întîmplă atunci cînd ne scufundăm? Dar iată mai întii, transcrisă întocmai, însemnarea aceea făcută în după-amiaza unei duminici din luna ianuarie:

"Cum se poate schimba «culoarea» unei zile? Te poți vindeca scriind în chiar clipa în care îți este cel mai greu? Pot eu schimba tonul acestei zile *scriind ce scriu acum*, pur și simplu

scriind? Să mai rămîn agăţat de cuvinte — încă o propoziţie, şi apoi încă una — cu speranţa că ele mă vor scoate la mal din acest înec în dezgustul de mine? Dacă îmi spun asta, dacă *îmi scriu*, mă ajut oare? Şi apoi cum poţi scrie în timp ce îţi vine să te ascunzi şi să dispari? Cît timp se poate prelungi acest exerciţiu pe fond de lehamite continuă, cu un nod în gît, cu respiraţia nedusă pînă la capăt, cu gustul ăsta mizerabil de iască şi leşie? Duminicile după-amiaza... Toate zilele în insuportabilul după-amiezei lor... Panica urîtului care mă cuprinde la căderea zilei... Nimic din ce ai putea face să nu te atragă: nici să te ridici din fotoliu, nici să rămii, nici să citeşti, nici să dormi, nici să mănînci, nici să vorbeşti, nici să mergi. Cam la atît se reduc posibilităţile noastre. Rămîne, doar, tentaţia vagă de a te așeza în pat, cu genunchii la gură, pliat în tine ca înainte de a fi fost expulzat în existenţă, fetus recucerit, renăscut din valul de greaţă care te împinge încet către ţărnul pre-inceputului tău. Nu este acesta modul cel mai simplu de a dispărea, prin retro-gradare, prin gîndul că ai putea să ieşi din camera vieţii prin chiar uşa pe care ai intrat în ea?

Dar nici măcar să mă ridic nu pot. Nu pot să ajung pînă la pat pentru *a mima* starea în care aş vrea să fiu. Ce îmi rămîne, atunci, să fac? Mai ales să nu ascult muzică, să nu-mi administrez, prin insidia sunetului,, o supradoză de otravă. (De ce muzica mă înfundă mai tare?) Să scriu, să scriu... Dar ce să scriu mai departe? Cuvintele mi s-au terminat şi, odată consemnată această grimasă a durerii, nu mai urmează decît căderea în propriul meu gol."

Medicii numesc această stare depresie. Eu o înţeleg mai bine ca dezagregare a sistemului de iluzii în virtutea căruia înaintăm, făptuim, ne agităm, dăm contur clipei următoare şi zilei de miine. "Sistemul de iluzii" — acesta este pintenul întregii noastre vieţi, "morcovul existenţial" pe care viaţa ni-l aşază şi ni-l flutură sub nas, planurile pe care le alcătuim din propria noastră substanţă vitală şi pe care le ridicăm, ca pe un prunc nou-născut, deasupra capului nostru, pentru a le așeza apoi, de îndată ce le-am făcut, la o distanţă convenabilă de locul în care ne aflăm, urmărindu-le neabătut prin ani, asemeni unui animal care merge, halucinat, pe urma de miros a hranei sale. Aşa se naşte *sensul* vieţii noastre. Numai că hrana pe care o adulmecăm fără încetare cu fiecare zi nou începută, *noi* sîntem cei care o secretăm şi tocmai fabricarea aceasta neîntreruptă a "sistemului de iluzii" este garanţia sănătăţii noastre mentale.

Pentru că dacă nu ar fi aşa, ce ne-ar mai ţine în viaţă pe noi toţi, fiinţe născute cu o condamnare la moarte în buzunar? Dacă nu ar fi *air bag-ul* acesta montat discret în viscerele noastre, balonul ăsta umflat cu iluzii menit să ne apere de şocul ciocnirii cu singura perspectivă certă a vieţii noastre (care este sfîrşitul), nu ne-am trezi cu sufletul stîlcit în fiecare dimineaţă? Dacă nu am fi prinşi în plasa puzderiei de lucruri pe care *ne propunem* să le facem — de la cele mai mărunte (chiar şi pentru a bea un pahar de apă e nevoie de un atom de voinţă şi de iluzie) şi pînă la cele mai măreţe — ce ne-ar ţine atît de bine înfipti în "această coajă de pămînt"? Gîndul că am putea lăsa ceva în urma noastră? Ceva care "ar străbate secolele"? Care secole? Cele care se vor pierde în "praful şi pulberea" istoriei? Şi care istorie? Cea care poate să dispară de pe o zi pe alta prin considerabilul potenţial de autodistrugere al speciei umane? Sau cea care — admiţînd că în specia aceasta ar exista resurse ultime de redresare (ingineria genetică?) — se va pierde oricum în chip "natural", cu toate înfăptuirile ei, în incendiul final (e drept, de peste cinci miliarde de ani) al Pămîntului, urmat de definitivă răcire a Soarelui şi de "speranţa" apariţiei Vieţii (în vederea altei distrugerii finale) în alt punct, nebănuit, al Universului?

Aşa stînd lucrurile, coexistenţa cu "vanitatea lumii" este posibilă în virtutea "sistemului de iluzii": iluzia că trebuie să am un "urmaş", că trebuie să dau din coate pentru a ocupa un loc pe scena lumii, că trebuie să mă bat pentru o idee, că trebuie să am o funcţie şi putere şi bani, că trebuie să scriu, să pictez sau să compun, că trebuie să însemn "ceva" pentru semenii mei, că gesturile mele pot influenţa sau schimba în vreun fel "cursul lumii". Toată viaţa stă şi creşte pe acest ţesut de iluzii.

Dar de ce trebuie numite toate acestea "iluzii"? De ce ar fi iluzie fapta vindecătoare a medicului, fapta constructorului sau a fabricantului de cărţi? Este iluzie sănătatea mea redobîndită, casa pe care am aranjat-o după gustul meu şi în care se desfăşoară actele fundamentale ale vieţii mele, cartea pe care o ţin în mînă seara înainte de a adormi? Răspunsul frust, neruşinat şi de prost gust este că la capătul tuturor lucrurilor pîndeşte marele gol de fiinţă. Tocmai pentru că toate gesturile noastre nu îşi au capătul în sine şi nu se pot justifica în chip etern, ele sînt absorbite de "adevărul tare" al morţii şi devin în fondul lor ultim *iluzii*. Pentru ca să putem înainta în viaţă, pentru ca să nu ne instalăm în catalepsia nonsensului, este nevoie de un sistem de iluzii, de un "ca şi cum" al eternităţii din care gîndul

morții să fie periodic izgonit. Numai dacă ținem ochii închiși "într-o anumită privință" sîntem sufletește integri. "Sistemul de iluzii" este singurul garant al acestei miopii existențiale, singura pavază împotriva lucidității care încearcă să ne convingă, în fiecare dimineață, că nu avem nici un motiv serios ca să ne părăsim patul.

Să nu umblăm, așadar, la sigilul ce pecetluiește iluziile în care sîntem genetic împachetați. Pentru că în codul ființei noastre iluzia a fost pusă asemeni unei enzime care, dispărînd, ar bloca metabolizarea substanțelor ce face cu puțință viața. Am putea s-o imaginăm la fel de bine ca pe un strat protector fără de care sufletul ajunge în contact direct cu luciditatea și se destramă. Ceea ce nu înseamnă că luciditatea, cită vreme iluzia funcționează, devine pur și simplu inexistentă și că atîta vreme cît iluzia ne menține ferm pe tărîmul sănătății mentale, adevărurile pe care luciditatea ni le semnaleză ar fi de tot ignorate. Numai că nefiind ignorate, nu înseamnă că ele nu ne dau pace. Dimpotrivă, ele stau undeva la periferia ființei noastre, într-o discreție cuviincioasă. Ca să le sesizăm, trebuie să tragem cu ochiul la ele, să ni le "aducem aminte", ceea ce înseamnă că îndeobște ele nu sînt acolo, "în minte", și că trebuie chemate și scoase din ascunzișul lor. Mecanismul bolii în asta constă: în mutarea "adevărului ultim" al vieții din periferia privirii în centrul ei. În transformarea lucidității din accident în metodă. În ecorșaj. În jupuirea vieții de iluzie, care e epiderma ei.

Într-un film al lui Kubrick, un bărbat străbate, în vis, un coridor nesfîrșit ale cărui camere, pustii, au ușile larg deschise. Succesiunea monotonă a camerelor nepopulate și terifiante se întrerupe pe neașteptate. În mijlocul unei camere, cu fața întoarsă către ușă, se află, în splendoarea goliciunii ei, o femeie care îi face semn bărbatului să intre. Acesta se apropie și o ia în brațe. Aparatul se rotește apoi încet, ajunge în spatele femeii și atunci vedem că miinile bărbatului care au cuprins-o s-au înfipt într-un trup ecorșat și putrid, în straturile de *sub* piele, în mușchii dezveliți, în sînge, în cartilagii și în oasele care răsar ici și colo.

Kubrick ne pune aici în fața unui subiect ambiguu: însuși trupul nostru. Care este "adevărul" lui? Este oare un om în pielea goală — "gol"? Sau mai degrabă el este "îmbrăcat" în propriul lui derm, în vreme ce adevărata goliciune presupune o dezvăluire suplimentară, accesul la visceralitate prin jupuire, disecție și eviscerare? Cînd strîng în brațe un trup, ce "atîrna" mai greu: catifeaua pielii sau digestia bine ascunsă sub această catifea? Cînd sărut, în joc e extazul sau transferul de salivă de la o gură la alta? Două trupuri înlănțuite sînt sublime? Sau actul împreunării este o gimnastică grotescă însoțită de grohăituri?

Așadar, cită vreme există obiecte ambigue, obiecte care prezintă, oferă, expun și care, simultan, retrag, ascund, camuflează, totul devine în fond o chestiune de perspectivă și alegere. Comportarea noastră față de aceste obiecte implică întotdeauna opțiunea: vrem să rămînem la nivelul splendorii epidermei sau, printr-un imprudent gest de "dezgolire", vrem să pătrundem în "adevărul" viscerelor? Ce este "mai adevărat" într-un obiect: vizibilul lui imediat? Sau ceea ce este ascuns în el, îndepărtatul, ceea ce nu-ți cade sub mîină, dar care, ascuns fiind, poate la o adică, cu prețul unui efort sau al unei operații anume, să devină vizibil?

Această puțință de a face vizibil ceea ce în primă instanță este ascuns este temeiul îndepărtat al prăbușirii sistemului de iluzii. Epiderma poate fi denunțată ca iluzie și "iluzia epidermei" poate fi astfel surpată tocmai pentru că visceralele unui trup, ascunse fiind, nu sînt și principial invizibile. Boala, suferința și moartea pot fi foarte bine, cel puțin în clipa asta, neexplicite, pliate, la pîndă doar. Dar ele pot, în principiu, să apară, să fie văzute și să fie proclamate ca "adevăr ultim" al vieții. Ce importanță are că ele sînt camuflate sub stratul acesta de agitație, de vorbe, de bucurii, distracții și aspirații pe care îl numim îndeobște "viață"?

Boala pe care medicii o numesc depresie, și pe care am preferat să o numesc prăbușirea sistemului de iluzii, este acest ecorșaj existențial. Cînd ea survine, mecanismul prin care privirea noastră se mulează pe ambiguitatea lucrurilor, dozînd *întocmai* cantitatea de ascuns care trebuie să corespundă fiecărei dezvăluiri, se dereglează. Depresia este insurecția nevăzutului. Suprafața, sediul splendorii, este constrînsă să abdice. Regula este acum a adîncului, a neantului, a prăpastiei, a tot ceea ce pînă atunci stătuse la pîndă.

De ce oare orice lamentație *pe față* se instalează în *kitsch*? De ce a vorbi despre "lucrurile ultime" este impudic și stînjenerator? Există pesemne o *intimitate a speciei umane* și poate că pe teritoriul ei trebuie să intri cu precauția cu care intri în dormitorul cuiva.

(Adevărul este însă cu totul altul: *orice* se poate spune dacă este *bine formulat*.)

Plicare, "a îndoi" și "a înfășura" (a dat *plier* și *pli* în franceză). *Explicare*, "a desface" și "a desfășura". *Pliez* o hîrtie (o îndoi) sau *pliez* un pergament (îl fac sul, îl înfășor). În *Don Giovanni*-ul lui Losey, aria *listei* este rezolvată spectaculos: Leporello, însoțit de doi valeți, depliază, desfășoară, mai întii pe treptele palatului, apoi pe pajiștea din față, listele pe care sînt consemnate cuceririle stăpinului său. Leporello, de fapt, *le explică*.

Exact asta este un *jurnal*: un mod de a *explica*, de a desfășura în cuvinte sulul înfășurat al vieții noastre. Cei mai mulți oameni mor pliați, împăturiți, așezați pe raftul ce le-a fost hărăzit de către natură și societate. De fapt, cu toții vrem "să ne explicăm", să ne depliem, să spunem de ce am făcut sau de ce ți-am făcut cutare lucru, ce ne propunem să facem, ce am fi făcut dacă... Dar pînă la urmă sfîrșitul ne prinde pe fiecare într-o înfășurare sau alta, "neexplicați".

(Dumnezeu e singurul care se poate *explica* pînă la capăt. Apoi — dar e același lucru — Spiritul în filozofia lui Hegel. La Kant și la Heidegger omul devine pliul conștient de limita deplierii sale.)

8 mai

Filozofii nu pot fi iubiți, ci doar respectați și, la rigoare, detestați. Medicul care îți spune cît mai ai de trăit îți impune prin autoritatea științei lui, dar tocmai pentru că îți răpește orice speranță, el nu are cum să fie iubit. Or, filozofii sînt aducătorii relei-vestiri. Nelăsîndu-ne să ne desprindem de "solul fenomenal" și de "tărîmul experienței", pentru a ne avînta către zeii trimițători de semne, către farmecul coincidențelor și către o eternitate improbabilă, ei seamănă cu guvernantele bătrîne al căror suflet este prea uscat pentru a avea acces la lumea magică a copilului pe care îl țin de mînă. Ca și copilul, omenirea vrea să fie dusă de mînă de magi, vrăjitoare, îngeri și zei. Scriitorii și misticii, vînzătorii specializați de iluzii, vor avea întotdeauna cîștig în fața filozofilor. Luciditatea nu are cotă bună pe piața cărții.

Mă uit în depresia surorii mele ca într-o oglindă care mărește. Mă uit la ea și mă văd pe mine cel de acum o lună-două, torturat, chircit sufletește, cu punțile către exterior ridicate, cu dinții strînși, electrocutat de un frison care îmi zgîlție fără încetare ființa. Pentru că am suferit ca ea și pentru că mă recunosc în ea pot să simt mila, dorința de a ajuta și iubirea. Pentru că ea este eu, pentru că ea e duplicatul meu, pentru că o înțeleg cu ajutorul *meu*, o pot iubi. Orice proiecție trece printr-o introiecție prealabilă. Iubirea este de fapt mila de tine proiectată asupra altuia sau uitarea de sine care se înalță pe o prealabilă conștiință a eului propriu. Iubește-ți aproapele *ca pe tine însuși*. Deci mai întii cunoaște-te și iubește-te, dacă vrei să te deschizi către altul.

Corolar: Toți tortionarii ar trebui torturați (dar nu de către oameni, ci de către îngeri și zei punitivi; vezi Eriniile la greci). Apoi ar trebui aduși în fața victimelor lor: le-ar îmbrățișa și le-ar cere iertare, conștienți, de-abia *acum*, prin oroarea suferită, de oroarea comisă. Oamenii sînt răi pentru că nu au imaginația tranzitivității răului pe care îl fac: nu se pot pune în locul celuilalt, nu pot simți pe pielea *lor* ceea ce i-au făcut pe ceilalți să simtă. Binefăcătorii omenirii sînt cei care au imaginația răului altuia prin har, fără nevoia prealabilă a experimentării lui pe propria lor piele.

10 mai

Se poate oare scrie "rece" despre lucruri patetice? Nu presupune oare geniul un anumit mod de a manipula emoția și de a o aduce la forma în care ea devine suportabilă, putînd fi "gustată estetic"? Cum se poate scrie convenabil despre lucrurile ultime?

Aceeași întrebare este valabilă și cînd e vorba de o emoție socială. Interesant cum imediat după Revoluție, după 1989, "situarea afectivă" a societății românești, *Befindlichkeit*-ul ei, s-a ridicat cu cîteva grade, asemeni febrei măsurate de un termometru. Corpul social colcăia de afecte: de spaime, de speranțe, de ură, de iluzii risipite. În acest

context de paroxism afectiv, de coborîre patetică pînă la stratul ultim al ființei noastre sociale, pînă la crusta groasă de minciună, ticăloșie și duplicitate, am scris rîndurile intitulate *Apel către lichele* și, apoi, vreme de doi ani, textele "patetico-politice" strînse într-o carte sub acest titlu. Tocmai pentru că emoția acelor ani a fost exprimată acolo *ca atare*, pentru că nu am putut să mă desprind de ea și să o prelucrez, într-un cuvînt, pentru că nu am știut să-mi manipulez indignarea, textele acelea *datează* și ele rămîn "simple" documente ale unei comoții istorice, semne ale unei isterii în mers.

15 mai

Julien Green povestește în *Jurnalul* său vizita unui prieten care i se plînge că își pierde memoria. În urmă cu cîțiva ani ținuse o conferință despre religiile orientale, iar astăzi subiectul îi era complet străin. Uitase tot. Green îl consolează spunîndu-i că natura operează anume așa, păstrînd în creier doar esențialul. "Da, răspunde prietenul, dar pierd lucruri care făceau parte din *Bildung*-ul meu."

Aceasta e problema mea. Tot ce am citit, conspectat, subliniat, adnotat — cu pedanterie extremă — în deceniile trei și patru ale vieții mele s-a șters. Și nu e vorba de lecturi secundare, ci de cele care, întocmai ca în cazul povestit de Green, făceau parte din formația mea esențială: presocraticii, dialogurile lui Platon, cărți aristotelice, scrieri carteziene, Hegel, Schelling, Kierkegaard, romantici germani, literatura greacă și latină. Încetînd să traduc, către 40 de ani, din comentatori aristotelici și din Platon, am pierdut greaca. Grav e, de asemenea, că revenirea la toți aceștia nu mă mai atrage. În afară de o anumită carență care ține de "profesia" mea, nu simt în fapt că am pierdut ceva. Pasiunea pură care mă purta către "a ști" un autor sau altul s-a stins de mult. Nu mă mai interesează decît ceea ce mi se adresează în mod direct, ceea ce are legătură cu mine, cu viața mea, sau ceea ce îmi provoacă o fericire intensă, făcîndu-mă să mă pierd în perfecțiunea *altei* lumi. Însă cărțile care pot să facă asta sînt extrem de rare: *Maestrul și Margareta*, *Război și pace*, *Frații Kararnazov*, *Moartea lui Ivan Ilici* — atît e ceea ce-mi vine în prima clipă în minte.

Cum de am ajuns aici? Cum de am pierdut total superstiția culturii? E oare vorba de o împuținare progresivă sau de o dorință disperată de a ajunge *la mine* fără mască, fără trucaj, fără paiete?

Criza s-a produs în 1983, la Heidelberg, cînd eram bursier Humboldt. Mă înscriesem cu o teză la Sorbona: *Problema limitei (peras, în greacă) de la presocratici la Plotin*, pe care profesorul Pierre Aubenque, faimosul comentator al lui Aristotel, o acceptase cu oarecare entuziasm. Mă duceam zilnic în biblioteca de limbi clasice a Universității, instalată într-un superb bastion din secolul XVII de pe malul Neckarului, și inventariam contextele în care apărea cuvîntul miraculos de limită la Homer, Alceu, Sappho sau tragici, vrînd apoi să văd ce mutații suportă sensul lui în trecerea de la literatură la filozofie. Într-o bună zi mi-am dat seama că voi termina prin a scrie o carte de 500 de pagini care va lua loc pe rafturile unei biblioteci ca aceea în care mă aflam, o "teză" pe care o vor deschide cîțiva oameni în următoarele decenii. Imaginea acestui destin de vrednicie sterilă nu mi-a surîs deloc. Unde eram *eu* în toate acestea, redus la extragerea cîtorva mii de fișe și la o inteligență speculativă și combinatorie? Am preferat să scriu scrisori lungi către cei de acasă în marginea *Jurnalului* pîltinișean care tocmai apăruse (din corespondența aceea s-a născut apoi *Epistolarul*), să citesc cărțile interzise în țară despre istoria sumbră a veacului și să mă gîndesc la *altfel* de a scrie cartea despre limită, care nu-mi dădea pace, ca o promisiune neîmplinită. Mai tîrziu, cînd a apărut, purta în ea urma răzvrătirii mele de atunci: în nici o pagină a ei nu puteai afla un citat, un nume de autor sau de operă. Pe scurt, nici o referință culturală. Tonul continua să fie al unui discurs speculativ, dar "impuritatea filozofică" pîndea la tot pasul. Erau acolo pagini despre nehotărîre, despre mîngiere, despre "atingerea mîinilor". Era peste tot gîndul meu netrucat, negrevat de datorii culturale. Și era chiar mai mult: era impudoare, adică asumarea unui început pe linia mărturisirii. Timid și șovăitor, încercam să mă apropiu de mine.

Nenorocirea era că prin formația mea eu nu aveam un "la mine". Nefiind scriitor, nu mă puteam re-investi în *personaje*, nu puteam apăsa, într-un etern travesti, pe clapele umanității vorbind de fapt despre mine. Nu-mi puteam regiza intrările în scena lumii și nu-mi puteam exhiba, la adăpostul diferitelor măști, frumusețile și mîrșăviile prinse strîns în mănunchiul unicului meu eu. Eul meu, asemeni eului oricărui individ de pe lumea asta, cu gîndurile,

căderile, exaltările și obsesiile lui, nu interesa filozofia. El era pus în paranteză, era relegat în regiunea precară a "suflețelului" lui Noica, era hulit ca purtător de spaime, remușcări, regrete, culpe imaginare și reale. Până și visele lui erau vinovate și impure, pentru că te trăgeau "în jos", către tine, în loc să te trimită la "uitarea bună", în imperiul fără patimi și fără dureri, geometrizant și speculativ, al spiritului. Nu ajunsese Noica să-și dorească să viseze cu spiritul și să opună "visele spiritului" "viselor sufletului"? Pe scurt, sufletul suferă, spiritul gîndește. Bine condus, bine antrenat, individul ajunge să fie o *funcție* a înțelegerii, iar filozofia devine astfel indirect mîntuitoare. Filozoful nu ține jurnal (decît "jurnal de idei"), iar biografia lui nu interesează. Ca să devii filozof, trebuie să ai o *idee*, o idee care să te poarte cu ea toată viața, pe care să o modulezi și care, ca răsplată, te scoate, ca o macara miraculoasă, din mlaștina vieții și te depune, nou-născut și imaculat, pe țărmurile spiritului. Iar odată ajuns acolo poți privi lumea, cu colcăiala ei dostoievskiană, de sus. Totul e, repet, să ai o "idee", singurul, adevăratul pașaport de intrare în lumea filozofiei. "Care vă este ideea?" era întrebarea cu care Noica îi făcea pe discipolii săi să tremure. Pentru că fără "idee" ce te făceai? Rămîneai condamnat la lumea sublunară a sufletelului, ceea ce însemna a literaturii, a artelor sau, și mai rău, ajungeai să îți pui nemijlocit problema mîntuirii. Iar eu eram foarte mîndru: eu aveam "ideea" — *limita*, nu? —, iar la capătul ei pîndea, ca o promisiune și o împlinire de o viață, sistemul: *peratologia*. Puteam să dorm liniștit. Nu era ideea aceasta a limitei cheia fermecată cu care puteam să pătrund în gîndirea tuturor gînditorilor lumii, ba mai mult, cu care puteam să descui toate încăperile vieții, să le înțeleg, să le explic, să le rînduiesc după cum vreau? Ce beție să poți cuceri lumea nesîngeros, dintre patru pereți, printr-o simplă campanie a gîndului, așezat pur și simplu la un birou!

Și chiar așa s-a și întîmplat! După ce am scris 200 de pagini despre limită mi s-a părut că am aflat "ce este viața". Ba mai rău: l-am descoperit pe Dumnezeu la capătul unei demonstrații, ca "sursă a libertății noastre". Mă chinuisem, ce-i drept, să *înțeleg*, dar lucrul dăduse roade: dintr-un pas ajunseseam la capătul drumului. Nu mă aflu, cum cereau unii filozofi, *pe drum*, ci la capătul lui. Cu o simplă idee, ca o săgeată bine orientată, atinsesem ținta. S-ar părea că ideea mea era atît de bună încît, pusă cît de puțin la lucru, își epuizase domeniul și mijloacele lui. La capătul cărții mele filozofia se topise și dispăruse ca prin farmec. Armura ei, cu care treceam cu un pas sigur prin viață (filozofii au fost întotdeauna infatuați), s-a desfăcut din cheatori și m-am pomenit, golit de orice superstiție, singur față în față cu mine, cu sufletelul meu, neștiind încotro s-o apuc, ars de îndoială și patimă ca în ceasul dintii al vieții.

O, Doamne, nu înseamnă că am dat dintr-o dată cu piciorul la tot ce însemnase pînă atunci viața mea. Știam, în continuare, ce este o ispravă filozofică și pentru că asistasem, prin Noica, pe viu la ce înseamnă nașterea ei, admirația mea pentru scrișnetul suprem al minții rămăsese intactă. Dar tocmai pentru că *asistasem*, pe lîngă acest scrișnet putusem să disting și altceva, un lucru pe care l-aș numi generic, transcendental și existențial, "scîncetul lui Noica", un scîncet pe care toți filozofii îl aveau, ca însemn, pecete, stigmat al alcătuirii lor umane și pe care aproape toți se căzneau să-l ascundă, să-l facă neauzit. Această pudoare sau poate această trufie îi mutila pe toți: gîndirea lor era într-o parte, iar viața lor într-alta. Plîngeau pe tăcute, sufereau pe tăcute, aveau extaze, concupiscente, căderi — pe tăcute. Se fereau cu toții de *etică* tocmai pentru că nu știau să-și integreze viața și să-și asume imoralitatea ei funciară. Ce să mai vorbim de sex! Scriind, păreau cu toții asexuați și tăceau în privința singurului lucru care îi îngenuchea și pe zei.

Platon fusese singurul care gîndise rămînînd pe terenul vieții. Tot ce-a urmat după el nu a fost, cum s-a spus, o suită de note de subsol la filozofia lui, ci *cu totul altceva*, un viraj extrem, artificiu "gîndirii pure", o abstracție nefericită care a început cu Aristotel și a culminat cu idealismul german. Limbajul natural și imitația lui literară, care la Platon exista sub forma "dialogului", a fost spulberat și în locul lui a apărut "limbajul filozofiei", care a creat automat o *disciplină*, a prescris un timp necesar pentru deprinderea lui și i-a dat totodată filozofiei un prestigiu nelimitat în ochii lumii, cu atît mai nelimitat cu cît caracterul ei abscons era mai mare. Gîndirea a devenit o afacere în sine, care nu putea fi practică în afara acestui limbaj și a istoriei lui. Ultimul care a încercat să readucă gîndirea pe fagașul normalității și să se dezbrace de "limbajul filozofiei" a fost Nietzsche, dar ideile lui nu se ridicau la nivelul vervei lui literare, "eterna reîntoarcere a aceluiași" sau "supraomul" rămînînd grevate de un iremediabil kitsch metafizic.

Dar ce îi rămîne să facă aceluia care se excomunică astfel din ținutul filozofiei? Care trăiește o apostazie clandestină, mimînd în continuare în public morga și ticurile unei

deprinderi în al cărei prestigiu el însuși nu mai crede? M-am agățat de Heidegger (și de traducerea lui) ca de o ultimă garanție a faptului că jurământul de credință pe care-l făcusem în tinerețe nu fusese călcat. M-am oprit asupra aceluși filozof care repudiasese limbajul metafizicii punând în locul lui un idiom și mai teribil încă. În fond Heidegger a fost penitența mea, *pensum*-ul pe care mi l-am dat pentru trădarea care era pe cale să se petreacă. Dar mai era ceva: Heidegger reprezenta puntea cea mai onorabilă — și, odată pătruns în el, cea mai seducătoare — pentru a-ți pregăti evadarea din filozofie. Aș vrea să fiu bine înțeles: grimasa rămânea a filozofiei, dar resorturile care o produceau erau altele, pregătite de Augustin, de teologia lutherană, de Aristotelul *Eticii* și *Retoricii*, de "existențialismul" paulian, de Kierkegaard și de literatura rusă. Numai că "bietul" Heidegger încerca să capteze Viața (ceea ce însemna trecerea omului prin lume) cu plasa de prins fluturi a fenomenologiei. Întreprinderea era enormă și *Sein und Zeit* rămâne pesemne una dintre minunile omenirii, dar cu Heidegger nu puteai naviga în speranța că vei ajunge la un liman propriu. Ori rămâneai sclav pe plantația lui (adică unul dintre miile de cercetători onorabili care îl îngînă și încearcă să explice ceea ce pesemne că uneori Heidegger însuși nu a înțeles), ori treceai pe acolo ca să îți iei binecuvîntarea înainte de a pleca în lume cu gîndul de a te pierde sau de a te găsi.

Cînd mi-am dat seama ce se întîmplă, cînd am înțeles că sînt pe cale să-mi pierd "identitatea profesională", era prea tîrziu ca să mai pot să rectific ceva. Căzusem într-un gol cultural, pierdusem iluzia terenului ferm; eticheta care mă așeza undeva, într-o împărțitură a spiritului, se îngălbenise, se ștersese, căzuse. Eram "fără de țară". Discursul meu era in-clasabil. Mai rău: absența unei încadrări prealabile amenința să îl facă să dispară. Reperul exterior care-i dă spiritului orientarea și certitudinea unui drum nu mai exista acum. Rătăceam printr-un oraș în care străzile nu aveau nume. Nu puteam să-mi spun: sînt scriitor, scriu poezii sau romane și asta voi face pînă la sfîrșitul vieții, chiar dacă deocamdată mi-am pierdut inspirația. Acest "deocamdată" în cazul meu nu exista tocmai pentru că pierdusem îmbrățișarea oricărui contur. Aș fi vrut eu să fiu scriitor, adică "autor de literatură" — ceea ce însemna că Dumnezeu mi-ar fi dat la naștere un dar deosebit: suprema libertate în spațiul cuvîntului —, dar nu eram. "Exeget" nu mai eram, pentru că nu mai scriam studii publicabile în reviste de specialitate. "Filozof" nu mai eram, pentru că pierdusem apetitul pentru "desfășurarea unui gînd".

În același timp ideea că n-aș mai scrie mă ucidea. Iar a scrie însemna *a mă exprima*. Îmi era indiferent cum. Tot ce voiam era să rămîn lipit de mine. Mai precis "să pun în afară" ceea ce se afla "înăuntrul meu". Asta însemna "a te exprima" și asta era singurul rost al scrisului. Mai mult, asta era singura "ieșire la mare", singurul drum către "omenirea toată". Tocmai sufletelul batjocorit de filozofie conținea în sine totul, adevărul și viața. Orice om care putea să spună ce are pe suflet vorbea în numele fiecăruia și al tuturor. Tocmai acesta era miracolul: cu cît te apropiai mai tare de tine, cu cît coborai mai adînc în intimitatea ta, cu atît ceilalți se recunoșteau mai mult în vorbele tale. Felul cel mai eficace de *a da* era *să te dai*.

Și apoi de ce să mă tem de pierderea identității? O avusesem de fapt vreodată? Nu trăisem într-o lume, într-o țară și într-un ceas al istoriei care sabota sistematic nașterea identității? Să luăm, de pildă, identitatea socială, aceea prin care un ins se recunoaște jucînd un rol. Cu cît îl joacă mai bine, cu atît identitatea lui e mai bine conturată. Iar maturitatea unui ins ia naștere și se fixează tocmai prin treptata lui intrare în rol și, în final, prin identificarea cu el. Însă lumea în care trăiam eu era în așa fel făcută încît majoritatea oamenilor "chiuleau": se făceau că intră în rol, intrau doar pe jumătate sau îl jucau prost. Din cauza asta lumea în care trăiam era o lume infantilizată, o lume programată, prin relaxarea rolurilor, să nu se maturizeze. În cazul meu, identitatea socială era și mai șubredă încă: aproape că nu aveam rol sau, mai degrabă, ca intelectual umanist "neangajat politic", rămîneam mai totdeauna simplu figurant. Fiind cercetător științific la un institut al Academiei, trăiam într-un spațiu social asept, care se întindea între camera de lucru de acasă și sala unei biblioteci, în 1990, cînd am intrat pentru prima oară într-un rol social (aveam 48 de ani!), am constatat că, scos din rezervația mea și aruncat în lume, nu știam să vorbesc. Oamenii, mulți, cu care intram deodată în contact și care pînă atunci nu făcuseră parte din lumea mea, mă deconcertau: nu-mi găseam tonul și cel mai adesea practicam o politețe excesivă și nelalocul ei, pe care interlocutorul meu o percepea ca pe ceva distant și jignitor. Această derută socială merge atît de departe încît atunci cînd cineva îmi spune "domnule profesor" trebuie o clipă să mă reculeg ca să-mi dau seama că e vorba de mine.

De fapt, fusesem pregătit pentru a nu ști cine sînt. Nesiguranța aceasta, indusă prin antrenament istoric, sfîrșea însă prin a-mi garanta certitudinea unui drum deschis către

mine. Nu trebuia decît să am curajul să merg pe el. Liber de solemnitatea funcției, a rolului și a unei trufii profesionale, deveneam apt pentru confesiune. Toată lumea în care mă mișcasem pînă atunci se mulțumea să practice virtuozitatea culturală. Cu riscul de a cădea în gol, voiam, dintr-o dată, *mai mult*.

18 mai

Ceea ce *trebuie* făcut într-un timp dat, cu scadență, mă provoacă în sens invers, ca și cum plierea pe acest "trebuie" ar fi o înfrîngere a eului meu, o supunere la o regulă dată din afară. De aceea, cu cît un termen este mai implacabil, cu cît acest "trebuie" este mai constrîngător, cu atît rezistența mea la el este mai mare. Mi-am descoperit acest "defect de construcție" în liceu, cînd venea perioada tezelor. Trebuia, cu două-trei zile înainte, să revăd, să repet, să încep să "învăț pentru teză" lecțiile dintr-un trimestru. Mi-aduc aminte frisonul care mă apuca cînd începea acest "care pe care". Trecea o zi, treceau două și cînd totul devenea iminent rezistența mea ajungea la apogeu. Începeam să învăț în ultimele ore ale zilei care preceda teza, înfrînt, zdrobit, înspăimîntat (acum abia) că timpul nu-mi va ajunge, că, într-un fel, *e prea tîrziu*. Știam de fiecare dată că voi ajunge aici, că voi regreta că am lăsat totul pe ultima clipă; și totuși nu puteam face altfel.

Din această cauză, mai tîrziu, nu am acceptat niciodată o rubrică la un periodic și n-am fost capabil niciodată să mă angajez să scriu un text pînă la o dată fixă. În Occident aș fi murit de foame.

Din aceleași motive nu puteam nici să-mi *auto-impun* ceva; știam că din fundul ființei mele s-ar fi ridicat de îndată nevoia perversă a unei negocieri infinite. De astă dată lupta nu mai era între ceva din mine și ceva din afara mea, ci mă locuia: ceea ce o parte din mine propunea provoca în cealaltă o adevărată frenezie a zădărnicii. Cînd am devenit conștient de această perversiune m-am gîndit prin ce stratageme poate fi imblînzită (și la limită anihilată) forța care devenea destructivă cînd era vorba de "timp". De pildă, cînd un ziar îmi cerea un articol (și îmi indica un termen), le spuneam celor de acolo: să zicem că nu mi l-ați cerut, că nu m-am angajat să-l scriu și că, de fapt, n-am nici o obligație. Atunci poate că am să-l scriu.

În cele din urmă am înțeles că nu trebuie să îmi comand nimic din ce presupunea intrarea în starea de a scrie. În chip evident nu eram un scriitor profesionist de vreme ce nu puteam scrie zilnic și aproape niciodată "la cerere". Dar cred că explicația era mai adîncă decît simpla lipsă de disciplină, de hărnicie sau de voință. De fapt nu aveam *disciplina finitudinii*. Eram plasat într-un raport greșit cu timpul și, deopotrivă, cu felul de a-mi înțelege libertatea. Era de fapt unul și același lucru: nu-mi plăcea însăși condiția mea de om, de ființă liberă înlănțuită în timp. Mă legănam în brațele unui "mai tîrziu" și a unui "altă dată", ca și cum în felul acesta aș fi încetat să mor. Căci "trebuie" și tot ce era iminent îmi vorbea dinăuntru a ce era trecător. Imperativul oricărei fapte, graba, setea împlinirii erau străbătute, toate, de frisonul propriului nostru sfîrșit. Aveam nevoie de amînare ca de o garanție a eternității, ca argument *în timp* pentru faptul că timpul nu ne poate constrînge.

Însă cînd timpul a început să nu îmi mai ajungă, cînd lumina crepusculului a început să intre în odaia vieții mele, am înțeles ce grozăvie făcusem: ca la școală, lăsasem totul pe ultima clipă, dar "ultima clipă" nu mai era prețioasă tezei, ci ceva cu adevărat implacabil, pentru care nu exista recurs, grațiere sau amînare. Acum nu mai puteam să mă cert singur, ca în liceu, întrebîndu-mă în seara de dinaintea tezei ce Dumnezeu făcusem cu cele două zile de dinainte. Frisonul de atunci era acum la altă scară: ce Dumnezeu făcusem cu viața mea?

23 mai

Am trăit toată viața cu infernul conștiinței mele. Lucrul acesta sună, desigur, patetic, dar din nefericire el exprimă o stare de fapt.

Fiind melancolic și depresiv, în ciuda exuberanțelor periodice și a unor înclinații ludice evidente., tot ce am încercat să fac, susținut și pe termen lung, mi-a fost bruiat de umori insuportabile. Avînd pesemne o mințe bună, ea nu a reușit niciodată să obțină o continuitate satisfăcătoare datorită "stărilor" care o invadau.

Pe de altă parte, n-am știut niciodată să convertesc acest capitol de sîcîială interioară și de suferință într-un fapt pozitiv. Ca să scriu, aveam nevoie de seninătate, de echilibru

interior. Când cineva e ecorșat, nu are timp să facă stilistică. Scrisul nu este un țipăt nemodulat, el cere vigoare, construcție, un pas îndărăt față de propria-ți stare. Trebuie să ieși din propria-ți dramă pentru a o exprima.

24 mai

Prima amintire legată de viața mea afectivă datează de la 3-4 ani. Mama se pregătea să-mi citească o poveste. Era seară, urma să mă culc și stăteam cu capul pierdut între perne, în patul părinților mei, așteptând fericit. Povestea pe care mama începuse să mi-o citească, stînd rezemată de speteaza patului, era despre un pui de prepeliță care, neînvățînd să zboare la timp, nu poate pleca cu restul stolului și rămîne în lanul de grîu. Secerătorii se apropie. Cartea avea poze și puteam să văd, în racursi, din locul unde se aflau puiul și prepelița-mamă, un grup de oameni cu secera în mînă. În spatelile lor apare cîmpul netezit, cu spicele culcate la pămînt. Mai sînt doar cîțiva metri din lanul necosit. Prepelița face ultimele eforturi de a-și ridica puiul în aer. Nu reușește și, în ultima clipă, țîșnește din lan și-și ia zborul.

Mai tîrziu am aflat că povestea era ceva mai complicată (puiul de prepeliță fusese împușcat în aripă etc), dar mie ea mi-a rămas în minte așa, fără detalii, schemă pură a dezolării supreme gata oricînd să se ivească din chiar esența vieții. Nu știam, pînă atunci, că se poate suferi atît. Îmi amintesc că am început să plîng treptat, mai întii pe furiș, cu lacrimi înghițite, pîndind cu disperare crescîndă apropierea secerătorilor. Îmi amintesc, de asemenea, că îmi era rușine să plîng și aș fi vrut ca mama să nu își dea seama ce se întîmplă cu mine. De aceea, în clipa în care a rupt zăgazarile firavei mele voințe, ieșind la suprafață într-o cascadă de sughituri și cu o violență neprevăzută de nimic, plînsul meu a luat-o prin surprindere. Ființa mea se prăvălise pur și simplu în intervalul iscat între ridicarea păsării în aer și puiul rămas pe pămînt. Suferisem ceea ce se numește un proces de "introiecție": puiul de prepeliță fusese devorat de eul meu afectiv. Distanțele pe care cu vîrsta le punem între noi și ceilalți, astfel încît nu orice dramă a lumii să devină automat a noastră, ușa sufletului întredeschisă cu măsură pentru ca înăuntrul nostru să nu intre mai multă nenorocire decît putem duce, gradul necesar de insensibilitate reglat în fiecare zi pentru a putea să trecem prin viață — din toate aceste ferecături, carapace și straturi protectoare în ființa unui copil de 3 ani nu s-a infiripat încă nimic. Așa încît povestea a pătruns în mine ca și cum aș fi îmbrățișat un trup din carne vie.

Nu știm cum prinde contur personalitatea noastră afectivă și dacă acest contur se închide vreodată. Sînt sigur, însă, că relația mea fundamentală cu lumea s-a încheat în jurul acelor trei lucruri care țîșniseră din poveste și care erau mai cumplite decît orice balaur fioros cu trei capete. Pentru că un balaur, orice s-ar zice, rămîne pentru un copil o abstracție, oricît de bine ar fi el desenat sau descris. Ființa lui nu e scoasă la suprafață din clocotul intern și nevăzut al vieții, ea este oarecum adăugată ei, dintr-un "afară" care-i macină consistența și o face să rămînă etern străină de ea. Și un copil simte asta. Simte că balaurul face parte din poveste. Pe cînd personajele mele, deși aveau nume abstracte, se născuseră din relația cîtorva fragmente de viață, cît se poate de simple, de inaparente, de banale: două păsări, un lan de grîu, secerători. Asta era tot. Puse împreună, aceste bucățele se contopeau și din amestecul lor se nășteau: Părăsirea (despărțirea), Singurătatea și Moartea. Iar acestea erau atît de concrete încît o dată pătrunse în carnea roz a sufletului meu puteau rămîne acolo pentru tot restul vieții. Sigur este că ceea ce-mi citise mama nu era o poveste.

Și totuși nu numai cruzimea aceasta travestită în forma moralizatoare a unei "povestiri pentru copii", nu numai ideea că vulnerabilitatea este însăși esența condiției umane a fost cea care a rodit apoi în mine și mi-a determinat comportamentul. În joc mai era și o problemă de stil. Voisem, ascultînd povestea, să nu se vadă cît de tare mă chinui și totuși plînsul mă dăduse de gol. Cineva, chiar dacă era vorba de mama, fusese martor la intimitatea pierdută a suferinței mele. Lucrul acesta îmi umilise orgoliul. Aflasem nu numai că viața noastră este făcută din întreita dezolare a părăsirii, singurătății și morții; mai era spaima că fiecare dintre noi poate fi descoperit, în clipe privilegiate ale vieții, în toată amploarea fragilității sale. Rezulta că nu aveam dreptul la clandestinitatea afectelor și că aparențele nu puteau fi salvate.

Bănuiesc că tot ce am resimțit în seara aceea, cît și eforturile, o vreme zadarnice, ale mamei de a mă liniști au sădit în mine gîndul obscur că emoția manifestată este în sine o

rușine. Și atunci, a intra în viață însemna pesemne să găsești, pe fondul fragilității amintite, un răspuns la această întrebare: cum poate fi împiedicat plînsul interior — și deopotrivă orice mișcare a sufletului — să iasă la suprafață? Nu știam că drumul deschis de această întrebare presupunea un risc: a deveni prizonierul unor cenzuri care îți garantau un capital constant de nefericire.

Este cert că alegînd acest drum am ajuns, cu vîrsta, la o pudoare esențială, la sincopă în exteriorizarea discursului afectiv. Era de altminteri stilul practicat în familia mea. Nu existau lamentații, așa cum nu existau îmbrățișări de despărțire sau regăsire, nici declarații de iubire sau de dor. Viața afectivă în familia mea curgea prin albiile subterane, iar apele izvorite din sufletul fiecăruia se întilneau între ele pe tăcute. Tatăl meu nu m-a mîngîiat, nu m-a îmbrățișat și nu m-a sărutat niciodată, nici cînd ar fi putut să o facă, cînd eram copil. Mama, care avea un potențial afectiv enorm și căreia îi tremura vocea cînd se emoționa, a făcut-o cîtă vreme nu s-a lovit de crisparea mea, manifestată destul de devreme, în fața oricărei efuziuni. Îmi displăcea mai cu seamă manifestarea unei emoții prin lacrimi; plînsul îmi provoca un amestec de spaimă și iritare, mă și stingherea nespus, pentru că nu știam ce trebuie să spun sau să fac pentru a-l opri și mă apăram de el prin ricanare sau prin bagatelizarea situației care îl provocase. Mai tîrziu, am ajuns să consider ușurința cu care plîngeau femeile un abuz și, în raport cu granițele impuse comportamentului masculin, o nedreptate. De ce înăuntrul unei specii unitare, în care suferința, emoțiile și extazul erau distribuite uniform, *dreptul* de a plînge îl avea mai degrabă femeia? De ce era nevoie ca bărbații să se ascundă, să plîngă pe furiș?

Pe urmă am înțeles că iubirea aducea un răspuns la toate aceste probleme. Bunul Dumnezeu prevăzuse un "loc" pentru toată lumea, în care puteai plînge sau puteai intra în extaz fără ca imaginea ta să sufere vreo atingere. Bănuiesc că există un raport între dezbrăcarea trupului și dezbrăcarea sufletului și că iubire există atunci cînd sînt învinse, *simultan și prin corelație*, aceste două pudori. Atunci sîntem liberi și ușori. Tot ce era ascuns în noi — nespus și ne-exprimit — *iese afară*; printr-un amestec de vorbe și gesturi intimul este expus în fața celuiilalt și în felul acesta singurătatea esențială a ființei noastre este învinsă și anulată.

Iată, așadar, care era secretul. Fiecare dintre noi putea traversa viața înveșmîntat în sobrietate, pudoare și discreție. Putea fi chiar sever, distant și aparent imperturbabil. Cu condiția ca să existe — sau să fi existat cîndva, măcar o singură dată în viața lui — o ființă în fața căreia să poată (sau să fi putut) sta sufletește gol fără ca lucrul acesta să-i provoace rușine. Trebuia ca măcar o dată în viață să ne fi fost dat să aflăm ce înseamnă predarea necondiționată, prăbușirea totală a tuturor sistemelor de protecție, căderea în desuetudine a oricărei cenzuri. Cine nu cunoscuse "darul lacrimilor", așadar cine nu putuse scoate din el extrema durere sau bucuria extremă, acela nu-l cunoscuse pe Dumnezeu și nu cunoscuse iubirea și avea să iasă din viață nefericit, înrăit sufletește, zidit în singurătatea lui ca în cel mai rău blestem.

28 mai

Cum se face că ceea ce este prin excelență individual poate să intereseze pe toată lumea? Cu alte cuvinte, cum de e cu puțință "jurnalul"?

Răspunsul superficial ar fi că autorul — impudic, exhibiționist și bavard — își deschide larg încăperile vieții și cheamă lumea să intre. Iar lumea intră, pentru că intimul excită curiozitatea. Este ca atunci cînd priveliștea unei camere văzute din stradă prin fereastra deschisă, în loc să te facă să întorci capul, te atrage, te tulbură și te face să visezi.

Explicația mai adîncă este aceea a unei *întîlniri esențiale*. Te poți întilni cu cineva în idee: a înțelege asemănător sau la fel un lucru îți dă încredere că felul în care ai gîndit e bun și faptul acesta te poate propulsa. Istoria științei și filozofia se alcătuesc în bună parte așa. Dar te poți întilni cu cineva în straturile mai adînci ale ființei tale. Iar în acest caz se întimplă mai mult decît atunci cînd e vorba de coincidența în modul de a explica ceva: devii, cu ajutorul celuiilalt, conștient de ceea ce (ești capabil să) simți. Și lucrul acesta nu se învață nicăieri. Potențialul de sensibilitate al unui om scapă oricărui proiect educativ. Maturitatea noastră afectivă este o chestiune de traiect personal. Există o singură cale de a o "cultiva": a face apel la felul în care omenirea și-a "sistemizat" experiența afectivă. Ceea ce înseamnă a recurge la literatură. Ei bine, jurnalul face *direct* ceea ce restul literaturii face printr-o galerie

de măști. Cititorul nu mai este chemat acum să intre în rezonanță cu *personaje*, ci unicul lui sistem de referință, unicul lui interlocutor este autorul jurnalului, care este și unic personaj.

Rezultă de aici că viețile lor coincid? Răspunsul este: da, în *posibilul* lor. Splendoarea afectivității umane vine din faptul că ea este mai vastă decât realitatea unei experiențe trăite. Ea este, în esența ei, proiectivă și din această cauză ea poate trece dincolo de granițele *unei* vieți și poate străbate pînă la limita ultimă a experienței umane. Telescopate la scara omenirii, toate viețile se întilnesc; se întilnesc în *posibilul* lor. "Aș fi putut trăi asta", "aș fi putut simți așa", "aș fi putut face asta". Nu trebuie să fi avut boala de care suferă autorul jurnalului pentru ca să o simți *a ta*. La limită, perversiunea, sublimul, înfrângerile, elanurile și umilințele lui puteau fi ale tale. Nu e nevoie să fi ucis vreodată ca să te regăsești în mărturisirea unui criminal. Macbeth și, deopotrivă, personajele excentrice și detracate ale lui Dostoievski îl făceau pe Cioran să fremete. Literatura e cu puțință tocmai pentru că distanțele dintre viețile noastre pot fi parcurse în oricare sens, iar cînd spațiul existențial devine curb, toate viețile coincid.

Pe această coincidență miraculoasă, pe acest eu lărgit se ridică orice jurnal de bună calitate. Același ADN afectiv îi ține pe oameni laolaltă și dirijează evoluția omenirii de la polul extremei cruzimi la cel al tandreței extreme. Pentru că avem același alfabet afectiv putem să ne recunoaștem în experiențe care n-au fost niciodată ale noastre.

Se poate, totuși, imagina un jurnal "bine scris" care nu ne atinge în nici un fel. Acesta ar fi jurnalul unui "monstru". *Monstrum* înseamnă ceea ce iese din forma în limitele căreia un lucru devine recognoscibil. În latină, conotația lui nu este negativă, ci neutră și ea se poate obține prin simpla ieșire din scară, ca în cazul nuvelei lui Eliade *Un om mare*. Cînd e vorba de un jurnal, ieșirea din scară poate foarte bine să ia forma unei neintrări în specia umană, a unui intim necomunicativ sau intransitiv. Ceea ce mă privește pe mine, chiar dacă e exprimabil, nu interesează pe nimeni. Acest lucru se petrece cînd autorul jurnalului, în speță personajul lui, este atît de mult preocupat de propria-i persoană, încît toate căile de acces către ceilalți se închid. El este un *monstrum*, este "in-human", nu intră în forma umană pentru că nu a pătruns în ea. El este, așa zicînd, singur pe lume, întirziind, beat de sine, în preliminariile unei specii căreia încă nu-i aparține. Pentru că în afara lui însuși el nu se recunoaște în nimeni, cine ar putea să se recunoască în el? În jurnalul său, el se pune pe sine în scenă ca *monstrum* și creează, pentru literatură, cazul unic al unei mulțimi cu un singur element. Îmi vine în minte exemplul unui asemenea personaj. Era, firește, scriitor. Stătea pe o sofa, alături de mama sa. Ne explica nouă, celorlalți, musafirii lui, cum un scriitor, pentru opera lui, trebuie să fie pregătit "să calce pe cadavre". Spunea "să calce pe cadavre" cu o anume inflexiune în glas și ne privea stăruitor să vadă dacă am surprins pînă la capăt toată greutatea vorbelor lui. Apoi și-a pus palma peste mîna mamei, a privit-o adînc în ochi și i-a spus: "Mamă, tu știi cît te iubesc, dar pentru opera mea, dacă ar trebui, aș călca și peste cadavrul tău. Știi asta, ți-am spus..." în acest timp, bătrîna îl privea extaziată și dădea în țelegător din cap.

Ei bine, dacă acest scriitor ar ține un jurnal, în paginile lui nu s-ar regăsi nimeni. Ar fi un jurnal *sterp*. Dacă el ar mărturisi acolo o crimă făcută din gelozie sau din ură, între mine și el s-ar întinde o punte pe care viața mea, în nebănuitul ei, ar fi putut să treacă. Dar ce punte poate arunca spre mine un cadavru înălțat — de o vanitate infinită — pe un maldăr de foi? Un asemenea jurnal nu ar interesa decît psihologia literaturii și ar fi un pseudo-jurnal.

30 mai

Astăzi, la un stop, un cerșetor tînăr, cu figura rătăcită, săruta parbrizele, portierele, oglinzile retrovizoare ale mașinilor care opreau, apoi se închina și întindea mîna. Ce face "discursul umanist" în fața acestui spectacol? Cum te poți strecura în sufletul și mintea acestei ființe? Ce e acolo? Infernul, liniștea sau nimic? Cît de largă trebuie să fie definiția omului ca să încapă în ea un asemenea personaj?

Pesemne că din cauza asta literatura izbutește acolo unde filozofia eșuează. Pentru că literatura nu-și propune să definească, ci doar să "descrie". De aceea nimic nu rămîne în afara ei, nimic nu-i este străin. Filozofia, în schimb, se autoîngrădește. Personajul din povestea de mai sus nu "încap" în nici un discurs al filozofiei. Pentru filozofie, el pur și simplu *nu este* sau este clasat la rubrica "ne-om". (Singurul efort al filozofiei de a nu rămîne în urma vieții sau, mai curînd, de a nu o rata sărînd — dintr-un prea mare avînt — dincolo de ea,

I-a făcut Heidegger vorbind de "facticitate". Dar cînd vrei să explici ce este facticitatea, îți vine să spui: "de pildă, o zi din viața lui Ivan Denisovici". Și în felul acesta ajungi din nou la literatură.)

Dispărem regretați o vreme de cîțiva, indiferenți pentru cei mai mulți, dînd satisfacție celor care ne-au detestat. Oricum, viteza cu care sîntem evacuați din lumea aceasta, o dată ce am părăsit-o, este enormă. Cînd ultimul om care ne-a cunoscut ne uită sau dispare și el, devenim "strămoși", adică un număr statistic în generațiile trecutului.

1 iunie

Văicăreala culturală; dezabuzarea. De fapt, e ca și cum îți pierzi pofta de mîncare culturală: nici un fel nu te mai atrage, nici o carte nu-ți provoacă apetit cerebral. Cărțile edificatoare sînt monotone și își propun experiențe de care nu ești în stare; Kierkegaard pălăvrăgește enorm; Hegel e ca o flașnetă; Levinas e mediocru; Hesse e plicticos; Cioran e minunat, dar previzibil și îți taie și mai mult pofta de mîncare.

O dezabuzare stupidă — și totuși explicabilă? — a pus stăpînire pe mine: majoritatea cărților mă plictisesc, filozofia mi-a devenit de mult greu suportabilă, tonul scrierilor edificatoare mă irită. În cercetarea academică nu mai cred, eseurile mi se par futele, romancier nu am avut norocul să fiu. Singura formă de scris care mă interesează ar urma să rezulte din mișcarea neîngrădită pe teritoriul eului meu. De fapt, e vorba de un anumit mod de a scormoni cu lăcomie în tot ceea ce am ajuns să simt: în legătură cu viața mea, cu lumea în care am trăit, în legătură cu specia din care fac parte. Acest tip de discurs nu este omologabil. El nu se supune regulilor unui gen, nu e subsumabil unei discipline și, în fond, nu are altă identitate decît aceea pe care i-o dă însăși personalitatea și experiența celui ce scrie. Și acest discurs nu are decît un singur punct de pornire: nevoia chinuitoare, căci de fapt nerealizabilă pînă la capăt, de a mă *exprima*.

2 iunie

Omenirea mă înfricoșează. Faptul că un om îl poate omorî pe altul sau că îl poate tortura rămîne pentru mine cutremurător și de neînțeles. Faptul că un om îl poate *lovi* pe altul, fizic, că îi poate izbi obrazul cu palma, este în sine un scandal. Cele trei palme pe care le-am dat în viața mea au răsunat de fiecare dată pe obrazul celui alt, dar greutatea lor a căzut vertiginos în mine și s-a lipit, ca o pecete a căinței, de sufletul meu. Cu cîte pelerinaje ale iertării, doar de mine știute, nu a trebuit să le plătesc apoi! Cînd Ganea Ivolghin, cuprins de ură și mînie, îl pâlmuiește pe Mișkin, acesta îi spune: "O, nici nu știi cît de rău o să-ți pară! Cît de mult ai să suferi că ai făcut asta!"

O asemenea replică poate surveni într-o lume în care personajele *se pot imagina unele în locul altora*, deci o lume în care cel care nedreptățește se poate vedea căzînd la rîndu-i sub efectul propriului său gest.

Într-o astfel de lume există căința, scuza, nevoia de iertare, gestul compensativ. Ivolghin simte în cele din urmă nevoia reparației și-l roagă pe Mișkin să-i permită să-i sărute mîna.

Istoria speciei umane nu a mers însă pe această cale. În *istorie*, tot ceea ce între doi oameni care se conduc după un cod "umanist" este de neconceput devine dintr-o dată posibil. De aici senzația de fabulos, de neverosimil pe care o avem cînd ne confruntăm cu istoria relatată. Tot cortegiul acela de învingători care își torturează semenii și îiucid fără să cadă o clipă pe gînduri, ce are el comun cu noi, cu cititorii halucinați ai faptelor lor? Oricît de mult ne-am imagina că lucrurile acestea *s-au întîmplat*, ceva ne împiedică mereu să le extragem din ficțiunea unui *horror* și să le aducem în realitate. Majoritatea cărților pe care le-am publicat mai tirziu în seria "Procesul comunismului" le-am citit mai întîi la Heidelberg în anii '80: *Stalin*-ul lui Suvarin, *Marea teroare* a lui Conquest, *Soljenițin*, *Panta rhei* a lui Grossmann... Îmi amintesc și acum frica teribilă care mă apuca ori de cîte ori reușeam să străpung ecranul paginii și cînd lumea aceea care nu încăpea în nici un adjectiv venea peste mine și mă prindea într-un carusel al groazei. Asta era specia din care eu făceam parte? Și aceasta era istoria mea, istoria *contemporană*, lumea în care într-un fel sau altul trăisem și trăiam? La un moment dat mintea refuza să mai realizeze echivalența dintre pagina scrisă și realitate. Ceea ce citeam *recădea mereu în poveste*. Dacă nu s-ar întîmpla așa pesemne că ființa noastră s-ar

dezintegra sub povara *adevărului* celor relatate. Citiți *Panta rhei*. Fundalul istoric este omorirea de către Stalin, la începutul anilor '30, a șase milioane de ucraineni. Prin înfometare. Totdeauna cifrele sînt o abstracție. Dar în *Panta rhei* această "secvență istorică" devine, dacă se poate spune așa, viață: Răul pur, moartea, dezolarea supremă irump pur și simplu în camera în care citești. Ești într-un sat ucrainean, păzit în așa fel încît nimeni nu poate ieși din el. Tot ce putea fi mîncat a dispărut, a fost luat. Trec săptămîni și oamenii încep să se mînce între ei, în familii: copii, părinți, frați. În felul acesta au murit șase milioane de țărani ucraineni. Cînd paza satelor a fost ridicată, cei care mai rămăseseră în viață au ajuns în patru labe la Kiev. Mureau lingă bucata de piine care le era aruncată din milă, pentru că nu mai puteau mîncă. Cine poate trăi pînă la capăt adevărului acestei "întîmplări"? Pentru orice cititor care vrea să-și păstreze mintea întregă, ea trebuie să rămînă în parte (și să fie percepută) *ca poveste*.

Îmi aduc aminte că, atunci cînd am citit cartea Doinei Jela despre mama Monicăi Lovinescu și despre moartea ei, m-a izbit faptul că femeia aceasta de 71 de ani a fost arestată într-o zi de 23 mai, cînd eu împlineam 18 ani. Stăteam pe Dr. Lister, în Cotroceni, la 10 minute de locuința ei din Bd. Elisabeta. Treceam zilnic prin fața acelei case, unde cîndva fusese "Cenaclul Sburătorul", pentru că Facultatea de Filozofie se afla chiar vizavi. Îmi imaginez că în seara acelei zile de 23 mai am făcut acasă un "ceai", o petrecere, în același timp "istoria" trecea la 10 minute distanță de mine, arestînd o femeie singură, la 71 de ani, pentru vina de a fi avut-o ca fiică, la Paris, pe Monica Lovinescu. Mai tîrziu, am încercat să-mi imaginez scena. Mi-am închipuit-o pe mama mea arestată la 71 de ani. M-am cutremurat. Apoi, după 40 de ani de la cele întîmplate am putut intra în acel apartament care îi fusese restituit într-un tîrziu Monicăi Lovinescu. Am pășit în camera mică, unde era dormitorul mamei, cu fereastra care dădea spre cheiul Dîmboviței. Știam că în dreptul ferestrei era măsura la care mama Monicăi se așeza să-i scrie fiicei sale. Își imaginau împreună, scriindu-și, cum va arăta, după 13 ani de despărțire, reîntîlnirea la Paris. Iar apoi, în loc de asta, a venit arestarea. În apartamentul din Bd. Elisabeta s-a mutat un procuror militar. După aceea s-a petrecut moartea la închisoare. Acestea sînt faptele. Au intrat și ele în poveste, mai întîi în cartea Doinei Jela, apoi în cartea de memorii a Monicăi Lovinescu. Le *citim* și *știm* că sînt adevărate, dar cine le-a trăit pînă la capăt în afara victimei și a fiicei ei care și-a pierdut, o vreme, somnul?

3 iunie

Interesant cum, după Revoluție, felul în care orizontul social al vieții mele s-a lărgit poate fi măsurat și după anvergura lichelelor pe care le-am cunoscut, înainte, atît numărul cît și calitatea lor erau fatal determinate de "cercul strîmt" al vieții fiecăruia dintre noi. Nu puteai întîlni mai multe lichele decît îți permitea lumea în care te mișcai. Și cum lumea aceasta se rezuma îndeobște la lumea profesiei tale, lichelele pe care le puteai cunoaște proveneau din rîndul colegilor de serviciu și al ierarhiei din care făceai parte. Fiecare branșă, apoi, avea, în funcție de importanța ei socială, o densitate diferită de lichele. De pildă, la Institutul de Filozofie al Academiei, unde am lucrat primii zece ani după terminarea facultății, densitatea de lichele era maximă, pentru că era vorba de o "instituție ideologică din linia întîi a frontului" (după cum mi-a explicat tov. Radu Pantazi, secretarul de partid al Academiei prin anii '70, ca preludiv la eliminarea mea din Institut tocmai "pe motive ideologice"). Această "instituție ideologică" era conectată direct la Secția ideologică a Comitetului Central. Așa stînd lucrurile, trei sferturi dintre membrii Institutului erau informatori ai Securității care îi turnau pe cei din sfertul rămas "liber" și care, de asemenea, se turnau între ei. Unul ca mine, mai ales după ce petrecusem cîteva luni la Universitatea din Aachen, era mană cerească pentru ei, de vreme ce își puteau umple rapoartele cu ce cărți citeam, cu ce spuneam în "ședințe", cu ce se ascundea în spatele paginilor pe care le publicam. De altfel rolul lor "ca specialiști" era tocmai acela de a le deschide ochii "lucrătorilor din Securitate" și înalților activiști de partid asupra sensului ezoteric al scrierilor unui coleg.

Primul șoc l-am avut la un an-doi după terminarea facultății, cînd am publicat un articol în *Contemporanul*, intitulat *Filozofia — o știință?* Articolul "lovea" în dogma absolută a "filozofiei marxiste", potrivit căreia aceasta era infailibilă tocmai pentru că era *știință*. La cîteva săptămîni de la apariția paginii din *Contemporanul* mă cheamă în clădirea Comitetului Central "tovarășul Constantin Vlad", adjunct al Secției ideologice de care am pomenit mai

sus. Nu ne cunoșteam, nu ne văzuserăm niciodată. Scena care a urmat a rămas înscrisă în memoria mea ca un fragment de vis, cu atât mai mult cu cât a fost o scenă practic "mută". M-a invitat să stau jos, a deschis sertarul de la birou și a scos din el o foaie. Mi-a întins-o peste birou, s-a ridicat și a ieșit din cameră. Pagina acoperită a foi conținea o delatare semnată "profesor dr. Alexandru Boboc". În ea, cel care îmi fusese profesor pînă în urmă cu doi ani (aveam 25 de ani) — predă "istoria filozofiei contemporane" citind practic de pe foi capitole întregi transcrise din *Istoria filozofiei moderne și contemporane. Omagiu lui Ion Petrovici*, apărută la începutul anilor '40 — își făcea o datorie de "luptător pe frontul ideologic" din a-i semnala tovarășului Constantin Vlad caracterul profund subversiv al articolului meu. M-a uimit în mod deosebit încheierea delatareii care, pe neașteptate, pierdea "tonul principial" și cădea într-un amestec de mahala cu ură. Izbucnirea avea în ea ceva oarecum uman, lăsînd să se străvadă un năduf, o furie care nu mai putuse fi reținută și care, totodată, schimba registrul stilistic al paginii, adăugîndu-i o notă de familiaritate nepotrivită cu modul de adresare convenit într-o asemenea ocazie. Propoziția neașteptată suna cam așa: "Și și-a mai pus și poza în ziar, să nu cumva să-i uite posteritatea mutra!"

Cititorul de astăzi trebuie să știe că în acele vremuri povestea cu poza avea un subtext. Exista o educație comunistă a privirii și retina omului de pe stradă se obișnuise să vadă două tipuri de figuri umane: cele ale conducătorilor comuniști (singurele care puteau evada din paginile ziarelor sau din manuale pentru a fi expuse în public sau plimbate, sub formă de pancarde, la "manifestații") și cele oarecum "simbolice", care se constituiau în "tipuri" și care erau executate de artiști "angajați", după imperativele realismului socialist: miner, forjeur, ostaș, tractorist, mamă socialistă, pionier etc. Mai existau de asemenea imagini ale scriitorilor reproduse în manuale școlare: de la Eminescu la Mihai Beniuc, A. Toma și Dan Deșliu. Iconografia comunistă era în genere selectivă și restrictivă. Așa încît poza unui tînăr, a unui debutant — și încă a unuia care provenea din branșa filozofică — într-un ziar cultural important nu era un lucru obișnuit, în nici un caz unul de tradiție. Eram în 1967 și "deschiderea" începuse cu un an-doi în urmă. De altfel regimul fotografiilor publice avea să fie în curînd revizuit, restrîngîndu-se în cele din urmă la doar două: cele ale cuplului prezidențial. După 1980, nici nu autor român în viață nu avea dreptul să își divulge chipul pe coperta unei cărți și nici măcar, în "format de buletin", pe coperta a patra.

Pentru cărțile de filozofie, ca să fiu sincer, spre deosebire de cele de literatură, fotografia autorului nici nu și-ar fi avut rostul: scrisul în acest domeniu atinsese un asemenea grad de impersonalitate încît sigla unui chip nu răspundea la nimic. Cartea ar fi putut fi scrisă de către *oricine*, mai bine zis de către orice individ deprins să minuiască limbajul de lemn al domeniului său. Ce importanță avea că un text de "estică" era scris de Marcel Breazu, Dumitru Matei sau Ion Pascadi, sau unul de "istoria gîndirii românești" de Al. Tănase, Gogoneață, Cazan sau Epure? Îmbinările acelea de cuvinte, puse pe hîrtie ca "lucrări de plan", publicate automat de Editura Academiei sau de Editura Științifică și necumpărate și necitite de nimeni, intrau în lume orfane, aduse din îndepărtatele deșerturi ale spiritului, poposind o clipă în rafturile bibliotecilor pentru a fi spulberate apoi de vînturile istoriei și înlocuite de altele. Nimic nu avea identitate, nimic nu avea chip. La ce bun atunci o fotografie pusă în răspăr pe textul Nimănuși?

Ei bine, Al. B. simțise în textul din *Contemporanul* că ceva ieșea din scară. Fotografia îl ajutase să simtă că autorul rîndurilor vorbea în nume propriu. Articolul era *al cuiva* și "mutra" care îl însoțea certifica asta. Lucrul acesta era scandalos, era mai cu seamă subversiv și trebuia în consecință semnalat.

După cîteva minute, adjunctul șefului de Secție a reintrat în cameră. Și-a pus degetul pe buze, a întins mîna după foaie, a pus-o la loc în sertar și m-a condus pînă la ușă. Asta a fost tot. Pe Boboc l-am văzut de atunci, la facultate mai ales, de cîteva zeci de ori. Trecuseră 30 de ani de la scena pe care am povestit-o. Aș fi putut, întîlnindu-l pe coridoarele facultății, să-i spun că "știu". Nu m-am gîndit niciodată "să-i cer socoteală", ci doar să-i spun că știu. De fapt aș fi vrut să știe că știu. Nu am făcut-o pentru că îmi era rușine. Îmi era rușine ca atunci cînd un actor recită prost, joacă prost și eu sufăr de rușine în sală și transpir de rușinea lui. În urmă cu cîteva ani, cu ocazia conferinței unui heideggeriolog german în fața unui amfiteatru plin de studenți, delatorul de pe vremuri, care, micuț și estropiat, își purta pe culoarele vaste ale facultății, alături de secretul prost păzit, pantalonii veșnic prea scurți, lăsînd să se vadă elasticul sleit al unor șosete intrate pe jumătate în pantofi, m-a lăudat ca pe unul dintre "heideggeriologii de seamă ai culturii noastre" sau ceva în genul ăsta. Lucrul mi s-a părut firesc. Din recuzita lichelei face parte ambiguitatea întreținută între "ascuns" și "pe

față", între lovitura dată pe la spate, în întuneric, și lauda rostită în față sau în public. Voi reveni când voi ajunge la lichelele de altă anvergură din zilele noastre. Sigur este că lichelele nu iau niciodată în calcul accesul celorlalți la zona lor de umbră, la "lucrătură", la otrava instilată pe ascuns. Ele mizează pe clandestinitate, pe intrigă, pe turnătorie. Iar când sînt ajunse din urmă de propriul lor trecut, de mirșăvia tăinuită și făcută tocmai sub încredințarea pecetei tainei, când ceea ce a fost ticluit cu gîndul să rămînă ascuns este dat pe față, lichelele nu se căiesc, ci se grăbesc să dea explicații, de obicei extrem de sofisticate sau, mai rău, devin agresive și acuzatoare.

Dar să ne întoarcem la lichelele mele de dinainte de '90. Așadar la bună parte dintre colegii mei de Institut. Cu ce se ocupau ei? De pildă cu înscenarea unor "procese". Te invitau la o ședință anuală, de "bilanț", în care "se dădea citire" unui raport anodin, cu cifre, realizări etc. Și deodată, cînd lumea începuse deja să moțâie în sală, aflai că în anul acela se petrecuseră și lucruri regretabile. De pildă, că îl plagiasese pe Noica. Într-un articol de-al tău, publicat în nu știu ce revistă, putea fi regăsit *fratele* Fiului risipitor, personaj din care Noica făcuse, alături de Fiul risipitor, figura centrală a *Jurnalului filozofic* publicat în 1944. Acuzatorii mei nici nu se obosiseră să citească parabola biblică și susțineau că în *Biblie* e pomenit numai Fiul, Fratele fiind o creație a lui Noica. Așadar fără să-l citez pe Noica, îi furasem personajul. Bine, o să spuneți, dar lucrul era prea gogonat: toată lumea știe că parabola Fiului risipitor e construită deopotrivă pe figura Fratelui lezat. În comunism însă nu e așa: cu cît minciuna este mai sfruntată, cu atît mai mult ea are șanse să se instituie ca adevăr. Cu cît ceea ce spui este mai distorsionat în raport cu realitatea, cu atît puterea de convingere a cuvintelor este mai mare. De fapt raportul se schimbă: cuvintele dau forță realității și o fac să existe; ele nu au nevoie de suportul realității. Realitatea devine atît de slabă încît ea nu mai poate contrazice cuvintele; realitatea *reală* e neglijabilă și este înghițită de o nouă realitate, cea pe care o proiectează și o instituie cuvintele. "Comunismul aduce cu el fericirea" este o propoziție adevărată în sine, care nu poate fi infirmată de toată mizeria unei țări comuniste și nici măcar de toată mizeria tuturor țărilor comuniste trecute, prezente și viitoare. Tot așa, adevărată în sine este și propoziția "tancurile sovietice au intrat în 1968 la Praga pentru a aduce pacea". Tot așa, în gura lui Radu Pantazi, secretar de partid al Academiei și director adjunct al Institutului de Filozofie, propoziția "Fratele Fiului risipitor este o creație a lui Noica și el nu există în *Biblie*" era o propoziție adevărată în sine, iar pe adevărul ei se sprijinea adevărul plagiatului meu. Și era mai mare dragul să-i vezi pe colegii mei cum își împărțiseră rolurile: unul se mira că "tocmai eu" fusesem capabil de așa ceva și aștepta să mă căiesc. Altul, cu o dicție imposibilă, stătea la o masă ținînd mîna pe un teanc de cărți ale lui Noica și dădea citate de ici și de colo, după care, ridicînd ochii către sală, adăuga: "la fel și la Liiceanu". Altul înțelegea acum, în lumina plagiatului meu, multe alte fapte ale mele pe care pînă atunci nu și le putuse explica. Cînd am apucat să bilbii, sufocat de indignare, că Fratele Fiului risipitor reprezintă un loc comun al culturii europene la care poate face recurs oricine, fără să fie acuzat că l-a plagiat pe Noica (sau pe Gide, care la rîndul lui invocase parabola), Pantazi a retorcat: "Și dumitale ți se pare corect, tovarășe, ca unul să se spetească muncind și altul, care bate lumea și nu face nimic, să fie primit la întoarcere cu brațele deschise și să se taie pentru el vițelul cel gras"?

Povestite acum, lucrurile acestea sînt grotești. Atunci ele se încheiau îndeobște cu frîngerea unui destin. Eu am avut noroc: am fost transferat la Institutul de Istoria Artei. Componenta ideologică a artei era cu mult mai palidă decît cea a filozofiei, așa încît densitatea de lichele în noul institut era aproape nulă. Dimpotrivă, cîțiva dintre noii mei colegi făcuseră pușcărie politică. Lichele nu mai puteam întîlni decît în situații excepționale, cînd soseau la "ședințe deschise" activiști de la Centrul Universitar — atunci am cunoscut-o pe "tovarășa Clătici", care avea să se illustreze în 1981, cu ocazia unui "proces" celebru, cel al "meditației transcendente", cînd l-a judecat pe Pleșu pentru participarea la "complot împotriva ordinii de stat". Apoi, în 1988, l-am cunoscut pe "tovarășul Bondrea", șef de cadre la Ministerul Învățămîntului, care ne-a chemat pe cîțiva să ne spună că dacă mai răspundem invitațiilor ambasadelor occidentale fără să avem aprobare "de la ei", vom rămîne pe drumuri. Astăzi, domnul Bondrea este rectorul celei mai mari universități particulare, Universitatea "Spiru Haret".

Cam asta era. În rest, pentru că viața mea socială era sumară și se reducea la frecventarea cîtorva prieteni, nu prea mai aveam unde să întîlnesc lichele. Ba da, mai erau totuși vecinii. La parter, în casa de vizavi, locuia un cuplu de pensionari. Perdeaua de la ferestra lor se mișca de cîte ori ieșeam în oraș sau veneam acasă. Aveam senzația că sînt vecin

cu un post de observație. Într-o zi mă întorc din oraș și, înainte de a intra în casă, văd perdeaua mișcându-se. Intru, iau cartea de telefon și caut la B: "Brătucu", Intrarea Lucaci nr. 4. Formez numărul și îmi răspunde el. — 'Tovarășu' Brătucu? — Da. — Ce se mai aude cu omul nostru? — Cine e? Tovarășul colonel? — Eu sînt. — Uitați, tocmai s-a întors acuma. — Singur sau cu cineva? — Singur. Da' tovarășu' colonel, nu trebuia să ne vedem într-o oră în oraș?" Schimb tonul: "— Da' rușine nu vă e? Nu vă e rușine să fiți turnător? — Alo! alo! Cine e acolo? — Eu sînt, vecinul dumneavoastră. Ne putem vedea pe geam vorbind la telefon. Mă vedeți? Eu vă văd. — Dumneata... Dumneata... Hai sictir!" Și-mi trîntește telefonul.

Mai era și vecinul de la etaj cu "cartea de imobil". La el trăgeau "băieții" cînd veneau să ia informații. Îi vedeam intrînd în casa scării, îi auzeam apoi urcînd etajele și pe el deschizîndu-le ușa. Îi vedeam plecînd cam după o oră. După '90 a ținut să-mi spună că nu el mă turna și că speră că știu cine. El — știam, nu-i așa? — era fiu de preot și simpatiile lui politice mergeau către PNȚ... Îl ascultam și mi-l aduceam aminte în timpul "ședințelor de bloc" (eram o mîna de oameni, șapte familii în toată casa, care ne știam de 20 de ani), cînd "lua cuvîntul" (venea uneori îmbrăcat în pijama) și începea cu un excurs despre "regulile conviețuirii socialiste".

Cu lichelele publice lucrurile erau cît se poate de simple. Locurile lor de întîlnire erau volumele omagiale, ziarele, televiziunea și radioul, unde de asemenea erau omagiați "conducătorii" (de ziua nașterii sau cu ocazia altor zile naționale festive și la congrese ale Partidului), cenaclul "Flacăra" și, integral, revista *Săptămîna*, care își primea informațiile direct de la Securitate.

Ajunși în acest punct, ne putem desigur pune întrebarea care e funcția lichelei într-o societate comunistă. Răspunsul îl vom găsi dacă privim spre însăși *esența* acestui sistem; pentru că în comunism licheaua e *secretată* de această esență. Și care este esența comunismului? Răspuns: *nivelarea*. Cu excepția reprezentanților nomenclaturii și a celor aflați în slujba ei, restul populației trebuie să arate *la fel*: de la aspectul exterior (cum se îmbracă, în ce tip de locuințe stau, ce mîncîcă, ce venituri au) și pînă la tipul de gusturi, plăceri și aspirații. Comunismul e o societate în care nu se iese din rînd. Și ca să se obțină acest lucru, trebuie controlate cu strășnicie mai întîi *venitul* (el nu mai poate fi auto-generat, prin proprietate privată și inițiativă) și apoi *cadrul* în care un membru al societății se poate manifesta. Excepția, talentul, performanța ieșită din comun sînt și ele cultivate în structuri prestabilite și sînt subordonate unui scop: propaganda. Balerinul, patinatorul, gimnasta etc. sînt produsele de vitrină ale sistemului și reușitele acestora nu sînt explicabile decît prin virtuțile sistemului și contribuie la glorificarea lui sau a celui care îl întrupează.

Așa stînd lucrurile, ieșirea neprogramată din rînd era, în comunism, un păcat. Ce însemna asta pentru intelectuali? Însemna că cine avea o explicație ontologică a lumii care ieșea din cadrele institutelor de filozofie, cine scria un roman sfidînd regulile esteticii oficiale, cine făcea un film care leza gustul triumfalist al sistemului — trebuia laminat social, readus la ordinea numitorului comun și, la limită, fiind periculos prin exemplul pe care îl dădea, eliminat.

Pentru ca acest lucru să se întîmple nu ajung formele de supraveghere ale unui aparat anume creat (Securitatea). Acesta poate asigura "impulsurile centrale", dar relele care asigură transmiterea lor și supravegherea pînă la nivel periferic precum și retransmiterea informației obținute pînă la sediul central, în vederea prelucrării ei, trebuie create separat. Funcția aceasta suplimentară o asigură lichelele. Și ele o asigură *în chip natural*, ceea ce înseamnă cu eficiența și geniul cu care natura reglează, găsind de fiecare dată forma în care trebuie să o facă, echilibrul la nivelul fiecărei specii, creînd astfel posibilitatea supraviețuirii ei. Deosebirea este că lichelele nu "curăță specia" — așa cum fac felinele cînd vinează — de exemplarele bolnave, debile, deficitare etc, deci de mediocri, proști sau impostori; lichelele "curăță" societatea eliminînd virfurile, deci nu exemplarul care trage un picior, aude prost sau și-a pierdut un ochi, ci pe cel care păcătuiește prin vigoare, sprinteneală și exces de fantezie.

Iată de ce pentru un exemplar dotat, ambițios sau care pur și simplu are ceva de spus lucrurile sînt cu mult mai complicate în comunism decît în societățile occidentale. Cea mai mare parte din energia de care acesta dispune, în loc să fie pusă în slujba realizării proiectului propriu, este cheltuită pentru ceea ce s-ar putea numi "cursa cu obstacole" la care candidatul la performanță e chemat să participe zi de zi pe parcursul întregii sale existențe. Ei bine, lichelele sînt organizatorii acestei curse cu obstacole. Ei joacă rolul zmeoaicei din poveste care ridică în drumul lui Făt-Frumos cînd un munte, cînd o pădure plină cu lighioane, cînd o apă fără hotare. Cine nu are destulă astuție, cine nu inventează tehnici de evitare sau depășire a

acestor obstacole este anihilat sau scos din joc. Pentru cine nu a trăit atunci, e bine să se știe că lupta dintre bine și rău în comunism *la nivel cotidian* îmbrăca această formă: lupta dintre cel care voia "să facă ceva" și cei care își dădeau mâna pentru a-l împiedica.

Ei bine, acest peisaj s-a diversificat imens după 1990...

5 iunie

Ce trebuie să facă un om cu viața lui dacă nu vrea să se resemneze să trăiască în categoriile speciei? Ce îți rămîne de făcut cînd fiecare din lucrurile care îți ocupau viața și îți dădeau un sens se golesc de conținut? Lucrul cel mai grav este ca sistemul de iluzii de care o viață are nevoie pentru a înainta să se surpe. Iar în lumina sfîrșitului nici o iluzie nu rezistă. Problema e să poți încă *face* ceva după ce ai ajuns în punctul acesta.

Jurnalul este cea mai strînsă formă de colaborare cu viața care ți-a fost dată. Este un fel de reverență făcută nu-se-știe-cui, un fel de a arăta că ceea ce ți s-a dat nu-ți este indiferent. Pe de altă parte, faptul că ai primit ceva în necunoștință de cauză poate să devină sursa unui protest infinit.

De aici ambiguitatea oricărui jurnal, amestec de curtoazie, tandrețe și recunoștință cu strigăte, reproșuri și blasfemii.

Ceea ce se numește îndeobște "depresie nervoasă" este o criză prelungită de luciditate. Depresivul iese din rîndul "oamenilor normali" și începe să vadă *altfel*. Această schimbare a calității privirii survine ca urmare a degradării stratului protector pe care, pentru orice om, îl reprezintă *sistemul lui de iluzii*. Tocmai de aici provine miopia care este necesară pentru parcurgerea în bune condiții a unei existențe. Un anumit fel de a rămîne *lipit* de ceea ce faci și de a crede că treaba aceea este și firească și capitală pentru bunul mers al lucrurilor (cînd în fond ea este total indiferentă) reprezintă garanția de sănătate a unei vieți. Gesturile curente, agitația zilnică, mobilurile care ne mîină nu sînt puse în discuție; ele trebuie lăsate în inerția subînțelesului, în simpla dinamică imanentă a producerii lor.

În mod normal sănătatea mentală a omenirii ține de transă, de capacitatea de a participa la seducție și miraj. Ești sănătos cîtă vreme ești prins în "dansul amăgirii muritoare" vegheată de marea regină a Lumii, Maya. Cel care părăsește dansul acesta iese din cursa vieții și devine "nebun"; pentru că privirea distantă, care atrage după ea clarviziunea, strică jocul Mayei. Toate medicamentele antidepressiv de astăzi reprezintă tehnici de refacere a sistemului protector de iluzii, reintrarea în hora amăgirii, un mod de a fi îmbrîncit din nou în cursa vieții, de a-ți recăpăta miopia salutară. Dacă Hamlet ar fi putut lua timp de trei luni două pastile de Zoloft sau de Prozac pe zi, tragedia lui n-ar mai fi existat. El ar fi putut face abstracție de ceea ce *ajunsese să înțeleagă*.

Versiunea românească a lui Hamlet o avem în leneșul din povestea lui Creangă. Deosebirea este că acesta "merge pe scurtătură"; el nu explică, nu teoretizează, nu are nevoie de cinci acte pentru a părăsi scena. Povestea lui e scurtă pentru că trece direct la concluzie; ca și Hamlet, leneșul lui Creangă *a înțeles*. Numai că el nu mai întîrzie nici o clipă "aici": nu vrea să reazeze timpul lumii în matcă (ceea ce, în cazul lui Hamlet, reprezintă încă un tribut plătit iluziei), nu vrea să răzbune sau să repare ceva. De îndată ce a înțeles, el nu consideră că mai are vreo responsabilitate. Greva foamei nu o face pentru a atrage atenția sau a obține ceva, ci pur și simplu pentru că aceasta i se pare calea cea mai la îndemînă, mai abruptă și mai elegantă de a abandona. În acest "proiect" al său (singurul care se poate sustrage amăgirii) el este ajutat în mod firesc de consătenii săi care îl spînzură ca pe unul ce a încălcat legea iluziei, ca pe un *dez-iluzionat*.

6 iunie

Tema *prăpastiei* pe care stăm. Am întîlnit-o prima oară la douăzeci și ceva de ani, cînd am citit interpretarea lui Nietzsche la tragedia elină. Eram prea necopt ca să o înțeleg, ceea ce înseamnă să o *integrez* în viața mea, depășind-o ca "motiv cultural". Dionysos le-a revelat grecilor hăul pe care era așezată viața noastră, caracterul *cumplit* al existenței, și, ca să-i poată face față, grecii l-au mascat cu lumea de *forme* frumoase — compensatorii și terapeutice — de tip apolinic. Polaritatea dionisiaco-apolinică a vieții eline era expresia unei strategii care se mișca între adevărul teribil și iluzia menită să-l facă suportabil. Tragedia era chemată să

ridice la răstimpuri vâlul care acoperea prăpastia lăsînd ca ceea ce este cumplit — și eventual uitat — să țîșnească la suprafață. Tragedia devine *memento*-ul prăbușirii oricînd posibil: în orice clipă poți să ajungi de la liniștea călduță a existenței la infernul ei.

Grecii știau asta, știau că fiecare ins are prăpastia vieții *lui* și că, într-o bună zi, vâlul care o acoperă se va da la o parte. Noi, în schimb, trăim cu ideea că prăpastia este a *altuia* și de cele mai multe ori asistăm la spectacolul ei sub forma grozăviilor care ne-ajung la urechi sau a celor la care sîntem puși să asistăm în fiecare seară, la scară planetară, prin intermediul televiziunii. Dar vorba lui Ionesco: "nu există scăpare".

Să ai curajul să notezi tot ce-ți vine în minte, dincolo de orice preocupare de stil, de teama de platitudine sau de rușinea văicărelii.

Tema prăpastiei reappare la Heidegger sub forma nimicului ca temei sau a prăpastiei (*Abgrund*) ca *ne-temei* (*Un-grund*). În *Sein und Zeit*, Heidegger vorbește de "vina" noastră într-un sens extra-moral, unul care ține de *constituția* existenței noastre, adică unul existențial. Iar vina alcătuirii noastre este tocmai aceea de a subîntinde "nimicnicitatea": sîntem "vinovați" pentru că sîntem "temei al nimicnicității". Dar ce înseamnă asta?

Asta înseamnă că ne lipsește mai întii temeiul lui "de unde?" (de unde venim). Lipsa de proveniență pe care e așezată viața noastră Heidegger o numește "aruncare". Aruncarea exprimă ne-temeiul prin excelență: ea ne confruntă cu un rezultat a cărui explicație ni se refuză cu desăvîrșire. Sîntem rezultați dintr-o aruncare — și, ca dovadă, iată-ne, sîntem *aici* —, dar nici aruncătorul și nici sensul gestului lui nu ne sînt transparente. Absența lui "de unde?" întemeiază nimicnicitatea, iar viața noastră este direct instalată pe neantul acestei explicații.

Dar pentru ca "aruncarea" să fie deplină, nici "de partea cealaltă" — a ieșirii din scenă — nu stăm mai bine. Misterului lui "de unde?" îi corespunde cel al lui "încotro?". În această construcție, Heidegger nu ia în calcul credința (așa cum pentru "de unde?" nu ia în calcul *ipotezele* științei), pentru că el se rezumă la "aici"-ul fenomenal — manifestabil și întilnibil — al secvenței cuprinse între naștere și moarte. Locul în care sînt eu așezat nu-mi permite să *văd* decît scena; despre culisele din "stînga" și din "dreapta" ei nu am pe ce temei să vorbesc. Totul se rezumă la faptul că sînt aruncat pe scenă, trebuind să joc. Culisele, oarbe pentru mine, sînt primul temei al nimicnicității mele și primul fel în care "vina" se articulează în existența mea.

Lucrurile merg însă mai departe: jocul însuși, popasul meu în scenă este pîndit în fiecare clipă de neant și generează neantul. De ce? Pentru că prin fiecare gest al vieții mele eu aleg între mai multe posibilități și fiecare opțiune, odată făcută, reprezintă condamnarea la moarte a tuturor celorlalte pe care le-am înlăturat. Prin *unica* mea alegere eu am remis neantului restul refuzat al posibilităților. Înaintearea noastră prin existență generează fără încetare neant. Nu numai ca aruncați în lume, dar și ca "aruncători", ca "proiectanți" ai propriilor noastre gesturi, ca ființe ale proiectului, ca împlinitori și realizatori, stăm pe ne-temeiul nimicului.

În sfîrșit, în al treilea rînd, jocul nostru nu are cine știe ce calitate: el se înscrie în tiparele prestabilite ale faimosului *das Man* — impersonalul "se" — și cam toți actorii joacă aceeași partitură. Fac și spun cam aceleași lucruri, sînt minăți de aceleași idealuri, mode și curente. Cad în aceeași mediocritate, adică reușesc să obțină un caracter mediu al existenței în categoriile căruia intră cu toții. Chipurile lor încep să semene între ele, pînă ajung la chipul statistic al lui *Niemand, Nobody*, "nimeni". Cu fiecare dintre gesturile noastre comune, cu orizontalitatea cotidiană a vieților noastre, cu fiecare evitare a întîlnirii cu posibilul nostru ireductibil — ne așezăm pe neant.

Această întreită vină existențială, întrucît ține de *constituția* omului, depășește, cum spuneam, discursul de tip etic. Ea este o vină fără răspundere individuală și ea trimite mai degrabă la insuficiența condiției noastre, la faptul că pur și simplu *sîntem așa*, fără explicație și fără a avea să cerem cuiva socoteală. *Es ist so!*

8 iunie

Astă seară la telejurnal scena din fața Palatului Elisabeta, "retrocedat" Regelui și devenit reședința familiei regale în România. Iliescu îi întoarce vizita pe care Mihai i-o făcuse la Cotroceni. Din stînga ecranului apare Regele, cu mersul lui colțuros, de om stîngaci și etern timid. Prin dreapta ecranului își face apariția Iliescu, mișcînd în contratimp capul, umerii și șoldurile, de unde senzația aceea de bițială, pe care o lasă cînd străbate protocolar un spațiu

public. Aceasta e pesemne forma *lui* de timiditate. Camerele de televiziune sînt undeva sus și mai departe, așa încît chipurile nu se văd, ci doar siluetele și limbajul corpului. După Iliescu, pătrund în ecran, prin dreapta, doi tipi solizi, cărora costumele cu cravată nu le vin niciodată bine și care cară fiecare cîte un buchet enorm de flori, învelit în celofan. Florile trebuie date pesemne "doamnelor" (reginei și principesei) și intrucît acestea așteaptă în casă, cei doi se aliniază respectuos la ceva distanță de suveran și președinte. Apoi, prin același colț din dreapta își fac apariția în ecran două doamne voluminoase în taioare, care dau mîna cu Regele și fac, conform protocolului regal, knixuri, acele genoflexiuni suave, semn de supunere și omagiu la care numai monarhii au dreptul pe acest pămînt. Mi le imaginez cum au repetat acasă, cum cineva le-a arătat, le-a explicat, le-a descompus mișcarea. Cum gungureau repetînd-o și cum se întrebau poate una pe alta: "Ce zici, tu? Îmi iese?" Făcînd asta, erau pesemne flatate și excitate, lucruri disparate se învălmășeau în mintea lor, amintiri proletare din tinerețe, cînd Regele era un personaj hulit, cu acest moment cînd Regele reintra în scenă prin poarta din spate a istoriei, dar ce are a face, se dovedise că era tot rege și ele urmau să stea la masă cu acest personaj fabulos, pe care cei din lumea lor, puternici și stăpîni pe situație, îl dăduseră la o parte și pe care acum tot ei, puternici și stăpîni pe situație, îl aduceau înapoi, îl lăsau să stea, cîteva luni pe an, lîngă "poporul lui", îi dădeau totul înapoi, totul în afară de coroană.

12 iunie

Marea iluzie a Revoluției din decembrie: că poporul român ar fi avut nevoie de libertate.

Prima revelație am avut-o în ianuarie 1990, cînd în piața din Hala Traian, intrînd în vorbă cu un vînzător de la aprozar, acesta îmi spune la un moment dat cu năduf: "Ce mai, era mai bine înainte." Spunînd asta, îmi arunca de zor niște cartofi murdari în talgerul cîntarului și privea într-o parte, neștiind dacă face "bine" vorbind dintr-o dată așa. "Cum era mai bine? Uite, puteți spune cu glas tare ce gîndiți. Sinteți liber!" Omul s-a holbat la mine și n-a mai zis nimic. N-avea ce face cu libertatea asta. Nu se gîndea pesemne decît la un singur lucru: că pe o piață în care cartoful nu se putea găsi oricînd, furatul era mai rentabil decît acum. "Piinea cerească", libertatea, nu-l interesa nici cît negru sub unghie.

Numai că ar fi trebuit să știu asta. De cîte ori plecam de la Institutul de Istoria Artei în jos pe Calea Victoriei, ajungînd în piața unde se afla clădirea Comitetului Central, îmi spuneam: dacă acum cineva ar scoate o pancardă pe care ar scrie "Jos Ceaușescu!" sau "Jos comunismul!", trecătorii care ar asista la scenă s-ar grăbi să traverseze. "Un nebun", și-ar fi spus toți în gînd. Cînd Jan Palach și-a dat foc la Praga, mii și mii de studenți au asistat la funeraliile lui, iar memoria poporului ceh i-a păstrat numele și în fiecare an el e sărbătorit ca un erou. Cînd un tînăr român, sub Ceaușescu, și-a dat foc pe pîrtia de la Poiana Brașov, lucrul a fost înregistrat ca un fapt divers. Un nebun! Pesemne că nimeni, astăzi, nu e în stare să spună cum îl chema. (Asta Noica numea "gesticulația de operetă a eticii": scoți un tril ca să te audă ceilalți. Dar după cum se vede nu avea dreptate, pentru că la noi nici opereta nu avea spectatori.) Același lucru s-a întîmplat după Revoluție la Cluj. Tînărul care își desfăcuse cămașa în fața armatei masate în piață spunînd "Trageți!" (și au tras), scăpînd cu viață, s-a sinucis un an mai tîrziu. De scîrbă. A pus pe cineva pe gînduri gestul lui? A modificat el, măcar cu un milimetru, starea de lucruri a României? Își mai aduce cineva aminte cum îl cheamă?

Libertatea, vorba Marelui Inchizitor, este un lux pentru cei aleși și puțini. Pentru cei mulți, ea este *o povară*. "Adevăr grăiesc către Tine că sufletul omului nu cunoaște altă grijă mai chinuitoare decît aceea de a găsi cui să-i încredințeze mai degrabă harul libertății cu care această nefericită făptură se naște pe lume." — "Și oamenii s-au bucurat că sînt din nou mițați ca o turmă și că, în sfîrșit, inima lor a fost ușurată de povara unui dar funest care le adusese numai necazuri."

Ei bine, eroarea intelectualilor umaniști în anii care s-au scurs după decembrie '89 este că au mizat pe acest "dar funest" într-o lume educată sistematic vreme de patru decenii în "generalizarea supunerii". Ei au plecat, ca orice umaniști, de la o premisă abstractă, de la ideea de om și omenire care ar avea ca determinare "harul libertății" așa cum fiecare om vorbește sau are mîini, ochi și picioare. De această orbire, care îi așază de la bun început pe terenul moralei și nu al politicii, ei nu au scăpat nici pînă azi și nici nu au cum să scape pentru că ăsta e năravul oricărui umanist, de care altminteri el este foarte mîndru și de care

nu are cum se dezbăra, pentru simplul fapt că atunci ar înceta să fie un umanist. Din această cauză pariul pe care el îl face cu societatea este din capul locului pierdut. Până și ultimul găinar ajuns în Senatul României, ultimul securist aciuat într-un partid, ultimul ziarist care dă lecții poporului de pe ecranul unui televizor știau (sau au aflat între timp) ceea ce unui subtil intelectual nu poate să-i intre în cap: că în majoritatea lor oamenii nu au nevoie de "hrana cerului" — de cărțile lui, de suspinul lui, de predicile lui profane.

15 iunie

O altă iluzie a deceniului care a trecut: că societatea ar dori să se scuture de cei care făcuseră cu puțință lumea dinainte.

Iluzia aceasta își avea din nou rădăcina într-o operare inadecvată cu categoriile morale, cu ideea că atitudinile oamenilor sau modul lor de a gândi sînt influențate de conștientizarea distincției dintre bine și rău. Ce simple păreau lucrurile la cumpăna anului '90!

Nomenclatura de partid, activiștii, aparatul represiv (Securitatea), omagiatorii reprezentau răul. Ei erau puțini. Prin căderea comunismului, dacă s-ar fi produs vreodată, ei ar fi fost puși automat la stîlpul infamiei. De către cine? De către "ceilalți", cei mulți, cei covîrșitor de mulți, cei care suportaseră pe pielea lor ceea ce primii puseseră în operă, furîndu-le libertatea, umilindu-i, mințind etc. etc. Așadar, printr-o simplă operație de scădere se obținea "restul populației", care reprezenta binele.

După decembrie '89 s-a dovedit că acest "punct de vedere" fusese interiorizat de primii, dar cu desăvîrșire ignorat de ceilalți. Cei care făcuseră răul știau ce făcuseră — dovadă că în primele luni după decembrie "s-au dat la fund" —, în vreme ce aceia care îl suportaseră nu-l perceperă ca rău. A trebuit să treacă un timp pînă ce primii au priceput că lucraseră temeinic și pe termen lung și că îndobitocirea se petrecuse în masă. Se puteau întoarce între "ai lor". Victima lor, un popor întreg, nu-i repudia. Ei, lichelele, puteau reveni la rampă. Nu aveau de cine se teme. În nici un caz de o mină de intelectuali care vorbeau de memorie, vină și căință. Își puteau face partide, puteau intra în parlament și puteau deveni miniștri, își puteau face bănci, imperii universitare, puteau conduce instituții culturale, puteau avea posturi și emisiuni de televiziune, dacă voiau îl puteau lăuda și acum pe Ceaușescu și puteau explica și de ce o făcuseră înainte, puteau spune că Securitatea fusese o instituție patriotică, ba chiar puteau să aducă pe ecrane foști generali de Securitate, care-l tăbăciseră pe Goma și care acum comentau bine dispuși evenimentele curente, își expuneau concepția lor despre lume, făceau bancuri și spuneau că "Monica (Lovinescu) ar fi bine să fie bătută la cur ca să-i vină mîntea la cap". Ce conta că prezența pe ecranul televiziunii, ore și ore în șir, a foștilor poeți de curte era o palmă pe obrazul poporului român dacă poporul român nu simțea că este palmuit?

"Apel către lichele"? Sigur, apelul acesta nu fusese făcut *pentru* și *către* lichele. El fusese făcut pentru a indica obiectul posibil al unei repudieri colective, pentru a împiedica ceea ce mai apoi s-a întîmplat. Apelul acela nu avea în el nimic sîngeros; nu invita pe nimeni la răzbunare și linșaj. Tot ce își propunea era să provoace o presiune morală în vederea unei retrageri pioase. Tonul *mîniei* lipsea cu desăvîrșire din el. Pe unii i-a contrariat mesajul lui: dacă veți avea o cădere pe gînduri și o decentă ieșire din scenă, vă vom iubi. "Vă vom iubi?" Dar cum să iubești o lichea, fie ea și renunțîndă? Această virtuală declarație de iubire care atunci suna deplasat își vădește de-abia astăzi sensul. Și îl dovedește tocmai prin vidul în care a căzut apelul în conștiințele celor care erau chemați să se apere. Dar mai ales și-l dovedește prin consecințele acestui vid în starea actuală a unei națiuni. Astăzi cînd îl vîd pe Păunescu desfășurîndu-se în toată impudoarea lui, cînd îl vîd declarînd că el a pierdut bătălii dar niciodată războaie, sînt gata să declar că l-aș iubi dacă răul pe care-l face celorlalți (chit că ei sînt sau nu conștienți de el) ar fi putut fi oprit. Recunosc că o iubire atît de perversă nu poate apărea decît din disperare, cînd binele nu se mai definește viguros și pozitiv, ci doar ca absență a răului. Ei bine, l-aș fi iubit pe Păunescu, dacă ar fi renunțat la războiul lui cu poporul român. Căci ce se poate întîmpla cînd o lichea bine instruită sare la bătaie cu un popor care abia se mai ține pe picioare? Este evident că lupta dintre ei e inegală: nimeni nu-i dă poporului român o emisiune de televiziune în care el să stea la o masă pe care se află cînd volume de versuri (pe care să le poată mîngîia la răstimpuri), cînd un dosar de securitate folosit ca alibi pentru disidența lui. Poporul român nu are un glas de buhai cu care să-și acopere mereu interlocutorul și nici reaua credință necesară pentru a face imposibilă orice

discuție. Poporul român nu recită, acompaniat la chitară, versuri timpite care să-i meargă la inimă poporului român educat în spiritul kitschului naționalist. Poporul român nu are resursele necesare pentru un război care se poartă *cu tupeu*. Și, mai ales, poporul român nu poate purta acest război pentru că nu mai percepe imoralitatea: lui îi este indiferent că îl are din nou în față pe autorul unor spectacole *en plein air* care începeau cu balade duioase și se terminau cu "Ceaușescu, România!", scandat pe scenă și preluat, prin incitație și pseudo-isterie colectivă, de tribune. Și de ce îi este lui indiferent dacă vede aceleași mutre în decoruri istorice care se vor diferite? Pentru că poporul român, aceasta e lucrul extraordinar pe care l-au aflat între timp proștii și umaniștii, se adaptase la istoria lui. Într-un alt decor, el continuă să mănince felurile pe care istoria i le servise înainte. Reci, neîncălzite, stricate. Lui nici nu-i păsa că, simbolic măcar, avusese loc o revoluție, că istoria făcuse indigestie și că parte dintre cei care defilau acum pe scenă nu erau altceva decât eructații și vomismente ale unei perioade trecute.

19 iunie

Cărtărescu, în *Jurnalul* său, notează "la 3 noaptea": "Am citit deodată, într-o după-masă, *Jurnalul de la Păltiniș*, care mi-a apărut un fel de tragedie grotescă sau o farsă tragică. Dar orice nebunie își are, cumva, și măreția ei, și poți crede foarte bine, la urma urmei, că un om drag care-a murit e încă viu, pentru că trăiește în tine. Așa crede Noica în cultură. Cu el e invers decât spunea Paleologu: ar fi fost un geniu dacă n-ar fi fost un prost. Dar admirația lui pentru Wittgenstein îi șterge multe păcate (fără a-l mișcora pe cel împotriva Duhului: lipsa milei). Te întrebi la ce i-a folosit cititul miilor de cărți dacă n-a putut înțelege gestul lui Vulcănescu. Și cum i-au putut înghiți discipolii, și de ce, atâtea stupidități. Totul e însă mult mai complicat, căci grotescul bătrânelilor de tipul Țuțea sau Noica este urmarea unei tragedii interne într-o mare tragedie istorică. Heidegger însuși ar fi fost în alte condiții [...] un astfel de biet tataie excentric, îndesându-și basca pînă la sprîncene și exersându-și prin cărciumi maieutica."

Am de spus următoarele lucruri:

Noica însuși se temea că existența *Jurnalului de la Păltiniș* o să le dea multora senzația că "au acces la gîndul lui" și că, în felul acesta, au să intre în dialog cu el crezîndu-se scutiți de obligația de a-i fi citit opera. Și avea, iată, dreptate. Pentru că este mai simplu să citești o carte despre Noica și să arunci apoi pe hîrtie, așa, într-o doară, cam ce crezi tu despre el și cum devine chestia. Ca și cum *el*, Noica, e suma plimbărilor lui la Păltiniș, și nu gîndul tors de la 20 la 78 de ani. E mai simplu și, în termeni de timp, mai rentabil: pentru *Jurnalul de la Păltiniș* e nevoie de o după-amiază, dar pentru familiarizarea cu o idee clocită vreme de șase decenii e nevoie de cîțiva ani buni numai ca să începi să o adulmeci. Iar dacă vrei să ajungi la sursele acestei idei în filozofia lumii, de-abia atunci putînd să vorbești în cunoștință de cauză despre "Noica", mai trebuie puși la socoteală alți cîțiva ani. Altminteri, vorba unui prieten fizician: dacă n-ai studiat teoria relativității, poți să crezi că Einstein e un tip care scoate limba. Or, pentru Cărtărescu, Noica nu face decît să scoată limba. Noica nu e de căutat la Păltiniș și nici în jurnale păltinișene, ci în efortul de a fi gîndit "golul de ființă", "devenința", "holomerul", "arheul", "cercul metafizic" etc, etc. Despre astea Cărtărescu nu suflă un cuvînt, pentru că "din afară" accesibile nu sînt decît bascul și ghetrele lui Noica, adică anecdota și, în cel mai bun caz, un anumit patos existențial grefat pe o bucată de istorie și povestea unei Castalii românești.

Greșeala asta au făcut-o și oameni care i-au stat în preajmă: de la Paleologu, care a scris un text devastator despre Noica limitîndu-se la experiența comună de la Cîmpulung, și terminînd cu Pleșu, care a declarat într-un frumos articol din anii '80 că în "cazul Noica" mai important e omul decît opera. Operă despre care, toți care i-am fost în preajmă, credeam la un moment dat că o știm numai pentru că respiram un aer comun, pentru că Noica ne mai citea pagini din cîte o carte la care lucra sau ne "povestea" cîte o idee a lui. (Ca și cum filozofia se poate lua ca rîia, prin simplă frecare.) Așa se face că nici unul dintre judecătorii lui ocazionali nu l-a citit "cap-coadă" cu creionul în mînă și nu a făcut să iasă din "întîlnirea cu Noica" un teanc de conspecte. Tratatele lui de ontologie (în care se află "gîndul ultim") au rămas, în timpul vieții lui, un mister pentru toată lumea. Critica filozofică lipsea cu desăvîrșire, iar cea literară, cum era onest și firesc, nu putea depăși nivelul unor comentarii, aproximative și ele, la *Rostirea filozofică* sau la *Pagini despre sufletul românesc*.

Pe scurt, *Jurnalul de la Păltiniș* era povestea unui crez, a unui mod de viață, a felului de a-ți da un destin. Și, la limită, o operă de ficțiune. Dar nu era documentul unei gândiri, nici măcar nu era o "monografie", și era insuficient — și total inadecvat — ca mijloc de a evalua o performanță culturală. "Stupiditățile" rostite de Noica la Păltiniș și "înghițite de discipolii lui" nu fac parte din *opera* lui Noica.

Și atunci, dacă așa stau lucrurile, la ce răspund cuvinte ca "grotescul bătrâneilor de tip [...] Noica", "biet tataie excentric" etc? Faptul că un filozof poartă bască, că e grotesc, tataie sau excentric nu are nici cea mai mică relevanță pentru filozofia lui. Și Kant era grotesc, și Wittgenstein era excentric. Ei și?

De unde atunci prezumția că putem vorbi despre Noica, Heidegger și Wittgenstein cu aplombul cu care îi invocăm pe "optzeciști"? Cum de se mariază atât de bine ignoranța și morga? Este un semn de noblețe mentală să știi să admiri ceea ce te depășește. În principiu, fiecare dintre noi poate, dacă are timp pentru asta și interesul nu îi lipsește, să acceadă la orice domeniu: fizică atomică, astrologie, filozofie sau cultură japoneză. Altminteri, orice domeniu în care nu am investit cazna necesară pentru înțelegerea lui *mă depășește* și este de preferat ca în privința lui să nu am opinii.

Filozofii *se învață* așa cum se învață matematica și așa cum un matematician nu poate acoperi decât un domeniu anume al matematicii, un profesor de filozofie nu știe *à fond* mai mult de doi-trei gânditori. Semnul "izolării culturale de tip oriental", la care Cărtărescu se referă mai departe în nota lui, e tocmai acela de a ajunge să vorbești despre filozofi ca și cum ai asista la un meci de fotbal: stai în tribună, e un soare călduț, comentezi o fază și între timp mai scuipi o sămânță pe jos.

20 iunie

Recitesc nota precedentă și alte câteva lucruri îmi sar în ochi.

Aceeași rămânere în exterioritate în alăturarea lui Țuțea și Noica. Dincolo de faptul că erau apropiați ca vîrstă, descinzînd amîndoi din "interbelic" (așadar "bătrînei" și "tataie"), nimic nu-i leagă: Țuțea era un "personaj", un cabotin de geniu dotat cu o oralitate prodigioasă, dar incapabil să scrie o pagină coerentă. De pe urma lui au rămas "322 de vorbe memorabile" și admirația înduioșată a lui Cioran. De pe urma lui Noica a rămas ultimul sistem de ontologie european. Noica aparține istoriei gândirii, Țuțea mitologiei culturale.

"Dar admirația lui pentru Wittgenstein îi șterge multe păcate..." Asta ne lasă să înțelegem că autorul notei e în raporturi de cordialitate cu opera lui Wittgenstein, că este chiar un fan al lui, de vreme ce-i iartă lui Noica păcatele (o parte din ele) pentru reverența pe care Noica (din nou, în *Jurnal*, pentru că în restul operei urmele întîlnirii cu Wittgenstein sînt inexistente) i-o face acestuia. Or, sugestia e falsă de vreme ce apare din nou întrebarea (ca și în cazul lui Noica și Heidegger) legată de accesul lui Cărtărescu la scrierile lui Wittgenstein: mai mult de o treime din cele câteva zeci de pagini din care e alcătuit *Tractatus-ul* cere o pregătire logico-matematică expresă, iar organizarea și formularea însăși a propozițiilor din această cărțuție fac din ea una din marile opere ermetice ale secolului XX, cărora specialiștii îi dedică ani și ani din viața lor.

De ce, atunci, ajungem să avem cu filozofia o familiaritate pe care nu îndrăznim să o afirmăm cu nici un alt domeniu? Pesemne pentru că folosind și ei "cuvinte", gânditorii ne lasă senzația că sîntem "colegi de scris" și pentru că la suprafață lectura filozofilor pare o provocare pentru inteligența fiecăruia dintre noi și nimic mai mult, cînd de fapt, ca tot ce presupune un "limbaj" (dacă nu un jargon), ea este o specialitate care se dobîndește la capătul unei pregătiri, însă cum timpul pentru această pregătire lipsește din viața unui om care s-a dedicat altui lucru și care are deja o "specialitate", iar pe de altă parte tentația de a-ți împodobi discursul cu nume sonore ("Platon", "Kant", "Nietzsche" etc.) e prea mare (pentru că lucrul ăsta "dă bine" și "face cult" și te plasează într-o vecinătate selectă care îți împrumută din măreția ei) — se ajunge la situații de felul celor de mai sus. Iar dacă, pe deasupra, poți să invoci nume ca acestea și să spui "bătrînei grotesc" sau "tataie excentric" sau "îndesîndu-și basca pînă la sprîncene" — ei bine, lucrul acesta te mută din vecinătatea lor și îți asigură, printr-o simplă piruetă lingvistică, printr-un adjectiv sau printr-un simplu cuvîntel, un loc sus și deasupra lor, chiar pe acoperișul lumii, de unde nimeni nu te mai poate privi, dar de unde tu poți privi, în schimb, pe toată lumea.

În treacăt: admirația lui Noica pentru Wittgenstein, spune Cărtărescu, îi șterge acestuia

multe păcate "fără a-l micșora pe cel împotriva Duhului: lipsa milei". Păcatele împotriva Duhului Sfânt sînt trei și provin din absența uneia dintre cele trei virtuți creștine: credința, speranța și dragostea. Mila nu e printre ele.

2 iulie

La cererea conducerii Bisericii ortodoxe române, Comisia parlamentară SRI propune revenirea asupra Legii arhivelor Securității care, în forma ei actuală, prevede deconspirarea informatorilor poliției politice proveniți din rîndurile preoțimii.

La televizor, seara, apare șefa Comisiei (Buruiană?), activistă a partidului "România Mare", care argumentează proiectul de modificare a legii în felul următor: 1. După cum rezultă din sondaje, poporul român are încredere cu precădere în Biserică și în Armată. Nu se cuvine să-i zdruncinăm această încredere dînd pe față numele prelaților care îi turnau pe enoriași. 2. De altfel, colaborarea cu Securitatea este irelevantă, pentru că "așa erau vremurile atunci". Important e "cine erau (și cine sînt) trădătorii de țară".

După care doamna, oxigenată și cu gura mare, îl roagă pe Dumnezeu să-i lumineze pe "frații de la PSD" să voteze la fel ca membrii PRM.

Toate astea se întîmplă la cererea conducerii unei Biserici care, vorba lui Andrei, are ca axă doctrinară *căința*.

4 iulie

Vorba aceea extraordinară, "aproapele ne este cel mai departe" — adică cel mai greu de perceput, tocmai pentru că ne este atît de aproape — aplicată la poporul *meu*, la poporul român.

În tinerețe, cînd vedeam filme în care apăreau sate mexicane, siciliene sau grecești, îmi spuneam: Doamne, cit de mizerabil pot trăi oamenii aceștia! Așezați acolo, sus, pe ecran și surprinși de privirea neangajată a unui simplu spectator, ei îmi apăreau murdari, săraci și cruzi. Pentru că nimic nu mă lega de lumea lor, pentru că ea rămînea într-o depărtare pe care nici o complezență nu o putea tulbura, posibilitatea de a o vedea *așa cum era* rămînea intactă. Eram convins, privindu-i, că eu aparțin altei civilizații. Lumea aceasta în care mă născusem, cu trenurile și gările ei mizerabile, cu satele din Bărăgan, cu șoselele naționale pe care întilneai căruțe ponosite, bicicliști beți, femei împingînd cărucioare hodorogite, turme de vaci și de oi, bătrîne îndoite din șale care cărau legături de vreascuri în spinare, toată viața aceasta a "României profunde" care nu avea nimic idilic în ea — o vedeam fără să o percep în inmensurabilul mizeriei ei atotstăpînitore. Ea era a *mea*, stătea lipită de mine, mistificată și devenită invizibilă prin chiar subînțelesul ei. Ea mă învăluia și o iubeam cu acea "dragoste de învăluire" care acompaniază realitatea din care faci parte. Ceea ce nu puteam să fac în cazul țaranului mexican, aici reușeam: trăiam într-o promiscuitate transfigurată, aceeași care îl făcea pe Zinoviev, exilat la München, să viseze nostalgic la paznicii ruși — paznicii *lui* — de la Liubianka. Nimeni nu venise să înalțe lumea noastră pe ecran pentru a o scoate din subînțelesul ei și a o face, pentru noi toți, *vizibilă în adevărul ei*. Lumea a treia? Mi se părea o realitate exotică, planînd într-o geografie incertă, undeva între o regiune din Africa și un stat caucazian. Nu mă gîndeam nici o clipă că ecuatorul acestei lumi trece deopotrivă prin România. Cartierul Cotroceni, cărțile mele, prietenii mei, masa la care scriam, iubirile mele, parfumul de tei care îmi intra în odaie la sfîrșit de mai însoțindu-mi de fiecare dată "ziua de naștere" — cădeau ca o perdea groasă de fum peste privirea și înțelegerea mea. Văzută dintre pereții de vată ai vieții mele, România — nu exista nici o îndoială — nu era Mexicul: nici măcar așa cum o cunoscusem eu, tăvălită în comunism și în praful Istoriei.

Apoi au venit călătoriile, fatal însoțite de șocurile reintrării în țară, filmele lui Pintilie, "noi" văzuți cu ochii Europei, clasamentele mondiale — din care nu lipseam niciodată — ale sărăciei, corupției, comerțului cu copii și prostituției. O vreme, după 1990, nu am mai putut să mă uit la telejurnale. Brutalitatea imaginii care te întîlnește venind *din față*, fără posibilitatea eschivei, mă răstignește, ca pe un boxeur căzut în ring, pe urîtenia acestei țări: case din chirpici roase de inundații, orățăni evoluînd printre șoproane acoperite cu carton gudronat, obrajii scofilciți ai oamenilor, guri fellinian știrbe, priviri moarte, haine jerpelite, balada mizeriei recitată în fața unui microfon într-o limbă stîlciată, fără nici o propoziție întrea-

gă, fără nici un cuvânt adunat cum trebuie lângă altul; o limbă a nimănui, vestigiu al unei omeniri pe cale de a fi destituită din statutul ei. În fiecare seară România îți dădea întâlnire pe ecran, slută, hidoasă, suferindă.

6 iulie

Nu-mi place să mi se povestească vise. Un vis nu trece niciodată rampa și nu poate fi povestit cită vreme, prin chiar "trama" și ecoul lui, nu-l privește decît pe cel care l-a visat. Obiceiul de a povesti vise pleacă de la prezumția că tot ce trăiesc eu cu oarecare intensitate poate interesa pe altul. Or, senzațiile sau emoțiile sînt greu transmisibile. Nici deliciile unei călătorii nu pot fi împărtășite, și nici raportul pe care îl ai cu o piesă muzicală. Nimeni nu te poate urma prin cotloanele întortocheate ale unui vis, pentru că nu anecdotică contează aici, ci atmosfera și *frisonul*. Nu e întîmplător că Cioran povestește cum își detesta tatăl cînd, copil fiind, dimineață de dimineață, trebuia să-l asculte relatînd nevesti-sii ce visase noaptea. Tocmai excesul acesta de personal și intim face visul intransmisibil, și povestirea lui nesuferită.

Dimpotrivă, sînt interesante visele noastre comune, cele în care ne recunoaștem cu toții cu spaimele și fantezmele noastre. Mai mult, visele acestea sînt *recurente* și prin repetiția lor de-a lungul vieții, ele sugerează că sînt *necesare*, izvorînd dintr-un fond original comun. Am încercat un inventar al lor, verificîndu-le cu cei din preajma mea. Iată-le: 1) *A visa că zbori* și a descoperi lucrul acesta cu uimire, ca și cum ai fi putut dintotdeauna s-o faci, dar pur și simplu nu te-ai gîndit să încerci. E atît de firesc să bați aerul cu mîinile, să te înalți peste copaci, să dai cîteva roate peste case și să te așezi din nou, lin, pe pămînt. Reiei, ca să te convingi că n-a fost o întîmplare. Îți promiți, tot în vis, să nu uiți că ai făcut-o și că *deci se poate* și îți propui să pui în aplicație, de îndată ce te vei scula, ceea ce ai aflat în vis. 2) *A visa că ești gol* pe stradă sau undeva în public. În visul acesta nu știi niciodată cum ai ajuns așa. E însoțit de o disperare absolută, dar, lucru curios, nimeni nu te observă niciodată și nici nu semnaleză altora goliciunea ta. Întotdeauna reușești să te strecuri și să ajungi cu bine acasă. Variante: ai totuși ceva pe tine, chiloți sau măcar un tricou de care tragi cît poți. Îți spui că ceilalți te vor considera doar mai extravagant îmbrăcat. 3) *A visa că nu poți să fugi*; ești urmărit, vrei să fugi și picioarele nu răspund comenzii. Te deplasezi penibil, ca și cum ai alerga prin smoală sau miere sau pe un teren mlăștinos. 4) Ești (din nou) elev, te duci la școală și cînd te așezi în bancă constai că *ți-ai uitat acasă ghiozdanul*. Pare de necrezut, dar pînă în clipa aceea nu ți-ai dat seama. Consecințele sînt – nu se știe de ce – extrem de grave. 5) *Visezi că ești pe vîrfurile unui munte*, pe o suprafață de doar cîteva metri pătrați, și că de jur-împrejur e vidul pur, prăpastia absolută. Ești condamnat la neclintire. 6) În sfîrșit, *lupta cu un cîine fioros*. El sare, îl prinzi din aer de cap și cu o mișcare scurtă îi sucești gîtul. Lucrul pare nespuse de simplu și lupta se încheie întotdeauna așa: el zace, mort, la picioarele tale.

Toate visele acestea sînt, repet, recurente: le visezi de mai multe ori într-o viață, cu o frecvență mai mare într-o perioadă a vieții decît în alta, dar *întotdeauna cu același scenariu*. Cel mai des am visat că zbor (și întotdeauna în culori), că nu pot fugi și că mă aflu gol pe stradă.

Bănuiesc că mai pot fi povestite, cu condiția să nu fie lungi și complicate, "cel mai urît vis" și "cel mai frumos vis" din viața cuiva.

Cel mai urît: mă aflu într-o cameră fără uși și fără ferestre, tapetată cu carne vie. Singura sugestie a unei ieșiri este un început de cotlon, dar tapetat la fel, o deschizătură pătrată într-unul din pereți, la înălțimea capului. Încerc să mă ridic în deschizătură, dar de fiecare dată mîinile și coatele îmi alunecă pe carnea însingerată și recad în "visceralitatea" camerei, în acest trup uriaș, întors, ca o mînușă, pe dos. Alunec și cad fără încetare, tăvălindu-mă în carnea vie. Cel mai frumos vis din viața mea este subsumabil ideii de *instanță protectoare*, și el mi-a insuflat cel puțin o vreme certitudinea că urmează să fiu asistat și ajutat de-a lungul întregii mele vieți. Bunicul meu din partea tatei, singurul pe care l-am cunoscut, murise cu cîteva luni în urmă. Eram încă student. Mă aflu într-un tramvai, nu foarte plin, și, așa cum făceam în astfel de ocazii, mă așez pe un loc lângă geam și încep să citesc, extrem de absorbit și propunîndu-mi să mă desprind de tot ce este în jurul meu. De aceea nici nu întorc capul să văd cine s-a așezat pe locul liber de lângă mine. Îmi simt doar cotul, care mă apasă, neplăcut, din stînga. Îmi trag încet mîna, ca să nu mai simt atingerea străină. După o clipă simt din nou cotul celui alt lipindu-se de mine. Ce nesimțit! – îmi spun și ridic

ochii furios, decis să mă uit urît la el. Îl descopăr pe bunicul meu, cu fața zîmbitoare, îmbrăcat în redingotă neagră și cu o pălărie neagră, tare, pe cap. Are mîinile adunate una peste alta și sprijinite de mîinerul de argint al unui baston. Îmi face complice cu ochiul, lăsîndu-mă să înțeleg că e acolo, în chip miraculos, anume pentru mine. "Să nu-ți fie niciodată teamă, am să fiu întotdeauna lingă tine." Mă trezesc cu o senzație de beatitudine, ca și cum mi s-ar fi dat un cec divin în alb. A fost primul vis din viața mea (am mai avut apoi unul cu Noica și altul cu Horia Bernea) în care m-am trezit cu certitudinea că am fost *vizitat*.

7 iulie

Vorbesc cu Marga Bernea, la șase luni după dispariția lui Horia dintre noi. O întreb cum face față.

"Bine, îmi răspunde, mă ajută credința în Dumnezeu. În fiecare seară mă rog și termin spunînd «Facă-se voia Ta precum în Cer așa și pe pămînt». Or, dacă spui așa, «Facă-se voia Ta», nu mai e nimic de comentat, nimic de negociat. Dacă Dumnezeu a vrut să-l ia pe Horia, cum să pun eu în discuție voia Lui?"

9 iulie

Am văzut-o în anii din urmă de mai multe ori. M-a frapat de fiecare dată aerul ei absent, senzația pe care ți-o lăsa că era din greșeală acolo. Apoi, i-am citit poeziile. Abia atunci am aflat că o bună parte a timpului și-o petrecea altundeva, acolo unde foarte puțini ajung, pentru că sînt puțini cei dispuși să plătească cu o absență precoce convocarea unei prezențe de dincolo de noi. Tot acum, privind în urmă, am senzația că îi vorbeam într-o limbă barbară, pentru că vorbele mele, ca și ale celor din jur, nu erau, precum ale ei, pe măsura neformulabilului. Într-un fel îi reproșez că *nu ne-a dat de înțeles*, că nu ne-a făcut nici o aluzie la secretul ei, că plecase atît de departe și nu ne-a lăsat, încă de atunci, s-o știm.

15 iulie

Înainte vreme, pînă să apară televiziunea, sinteza politică și culturală a unei comunități se făcea în jurul cărților și al cîtorva nume: Shakespeare, Dante, Goethe, Voltaire... Națiunile moderne așa au apărut: prin "scrisori groase" scrise de o mînă de oameni concetățenilor lor și prin alții mulți, numiți "profesori", care "descifrau semnele iubirii umane peste veacuri" (Sloterdijk). Sinteza națiunii române s-a făcut și ea prin participarea vorbitorilor de limbă română la doar cîteva nume: Alecsandri, Eminescu, Caragiale, Creangă.

Astăzi, însă, distanța dintre români nu mai e acoperită de "scrisori groase", ci de *talk-show*-uri. Sinteza românilor — în varianta sloganului timpit de la Antena 1 ("țineți aproape!") — se face astăzi în jurul cîtorva ziariști guralivi, obraznici și agramați.

Am cunoscut cîndva un scriitor megaloman. Adora puterea. Mi-a povestit la un moment dat, cu chipul brusc transfigurat, cum apropiindu-se prima oară de Ceaușescu, a simțit că aerul din jurul acestuia începea să vibreze "de la 20 de metri". M-am întrebat ce s-a întîmplat cu omul acesta pentru al cărui nesaț de mărire pămîntul întreg părea prea mic. Am auzit că a sîrșit ca adjunct al lui Uricaru la Uniunea Scriitorilor.

30 iulie

Zilele trecute mă sună glorioasă de la Paris Monica Lovinescu să-mi spună că tocmai făcuse o "salată de legume fierte": pusese pe foc, timp de două minute, dovlecei cu castraveți. "Mi s-a părut că sînt destul de asemănători", mi-a explicat ingenuu. "Și i-ați putut mîncă?" întreb cu inima strînsă. "Virgil! Cum a fost *mlada*?" De pe fotoliu se aude vocea lui Virgil că "manjabilă".

Îmi place să gătesc și, într-o bună măsură, cred că fac lucrul ăsta cu oarecare pricepere. Gătitul mă recrează și uneori pregătesc cu pasiune pentru cîțiva prieteni fie un fileu de crap în sos de vin, fie un mușchiuleț de porc cu miere și lămîie, fie, în momente de grație, picioare

de broască cu sos de mentă sau smochine proaspete la cuptor cu smântină și Grand Marnier. Am de asemenea pretenția că aș câștiga orice concurs internațional de iahnie sau de vinete scăzute. De aceea, am fost de fiecare dată uimit când am întâlnit cazuri extreme, de intelectuali handicapați care, puși în situația de a păși pe teritoriul gastronomicului, comit lucruri enorme. Și încă! A vorbi despre "gastronomie" în acest context este în chip vădit o exagerare, pentru că cel mai adesea e vorba de țeluri derizorii.

Să luăm cazul lui Noica. Într-unul din sejururile mele pământene din anii '80, intru în camera lui pentru a-l anunța că urmează să cobor în Sibiu. — "Dragul meu, înainte de a pleca, fii bun și fă-mi o cafea." Din păcate, aveam cursa spre Sibiu în zece minute. Îl rog să mă ierte că nu-i pot satisface rugămintea, și mă liniștește spunându-mi că se va descurca singur. Revin în Păltiniș spre seară și îl găsesc pe Noica în plină perplexitate. — "Eu nu știu cum vă iese vouă cafeaua *neagră*. Am fiert-o o jumătate de oră tot adăugând apă și nu s-a colorat deloc. În schimb, am recuperat boabele." Și îmi arată 10-15 boabe de cafea puse la zvîntat pe un șervețel, fiecare înconjurată de o pată brun-spălăcită din fiertura uscată. Am rămas o vreme cu gura căscată și am întrebat, bilbiindu-mă, dacă nu știa că, pentru a face o cafea, e nevoie de boabe măcinate. — "S-ar putea să fi știut, îmi răspunde, dar am crezut că apa fiartă e capabilă să extragă *esența* cafelei din boaba însăși."

Dacă experiența de bucătărie a lui Noica s-a limitat la încercarea eșuată de a face o cafea, tentativele Monicăi Lovinescu au mers mai departe: prima dată când s-a aventurat să invite la masă, în rue Cassini, scurtă vreme după căsătorie, a pregătit "macaroane la cuptor". A întrebat o prietenă cum se fac. "Nimic mai simplu, i-a răspuns prietena, pui un strat de macaroane, pe urmă un strat de brînză cu ou, pe urmă iar un strat de macaroane și iar un strat de brînză cu ou..." Zis și făcut. Monica a luat un vas de Jena, a pus în el stratul de macaroane, stratul de brînză și ou, stratul de macaroane... A venit ora mesei și musafirii, vădit încurcați, au încercat o vreme să mestece macaroanele care pocneau spărgîndu-se între dinți. Prietena socotise că este superfluu să precizeze că în prealabil macaroanele trebuie fierte. "N-a fost grav, a comentat Monica povestindu-mi, pentru că musafirii nu erau niște apropiați, așa că nu au putut să spună mare lucru."

A doua oară, musafirul era chiar un prieten, Mihai Fărcășanu. Din nou consultată, prietena, care făcea față scurtelor și trecătoarelor crize gastronomice ale Monicăi Lovinescu, i-a spus că cel mai simplu lucru e "mămăliga pripită": pui apă la fiert, arunci un pumn de mălai și învîrți de câteva ori cu lingura. Ceea ce Monica a făcut întocmai. După 30 de secunde a pus în farfurii "mămăliga pripită". "Cînd a început să ne doară burta, pe Virgil și pe mine, am înțeles de ce Fărcășanu ne cînta fals un Bach la vioară. Nu se putea concentra din cauza crampelor." În orice caz, încîntată de isprava ei, se grăbește să i-o anunțe mamei, în România. Cunoșcînd pesemne competența fiicei sale în domeniu și evaluînd corect riscurile, mama trimite o telegramă: *Arretez tout de suite. Lettre suit.*

Îmi amintesc, de asemenea, de seri petrecute la Ierunci, cînd felul de mîncare luat de la *traiteur* trebuia pus la cuptor. Virgil își nota pe un carnețel minutele pe care *traiteur*-ul îi spusese că trebuie să le petreacă în cuptor felul de mîncare ales. (A cerut "timpul de preparare" și pentru crenvurști, fapt care l-a pus pe bietul om în vădită dificultate.) În preajma introducerii mîncării în cuptor, în bucătărie începea o forfotă ca înainte de lansarea unei rachete interspațiale. Atmosfera se electriza, Monica se foia între frigider și cuptor, întrebîndu-l la fiecare zece secunde pe Virgil dacă s-au scurs cele zece minute de "pre-încălzire" a cuptorului. Virgil, marcat de un trac evident, stătea pe un scăunel instalat anume lingă cuptor și urmărea cu o concentrație extremă acele unui cronometru luxos care fusese extras din timp, cu pedanterie, dintr-o cutie capitonată cu catifea. În clipa în care striga "acum", Monica se repezea cu tava pregătită din vreme înspre cuptor: "Monique! striga Virgil, fii atentă să nu te arzi!"

Odată prima etapă a operațiunii încheiată cu succes, Virgil nu-și părăsea postul de pe scăunel, urmînd să supravegheze pe cronometru scurgerea celor 20 de minute sacre, indicate de *traiteur* la cumpărarea mîncării. Din cînd în cînd, din camera de alături, în care se retrăsese pentru a fuma o țigară și a-și reveni din șocul introducerii tăvii în cuptor, Monica striga preventiv: "Virgil, vezi să nu se ardă!" Și "Virgil" răspundea de fiecare dată exasperat: "Cum să se ardă, Monique? Nu sînt eu aici?" Și se uita din nou, concentrat, la cronometru.

Fiul meu a împlinit astăzi 27 de ani. Stă de opt ani în Japonia. Este, cred eu, *cineva*, în orice caz un tip cu totul special. Indiferent de ceea ce face într-o etapă sau alta a vieții sale, trage după el ingenuitatea întrebărilor ultime — cu aerul lor ridicol și patetic în același timp — pe care și le pune cu atît mai apăsător cu cît știe că nu există un răspuns la ele. M-a sunat zilele trecute din Tokio la 2-3 noaptea ca să mă întrebe cum pot trăi liniștit fără să știu ce e cu "planeta asta imbecilă". Discuția se duce întotdeauna cam pe același calapod. Urmează imprecapii la adresa speciei umane ("un amestec de prostie și bestialitate"), apoi mărturisiri de spaime și uluiri în fața cruzimilor de care sînt capabili oamenii. Încerc să-l conving că nu trebuie să iasă din albia vieții și să se așeze, punindu-și astfel de întrebări, pe mal, pentru că asta e calea sigură către nevroză etc. Îi fac repede teoria cu "sistemul de iluzii" care nu trebuie abandonat și încerc să-i semnalez neajunsurile excesului de luciditate. "Nu pot, tata, nu pot să stau ca bou în beznă!" vine răspunsul ritos și disperat. Îmi vine să rid, de la înălțimea blazărilor mele. În același timp îmi e milă de el, pentru că tot ce-mi spune e dincolo de poză și de lecturi "existențiale". "Uite, continuă, stăm acum de vorbă de la 10 000 de kilometri și avem aerul că sîntem liberi, cînd de fapt sîntem ca doi pușcăriși într-o închisoare fără paznici. Ce părere ai, spune-mi ce părere ai?" Îi spun că nu pot rezolva treaba asta într-o discuție telefonică București-Tokio și îl rog să se ducă urgent la culcare pentru că mai are patru ore de somn. Inutil. Urmează tema românească. "Auzi? Poate să plouă cu dolari peste România, să plouă în fiecare zi. Tot degeaba ar fi, pentru că nu dolarii sînt cheia problemei, ci mentalitatea, înțelegi?, *men-ta-li-ta-tea*. Poporul ăsta e contraproductiv. Fii atent: mă întîlnesc zilele trecute cu un român, care lucrează la nu știu ce departament de computere și îl întreb ce face. Zice: aștept să treacă ziua. Mi-a mărturisit că în fiecare dimineață de cum se scoală începe să aștepte să treacă ziua. În rest, era senin și bine dispus. Păi dacă asta așteaptă el de la viață — să treacă — mai bine s-ar sinucide. De fapt tipul era gata sinucis, înțelegi?"

Fiul meu și-a făcut viața *singur*. Mai ales *și-a făcut-o*. Putea să eșueze înăuntrul unei relații între părinți distruse, să devină autist, să urască viața, să se urîțească, să nu devină nimic. Putea să se instrăineze de toți și să-și piardă capacitatea de a iubi. Pentru că de fapt a crescut singur, ca un vlăstar în pădure, navigînd în atmosfera capricioasă dintre mama și tatăl lui, duplicitar de mic, încercînd să caute soluții de zi cu zi pentru frustrările, geloziile și revendicările fiecăruia dintre ei. *El* e cel care a trebuit să se poarte matur, prins la mijloc între infantilismul celor doi. Mi-a lăsat drept moștenire un enorm capital de culpă pentru că prin despărțirea părinților, care s-a petrecut înainte de nașterea lui, a fost de la bun început privat de atmosfera familiei, de puțința de a gîndi simultan și de a cuprinde sub aceeași privire personajele care în viața unui om poartă numele unic de "mamă" și "tată". "În această privință, mi-a mărturisit într-o zi, cînd avea 16-17 ani, sînt ca orbii din naștere căroră nu le poți explica ce sînt culorile." De la aceeași vîrstă, cred, a început să mă iubească senin, dînd la o parte straturile mistificărilor induse, descoperindu-mă, așa zicînd, pe cont propriu. Am așteptat ani de zile cu înfrigurare această clipă, îngrozit de ideea că m-ar putea repudia, că m-ar putea strivi sub povara reproșurilor, dar și încrezător în puterea de discernămint pe care avea să o dobîndească, în nevoia lui de mine și de iubirea mea. Această nevoie de mine, în simpla ei imaterialitate, gîndită ca tensiune spirituală pură, este darul cel mai frumos pe care el mi l-a putut face. Și asta cu atît mai mult cu cît *practic* nu i-am oferit nimic. La formația lui nu am putut contribui de vreme ce, ca orice fiu adevărat, s-a definit în adolescență opunîndu-se tatălui lui. Nu a acceptat niciodată sugestiile de lectură pe care i le făceam, nici pe cele de literatură, nici pe cele de istorie sau filozofie. A preferat să descopere totul, singur, după vîrsta de 20 de ani. La 16 ani, cînd îi propuneam Gogol sau *Mănăstirea din Parma*, îmi răspundea, în răspăr, cu lecturi "științifice" și-mi amintesc că a avut o revelație cînd a citit cartea lui Hawking, *Scurtă istorie a timpului*. (Lectura i-a fost fatală pentru că la teza de fizică din nu știu ce clasă a vorbit pe larg de Big Bang și de găurile negre, spre indignarea profesorului care l-a întrebat de unde a scos prostiile astea, după care l-a notat cu 4.) Lecturile acestea, plus altele, "ozenistice", l-au făcut să creadă că se va ocupa de "astrofizică". Pe urmă a constatat că în România nu există o astfel de facultate așa că, purtat de valul pragmatic al momentului, a intrat "ca toată lumea" în anii '90, la Academia de Științe Economice. Senzația pe care am avut-o era că nu-l pot influența cu nimic, că puterea mea asupra lui era nulă și că de vreme ce nu-l putusem atrage într-un "scenariu paideic", cartea destinului avea să și-o joace singur.

Și așa s-a și întîmplat. Avea în el ceva luminos, ceva extrem de înalt și de pur, care-l scotea din matca previzibilă a umanului și care-ți dădea încrederea că de oriunde ar porni, fie și din cel mai obscur unghi al vieții, va termina prin a ajunge în centrul ei. Foarte mulți

oameni sînt dăruiți cu cîte ceva: unul cu o voce bună, altul cu minte pentru matematici, altul cu aptitudini pentru sport. Ștefan (sau Matei, sau "Flipi", cu porecla lui de copil) a primit darul căutării și găsirii de unul singur. Eu, care am fost însoțit, dus de mîină sau care am ajuns la mine extrem de tîrziu, știu bine ce miracol este să-ți pui singur întrebările juste, să intri în viață cu toate mirările lumii și apoi să te așezi, din miile de orbite posibile, pe aceea care-ți convine și care devine a ta. Pesemne că cea mai mare ispravă a cuiva este să-și dea un destin. Cînd vorbesc, în cazul lui, de darul căutării și găsirii am în vedere tocmai această vocație a destinului. Este ceva tulburător în indivizii care intră în viață semănînd cu coarda bine întinsă a unui instrument. Potențialul lor de vibrație este de la bun început enorm. Mai rămîne problema forței care să-i facă să vibreze. Cînd ei intră în vibrație pornind tot de la ei înșiși, cînd forța aceasta este internă și ea se declanșează în fața provocărilor venite din afară, sunetul care rezultă li se datorează în întregime și viața lor este muzica pe care singuri au compus-o.

Fiul meu a trăit în această singurătate a vibrației proprii. A plecat în lume, fără nici un bagaj, doar cu mintea și cu sufletul lui. Tot ce am putut să fac pentru el a fost să-i semnalez, la jumătatea primului an de facultate, existența unui concurs pentru o bursă Mombushu, ceea ce însemna perspectiva de studii complete la o universitate din Japonia. Bursa era acordată studenților străini de către statul japonez. Testele concursului erau colectate de către ambasadele Japoniei și trimise spre verificare la Tokio. Rezultatele veneau după cîteva luni. "Pilele" erau excluse. În România erau 16 concurenți pe un loc, provenind din cele mai diverse domenii. Fiul meu a concurat pentru *economics* și nu știu nici cum, nici de ce a cîștigat. Testele erau de matematică, istorie universală, engleză și japoneză. Acesta a fost începutul drumului lui. A avea 19 ani. Tot ce-i putusem trece pînă atunci era o anumită tehnică a învățării, reținerea esențialului într-o formă logică cu ajutorul schemei și al fișei. Știam de asemenea că trebuie să-i *cultiv* încrederea în el și că metoda cea mai eficientă era să-i spun la nesfîrșit, cît de des cu putință, două lucruri: că este inteligent și că îl iubesc, că îl iubesc mai mult ca orice pe lume. Că aș putea oricînd să mor pentru el. Aceste vorbe nu aveau alt suport decît căldura și încredințarea glasului meu și, în plus, ritualul de dinaintea culcării, atunci cînd stătea la mine și cînd mă striga de îndată ce se afla în pat și stingea lumina. "Tata, vino!", auzeam din camera de alături. Mă duceam, mă așezam pe marginea patului și îmi lua mîna. Mi-o strîngea tare, în reprize, ca într-un joc între băieți care își încearcă forța. De sub demonstrația ludică de bărbăție răzbătea, pudică, sfioasă, travestită o fără de margini nevoie de iubire. Atunci îi descopeream splendoarea, sufletul șovăitor ca pașii speriați ai unei balerine, ființa învoaltă care se deschidea într-un evantai de întrebări uimite, toate adresate mie, izvorîte din credința că eu știu totul, că sînt instanța în care s-au cuibărit răspunsurile la toate întrebările lumii. Mă descurcam cum puteam, uneori cu sentimentul că sînt un impostor de anvergură. Știam, totuși, că e prea devreme pentru a-i deconspira neștiința mea: era în ceasul cînd avea nevoie să mă vadă așa, nespus de puternic, de bun și de învățat. Știam că în asemenea momente trebuie să pătrund în ființa lui ca un model care trebuie urmat și cu care cîndva se va lua la trîntă pe cea mai înaltă treaptă a vieții pentru a-și cuceri, prin trupul celui învins și lungit la pămînt, propriul său eu. Jocul pentru mine era sublim: numai eu știam miza enormă care se ascundea în spatele nevinovatei strîngerii de mîină, numai eu știam că în încercarea aceea copilărească, cu iz de ritual, de a-mi zdrobi degetele, printr-un efort reiterat de măsurare a forței, marcat de încheștarea dinților și închiderea ochilor, trebuie descifrat zvonul tuturor încercărilor lui viitoare, de fapt al *celeilalte* încheștări, la capătul căreia avea să supună sau să fie supus. Eu știam, eu știam că mă aflu la izvoarele sufletului lui și că de fapt, în marea poveste a vieții, începuse saga cuceririi libertății lui viitoare. Faptul că drumul acesta trecea prin mine, ca tată al lui, că eram o etapă necesară în împlinirea acestei cuceriri mă umplea de o bucurie nespusă și îmbogățea sensul iubirii de care eram capabil cu o componentă de sacrificiu pe care nu o cunoscusem pînă atunci și care devenea dintr-o dată orizontul neclar al iubirii înseși.

Și lucrurile s-au petrecut întocmai. În primul an de Japonia mă suna în toiul nopții plîngînd la telefon. Ajunsese pe o altă planetă, măsurîndu-și singurătatea prin întîlnirea cu *altul absolut*, cu concentratul străinului și al stranietății. "Sînt singur ca o găină într-o grămadă de lemne", mi-a spus la un moment dat. Bună parte dintre studenții Mombushu claca după primul an. Erau mulți care renunțau și se întorceau acasă. Aș fi făcut, neîndoindu-mă, parte dintre ei. Fiul meu avea însă cîteva atuuri față de mine. El nu crescuse în Cotroceni, înconjurat de o familie numeroasă, și parfumul de tei nu-l îmbăta an de an, la sfîrșit de mai, de cîte ori era ziua lui. Cînd a plecat din România, lăsa în urmă un apartament

de bloc din Șoseaua Iancului în care vara te sufocai, un lift sordid cu geamul veșnic spart și cu desene obscene pe pereți, zgomotul infernal al orașului, amintirea "sandviciurilor" cu slănină cu boia pe care le primea când pleca la școală, în ultimii ani ai domniei lui Ceaușescu. Nu lăsa în urmă prieteni, iubite, amintiri. Nu avea nostalgii. Liber afectiv de mitologia locului și a obârșiiilor, era de fapt perfect echipat pentru întâlnirea cu altă lume, de fapt cu *orice* lume. Nu trăgea după el "petecul nostru de cer" și sensibilitatea lui, enormă, era mai degrabă a unui tânăr planetar. Așadar a plîns în primii doi ani, dar de întors nu s-a întors acasă. La urma urmelor și-a zis că nu era mai singur în Japonia decît fusese în România. S-a ridicat în picioare și a făcut prima investiție sigură a vieții sale: a început să învețe japoneza.

Dar cum altfel? se poate întreba oricine. Cei care își fac studiile în Japonia nu învață automat japoneza? Ei bine, nu. Și aici nu e vorba de faptul că examenele, sau în orice caz tezele de licență pot fi susținute în engleză, ci de relația însăși pe care o poți avea cu japoneza și de sensul lui "a ști" în acest caz. Ca *orice* limbă, japoneza presupune vorbitul, cititul și scrisul. Numai că spre deosebire de orice limbă indo-europeană, relația dintre vorbit, pe de o parte, și citit și scris, pe de alta, nu este mutuală. Poți foarte bine să vorbești, și să vorbești *curent*, fără ca lucrul acesta să implice că poți să redai expresia *grafică* a sunetelor pe care le-ai rostit. Și asta pentru că "alfabetul" japonez, bazat pe cel vechi chinez, nu are douăzeci și ceva de litere, ci cîteva zeci de mii. Aceste semne, care ating grade de complicație grafică diferite, poartă numele de *kanji*. Japoneza curentă, cea utilizată în ziare, la televiziune sau în vorbirea a doi intelectuali în viața de zi cu zi nu depășește 1000 - 1500 de *kanji*. Complexitatea – și deci numărul de *kanji* – crește cu cît pătrunzi în specificul unui domeniu sau cu cît nivelul discuției devine mai abstract. Am fost uimit să constat, cu ocazia unei vizite pe care am făcut-o în 1991 în Japonia, că interpreții se schimbau în funcție de personajul pe care îl aveau în față. Există o interpretă pentru întîlnirile curente (ziare, televiziuni etc.) sau pentru plimbările în oraș. În schimb, pentru întîlnirea cu cel mai bun specialist în Platon (care a ținut să vorbească în japoneză) a fost adusă ca interpretă o doctorandă în filozofie greacă, iar pentru întîlnirea cu domnul Ianaghida, directorul Institutului Zen din Kyoto, considerat cel mai mare savant japonez în viață (cunoștea către 20 000 de *kanji* și era privit ca un erou național și adorat ca un zeu), rolul de interpret l-a jucat alt savant, directorul adjunct al Institutului, un elvețian care se afla de 20 de ani în Japonia, purtînd numele straniu de Urs Ap.

Așadar, undeva pe acest drum presărat cu mii și mii de *kanji* a început isprava fiului meu. A ști cu adevărat japoneza însemna să poți "desena" spontan, așa cum facem noi cu cele 24 de litere ale alfabetului latin, cîteva mii de semne a căror reproducere comportă uneori îmbinarea în forme unitar-baroce a peste zece linii drepte, curbe, concave, frînte etc. Numai că aceste semne nu sînt neapărat "litere", ci mai degrabă ideograme, care, singure, acoperă o noțiune și care, de cele mai multe ori, ascund în spatele lor o fabulă devenită cu vremea idee.

Într-una dintre vacanțele petrecute în țară, Flipi a ținut să-mi arate cum se scrie "a face un lucru fără efort". Mi-a desenat un semn complicat și mi-a spus:

"Semnul acesta înseamnă de fapt «a trage cu arcul fără să tragi cu arcul». La originea lui se află o poveste. Locuia într-un sat, la poalele unui munte, cel mai bun trăgător cu arcul din țară. Într-o zi, vine la el un tânăr și-l roagă să-l ia ucenic. Este acceptat și vreme de 20 de ani celălalt îl învață tot ce știa din trasul cu arcul. Vine ziua cînd ucenicul părăsește satul. Profesorul său îl însoțește o bucată de drum, se despart, dar, cînd ajunge la capătul uliței, elevul pune o săgeată în arc și o slobozește către maestrul său. Celălalt se întoarce și săgeata pe care o slobozește la rîndul său o întîlnește pe cea care venea către el. «De ce ai făcut asta?», îl întreabă pe ucenic, apropiindu-se de el. «O, îi răspunde acesta, am vrut să fiu cel mai bun arcaș din lume, dar cu tine eram doi.» «Te-ai fi înșelat oricum, pentru că nici tu, nici eu nu sîntem cel mai bun arcaș. Cel mai bun arcaș este un bătrîn care locuiește pe vîrfurile muntelui acesta. El trage cu arcul fără să tragă cu arcul.» Ucenicul ia drumul muntelui și după multe zile de mers ajunge în vîrf și-l întîlnește pe bătrîn. «E adevărat că poți să tragi cu arcul fără să tragi cu arcul?» «Da, e adevărat», îi răspunde bătrînul. «Arată-mi.» Bătrînul întinde brațele, țintește o vreme văzduhul și cînd lasă mîinile jos un vultur se prăbușește la picioarele lui. Douăzeci de ani rămîne cel care tocmai urcase muntele, pentru a învăța de la bătrîn să tragă cu arcul fără să tragă cu arcul. După 20 de ani, bătrînul se stinge și ucenicul lui coboară în sat. Ajunge cînd fostul lui profesor trăgea să moară. «Știam că ai să vii, te-am așteptat pentru a-ți dărui arcul meu.» «Arcul tău?» întrebă cel coborît din munte. «Ce este acela *arc?*»

Minat de o pasiune sălbatică, dotat cu memorie prodigioasă și avînd perseverența

lucrului făcut pînă la capăt, Ștefan a învățat peste trei mii de *kanji* în mod activ. Ca să îi poată stăpîni cu adevărat a coborît la sursa lor, la chineza veche, pe care a învățat-o în paralel cu japoneza. În clipa de față, vorbește, citește și scrie japoneza cu mult peste performanța intelectualului japonez mediu.

Dar splendoarea în cazul lui nu constă în realizarea unei performanțe de atletism spiritual. O limbă în sine nu înseamnă nimic fără cultura care a făcut-o cu putință. Lucrul cu adevărat remarcabil este cum învățarea japonezei l-a deschis către spiritualitatea extrem-orientală. După ce și-a dat licența în *economics* la Universitatea din Yokohama, Ștefan a concurat la celebra Universitate Todai din Tokio pentru un masterat în... religii extrem orientale. Se pregătise vreme de doi ani, citind singur, în paralel cu studiile de la Yokohama, devorat de pasiunea de a afla răspunsul orientalilor la întrebările ultime. A reușit ca singurul alb alături de șase japonezi.

În urmă cu un an am primit teza lui de masterat pe tema budismului medieval japonez. Cînd am răsfoit paginile umplute cu semne misterioase orînduite pe verticală și le-am asociat cu numele lui și cu copilul care era pînă mai adineaori, am fost cuprins de o senzație intens-suprarealistă. Sigur că eram mîndru de performanța *copilului meu*, sigur că în fundul sufletului mă împăunam cu toate acestea ca și cum simpla paternitate fizică îmi permitea să mă furieșez, pe căi ocult-genetice, în ograda meritelor lui. Însă cel mai tare mă stupefia spectacolul aceluia dar de care am pomenit și pe care acum îl vedeam la lucru: capacitatea de a-și da un destin prin ascultarea atentă a unei interiorități care nu putea fi nici abătută, nici traficată.

Rareori, cred, paternitatea a îmbrăcat, precum în cazul meu, forma unei epure. Cu deplină îndreptățire aș putea de aceea să mă întreb dacă fiul meu a avut sau nu un tată. În sensul obișnuit, nu a avut. Ne-am întîlnit la un moment dat al vieților noastre, nespuse de stingheri unul în fața celuilalt, avînd datoria, oarecum împreună, să infiripăm o relație care, dincolo de solemnitatea ei declarată, nu se sprijinea decît pe propriul ei vid. Trăgeam după noi simpla noastră etichetă, el de fiu, eu de tată, dar etapele necesare prin care trece relația dintre un tată și un fiu nu le consumaserăm. Nu l-am îmbăiat, cînd avea cîteva luni, și nu l-am ridicat în brațe, ud, pentru a-l depune pe prosopul care îl aștepta pe pat și cu care urma să-l frec bine pe cap, pentru a-i usca părul aburînd. Nu i-am cunoscut risul acela de prunc fericit, culcat pe spate, care bate aerul cu picioarele și întinde mîinile pentru a atinge chipul bărbatului aplecat deasupra lui. Nu l-am ajutat nici să facă primii pași, ținîndu-l de mîină și însoțindu-i emoția verticalității, cea mai mare, pesemne, a vieții noastre și atît de bine împachetată în uitare. Nici nu m-am jucat cu el, așezați amîndoi pe covor, în mijlocul unui ocean de jucării. Nu i-am vegheat bolile copilăriei, nu m-am topit de durere și iubire asistîndu-i, iernile, fierbințeala trupului febril pe care numai un copil o poate trăi cu patetismul începutului ca pe un *memento* al epuizării finale; pentru că numai în frăgezimea unui obraz de copil febra se vedește în toată puritatea ei, numai pe buzele unui copil bolnav murmurul și delirul își păstrează prestigiul intact, numai în ochii rătăciți ai unui copil neajutorarea este infinită și suferința completă, uimită și, în esența ei, de neînțeles. Toate aceste lucruri le-am trăit proiectiv, ducîndu-le dorul, crestat de lipsa lor pînă în străfundul sufletului, căutînd să le compensez mai tîrziu și mutîndu-le, din prea lungă frustrare, într-un registru aproape matern.

Eram la Heidelberg în 1983, ca bursier al fundației Humboldt, cînd el a împlinit 9 ani. Aveam speranța vagă că ar fi putut veni pentru o lună-două să stea cu mine în paradisul acela pe care-l locuiam cu termen și asemenea unui intrus. Ar fi fost pentru prima oară cînd aș fi stat cu el zi de zi și, așa credeam cel puțin, cînd aș fi putut recupera timpul nostru pierdut. Acum aș fi avut, în sfîrșit, ocazia să-i arăt cine sînt și să-i fac dovada că, în ciuda restriștilor ne semnificative ale unui destin care ne ținuse departe unul de altul, eu eram un tată minunat și cu drepturi depline, care, iată, se intrupa în cele din urmă descinzînd direct din cerul transcendental al unei paternități neștirbite, dintr-o relație care ne preceda și care exista cu mult înainte ca noi să ne aflăm unul în fața altuia.

Dar cum urma să arate un astfel de tată care ani de zile fusese relegat în idealitatea lui suspectă și impenetrabilă? Aceasta era întrebarea care nu-mi dădea pace. Tocmai pentru că pînă atunci nimic nu apucase să se infiripe de la sine, puteam fi dintr-o dată oricum. Mă sculam în fiecare zi cu o altă imagine de mine, compunîndu-mă și recompunîndu-mă la nesfîrșit în ipostaza mea de părinte: cînd tandru și cald, podidit de o iubire care nu își atinsese pînă atunci niciodată obiectul, cînd sever cu măsură, demn chiar și în slăbiciune, lăsînd să se înțeleagă că afecțiunea mea stă la pîndă, dar că nu se poate manifesta decît cu

temei și în momente privilegiate. Intuiam, oricum, că nu pe o cale discursivă urma să-mi dobândesc un chip: un scurt *speech* de întâmpinare care ar fi pus lucrurile la punct, o explicație "ca între bărbați" era o pură utopie. Eram perfect conștient că, la cei 9 ani ai lui, trebuia să-mi cuceresc copilul *putîndu-mă* pur și simplu. Și așa cum orice îndrăgostit recurge, pentru captația inițială, la flori, eu am recurs, în imaginarul întâlnirii mele cu el, la jucării, în Darmstädter Hof, în galeria luxoasă care străjuia Hauptstrafie în partea dinspre Bismarckplatz, se afla un superb magazin de jucării care se desfășura pe trei etaje, intitulat caraghios *Knoblauch* ("Usturoi"). Vitrina era populată de o faună de pluș, reni străni în mărime naturală, cu burțile bej și cu coarneau și copitele din catifea neagră, maimuțe cu coada verde și cu ochi mari de sticlă, ursuleți Panda... Presărate printre aceste personaje de sorginte waltdisney-ana menite să suscite un soi de adamism etern și nevinovat al copilăriei, se aflau tot felul de jucării complicate, în pas cu navele interplanetare, cu fanteziile spațiale, cu imaginarul filmelor fantastice americane, de la *ET* la *Războiul stelelor*. Așteptîndu-mi fiul, mă duceam în fiecare zi în fața rafturilor cu jucării și compuneam de fiecare dată "menu-ul ludic"; mi-l imaginam pe Flipi lîngă mine și îl invitam dezinvolt să își aleagă "orice își dorește"; să nu aibă opreliști: "orice își dorește". Rețeaua aceasta (Märklin) de cale ferată — electrică, bineînțeles — care putea fi apoi extinsă și complicată oricît, cu semafoare, gări, macazuri multiple, vagoane de diferite tipuri, depouri și depozite de mărfuri? Nici o problemă. Puteam veni apoi zilnic să-i mai adăugăm cîte ceva.

Sau poate mașinile de curse cu telecomandă ? Această superbă Carrera, de exemplu ? Sau sutele și sutele de modele de Lego, cu posibilitatea pe care ți-o dădeau, "glănțuite" și finisate fără cusur, de a avea în față, prin simpla asamblare a unor piese care se revărsau dintr-o punguță de plastic, cînd o benzinărie modernă, cînd un tanc, cînd un helicopter, cînd un cavaler medieval cu platoșă albastră, mănuși roșii și lance galbenă, așezat pe un cal înveșmîntat în argintiu. Toate jucăriile lumii nu erau de ajuns pentru a-mi cuceri fiul și aș fi dat orice ca să-i pot "cumpăra" astfel, eliberîndu-mă de cea mai tenace angoasă a vieții mele, iubirea rîvnită de atîta amar de vreme.

Bineînțeles că lucrurile nu s-au petrecut așa. În nici o iubire partenerii nu își ajută propria lor ieșire în întâmpinare. Ceea ce se livrează în cele din urmă este chiar ființa celor care intră în joc și pentru că riscul de a te pierde este astfel prea mare, orice iubire începe sub semnul pîndeii și al circumspecției. Cu cît mai mare este fragilitatea cuiva, cu atît mai mare va fi și precauția lui și cu atît mai crîncenă și de neclintit severitatea pe care o va arbora în fața avansurilor celuilalt. Pe de altă parte, orice tehnică a ză-dăririi este bună pentru a face ca prețul iubirii să crească. Cedarea, recunoașterea și dăruirea necondiționată sînt precedate de înfruntări subtile, de obstacole ingenios construite, de refuzuri, exasperări și pierderi trecătoare ale speranței.

Așadar, fiul meu a sosit în cele din urmă. Distant, precaut, mefient. M-am grăbit să-l duc la *Knoblauch*. În fața valurilor de jucării a rezistat arborînd o indiferență mîndră și concesivă. A acceptat într-un tîrziu, și mai mult ca să-mi facă plăcere, Carrera. Apoi cîteva cutii de Lego. Apoi trenulețul. Mă dădusem oricum de gol, vorbeam prea mult și dorința mea vădită de a-l capta l-a pus în gardă. A început să-mi trimită sistematic săgețile refuzului lui. Orice sugestie venită din partea mea era întîmpinată cu un "nu" morocănos. Mi-am propus să-i dau lovitura de grație. L-am luat în preajma Crăciunului la Paris. Bulevardul Hausmann, în special porțiunea "marilor magazine", cu *Printemps* și cu Galeriile *Lafayette*, în ale căror vitrine sînt montate, iarna, păpuși mobile — scena nașterii lui Isus trona în mijloc, cu animalele care aplecau capetele pe rînd, pentru a încălzi trupul copilului din iesle, magii care se închinau, ingenuncheați la o distanță respectuoasă, lumina dozată misterios în întreaga vitrină — ar fi făcut ca orice copil să rămînă cu gura căscată și să nu mai poată să se desprindă de acolo minute și minute în șir. La rugămintile mele repetate, epuizate curînd și înlocuite de un glas exasperat și devenit poruncitor, fiul meu a ridicat ochii o clipă spre vitrine și apoi a pus din nou nasul în pămînt. Duelul lui cu mine era mai important decît toate jucăriile și feeriile lumii. Cu un instinct sigur, îmi simțise nerăbdarea și în fiecare gest al meu putea citi graba recuperării. Acum aflase că intrînd pe terenul iubirii mele vinovate mă putea hărțui în voie și că își poate lua revanșa pentru absența mea din viața lui. Și el așteptase, altfel și fără să știe, clipa aceasta. "Credeai că e atît de ușor?" părea să-mi spună. "Vrei să câștigi în două luni ce ai pierdut în nouă ani? O, mai ai un drum atît de lung pînă la inima mea!"

La fel ca la vitrinele de la *Printemps* a reacționat și în fața lumii de basm care i s-a deschis la picioare cînd a ajuns în Champs-Elysées, străjuit de ambele părți de brazi uriași

pudrați cu alb și sufocat de ghirlande și lumini. A aruncat o privire piezișă pe sub sprâncene, a mîrîit și a declarat că nu e tentat să treacă pragul acestei lumi. Am făcut cale întoarsă.

Apoi ne-am despărțit din nou. El a revenit în România, eu am rămas încă un an în Germania. Sejurul din Heidelberg nu schimbuse mare lucru între noi. Cînd am ajuns, în pubertatea lui, să stăm mai mult unul cu altul și unul în fața altuia, relația noastră continua să fie marcată de sfiala adunată între timp între noi. Nu ne prea cunoșteam și nici unul nu știa cum să intre în rolul lui: el în cel de fiu, eu în cel de tată. De data asta am încercat să-l cuceresc gătindu-i. Cred că am avut un oarecare succes cu sufleurile cu sos de roșii și cu prăjiturile cu vișine. Cînd mă ruga să i le fac, mă învăluia bucuria aceea simplă pe care o cunosc toate mamele și bunicile de pe lume atunci cînd își răsfață copiii și nepoții pregătindu-le "lucruri bune". Toate, în felul acesta, își construiesc în mod inconștient, în jurul unei budinci sau al unei plăcinte, capitalul lor de nemurire, pentru că toate rămîn în amintirea cuiva prin procurarea fericirii la îndemînă, care este mîncarea. Bănuiesc că, la rîndul meu, mi-am interiorizat în primă instanță o strategie maternă menită pe de o parte să compenseze sincopile de parcurs ale tatălui, capabilă pe de altă parte să-mi asigure o posteritate prin excitarea memoriei gastronomice. Lucru perfect firesc, de vreme ce nu știam dacă mai urma să joc vreun alt rol în viața fiului meu. Cred că în adolescența lui am intrat mai întîi în chip de bucătar.

Apoi a început să mă descopere, așa cum m-au descoperit pînă la urmă toți oamenii care au ajuns să țină la mine: prin gesturi de a doua instanță. Cred de asemenea că treptat a reușit să mă situeze social și să înțeleagă, poate și prin reflexul imaginii, mele în ochii celorlalți, cu ce anume mă îndeletnicesc. Cînd a plecat în Japonia purta în el imaginea unui tată oricînd la îndemînă, căruia i se putea destăinui oricînd și cu care nu reușise să epuizeze resursele lui de uimire. Și mai era ceva. Mă așezase în el în cel mai înalt loc la care poate aspira un părinte: devenisem cineva față de care trebuia să faci dovada devenirii tale. Voind să-și dovedească lui de ce este capabil, voia în același timp să mi-o dovedească mie. Mă iubea, fiindcă voia să fiu mîndru de el. Ceea ce înseamnă totodată că mă recunoștea ca tată.

6 august

Am scris, vreme de trei zile, ca în transă, paginile dinainte. Senzația că o parte din viața mea a intrat în ordine. Ca și cum *povestindu-mi-o*, relația cu fiul meu a devenit cea care ar fi trebuit să fie. Or, este evident că nu e așa. Ea nu e nici mai reușită, nici mai nereușită ca pînă acum. Atîta doar: e *spusă*. Și asta schimbă enorm lucrurile. Cel puțin pentru mine. Le schimbă în sensul că le scoate din vagul în care existau pînă atunci, din plutirea aceea bezmetică și chinuitoare — de stări, gînduri și întrebări neduse pînă la capăt — din care se alcătuieste viața noastră și care e sursa neștiută a nefericirii noastre. Ce bucurie să cobori în tine și să înțelegi și să *spui* ceea ce vezi și ceea ce înțelegi, să fii propriul tău analist, necruțător și bun în același timp, pedepsitor și izbăvitor deopotrivă. Vorba, rostirea, povestea — magia vindecătoare a cuvintelor, de unde vine oare? Scriitorii, cei foarte mari, cei care sînt în stare să facă lumea încă o dată, din cuvinte, exact așa cum Dumnezeu a făcut-o din ființe reale, nu sînt ei pensionarii unui paradis reinventat sau recucerit, protagoniștii unei levitații de care noi, ceilalți, nu ne mai aducem aminte decît în vis? Care pășesc, lin, pe apa cuvintelor, în vreme ce noi, ceilalți, ne înecăm în ele? Toată mizeria omenirii vine pînă la urmă din acest înec în cuvinte, din incapacitatea de a ține capul deasupra unui dar pe care, în principiu, am fost construiți pentru a-l putea primi, dar la înălțimea căruia, în istoria noastră de specie *neîncheiată*, nu am putut fi pînă acum niciodată. Cum de nu am ajuns să înțelegem că prăbușirea sau salvarea omenirii nu depind pînă la urmă decît de felul în care vom reuși, *ca specie*, să ne reglăm raportul cu cuvîntul? Ceea ce numim îndeobște "prostia omenirii" este de fapt o incapacitate specifică de a mînuiești acest ustensil care, ca orice ustensil prost mînuit, poate deveni ucigător. Și nu sînt oare scriitorii — "poetii", s-a spus — singurii care știu să țină în mînă acest ustensil? Numai că spre deosebire de eroii eponimi, de salvatorii legendari ai unei comunități, care o dată cu soluția dispun și de mijloacele accesului la ea, eroii verbului sînt *salvatorii neputincioși*: forța de a deschide un drum nu e însoțită și de aceea de a-i pune pe ceilalți pe acest drum. "Ceilalți" vor muri rătăciți pe cărări laterale și deturnați de la vocația verbului.

Nu este toată Istoria lungă poveste a căderii noastre din verb? Iar ceea ce a trăit generația mea nu a fost tocmai consfințirea acestei căderi, verbul devenit "infernă"? Nu

dereglarea raportului cu cuvîntul (care este ideologia) este sursa ultimă a crimei sistematizate? Iar falimentul actual al poporului român nu vine din schilodirea fără precedent în istoria limbii române a felului în care cuvîntul a fost folosit și rostit în chip sistematic prin deturnare de la esența logosului? Cine dintre noi este dispus să meargă atît de departe și să accepte că răul nostru cel mai adînc și pieirea noastră istorică trebuie puse în corelație cu pierderea de ultimă oră (ceea ce înseamnă de cîteva decenii) a ființei noastre lingvistice? Noi nu ne mai dăm seama că felul cotidian în care este rîgîită limba română pe stradă și vomismentele verbale care se revarsă seară de seară peste populația României prin ecranele televizoarelor nu sînt simple accidente de parcurs ale unei societăți în derută, ci simptomele unei maladii mortale. Vulgaritatea este doar fenomenul de suprafață (devenit deja imperceptibil) care ascunde — sau pune indirect în lumină — depărtarea maximă pe care această comunitate a atins-o în istoria ei în raport cu vocația sa lingvistică pe acest pămînt.

(Cei care astăzi mai întretin un raport normal cu limba se vor izola și se vor stinge așa cum se sting ultimii reprezentanți ai unor specii rare în parcurile și rezervațiile lumii.)

Ideea scriitorului ca *salvator neputincios* merită amănunțită.

Există, așadar, o categorie de oameni care ajung să spună lucruri despre care îndeobște se spune că "nu încap în cuvinte". Ei le spun pentru ceilalți sau le spun pentru că nu pot să nu le spună, pornind întotdeauna de la iluzia că spusele lor vor ajunge la ceilalți, îi vor atinge și îi vor schimba. Cuvintele lor "spun totul", ele sînt magnifice, forța lor este enormă, adevărurile rostite acolo și splendoarea rostirii lor ne taie respirația.

Și totuși, aceste cuvinte rostite în beneficiul tuturor și care "ar face pînă și pietrele să plîngă" nu ajung decît la o infimă parte dintre noi și chiar și atunci cel mai adesea sub forma ornamentului cultural, a citatului, a paradei, a discuției de salon, a etalării unor "lecturi" etc. Mina aceea de oameni care își dezbracă sufletul în fața semenilor lor, care sînt "patetici" pînă la Dumnezeu — ceea ce înseamnă că *suferă și suportă* pentru toți ceilalți sau care îi ajută pe toți ceilalți *să înțeleagă* ceea ce ei suferă și suportă — trec prin lume *în chip esențial* ignorați, adică necitiți, și mor îmbălsămați între copertile propriilor cărți, în splendoarea cavourilor care sînt bibliotecile. Cu cît un lucru este spus mai bine, mai apăsător, mai convingător, cu cît atinge mai mult fondul lucrurilor, cu atît — odată recunoscut ca atare și clasat — lipsa lui de audiență este mai mare.

Dacă nu aș fi trăit experiența de editor, aș fi continuat să mă legăn în iluzia scrisului și a frumuseții care salvează lumea. Și aici nu am în vedere neputința "marilor îmbălsămați" care ne vorbesc de la o distanță ce îi așază dincolo de istorie, ci de autorii care ni se adresează din vecinătate și din lumea noastră, care ne vorbesc așa zicînd peste gard, dacă nu chiar din ograda noastră. *Regele și cadavrul* (Heinrich Zimmer), pe care o consider una dintre cele mai *frumoase* cărți moderne, s-a tîrît în cîteva mii de exemplare vreme de șapte-opt ani prin depozitele editurii. Două mii de exemplare din *La apa Vavilonului* a Monicăi Lovinescu, povestea celei mai robite adevărului conștiințe pe care a dat-o lumea noastră în ultima jumătate de secol, s-au scurs cu chiu cu vai într-un an și jumătate. Pleșu a scris recent cel mai devastator text din istoria culturii române dedicat unui caz de "obscenitate publică": cel despre Adrian Păunescu. Porcul nostru de serviciu — "Ei bine, doamnă, da, sînt porcul dumneavoastră, doamnă!", a ținut să precizeze Păunescu atunci cînd, după '89, a socotit că este oportun să reapară la rampă — nu și-a făcut harakiri citind paginile lui Pleșu și nici ceilalți nu au simțit nevoia să țină în vreun fel seama de ele. Dimpotrivă, aparițiile televizate ale acestui accident genetic nefast s-au înmulțit de atunci și în compania lui apar de-acum chirurghi, scriitori sau pianiști vestiți. "Apelul" meu către lichele, scris într-un ceas de grație din noaptea de 30 decembrie 1989, a rămas o acoladă stilistică cu un iz ușor desuet, ba chiar, cu trecerea timpului, de-a dreptul deplasat și a devenit, în scurtă vreme, literă moartă.

Și atunci apare, tulburătoare, întrebarea: cum se face că cei mai mulți oameni trăiesc fără "partea de sus" a limbii, acolo unde ființa fiecăruia dintre noi ajunge să rostească *cîntînd*, acolo unde spiritul nostru intră în unduire și poate să alunece, să plutească, să se strecoare, să pătrundă, să ajungă, să înainteze, să revină și să se retragă, să bată adică țărnuțul lucrurilor cu valurile fără sfîrșit ale cuvintelor? Cînd îi auzi pe oameni vorbind, îți dai seama că "partea de sus" a limbii este nelocuită, în timp ce aici, "jos", unde cuvintele nu spun decît "vreau", "du-te", "mi-e foame", "sună-mă", "plec", "ai grijă", "cît costă?", aici unde ele acoperă minimum necesar conviețuirii, unde nu sînt decît suport pentru informația curentă, pentru reclamă, duplicitate sau sudalmă, aici, la fundul limbii, în drojdia ei *se petrece totul*. Miliarde și miliarde de oameni vorbesc fără să aibă acces la cuvînt: ei nu aud nici melodia cuvintelor — căci orice limbă vorbită cu adevărat *cîntă* la propriu — și nu percep nici lucrurile definitive

care se pot spune în cuvinte.

Pentru cine Dumnezeu scriem, atunci? Care este rostul pe lume al celor care mizează totul pe cuvânt, care încearcă să salveze cuvintele și apoi să "salveze" lumea cu ajutorul lor? Cum se poate acumula atîta splendoare *în zadar* și cum ceea ce pare să fi creat lumea – Cuvîntul – poate sfîrși în suprema nevoință?

8 august

Scufundătorii din Delos erau faimoși în Grecia antică pentru capacitatea lor de a sta sub apă minute în șir. Socrate îi invocă la un moment dat, spunînd că, pentru a înțelege scrierea lui Heraclit, pentru a pătrunde în adîncul ei și a rămîne acolo atît cît e necesar, "ne-ar trebui un scufundător din Delos".

Asta trebuie să fac și eu aici: să cobor cît mai adînc în mine și să-mi țin respirația preț de cît mai multe pagini. Cu speranța că atunci cînd voi ieși la suprafață nu voi risca să mă înec din nou.

Cum apare depresia?

Celula nervoasă secretă și transmite informație specific neuronală prin intermediul substanței numite *serotonină*. Cînd calitatea acestui neurotrans-mițător se alterează din cauza unei tensiuni psiho-emoționale constante (un atom de carbon sau de oxigen se așază altfel, modificînd configurația steri-că a serotoninei) sau cînd neuronul produce în exces serotonină – apare depresia. E nevoie atunci de o substanță care să blocheze recaptarea serotoninei modificate chimic sau produse în exces și, astfel, să anuleze mecanismul chimic și fiziologic de producere a depresiei. Unul dintre aceste anti-depresive este *sentralina*, produs chimic creat în laborator și comercializat cel mai adesea sub numele de *Zoloft*. Zoloftul! Cum se poate ca un sfert de pastilă înghițit zilnic să îți regleze relația cu tine, cu ceilalți și cu moartea? Să îți redea sistemul de iluzii fără de care nu poți să faci nici cel mai mic pas în existență? *Ce res mirabilis*, Zoloftul acesta, născut din singurătatea și spaimile omului modern! De cînd zeii ne-au părăsit, am fost obligați să născocim un agent al disimulării, un covor chimic aruncat peste prăpastia existenței, o husă trasă peste neant.

10 august

Nu pot ieși din atmosfera paginilor despre Flipi. Aș vrea ca el să le citească și în același timp îmi e teamă, pentru că ce am scris acolo e varianta *mea* a relației noastre și s-ar putea ca el, urmînd un cu totul alt traseu interior, să nu se recunoască în ea. Îmi vine acum în minte un alt episod din povestea noastră, prin care a reușit să mă surprindă, să mă contrarieze și apoi să mă facă fericit.

Într-o zi, un prieten care lucra la revista *Secolul 20* îmi vorbește cu entuziasm despre "articolul lui Ștefan". "Care articol?" Nu știam nimic. A doua zi îmi pune pe masă șpalturile unui text de vreo 30 de pagini, intitulat *Religiile contemporane japoneze*, semnat Ștefan Liiceanu. Am început să-l citesc. "Cum a putut să nu mi-l trimită înainte?" mă tot întrebam. "Ce vrea să-mi dovedească cu asta? Că puțin îi pasă de părerea mea? Că n-are nevoie de mine?" Pe măsură ce citeam, toate întrebările acestea păleau. Pătrundeam, cu fiecare rînd, în culisele unui "eu cultural" pe care nu-l bănuisem niciodată, pentru că nimic nu-mi semnalase vreodată prezența sau perspectiva lui. Povestea masteratului de religii extrem orientale nu începuse încă, așa încît surpriza mea a fost totală. Ștefan era atunci student în al treilea an la *economics* ("business affairs"). Niciodată mintea mea nu-l situase în teritoriul "umanișoarelor" și pînă atunci nu-mi pomenise nimic despre interesul pe care l-ar fi avut pentru studiul religiilor. Așa încît, în prima clipă am avut senzația că sînt confruntat cu un fenomen de travesti cultural. Intrase pe "teritoriul scrisului" fără să sufle o vorbă. Și o făcea cu un sub-înțeles deconcertant, ca și cînd paginile din *Secolul 20* erau rezultatul firesc al unei preocupări a cărei istorie era de-acum bine conturată.

Cînd cineva începe "să scrie", adică atunci cînd compune un text și devine "autor", lucrul acesta echivalează ca semnificație, pe altă treaptă a vieții, cu deprinderea vorbitului. Dar nici un copil nu își surprinde părinții, începînd să vorbească de pe o zi pe alta. În scris e la fel: există "încercări", debuturi, poticneli, rateuri, stîngăcii. Punerea în pagină și dozarea cuvintelor, raportul dintre ce vrei să spui și felul în care ajungi să spui se formează de-a

lungul anilor, trecînd prin disonanțe, prețiozități juvenile, clișee, teribilisme de început. În disciplinele umaniste pericolul care pîndește orice debut este ermetismul, vorbirea întortocheată, risipa de cunoștințe, citarea în exces, abuzul de termeni tehnici, pe scurt, toate strategiile imaginabile care, menite să scoată în evidență eul auctorial, nu fac decît să sperie, să plictisească și să îndepărteze publicul. Aproape orice debut seamănă cu o paradă. Tînărul care începe să scrie își zdrobește prezumtivul cititor cu neologisme, grecisme, sanscritisme și îl îngroapă pe acesta într-o mare de nume proprii ("bibliografia"), pentru ca celălalt să înțeleagă cît de mult a citit el și că, iată, deși e atît de tînăr, e deja un om "format". Așa sînd lucrurile, debutantul nu slujește de fapt subiectul despre care scrie. El nu a ajuns să afle că meritul lui e cu atît mai mare cu cît mai puțin este sesizată prezența lui în pagină, cu cît mai mult cititorul reușește să "uite" că textul pe care îl citește are un autor.

Ei bine, în textul lui Ștefan nu se afla nimic din toate acestea. Totul era de o *onestitate* fără cusur, ceea ce înseamnă că paginile acelea se născuseră nu din vanitatea instalării în pagină, ci din bucuria pură de a transmite altora ceea ce el își imagina că ei nu aveau de unde să știe. Erau pagini care se iviseră pe lume din bunătate, din nevoia pură de a împărtași. Era un *text de însoțire*: cineva te lua de mîină și îți arăta ceea ce el ajunsese să descopere înaintea ta. Cel ce scrisese paginile pe care le aveam în față intuise de la bun început secretul scrisului: intrarea în comuniune prin *nevoia de a pune la dispoziție*. Iar la dispoziție pot fi puse emoții, experiențe, gînduri, cunoștințe. Toate cărțile adevărate sînt la origine cărți de călătorii: autorul lor pătrunde *pe un teritoriu necunoscut*, indiferent care este acela — insula Galapagos, atomul, sufletul, celula, războiul troian, o religie străină, infernul, o populație, transcendentul — și vrea să le spună celorlalți ce a văzut acolo. Toată istoria civilizației, toată istoria "științei" și a cunoștințelor, echivalează cu istoria acestei împărtașiri care are în spatele ei ipostaza privilegiată de *martor*.

Ceea ce vreau să spun este nu că Ștefan scrisese un text "mare", ci un text onest și, sufletește, bun.

Atitudinea din care se născuseră paginile lui era, în rădăcina ei, *corectă*. Din această pricină, stilul era la rîndul lui firesc. El nu era poluat de prejudecata "culturii" și, mai ales, nu era lucrat *ca stil*. Nu exista, pe de o parte, un conținut care trebuia comunicat și, pe de alta, o formă conștientizată în sine, născută prin imitații și adaptări succesive, și devenită importantă pentru ea însăși, adorată și cultivată ca simplă îmbinare de cuvinte, ca marcă inconfundabilă a persoanei devenite autor, care se oglindește impudic în combinațiile sale verbale și care de fapt nu are de spus nimănui nimic.

Am citit totul pe nerăsuflăte, captivat de ceea ce aflam. Mai rămînea să găsesc explicația *incognito*-ului pe care-l alesese autorul pentru a răzbate în paginile revistei. Evident, nu era prea departe de căutat. Tocmai ocolindu-mă, paginile mă întîlneau în plin. Ele mi se adresau prin chiar eschiva lor. Ignorarea mea — deliberată, voită, construită, ascunsă stîngaci sub masca surprizei — era de fapt întîlnirea neașteptată care mi se dădea într-un spațiu public, era un anunț important, o carte de vizită, o complicitate în văzul tuturor, o invitație mîndră și malițioasă de a asista la nașterea libertății lui.

16 august

Sînt la Paris de două-trei zile. Este "aniversara" lui Virgil, născut pe 15 august, dar înregistrat "oficial" pe 16 august. Locuiesc la Mihnea, plecat cu ai lui la Veneția. Pentru cina sărbătorească de diseară de la Ierunci pregătesc salată de vinete, singura bucurie (gastronomică) pe care i-o pot face lui Virgil, pentru că Monica, cu care tocmai am vorbit la telefon, îmi mărturisește că Virgil suportă din ce în ce mai greu zilele sale de naștere. Acum, de pildă, stă întins pentru că s-a sculat de dimineață cu amețeli. L-am găsit, de altfel, alaltăieri seară cînd m-am dus să-i vîd, cu o mină obosită, disperat că nu se putea tunde, frizeria din cartier fiind închisă în august, mai tras la față, cu mersul mărunțit și nesigur. Are 81 de ani. "E teribil, îmi spunea Monica la telefon acum o jumătate de oră, cum nu avem imaginația corpului. Mereu ni se pare că am atins un apogeu al decrepitudinii, dar dacă aș mai trăi zece ani, starea fizică pe care o am și care mi se pare lamentabilă aș găsi-o pesemne paradisiacă."

Monica e sub impactul lecturii Laviniei Betea, a cărei carte despre Lucrețiu Pătrășcanu a apărut recent în seria "Procesul comunismului". Celor condamnați li se confisca averea. Inventarul Ministerului de Interne trimis Finanțelor cuprinde... lucrări dentare "din material

galben sau porțelan". Pe scurt, condamnaților li se smulgeau lucrările de aur din gură, după care erau încarcerati pentru 20 de ani sau pentru restul vieții. Lavinia Betea constată "progresul" înregistrat față de naziști, care scoteau dinții îmbrăcați sau punțile dentare din aur după ce purtătorul lor murea sau era omorât.

M-am întors de la Ierunci, care au acceptat să se lase sărbătoriți prin cina pregătită de mine. (în afara salatei de vinete, pe care o făcusem acasă, la Mihnea, am făcut la fața locului niște superbe șnițele aurii din *escalope de dinde* cu un *supreme de legumes*). După masă le-am citit pagina din "jurnalul" meu despre handicapurile culinare ale Monicăi și paginile despre fiul meu, reminiscență din ritualul bacchanalelor spirituale ale Păltinișului. Apoi discuție despre proiectul publicării jurnalelor Monicăi: 13 caiete manuscrise între 1981-1994, apoi anii 1995-2000 cu notațiile culese pe ordinator. În total, câteva mii de pagini. De sub rîsetele noastre și de sub bucuria revederii răzbate, ca dintr-un adînc prost îngropat, iminența sfîrșitului. "Știi, Gabriel, îmi spune Monica, lui Virgil îi e rușine să-ți spună, dar se bucură că a apucat să te revadă înainte «să plece». Îmi spunea mereu că o să moară înainte de a te mai vedea." Și apoi adaugă pentru a descărca lucrul de patetic și excesiv: "Știi cum spunem noi lucrurile: jumătate în glumă, jumătate în serios."

17 august

Pentru că Mihnea și Catherine stau în inima Marais-ului, astă seară am ieșit să mă plimb pe străzile din cartier, în care turiștii, amețiți de locurile comune (Champs-Élysées, Montmartre etc), nu au răzbit. Merg pe străzi pustii, cu case din secolele XV-XVI, golite de locuitorii lor plecați în vacanță, cu obloanele trase, scăldate în frumusețe și în tăcerea propriei lor istorii. Din cînd în cînd, un scuar plin de restaurante, fiecare cu specificul lui, unul rusesc (*Blinisserie*), altul cu barbecue coreean, altul italianesc, altul japonez... Pline toate, contrastînd straniu cu străzile depopulate, încît te întrebî aproape cine și cînd a așezat sutele de petrecăreți liniștiți — aproape interiorizați, respirînd un aer de fericire calmă, de *loisir* transcendentă — în jurul meselor lor. Par că au fost programați acolo pentru a ilustra, printr-o scenă vivantă, paradisul terestru, *otium*-ul rafinat al unei populații care beneficiază tihnit, la capătul istoriei, de bogățiile fabuloase adunate aici de regi cuceritori, de cardinali, de latifundiar, de briganzi înnobilați, de producători de brînzeturi, vin și parfum.

Și deodată, în timp ce trec printre coloanele din Place des Vosges, mi se face dor de Monica și Virgil, de casa lor de păpuși, pitită bine în labirintul unui arondisment marginal, și pe care, cu cîteva săptămîni în urmă, o descriesem, cu străduțele care duc spre ea dinspre Botzaris, pentru volumul *Declarație de iubire* care tocmai pleca la tipar.

Era miezul nopții, m-am urcat în mașina cu care venisem la Paris și care aștepta cuminte în rue St. Gilles și, în 20 de minute, tăind Parisul spre nord-est pe canalul St. Martin, m-am pomenit în străduța înfundată de lîngă Buttes Chaumont. Am vrut să văd dacă descrierea pe care o făcusem în carte, din suprapunerea atîtor amintiri, era corectă. Totodată mă simțeam ca un îndrăgostit care se apropie pe furiș de ferestrele iubitei sale. Obloanele de la living erau închise, nu se vedea nici o lumină, geamul de pe culoarul de la etaj era deschis, acoperit pe jumătate de crengile pomului din grădina alăturată. Am urcat scările care leagă François Pinton de Claude Monet și am constatat, ușurat, că nu mințisem. Totul era la locul lui: vilele cochete cu grădini misterioase, gardurile acoperite de plantele care se revărsau pe pavaj, succesiunea străduțelor: Villa Cronstandt, Villa des Boers, Miguel Hidalgo...

Și mai ales casa, casa cu birnele placate pe fațada în forma unui triunghi cu vîrf în jos, grădina minusculă, așezată exact la mijlocul pantei, cu poarta care te întîmpină brusc, la jumătatea scărilor. Cîtă intensitate a locuirii între pereții acestei căsuțe inghesuite, care pare că și-a făcut loc cu coatele, cerînd să fie îngăduită între vilele de pe deal și clădirea cu 5-6 niveluri care o încadrează, arogantă, înălțîndu-se din josul străzii. Cîți români din țară au bîjbîit prin Paris pentru a nimeri în locul acesta, mîndri, sfioși, emoționați, duplicitari, calculați, resentimentari, iubitori, detestînd în ascuns, aducînd vești, cerînd sfaturi, comentînd, sperînd, plecînd, revenind. Și în mijlocul acestui balet, al acestei comedii umane întinse peste ani, cei doi, Monica și Virgil, *spiritele* acestui loc, cei prin fața cărora s-a perindat zi de zi vreme de cîteva decenii acest cortegiu de măști izvorîte dintr-o istorie bolnavă. Cineva, sosit după anii '90 la Paris, s-a dus, fără să-i cunoască pe Ierunci, tot așa, tîrziu într-o seară de vară, și a stat o vreme, privindu-le, recules, casa. "Este primul drum, mi-a spus apoi, pe care ar trebui să-l faci orice român în Paris. Ani de zile am stat acasă la mine, în genunchi, cu

urechea lipită de radio. Când vorbea Monica Lovinescu, mi se părea că ascult vocea adevărului absolut. Era firesc să merg să văd unde locuise el."

Acum e liniște, nespus de liniște, ca într-un final de piesă în care personajele au dispărut de pe scenă. A rămas doar carcasa lor, decorul — o străduță, o scară de piatră, două-trei case, un felinar, pomi revărsați peste garduri —, totul scâldat în lumina bolnav-portocalie a cartierului. Istoria își evacuează actorii, căutînd alt decor și alte personaje. Cei pe care am venit să-i văd rostindu-și epilogul și-au jucat bine rolul.

19 august

Poimiine plec din Paris și m-am dus să-mi iau rămas-bun de la Ierunci. A fost o seară "testamentară", în care Monica mi-a recapitulat instrucțiunile *au cas que*: unde se află plicul cu datele Societății "Bellini Obseques" care ar urma ca "la momentul potrivit", în urma unui simplu telefon, să intervină pentru declanșarea "procedurilor finale". Totul este prevăzut și precizat acolo: columbarium, nici un discurs, ce muzică se va pune etc. Asta în cazul în care cei doi ar dispărea deodată. Apoi se discută celelalte două variante posibile: dacă "rămîne" Monica; apoi dacă "rămîne" Virgil etc. Amîndoi visează la cianura ideală, la avionul care ar cădea cu ei la bord, deci la soluția care i-ar putea scoate din joc în același timp. În sfîrșit, discuție despre cum ar urma să arate Casa muzeală Eugen Lovinescu din Bdul Elisabeta: loc deopotrivă funcțional (cenaclu, seminarii doctorale, conferințe) și muzeal (fotografii de familie, manuscrise Eugen Lovinescu, cărțile lui etc).

În ultimele două zile m-am plimbat mult cu mașina prin Paris, profitînd de faptul că în august orașul e gol, jumătate dintre parizieni fiind plecați în vacanță. Senzație de beție. Străbat fără să bijbii toate axele mari ale orașului, trec de pe un mal pe altul al Senei, ajung de la Operă la Madeleine, apoi în Champs-Élysées, revin în Concorde pentru a intra pe Saint-Germain, o iau spre Bastille și reintru în Marais, bucuros de fiecare dată că pot găsi un loc de parcare pe una din străduțele din jurul casei: rue des Tournelles, rue Béarn sau rue des Minimes. Este pentru prima oară, din cele peste o sută de sejururi aici, cînd percep Parisul în toată splendoarea lui: și eu și el sîntem în vacanță, el mi se poate oferi, eu îl pot percepe, neatîrnat de nimic, fără nici o treabă, strîngînd laolaltă, acum pentru prima dată, ceea ce altădată văzusem pe fragmente, fără distanță, mereu pe un drum sau altul, incapabil de contemplare, de reflecție sau de o privire istorică. Adevărul este că totul e atît de important, de dens și de mult încît cuvintele nu m-ar ajuta deocamdată la nimic.

3 septembrie

Am sosit la Heidelberg pentru trei luni, este miezul nopții și mă aflu în *același* apartament și scriu la *aceeași* masă, albă și rotundă, din bucătărie, ca *exact* acum șase ani, cînd am tras aici, tot pentru trei luni, venind din România cu mașina și trecînd granița pe 20 iunie 1995. (Ajuns în sat la Curtici, am aflat că dimineața murise Cioran.)

Revenirile sînt tot atîtea false căderi în trecut; regăsirea unui loc după ani de zile nu este de fapt o întîlnire cu trecutul, ci cu "trecerea timpului" (obsesia lui Eliade). Imobilismul locului regăsit devine etalonul schimbării tale. E nevoie ca un lucru să fie în afara timpului, să-ți creeze iluzia că "te aștepta" zidit în chiar "clipa" părăsirii lui, pentru ca tu să percepi dezastrul temporalității tale. Mă aflu în fața acestei mese albe și rotunde "exact ca acum șase ani", dar cuvîntul "exact" privește numai inerția mesei, în vreme ce ființa *mea* scâldată în timp percepe diferența pe care o instituie distanța dintre "atunci" și "acum". *Nimic* din ce fac și sînt acum nu mai este *exact* ca atunci. Sînt din nou aici, stau la *aceeași* masă, dar sînt supusul timpului meu și stau în genunchi în fața lui. Am sosit la Heidelberg la această întîlnire cu timpul, la această întîlnire cu *trecerea* lui.

12 septembrie

O zi după grozăvia din America. *Din nou* senzația de răscruce a omenirii, de *criză a speciei umane*. Spun "din nou" pentru că bănuiesc că la fel au simțit de fiecare dată toți cei care, ca și mine, dar în vremea lor și în alt act care se juca pe scena istoriei, au trăit crezînd în

singurul lucru pe care oamenii îl dezmint fără încetare: umanismul. Cuvântul acesta care sună cam naiv și demodat și care, în plus, a fost tăvălit în tot soiul de contexte istorice și politice ("umanismul socialist!") — și care între timp și-a pierdut și bruma de prestigiu filosofic pe care o avea — spune de fapt un lucru foarte simplu: că toți oamenii sînt egali în fața lui Dumnezeu, indiferent de zeul pe care îl slujesc, de sexul pe care îl au, de rasa, clasa, națiunea sau cultura din care fac parte.

Vorbesc (astăzi mi s-a instalat telefonul), la o săptămînă de la sosirea în Heidelberg, cu Monica și Virgil. Sînt și ei sub șocul zilei de ieri. "Ceea ce este uluitor este să constai că virtualul a devenit mai real decît realul", îmi spune Monica. Într-adevăr, dacă ai fi văzut un film avînd ca scenariu story-ul de ieri, ai fi închis televizorul după o jumătate de oră spunînd: încă un film timpit american! Îngrozitor e tocmai faptul că istoria începe să semene, de ieri, cu un film timpit american.

13 septembrie

Avea dreptate Noica să împartă lumea între cei care merită numele de "om" și "băcani" (restul omenirii)? Atunci cînd l-am auzit și apoi cînd l-am comentat în *Jurnal*, lucrul mi s-a părut semnificativ pentru felul în care filozofia înțelege uneori să facă "ordine în lume". Protestul meu decurgea atunci dintr-un ideal abstract al omenescului pe care mi se părea frumos — și într-un anume fel înălțător — să-l apăr.

Ce voia Noica să spună atunci? O făptură umană, se întreba el, care trăiește în noaptea ființei ei (adică fără să-i pese prea mult de rostul ei pe lume) și în reflexele pe care specia i le pune la îndemînă, care mănîncă, doarme, bea, muncește, se înmulțește și se distrează — merită ea numele de om? Atît de puțin să fie un om? Poți fi om înăuntrul, doar, al "devenirii întru devenire"? Poți fi om fără să încerci să împingi cu un pas mai departe specia (sau comunitatea) din care faci parte? Poți să te desprinzi de ea, prin moarte, fără să-i dăruiești "ceva al tău", fără să lași o urmă, cît de mică, a trecerii tale pe aici? Noul, sporul de informație — adică de "ființă" —, pe scurt "devenirea întru ființă" era condiția intrării în condiția de om.

Ah, cît rafinement, îmi spuneam, și cîtă cruzime speculativă în spatele lui! Dragul de băcan! Cine, dacă el era condamnat astfel, avea să mai prepare combinația aceea subtilă (tocmai am cumpărat astăzi de dimineață 200 de grame din Akademiker Markt) de măsline mici și zvelte de culoarea vinetei cu cele mari, negre, grase și pufoase în sos de ulei parfumat cu ierburi, usturoi și ardei roșu iute? Dar ficatul de gîscă cu trufe albe? Iar dacă băcanii urmau să intre sub regimul "devenirii întru ființă", prin cine ar mai fi ajuns pînă la noi secretul vechi de 1000 de ani al dumnezeiescului Brie de Méaux care își revărsă faldurile galben-mirositoare pe fundul de lemn ce-ruit, care odihnește acum la doi pași de mine, pe un raft în cămară? Făcea băcanul rău cuiva? Dimpotrivă. Și cîtă culoare dădea el vieții! Protestam, protestam cu gîndul la diferențele care dădeau omenirii *splendoarea în varietate*.

Astăzi, însă, știu foarte bine că nu se poate vorbi despre "omenire" ca despre o specie unitară, ba chiar asta mi se pare a fi una dintre cele mai mari minciuni pe care umanismul le-a pus în circulație pentru a camufla *marea diferență*, diferența dintre — să-i spunem pe șleau — *om* și *anti-om*. Iată cea mai simplă dintre întrebări, pe care oamenii refuză deocamdată să și-o pună: putem oare fi — Osama Bin Laden și tu, eu, oricare dintre noi — numiți cu același nume de "om"? Faptul că și eu și el avem ochi, mîini, gură și sprîncene, și că amîndoi putem rosti, ne așază în aceeași specie? Poate exista ceva care să fie mai *altceva decît sînt eu*? Nu este el opusul meu absolut, dar nu așa cum este girafa, elefantul sau cocostîrcul, ci așa cum este acel ceva care devine amenințarea mea permanentă, acel ceva al cărui ideal de a fi este de a mă suprima? Noica avea dreptate în principiu, numai că își greșise ținta. Nu băcanul era problema, pentru că nu băcanul ajungea, prin felul lui de a fi, *să rupă omenirea în două*, făcînd ca o parte a ei să nu se poată recunoaște în alta și să-și simtă totodată, prin cealaltă parte, existența pusă în pericol. Așadar, pot eu conviețui — și în numele a ce? — înăuntrul aceleiași specii și al aceleiași identități cu un tip care plănuește crime planetare și îi pune pe alții să le execute? Este el *om*? Iar cei care acceptă să le execute sînt *oameni*? Un torționar e *om*? Un tip care face o teorie (în jurul unei rase, clase, etnii sau religii) potrivit căreia o parte a omenirii trebuie să o lichideze pe cealaltă — este *om*? Un tip care violează e *om*? Etc. etc. etc.

Vrînd să-mi explice ceea ce trăiserăm în secolul trecut, Glucksmann mi-a spus la un moment dat, în decembrie '89 cînd ne-am cunoscut: "*Hitler c'est moi. Stalin c'est moi. Mao c'est moi.*" Acest lucru se poate spune pentru a integra, a justifica sau a explica inexplicabilul care

a fost o perioadă din viața ta și pentru a suporta turpitudinea legată de ea. (Glucksmann a fost "maoist" în perioada '68-ului parizian.) Acest lucru vrea să spună că în fiecare dintre noi stă la pîndă Răul, că în adîncurile fiecăruia dintre noi zace — putînd fi oricînd activat — Hitler, Stalin, Mao, criminalul, torționarul, violatorul. Lucrul mi se pare o enormitate. Cunoscoam droaie de oameni care nu ar fi putut, nu pot și nu vor putea în veci — prin liberă alegere — să practice *falaqa* (tortura prin bătaie la tâlpi), să omoare pentru a impune o idee, să toarne sau să violeze. Cred, dimpotrivă, că toți cei care pot face asemenea lucruri sînt integrați printr-un pașaport fals în specia numită "om", cred sus și tare că ei nu sînt "oameni", că trăiesc printr-un enorm camuflaj la adăpostul acestui cuvînt și că ei sînt cu atît mai nocivi cu cît acest camuflaj este obiectiv posibil și cu cît oamenii nu au curajul să-l denunțe ca atare, să treacă dincolo de el și — dincolo de mască — să accepte și să proclame existența "anti-omului".

14 septembrie

Ideea că specia umană trebuie regîndită nu îmi dă pace. Umanismul este o invenție neotestamentară, secularizată în epoca modernă și folosită tacit ca metafizică pentru doctrina statului modern și a societăților democratice. Cînd se spune că umanismul a devenit religia societății moderne nu înseamnă că omul a luat locul lui Dumnezeu, ci doar că ipoteza "altului" absolut nu este permisă și, ca atare, crima nu poate fi justificată. Umanismul s-a născut dintr-o religie a iubirii pentru a deveni în cele din urmă, ca iluminism (Kant), doctrină a rațiunii universale și lege morală absolută.

Așadar, *creștinismul*; spre deosebire de umanismul elin (*paideia*) și cel roman, creștinismul este primul umanism real: *Evangeliiile* exclud programatic violența și crima din economia faptei umane. Mai mult, el este singurul umanism care încearcă să anihileze "anti-omul" *fără violență*. De altminteri nimănui nu-i este retrasă apriori scînteia umanului. Prin generarea cîinței, creștinismul încearcă să abolească "marea diferență" și să suprima "camuflajul". Mîntea și sufletul unui om tind să devină o locuință cu pereții de sticlă. Tilharul, omucigașul, tîrfa redevin prin cîință ceea ce în fond ei nu au încetat să fie — oameni — și refac, ca "rătăciți" reveniți în turmă, unitatea pierdută o vreme a speciei în fața Dumnezeului Unu.

Acestui umanism sublim nu numai că nu i-a reușit suprimarea "marii diferențe" (cîința și conversiunea dovedindu-se a fi o sarcină infinită, pe care anti-omul nu a preluat-o decît accidental ca fiind a lui), dar el nu a izbutit nici de partea cealaltă, a omului devenit creștin. Acesta sfîrșește prin a ajunge "soldat al credinței" nu numai pentru ca să se apere și să salveze viața, ci deopotrivă ca să impună, să cucerească, să pedepsească. Cel mai pur umanism al lumii termină prin a recurge la crimă pentru a sluji un ideal din care crima era exclusă.

Noi știm astăzi că această invenție a culturii europene care a făcut din conceptul de om un operator universal a fost contrazisă sistematic de toate războaiele religioase ale lumii (și mai cu seamă de cele creștine ale Europei), de distrugerea civilizației incașe de către spanioli și portughezi, de comerțul cu sclavi în secolele 18 și 19, de comunism și nazism în secolul 20, de fundamentalismul islamic al zilelor noastre. Pe scurt, umanismul ca "religie" modernă și ca doctrină este contrazis de toată istoria omenirii. El este infirmat prin însuși faptul că nu se poate aplica omenirii *în întregul ei*. Și de vreme ce doctrina despre umanitatea generală a omului nu poate fi transformată în regulă de conviețuire la scară planetară, înseamnă — în chiar termenii umanismului *adecvați la realitate* — că specia umană ori este scindată și contradictorie (ascunzînd sub aceeași mască "omul" și "anti-omul"), ori că ea este *in-humană* în esența ei. Ceea ce înseamnă că oamenii nu pot ajunge (prin chiar natura lor josnică și pătimașă) la generalizarea calității de om, că ei cred mai degrabă că numai o *parte* a lor — în virtutea unei calități *anume* ("alb", "arian", "comunist", "islamic") și nicidecum a celei generale de om — merită să trăiască, în vreme ce omorîrea celorlalți devine o datorie.

luni, 17 septembrie

Au trecut două săptămîni de cînd sînt la Heidelberg, împreună cu Cătălin Cioabă, cu o bursă din "programul Thyssen" al Fundației Humboldt: un doctorand și profesorul lui pot veni în Germania pentru a lucra la un proiect comun vreme de trei luni. Programul Fundației ni se potrivește de minune, pentru că putem duce la capăt verificarea traducerii românești a

lui *Sein und Zeit*, iar Cătălin face oricum un doctorat pe "Heideggerul deceniului fenomenologic".

Orice *team* cultural are întotdeauna o poveste a lui. Și așa cum echipa pe care am alcătuit-o cu Thomas Kleininger (ea a durat exact zece ani, din 1977 pînă în 1987), cînd am lucrat împreună la primele două volume traduse în română din opera lui Heidegger, are povestea ei, tot astfel echipa pe care o fac acum cu Cătălin s-a născut și ea cumva.

Cătălin s-a ales din cele cîteva sute de studenți care mi-au trecut prin față vreme de zece ani la Facultatea de Filozofie. Era pe cale să termine germanistica, prin 1993, cînd s-a înscris la filozofie. L-am remarcat de la primul examen la un curs Heidegger: a vorbit potolit, sistematic, interiorizat. Se uita cuminte în el și vorbea lăsîndu-ți senzația, destul de rară la un student, că *înțelege* ceea ce spune. Apoi au venit seminarele pe text, numai pentru cei care puteau lucra pe o pagină în germană. A deprins cu o ușurință remarcabilă "codul" unei traduceri filozofice, în speță a unui text heideggerian, dexteritatea aceea de a face ca un act de siluire a propriei limbi să devină cel mai tandru act de iubire. A început prin a traduce voluminoasa monografie a lui Poggeler despre Heidegger, pentru Humanitas, apoi a transpus în română și a prefăcut conferința lui Heidegger despre conceptul de timp (1924), cea care e considerată a fi prima zvicnire pusă pe hîrtie a gîndului din *Fîință și timp*. Atacase apoi cursul din 1925 care a stat la baza redactării lui *Sein und Zeit*, cînd l-am invitat să mă însoțească în finalul aventurii cu care avea să se încheie — așa îmi propusesem deocamdată cel puțin — isprava mea de traducător al lui Heidegger în românește. Terminasem de tradus trei sferturi din *Sein und Zeit* și am simțit dintr-o dată că nu voi ajunge niciodată la sfîrșit. Cel puțin nu așa cum ajunsesem să trăiesc, traducînd pe apucate, incapabil să intru și să rămîn în atmosfera cărții. Și apoi, moștenisem din experiențele anterioare ideea că un lucru ca ăsta nu se putea face decît prin întîlnirea a *două* minți, din a căror dispută permanentă în jurul fiecărui cuvînt și fiecărui sens se năștea cu adevărat rezultatul final: un text *înțeles* și, tocmai de aceea, devenit *inteligibil*.

Înaripat de propunere, cu atît mai mult cu cît la Freiburg făcuse cu von Herrmann un seminar pe finalul lui *S.u.Z.*, Cătălin a tradus în cîteva luni partea care mai rămăsese (ultimele 4 capitole din cele 12 ale cărții), pentru ca apoi să putem trece împreună la confruntarea, rînd cu rînd, a versiunii române cu originalul german. Am început să lucrăm în urmă cu aproape un an. Rareori, după o ședință de lucru, rămînea în picioare mai mult de un sfert de pagină. Dar ne vedeam rar, în vacarmul Bucureștiului, cel mult o dată pe săptămînă, și din cele 430 de pagini ale originalului nu reușiserăm să depășim pagina 160. Tiram acum în doi, ca pe un uriaș muribund care se stîngea lent sub gesturile noastre, ceea ce pînă atunci tîrîsem, prin ani, de unul singur. Înainte de 1990 aș fi fost convins că de împlinirea acestui ritual cultural atîrna mîntuirea unei lumi. Acum, credința mea "cul-turalistă" se ofilise și iluzia că o carte sau un gînd filozofic măreț pot salva ființa unei comunități nu mă mai împingea înainte. Nici măcar ființa mea nu mai putea fi salvată în felul acesta. Trăiam, de fapt, în plină apostazie culturală și nu mai puteam jertfi nici o pîrticică din mine pe altarele vechilor zei. Adevărul era că lumea în care trăiam "după revoluție" evacuasese panteonul clasic și pusese în locul lui dezmațul unui elenism obosit. Preoții vulgari ai ziaristicii și televiziunii ocupaseră piața publică și din vechile temple ale culturii zeii fugiseră. Nu mai știam prea bine cine ne sînt credincioșii. S-ar fi cuvenit, în răspărul acestei alte lumi, să intrăm din nou în sihăstrie și să transformăm vechiul crez cultural — cel care, credeam noi, urma să mîntuiască lumea de atunci — în joc cu perle și în elevaj de orhidee. Cu alte cuvinte, să devenim *perfect inutili*.

Or, tocmai asta ne oferea acum programul Thyssen. Am vrut mai întîi să ne așezăm la Freiburg, pentru că, în ce mă privește, trecutul din Heidelberg mă apăsa prea tare. Nu eram pregătit să mă întîlnesc cu fantoma mea de acum aproape 20 de ani. Însă la Freiburg nu am găsit nimic convenabil, doar camere dispartate aflate "în pădure" în extremități diferite ale orașului. La fel s-a întîmplat și la Berlin, așa încît am revenit asupra acestui oraș, dînd "destinului" o șansă de a se manifesta. Și într-adevăr, prin vechi prieteni binevoitori (cuplul "Ursula și Gelu", care în singurătatea de început a primului meu sejur aici au fost pentru mine o adevărată familie), am găsit același apartament în care, în 1995, locuisem o lună și jumătate, într-un superb cartier "academic", cu vile mărețe de două-trei niveluri de la sfîrșitul secolului XIX. Am o adevărată vocație să pășesc în viață pe urmele unor perioade anterioare, ca pentru a lua măsura timpului trecut: trebuie să te întorci întotdeauna într-un loc în care ai mai fost și care a rămas neschimbat pentru a putea să îți masori schimbarea ta. Aceste confruntări periodice cu propriul tău trecut te umplu de stupoare la adresa esenței timpului

și te aruncă într-o disperare blîndă.

Iată-mă, deci, șase ani mai tîrziu urcînd aceleași trepte de lemn masiv pentru a ajunge la cel de al treilea nivel al vilei din Ladenburgerstrasse 93 și reamintindu-mi brusc că după cel de al doilea nivel scara începea să scîrție. Și, într-adevăr, de îndată ce am început să urc treptele spre apartamentul meu, mormăitul bine timbrat al treptelor de stejar m-a întîmpinat ca un semn de recunoaștere și de "bun venit" al casei. Deschid din nou ușa apartamentului de trei camere — este o *Dachwohnung*, o "locuință sub acoperiș", ceea ce înseamnă că două dormitoare au un perete ușor povîrnit și cu ferestrele tăiate în acoperiș (dar totuși cu priveliștea în stradă și nu, cioranian, direct către cer), în vreme ce latura cealaltă a casei — livingul, baia, bucătăria, terasa — se deschid amplu și cu ferestrele verticale către o vastă grădină interioară, cu brazi uriași, creată prin întîlnirea vilelor de pe mai multe străzi și care închid astfel spațiul acestei grădini comune.

Ca în multe locuințe reușite, bucătăria este aici încăperea cea mai plăcută: e spațioasă, cu o masă mare, rotundă, la care poți deopotrivă mîncă sau lucra. Din ea o ușă mare se deschide către terasă și, cînd e cald afară, poți ține ușa deschisă pentru a comunica cu exteriorul și a avea sub ochi coroanele zbîrlite ale cîtorva brazi și, pierdut între ei, contra-punctul melancolic al unui mesteacăn. În planul doi se desprind acoperișurile cu olane roșii, turla de biserică și, în zare, relieful împădurit al dealurilor care înconjoară Heidelbergul și care rămîn pînă către mijlocul zilei învăluite distant în ceață. Apartamentul are toate conforturile civilizației germane. Bucătăria, minunat dotată, îmi permite să mă lansez în isprăvi culinare și, din acest punct de vedere, ne completăm minunat, Cătălin și cu mine, eu acoperind capitolul gastronomic, iar el pe cel tehnico-computeristic, care ne ține bransați la univers. De îndată ce are o clipă liberă, Cătălin trece la "lefton", numele denigrator și complexat pe care Monica Lovinescu l-a dat laptop-ului nostru, enervîndu-se mai ales cînd, la telefon, află că "tocmai navigam pe internet". În orice caz, Cătălin intră în tot felul de programe, din care aflăm o grămadă de lucruri, de la ce s-a mai întîmplat în țară sau care e topul cărților pariziene și pînă la prefixele unor firme de telefonie care îți permit să vorbești mult mai ieftin cu Parisul, Londra, Stockholm-ul, Tokio-ul sau Bucureștiul. Formezi prefixul și auzi o voce ondulat-feminină: *Nur acht Pfennig pro Minute!*

De mult n-am mai cunoscut binefacerile continuității pentru munca intelectuală. Un efort depus, zi de zi, ani de zile într-o direcție clară face minuni. Destinele noastre ratate sînt, toate, expresia unor crize de continuitate. Papini spunea că dacă fiecare om, mediu dotat, ar putea să subordoneze fiecare minut al vieții sale unui scop unic, omenirea ar fi plină de genii. Nu e de ajuns "să ți se dea" o înzestrare, o vocație, o abilitate spirituală ieșită din comun; în și mai mare măsură e nevoie de *calitățile secundare* care sînt necesare pentru exploatarea acestei înzestrări, calități fără de care spiritul unui om poate deveni o paragină, spectacolul dezolant al unei potențialități care nu prinde niciodată corp și de pe urma căruia suferă în primul rînd cel instalat în mijlocul acestei păcăleli ontologice. Orice înzestrare poate fi înecată în incapacitatea de a compune cu tine. Cauza acestei incapacități nici nu mai contează.

Că ea se exprimă prin lene, destrămare interioară sau prin restriște istorică și neașezare socială, rezultatul e mereu același: o așteptare neîmplinită, o promisiune făcută praf.

miercuri, 19 septembrie

Așa cum nu ne putem trăi moartea prin "moartea celorlalți" decît într-un sens vag și discutabil, nu ne putem reprezenta vîrstele pe care nu le-am avut prin vîrsta celorlalți. Anii pe care încă nu-i am sînt o pură abstracție și așa se și explică o anumită "nesimțire" a copiilor față de aniversările părinților lor. Pînă la o vîrstă destul de înaintată nu știam cîți ani au părinții mei și nici ce diferență de vîrstă exista între mine și ei. Și acum, încă, trebuie să fac socoteli complicate ca să aflu cîți ani aveau cînd "m-au făcut". În vreme ce părinții își trăiesc încă o dată trecutul prin odraslele lor, îl recapitulează și merg lipiți de ele prin timpul care a fost și al lor, cei care abia intră în viață, neputînd să-și reprezinte un traiect care nu este încă al lor, sînt într-un sens adînc *străini* de cei care le-au dat viață. Pașii pe care îi au în față se pierd în indeterminare și, de la "înălțimea" vîrstei de 25 de ani, a avea 60 sau 80 de ani reprezintă o abstracție comparabilă cu moartea însăși. Cînd începi să-i atingi, anii aceștia, descoperi dintr-o dată bunătatea sub forma compasiunii de tine care se răsfrînge asupra celorlalți. Devii umil, bun și înțelept. Pînă la 40 de ani eram mai mult o fiară și fiecare clipă o

trăiam, propulsat de propria mea aroganță vitală, pe orizontala eternității.

A trebuit să sufăr, să mă doară, să mă despart, să mă îmbolnăvesc, să-mi fie frică, să trăiesc sfârșitul celor din jur și să simt adierea sfârșitului meu, pentru ca să percep virajul timpului, să-l văd căzînd, sleindu-se și murînd. Din cînd în cînd, e drept, simt urcînd în mine — adus de vîntul subtil care se pornește uneori să bată în existența noastră — mirosul tinereții mele nerușinate. Îmi place atunci să mă simt crud, puternic, egoist și să mă scald din nou în iluzia nemuririi mele.

sîmbătă, 22 septembrie

Felul în care se desfășoară zilele noastre este straniu și greu de descris. La suprafață totul pare să fie o banală muncă intelectuală: revizuirea unei traduceri. În fond, însă, este vorba de o experiență singulară pe care, pe lume, au mai făcut-o doar cîțiva oameni: cei care, ca și noi, au pătruns în acest tunel deschis de mintea unui om și care reprezintă, poate, cea mai lungă călătorie a gîndului către "capătul nopții". Nici unul dintre traducătorii lui *Sein u. Zeit* nu s-a încumetat să spună *ce anume* a trăit. Singurătatea celui care a făcut-o este oarecum la fel de mare ca aceea a lui Heidegger însuși cînd a scris cartea și cînd a înțeles pesemne că doar o mîină de oameni îi va putea urmări gîndul. Aș vrea să fiu bine înțeles. Un traducător al lui *S.u.Z.* nu se molipsește, prin însuși actul traducerii, de geniul lui Heidegger; singurul lui privilegiu este că ajunge în situația de a beneficia de drumul pe care mintea lui Heidegger l-a deschis și pe care celălalt poate, la rîndul lui, păși. Cine pășește pe un drum deschis nu înseamnă că, prin simpla lui deambulație, construiește sau reconstruiește acest drum. Prin efortul pășirii, el ia doar cunoștință de el, însă mersul ca atare nu înseamnă nici defrișare, nici punere, metru cu metru, a fiecărei pietre din drum. Am putea forța comparația spunînd că "efortul" de a privi o piramidă nu e totuna cu efortul pe care l-a presupus construirea ei. Numai că efortul de a merge pe drumul lui *Sein u. Zeit* e altul decît acela de a contempla un monument. Mersul pe acest drum nu cere, desigur, să ai geniu, în schimb el cere, pe lîngă curiozitatea de a-l parcurge, o pregătire specială (care durează ani de zile), apoi capacitatea de a rămîne, odată intrat pe el, în picioare și, în sfîrșit, puțința (ceea ce înseamnă inteligența necesară și voința) de a-l parcurge pînă la capăt.

Sînt foarte puțini oameni dispuși sau capabili să facă asta, chiar dacă inițial sînt mulți atrași de ofertă și răsplată: a înțelege ce e cu noi, oamenii, *după* ce am fost "aruncați" (nu se știe cum și de către cine) aici, pe lume; cum funcționează drăcia asta numită "om", care-l ține pe "a fi" în gură de dimineața pînă seara; cum este alcătuită ființa lui. E puțin lucru acesta? Este enorm. Heidegger "formalizează", structurează, articulează ceea ce *poate* fi cunoscut, dar care pînă la el nu a fost cunoscut *cu rigoarea ontologiei*. Cînd spun "ceea ce *poate* fi cunoscut", atrag atenția că Heidegger nu își arogă puteri magice în filozofie. Filozofia nu e magie și nu poate pătrunde în *culisele* existenței. Nici "de unde" (venim), nici "încotro" (ne ducem) nu-i stă lui Heidegger la îndemîină să ne spună, așa cum, de fapt, nu-i stă *nimănui* pe lumea aceasta. Filozofia lui Heidegger, fiind "fenomenologie", nu are de-a face decît cu "fenomene", cu "ceea ce apare și poate fi văzut". Or, prenatalul și postmortemul nu sînt "fenomene". *Fenomen* nu este decît viața *aceasta* a noastră, decît porțiunea pe care o străbatem între naștere și moarte și pe care o putem prinde, așa zicînd, în cîmpul privirii. Noi avem acces doar la "că sîntem" și nu la "de ce sîntem" sau la ce "urmează" să se întîmple cu noi. Ceea ce *explică* Heidegger sînt articulațiile lui *aici*, ale aceluși "aici" care este "locul" propriei noastre vieți. Un realism, am putea spune. Într-adevăr, un realism, numai că unul locuit de propriul lui mister: pentru că "aici", care e omul și viața lui, este în primul și în primul rînd și în fondul lui ultim *deschidere și irumpție a lui "a fi" în mijlocul lumii*. "Creația", ca să spunem așa, "culminează" cu înțelegerea și rostirea lui "a fi". Noi *sîntem* pentru că putem rosti "a fi", pentru că îl putem înțelege și *pre-înțelege*, pentru că trăim într-un orizont al lui care ne precedă. Sîntem un dar al lui "a fi" și al puținței noastre de a-l rosti. Marele nostru mister nu este "de unde" și "încotro", ci este *logosul* însuși, vocabula "a fi" pe care stă toată existența umană și care, dacă ar fi sustrasă din edificiul limbii, cu precauții supreme, cu mîna celui mai exersat hoț de buzunare, "pe nesimțite" (așa cum extragi un bețișor la un joc de "marocco" fără ca celelalte să se clintească), ei bine, dacă acest cuvîntel, această "copulă", care face parte din limbă cu firescul cu care face parte aerul din ființa noastră, ar dispărea peste noapte — atunci tot edificiul limbii s-ar prăbuși și, o dată cu el, omul și întreaga Creație; despre flori, pietre, păsări și animale nimeni n-ar mai putea să spună "sînt" și ele ar dispărea în neantul

ne-mai-rostirii-lui-"a fi" și ar înceta "să fie". Așa stînd lucrurile, *S.u.Z.* este descrierea și analiza palierelor lui "a fi" (pe care-l deschide existența omului) așa cum ni se impun ele în lumea preocupării noastre (întîlnirea cu lucrurile-ustensile și cu ceilalți oameni), așa cum ni se impun în "toate cele cîte sînt" (în "ființări") diferite de noi (lucrurile din natură sau cele tehnice) sau din aceeași plămădă cu noi (oamenii). Cartea lui Heidegger este cea mai completă și sistematică analiză a "lumii în care trăim" și a "condiției" noastre din cîte s-au făcut vreodată pe lume. Punctul ei de culminație este felul în care "a fi", în cazul omului, se "temporalizează", adică nu poate fi înțeles decît prin cufundarea lui în baia timpului. Dar de unde vine atunci dificultatea? Ea vine din faptul că a spune toate acestea și multe, multe alte lucruri pe lîngă ele (de la "care e ființa ciocanului sau pantofului" și pînă la "care e ființa sinelui meu"), Heidegger elaborează un *cod* cu ajutorul căruia să poată îmbrățișa în 600 de pagini toată ființa lumii. Isprava traducătorului este aceasta: el trebuie să învețe acest cod, să-l deslușească în toate cotloanele lui și să creeze unul analog recurgînd la materialul pe care i-l oferă limba lui. Aceasta este aventura singulară despre care vorbeam la început și pe parcursul căreia cel care se încumetă la ea se întrebă de mai multe ori pe zi dacă nu cumva și-a pierdut mințile și dacă efortul lui are vreun sens: *pentru că 99,999% din omenire poate trăi foarte bine fără să înțeleagă lucrurile la acest nivel.* Înțelegerea *pînă la capăt* în variantă ontologică nu face parte dintre necesitățile omenirii, fie ele prime, secunde, terțe etc. Și dat fiind că nu e limpede de care tip anume de necesitate ține această înțelegere și cîți anume oameni au nevoie de ea, traducerea lui *S. u. Z.* aduce a *Perlen-spiel*, a suprem "joc cu mărgelile de sticlă", de pe urma căruia omenirea (sau ființa unei comunități) nu se alege cu nici un profit. (În vreme ce analiza matematică pură a vibrației unei coarde, în secolul XVII, *a dus* la nașterea unei părți din obiectele tehnice care ne populează viața, analiza pe care o face Heidegger existenței *nu duce* strict la nimic. Și în vreme ce alte lucruri care "nu duc la nimic", precum un meci de fotbal sau muzica lui Mozart, pot prinde în mirajul lor milioane de oameni, cartea lui Heidegger ajunge pesemne cam la cîteva mii de inși în fiecare generație a planetei.)

Aici mă aflu, făcînd ceea ce fac. Drept care zilele mele heidelbergheze sînt un amestec de solemnitate, nebulie și inutilitate. Dar ceva neclar și ceva neformulabil mă face să cred că omenirea *civilizată* nu a putut parcurge drumul pe care l-a parcurs decît trecînd neconștient prin aceste rele ale gratuității și refuzînd să întrebe la fiecare pas "la ce duce un lucru". Altminteri de ce ar exista o fundație care să ne plătească pentru ceea ce facem?

Iată-ne, deci, înhămați la carul fenomenologic și semănînd, Cătălin și cu mine, cu doi pușcăriași care au evadat legați fiind cu un același lanț. *Sein und Zeit* este lanțul nostru și el ne face, ca la fiecare pas, să ținem cont de mișcările celui alt și să le coordonăm pe ale noastre după ale lui. Tragem după noi povara comună cu viteza de "5 pagini pe zi", supranumite "norma". Viața noastră în rest — ieșirile în oraș, plimbările, mesele, lecturile etc. — se organizează în funcție de "normă". "Norma" e terminată uneori la 5 după-masa, alteori la 9 seara, alteori noaptea la 2. Au fost deja zile cînd nu am reușit s-o terminăm și cînd "norma" pe ziua următoare s-a încărcat cu paginile rămase din norma zilei precedente. A trebuit să decretăm o zi de grație și să reîncepem numărătoarea de la "0". Dar ceea ce am obținut deja după două săptămîni este senzația de înșurubare în lucru, de avansare lentă și sigură către un capăt pe care nici nu mai îndrăzneam să-l visez. În orice caz *călătorim*, este neîndoielnic că e vorba de o călătorie, de pătrunderea în cel mai exotic ținut al lumii, de acel "altceva" absolut pe care îl aduce cu sine filozofia și care îi dă celui căruia i se revelează mai întii stupoarea că ceilalți pot trăi ignorînd existența acestui peisaj, iar apoi trufia apartenenței la cercul minuscul al celor care au ajuns să contemple în felul acesta "esența lumii".

Este interesant că atunci cînd ne dedăm, zilnic, acestui exercițiu de contemplare, cînd în călătoria noastră inspectăm fiecare bucățică din ce ne iese în cale, de la fiecare pietricică a drumului și pînă la formațiunile nemaîntîlnite care ne taie respirația și ne fac să scoatem la tot pasul mici țipete de admirație, sîntem îmbrăcați identic, aproape într-o "uniformă de lucru" pe care fiecare a creat-o *ad hoc*, pornind de la ideea că trupul trebuie să ne fie liber și mișcările lejere, pentru a putea pași mai lesne pe acest alt tărîm. Ba există chiar o "vocație a jerpelelii" care ne-a minat pe amîndoi în alegerea echipamentului ce pare adecvat pentru isprava noastră. În fiecare dimineață, cînd ne așezăm la masa de lucru, eu port bermude, un T-shirt negru lăliu și, în picioare, o pereche de pantofi mocasin, însă cu o singură șosetă neagră, pe piciorul stîng. Cătălin are niște pantaloni pufoși de culoarea șoarecelui, legați cu un soi de șnur, care trebuie reînnotat de cîte ori se scoală de pe scaun, un tricou negru cu trei siluete albe de dansatoare care ridică piciorul în același timp — dansatoarele sînt imprimate pe piept —, iar în spate, tot cu litere albe, scrie *Dance Center*. În picioare, poartă saboti din

piele albă. Așa vom arăta, zi de zi, vreme de aproape trei luni de zile.

duminică, 23 septembrie

Astă-seară am simțit nevoia teribilă de a revedea locul unde mi-am petrecut doi ani și jumătate din viață, în Heidelberg, între 1982 și 1984. M-am urcat pe bicicletă și am ajuns în cartierul acela de vis, adunat pe un deal în pădure, puțin în afara orașului, în Schlierbach. *Gastehaus der Universität*, "casa de oaspeți a Universității", se află în vârful dealului, în Rombachweg, și din parcul din spate se deschide o priveliște magnifică asupra Neckarului și a vilelor de pe malul opus. Am stat pironit minute în șir în curtea din fața intrării, privind treptele, pavajul carelat, ușa larg deschisă a imensului garaj unde îmi țineam bicicleta. Îl vedeam pe Flipi, ajuns atunci din țară cu greu lingă mine, o mogîldeață, încă, de 9 ani, mîzgălind cu un băț desene imaginare pe lespezile de piatră și răspunzînd monosilabic la întrebările mele, ca un introvertit precoce ce era. Priveam atît de intens scena, încît trecutul s-a recompus sub ochii mei ca prezent și am simțit cum începe să-mi fie greață de această percepție aproape impudică a timpului. Îl pipăiam, îl vedeam ridicîndu-se în fața mea, combinație imposibilă între peisajul acela super-familiar (care era și nu mai era al meu) și interioritatea mea care plonja vertiginos cu *18 ani în urmă*. M-a cuprins o durere sfișietoare, mi s-a făcut insuportabil de dor de mine cel de la 40 de ani, un dor năprasnic ca de cineva care *nu mai este* în chip definitiv, ca de o ființă intens iubită și moartă. Mi s-a făcut apoi dor de Carmen, cu care mă însurasem în țară ca să poată veni apoi la mine și pe care o așteptasem tremurînd, rugîndu-mă bunului Dumnezeu să mi-o aducă. Apoi a intrat în scenă Andrei, care sosise la un an după mine, scos practic din țară — după ce fusese dat afară de la Institut pe chestia grotescă cu "meditația transcendențială" — de o campanie făcută la Europa Liberă de Monica Lovinescu și Virgil Ierunca. Avea camera la parter, exact sub camera mea, și-mi amintesc cum într-o seară tîrziu, după ce fuseserăm împreună la filmul *Shining* al lui Kubrick și ne întorseserăm acasă destul de speriați, mi-a venit ideea să cobor către miezul nopții sub geamul lui și să rotesc un tub de plastic, cu alură de burduf lung și deșirat, foarte la modă atunci printre copiii din Heidelberg, care scotea niște sunete lugubre, sinteză de vînt care străbate un cimitir, de cețuri și fantome peste mlaștini irlandeze, de urlat îndepărtat de fiară în pădure. După care m-a apucat teama să nu-i fi provocat amicului meu vreun infarct, drept care l-am sunat să văd dacă totul e în regulă și dacă pot să adorm liniștit. Mi-am amintit de plimbările noastre pe străduțele acelea care șerpuiau printre vile de oameni bogăți, ascunse toate între copacii unor grădini somptuoase, apoi pe drumuri prin pădure, încercînd să refacem "turul Păltinișului", arși de dorul de acasă, de Noica, de prieteni, bîntuiți de proiecte culturale care urmau să "salveze" lumea de acolo și speriați, oarecum, că lucrurile de "acolo", situate în spațiul incert dintre istorie și mahala, se petrec fără noi. Mi s-a făcut nespuse de dor de acel Andrei cald, bun, îndrăgostit și vulnerabil. Mi-am amintit cum vibram amîndoi sub ecourile *Jurnalului de la Păltiniș*, proaspăt apărut, și cum combăteam de zor, fiecare pe frontul său, și cum la capătul acestei *Aus-einadersetzung*, al acestei corespondențe dezlănțuite cu cei din țară, a luat naștere *Epistolarul...* M-am revăzut stînd la masa de lucru din camera mea și citind prima scrisoare care sosise după apariția cărții, cea pe care o așteptam cel mai mult și care urma să mă mîntuie sau, dimpotrivă, să mă rostogolească, fulgerat de furia unui *Jupiter tonans* român, în hăurile celui mai cumplit Tartaros, supus la pedepse cumplite pentru crima de a fi făcut public, fără să fi cerut voie, scenariul unei iubiri alpine. Scrisoarea aceea a lui Noica, al cărei plic l-am desfăcut tremurînd, a venit la capătul unei așteptări atît de încordate și a reprezentat pentru mine o asemenea eliberare, încît de fericire am început să plîng. Am simțit atunci că făcusem una dintre isprăvile vieții mele și că în spatele ei, făcînd-o posibilă, se afla un enorm zăcămint de iubire. Am aflat atunci — și distanța care mă despărțea de locul unde totul se petrecuse m-a ajutat să aflu — cum se poate cobori în străfundul ființei tale și că, pînă la urmă, nimic din ceea ce iese la lumină nu este adevărat dacă nu este desprins și smuls din acel ultim adînc.

Toate astea mi-au trecut prin minte în urmă cu cîteva ore; corect ar fi să spun că *le-am văzut*, prins într-o dedublare suspectă, pe care *trecerea timpului* o operase în mine și din care urma să ies bulversat și nedumerit, meditînd fără speranță la esența elementului schimbării. Unde dispăruseră toți oamenii aceia: Flipi, Carmen, Andrei, Noica, eu însumi? Nu exista decît un singur răspuns evident: muriserăm cu toții.

24 septembrie

Vizitarea timpului trecut este sursa însăși a nefericirii. Pentru că trecutul este teritoriul *regretelor* și *remușcărilor*: suferi deopotrivă — și de-a valma — și pentru lucrurile pe care nu le-ai făcut, și pentru cele pe care le-ai făcut. Pentru unele suferi că s-au terminat, pentru altele că n-au început. Pentru că "făcutul" și "nefăcutul" te chinuie la fel de tare, nici un loc, în trecut, nu mai e liber pentru a fi luat drept refugiu.

Orice vizită în trecut este apoi un mod *spontan* de a măsura *trecerea timpului* și, astfel, de a-ți injecta o supradoză de melancolie: pentru că de-abia atunci simți cât de tare ai fost îndrăgostit de tine, de fiecare din virstele tale și că între timp temeiul *temporal* al acestei iubiri a dispărut. Fericirea e de aceea capacitatea de a te iubi *în fața ta*, de a te iubi nu sub chipul celui care ai fost, ci al celui care urmează să fii. Revenirea obsesivă în trecut și întârzierea acolo este un mod de a rămîne *în urma ta*, de a-ți batjocori — ar spune Heidegger — "putința-de-a-fi". În felul acesta însăși moartea poate să devină o iubită: iubită care te mină din spate către ceea ce nu ești încă și pentru care trebuie *să te bați* ca să fii.

Iată cam cum se pot spune lucrurile acestea în limbajul lui Heidegger dintr-una din paginile din *Sein u. Zeit* pe care le-am revizuit ieri (p. 264): "Pre-mergerea deschide existenței renunțarea la sine ca posibilitate extremă a existenței și zdrobește astfel orice încremenire în una sau alta din formele pe care existența le atinge. Prin pre-mergere *Dasein*-ul este ferit să recadă înapoia lui însuși sau să revină dincoace de puțința-de-a-fi pe care el a înțeles-o și, astfel, «să devină prea vîrstnic pentru victoriile sale» (Nietzsche)."

25 septembrie

Multă vreme nu am înțeles vorba lui Cioran despre scris, despre scrisul confesional ca terapie. De cînd scriu aceste pagini — și de fapt am început să le scriu mînat de nevoia tîmăduirii — *sînt* atît de bine ce a vrut el să spună ("Dacă nu aș fi scris, pesemne că m-aș fi sinucis"). Scriu, tratîndu-mă. Sau: scriînd, sînt sub tratament. Cînd n-ai reușit să-ți pui viața în ordine, cînd n-ai reușit să obții o ordine *reală*, există o ordine de a doua instanță pe care poți s-o obții scriînd despre tine. A-ți pune ordine în viață înseamnă pur și simplu să-ți privești viața și să încerci s-o înțelegi. Să *te* înțelegi.

26 septembrie

"Și ce faceți voi acolo?", mă întrebă un amic la telefon. "Traducem *Sein und Zeit* în limba urdu. Vrem ca poporul «urd» să moară frumos îmbălsămat."

Aplicații la existențialii heideggerieni ai coabitării: *Mitsein*, *Mitdasein* și *Miteinandersein*.

Ies cu bicicleta. Este după-amiază, soarele călduț cade peste Neckar, peste Alte Brücke, peste statuia sfîntului care străjuiește podul, peste olanele roșii ale caselor din Altstadt, peste turla bisericii Sankt Peter și Jesuitenkirche. Pe o străduță pustie, un tînar într-un BMW decapotabil tocmai face o manevră și, cînd ajung în dreptul lui, mașina este de-a curmezișul drumului. Opresc bicicleta la cîțiva pași de portieră. "Tertați-mă", îmi spune, în timp ce învîrte volanul. "Nu e nimic. Nu vă grăbiți", îi răspund. "Vă mulțumesc", îmi răspunde și îmi zîmbește cald.

A terminat manevra, drumul e liber și, urcîndu-mă iar pe bicicletă, transpun scena în limbaj bucureștean. "Ce faci, taticu', te grăbești?" — "Care-i problema ta, te dai mare că ești în mașină?" — "Du-te, bă, în mă-ta cu trotineta ta!"

27 septembrie

Apropo de citatul din Heidegger: este atît de limpede ce anume desparte filozofia de literatură: filozofia presupune *codul*, pe cînd literatura *stilul*.

A gîndi în varianta filozofiei înseamnă a elabora un *Netz*, o plasă cu ochiuri strînse pe care o arunci asupra lumii. Tradiția acestui "cod" urcă pînă la *categoriile* lui Aristotel; Platon nu avea cod. (A fost prima și ultima oară cînd filozofia a fost liberă de cod.) Toate filozofiile

mari de după Aristotel au reprezentat *construcții de coduri prin categorii*. Ceea ce individualizează un filozof este setul *lui* de categorii, patentul lui de fabricare a plasei pe care o aruncă peste lume. Fără acest corset mereu altfel croit nu există filozofie sau nu există "filozofie serioasă" (vezi cazul lui Cioran). Și tocmai pentru că Noica s-a înscris în linia tradiției filozofice categoriale și s-a format prin studiul expres al categoriilor în istoria gândirii occidentale — de la Aristotel, (Porfir), Descartes, Leibniz, Kant și pînă la Hegel — el este ultimul filozof tradiționalist al lumii. De aici importanța cărțulei lui *Douăzeci și șapte trepte ale realului*, studiu dedicat istoriei categoriilor și mărturie a intrării sale în filozofie pe această "poartă clasică". "Mașinuța lui", cum îi plăcea să spună, era propriul lui cod născut din confruntarea cu codul de categorii al celor mari: Aristotel-Kant-Hegel. Întrebarea lui Noica, menită să verifice dacă are în față un filozof autentic — "Care îți e ideea?" —, corect formulată ar fi tocmai aceasta: "Care îți e codul?"

Iar "codul" (sau *idiomul*) este o vastă *invenție* terminologică cu alură de construcție, invenție în lanț, catenată ("legato"), complicându-se treptat, pînă cînd capătă forma unei adevărate "tapiserii metafizice": este o gîndire cu "figuri impuse" al căror autor e chiar cel ce gîndește cu ajutorul lor. Această auto-constrîngere are în ea ceva sublim și derizoriu: efortul de a gîndi legat, temeinic și "profesionist" este impresionant, dar pe de altă parte filozoful se pierde pînă la urmă în acest hățiș organizat și ceilalți sfîrșesc prin a obosi să-l urmeze în labirintul lui. El rămîne singur, avînd ceva din statura unui ciclop, care, ridicat cu un cap deasupra omenirii, macină la nesfîrșit realitatea cu uriașele pietre de moară pe care și le-a fabricat singur. Codul trebuie să aibă în el ceva de *litanie* și autorul lui este primul care îl folosește astfel, neputîndu-se abate nici măcar cu un milimetru de la închisoarea lingvistică pe care singur și-a creat-o. O filozofie rezistă ca filozofie tocmai dacă poate fi învățată ca un catehism, ca un limbaj care nu poate fi evitat. Comentatorii unui gînditor sînt cei care îi atestă codul tocmai prin faptul că ei îl explică fără să poată ieși nicicum din el. Pentru că un cod nu poate fi tradus, ci doar reprodus, comentatorii *îngîină*, repetă, reiau pînă la detaliu și la formulă textul comentat. Ei termină prin a forma o comunitate culturală tocmai prin participarea la același cod. Limbajul lor este perfect unificat în virtutea codului care trece prin ei asemenea Duhului Sfînt apt să lege pînă la identificare. De aceea ei nu au chip. Imposibil să distingî un comentator aristotelic de altul.

Cît de teribilă este forța codului în filozofie se vede lesne în congresele și colocviile de filozofie dedicate unui gînditor. Sala unui colocviu este proiecția în spațiu a unui soi de pitacism superior. Mai mult, gînditorul celebrat seamănă cu "strămoșul", cu eroul eponim căruia i se reproduc, ritualic, faptele (*gesta*). Însă cum isprava strămoșului filozof este tocmai codul pe care el l-a inventat, ritualul repetitiv este unul esențialmente lingvistic. Pitacismul comentatorilor constă tocmai în această repetiție cu valoare simbolic-ontogenetică: cosmosul original al gîndirii gînditorului este creat din nou cu fiecare colocviu care reproduce codul recitîndu-l. Filozoful este ținut în viață prin periodica lui reproducere și re-creare. În aceste repetate cosmogeneze ale gîndirii, participanții la acest scenariu mitic *recită* pur și simplu textul sacru și întemeietor. Recitarea periodică a codului ca text sacru, în colocvii, în reviste de specialitate și în prelegeri universitare face să *țină* cosmosul filozofiei. Fără acestea, el s-ar prăbuși în neant. O cultură este cu atît mai puternică cu cît gesturile de reiterare ale codurilor întemeietoare sînt mai frecvente. La noi, de pildă, "cosmosul Noica" este amenințat să se destrame pentru că el nu este susținut prin recitări periodice, pentru că nu există comentatorii meniți să reproducă simbolic și ritualic gestul-cod al strămoșului eponim. Cultura noastră e slabă pentru că — la nivel filozofic cel puțin — nu poate "ține în viață". Actul original al creației, odată împlinit, nu poate fi perpetuat pentru că nu e nimeni care să preia și să execute ritualurile de perpetuare. În filozofie cel puțin, românii nu-și onorează zeul și, pentru că îl ignoră, fapta acestuia cade în desuetudine înainte de a fi apucat să dea roade. În filozofie noi nu am cunoscut decadența culturală, care presupune un cosmos uzat și obosit de prea lunga lui istorie, pentru că noi nu am atins niciodată punctul ce apare la capătul unui traseu și de unde se poate cădea. Filozofii mor la noi din lipsă de posteritate, din neglijență și nesimțire ritualică, din incapacitatea urmașilor de a-i îngîna și reitera. *Critica rațiunii pure* sau *Ființa și timp* ar fi avut în România exact soarta pe care o are astăzi *Tratatul de ontologie* al lui Noica: lumi apuse din chiar clipa nașterii lor.

Reiau, apropo de "cod și stil", citatul din Heidegger: "Pre-mergerea deschide existenței renunțarea la sine ca posibilitate extremă a existenței și zdrobește astfel orice încremenire în una sau alta din formele pe care existența le atinge. Prin pre-mergere, *Dasein*-ul este ferit să cadă înapoia lui însuși și să revină dincoace de puțința-de-a-fi pe care el a înțeles-o și, astfel, «să devină prea vîrstnic pentru victoriile sale» (Nietzsche)."

Cuvintele lui Heidegger sînt scrise toate "în cod": un set finit de concepte, reprezentînd o premieră în istoria filozofiei, asigură textului coerența lui filozofică și totodată posibilitatea de a avansa pe "un drum al gîndirii" prin combinarea și reluarea la nesfîrșit a termenilor care alcătuiesc setul. În numai două propoziții apar șase termeni "tehnici" heideggerieni: *Dasein*, *Existenz*, *erschliessen* ("a deschide" cu sensul de "a dezvălui"), *Vorlaufen* ("pre-mergere"), *Seinkönnen* ("putință-de-a-fi"), *äufierste Möglichkeit* ("posibilitate extremă"). Prezența lor asigură, în aceste propoziții, perpetuarea codului. În schimb, citatul din Nietzsche, scris în registru *stilistic*, sparge pe neașteptate codul și te face să te gîndești la deschiderea bruscă a ferestrei prin care pătrunde pentru o clipă o pală de aer proaspăt într-o cameră *închisă*: "să devină prea vîrstnic pentru victoriile sale". Ce e drept, în propozițiile citate există trei cuvinte care nu fac parte din cod și care apar ca "aluzii de stil" și ca înviorare (sau chiar "umanizare") a textului: *zerbricht* ("zdrobește"), *Versteifung* ("încremenire"), *behütet sich* ("se ferește"). Momentele cînd Heidegger iese din cod, cedînd stilului, sînt rare și ele seamănă cu apariția nesperată a unei oaze într-un peisaj de extremă rigoare. Iată un asemenea exemplu (p. 310): "Prin ea, *Dasein*-ul se eliberează de toate «fleacurile» cu care el se amuză în mod obișnuit și pe care curiozitatea e mereu preocupată să le procure din rezervorul de întîmplări al lumii." În rest, însă, Indexul Bast/Delfosse al lui *Sein und Zeit*, care semnaleză toate locurile în care apar cuvintele din codul heideggerian, este ocupat în principal de cîteva sute de termeni a căror menționare la pagină și rînd ocupă singură cîteva pagini.

De abia cînd traduci îți dai seama de prezența atotputernică a codului: nici un cuvînt nu este pus la întîmplare și cel mai adesea el apare însoțit de *aceleași* cuvinte și ocupă lîngă ele aproape întotdeauna aceeași poziție. Traducătorul este obligat să păstreze identitatea formulărilor (și a *formulelor* care apar pe această cale), evitînd cu strictețe folosirea sinonimelor. Pînă și cuvintele care aparent nu au pregnanță categorială, care par să nu facă parte din cod și care induc în eroare tocmai prin aparenta lor banalitate ("a scoate la iveală", "a se arăta" etc.) revin insistent și implacabil, dovedindu-se pînă la urmă a fi "cuvinte fenomenologice" și noduri în țesătura de ansamblu. Cu excepția lui "și", "de aceea" și "totuși", totul, pînă și prepozițiile și adverbele, intră în cod.

Traducătorul, sîngerînd sub această chingă și amețit de reiterarea figurilor acestui cadril infinit, este tentat periodic să respire evadînd în stil: un cuvînt mai sprintar, același lucru spus altfel decît pînă acum etc. Greșeala pîndește la capătul acestei tentații periodice de a ieși din cod. El trebuie să accepte, așa cum va trebui să accepte și cititorul, că se află în fața unei enorme *fugi* a gîndirii și că forța lui stă în capacitatea de a se menține neabătut în termeni codului. După care el e liber, dacă vrea, să-și tragă un glonț în cap.

sîmbătă, 29 septembrie

Astăzi, Heidelberg Herbst. În timp ce căscam gura prin *Flohmarkt* (talcioc), întins prin toate străduțele laterale ale "orașului vechi", la tot felul de obiecte vechi, urite și timpite, adevărate epave ale "ustensilității", împiedicîndu-mă la tot pasul în marea de oameni, simt cum îmi revine răul din luna mai, tristețea aceea infinită, gustul de vid și zădărnicie. Spaima că totul poate reîncepe, că pot reintra în coșmarul care m-a făcut să văd *prăpastia*, rostogolirea fără sfîrșit în abisul propriei mele existențe. Mă grăbesc să ajung acasă și să inghit o pastilă. După cîteva ore încep, încet, să ies la suprafață. Dar dacă pastilele n-o să mă mai ajute? Dacă nu apuc să termin treaba pentru care am venit aici? Dacă trebuie să mă întrerup și să plec în țară, cu gîndul că acolo aș putea fi preluat, smuls din hău și purtat pe brațe către lumină? Iadul este, neîndoielnic, starea celui care, aplecat deasupra prăpastiei, nu mai poate fi tras de nimeni înapoi.

30 septembrie

Nu-mi place să notez vise. Și totuși. Am visat că intram la Opera din Viena (toaleta

somptuoase, aur, catifea) însoțit de o superbă vacă roșcată, curată și șamponată și, în plus, portabilă. Când mi se părea că urcă prea încet scările care se deschideau din foyer, o luam sub braț, deși dimensiunile ei rămăneau cele ale unei vaci normale. Nu mai țin minte dacă o adusesem pentru că trebuia să facă parte din spectacol sau pur și simplu o adusesem ca să asiste la el.

Am ieșit la fel de demn și de firesc precum intrasem și, bineînțeles, nimeni nu părea să se mire sau să ne dea vreo atenție specială.

2 octombrie

Specia umană este din capul locului amenințată, ca în filmele proaste americane, de "invadatori" camuflați sub aparențe umane. Eroarea acestor filme este că răpesc invaziei imanența ei. Ele îi fac pe invadatori să vină dintr-un *altundeva* misterios, dintr-o spațialitate exotică. În plus, camuflajul este formal, aparent și superficial, la o privire mai atentă "ceva" palpabil denunțând apartenența de fond la altă specie: fie ochii care încep să "clignoteze", fie o mână care devine gheară, fie o bucată de craniu detașabilă, care lasă să apară dedesubt cipuri, rotițe, membrane și scanere. Or, adevărul este că acest camuflaj este un *dat* al speciei umane, că ea conține în ea *omul* și *anti-omul* în indistinția lor aproape ca un secret de construcție. Abel și Cain sînt "frați" prin camuflaj — Cain are aparențele fizice ale lui Abel, exterior și "interior"-visceral el este construit la fel. Dar pentru că îl poate ucide pe Abel, pentru că poate suprima viața, creația și opera lui Dumnezeu, el nu poate face parte din aceeași specie cu Abel. Ca anihilator, el este anti-omul, strămoșul "celeilalte" specii care poate integra crima în modul ei de a fi, în vreme ce acest lucru nu este imaginabil pentru specia de *oameni* care descinde din Abel. (Pentru că Abel, ucis, continuă să existe ca *om* și să aibă urmași. Cel puțin deocamdată.)

Problema umanismului este: cum poate Abel supraviețui în condițiile în care Cain este etern activ? Cu alte cuvinte: cum poate Abel să se apere? Aceasta este "încurcătura" din care umanismul nu poate ieși: el trebuie să *se apere* așa zicînd "cu arma în mână" de agresiunea permanentă a anti-umanismului și astfel, la limită, el trebuie să recurgă — în această apărare — la lucrul care îi repugnă cel mai tare: *crima*. El trebuie să accepte că din recuzita umanismului face parteuciderea bestiei, a balaurului, pe scurt, a întruchipării Răului. Toți eroii eponimi de la Teseu și Heracles la Făt-Frumos și Sfîntul Gheorghe sînt ucigători ai Răului și, tocmai de aceea, garanți ai perpetuării vieții și apărători ai libertății. Pentru a se apăra ca omenire, omenirea trebuie să omoare periodic monstrul — să îl judece, să îl condamne, să îl înfrunte și să-l execute, indiferent că el se numește zmeu, Hydra din Lerna, balaur, Minotaur sau, precum în secolul care a trecut, Hitler, Stalin, Miloșevici sau, iată, Bin Laden. Și aceasta se întîmplă de fiecare dată în numele idealului celui mai abstract și concret deopotrivă care este viața și valorile legate de ea. Anti-oamenii, în schimb, au crima în programul lor, o au "în dotare": ei au *inițiativa* crimei și omoară în numele unui ideal din care crima face parte ca o condiție a realizării lui. Spre deosebire de toate celelalte idealuri (politice, etnice, religioase), viața ca ideal nu are nevoie de crimă pentru a se realiza, ci doar pentru a se apăra.

3 octombrie

Senzația pe care ți-o dau oamenii care țin jurnal. Spre deosebire de ceilalți, ei simt mai tare *că mor* și încearcă să fixeze timpul: timpul *lor*, pe care îl decupează, îl țin în brațe, îl mîngîie și pe care îl depun cu grijă undeva, pe un pat de hîrtie, ca și cum acolo el ar fi sustras propriei sale curgeri, pus într-un seif la o bancă a eternității. Ceea ce-i distinge pe acești oameni este că ei ies din viață însoțiți de *comentariul ei*. Spre deosebire de ceilalți, ei se retrag din viață *zgomotos*. Un autor de jurnal se duce la moarte *făcînd tapaj*, gesticulînd, explicînd, justificîndu-și trecerea pe aici, crezînd oarecum că el va scăpa de deznodămîntul bine știut dacă va expune mai convingător felul în care și-a întrebuițat timpul: cum a respirat în cutare zi, cum se involbura apa pe care a privit-o, ce vise a visat, ce oameni a întilnit și ce i-a spus unul sau altul, ce cărți a scris și cum trebuie înțeleasă "opera lor". Senzația că ei se bat pentru fiecare zi a lor și că, răstignind efemerul pe o foaie de hîrtie, vor continua să trăiască propunînd celorlalți, în locul vieții lor irepetabile și finite, masca ei mortuară, mulajul în ghips și bronz al gîndurilor, emoțiilor și vanităților lor.

Orice jurnal este de aceea rictusul unei vieți immortalizate în rășină, grija antumă a autorului de a se pune în insectar. El revarsă asupra sa lava fierbinte a propriei sale vieți și așteaptă cuminte ca ea să se răcească, cu gândul că ceilalți se vor reculege cîndva în fața acestei *urme*, a acestei zbateri încremenite, în fața dezastrului care a fost finitudinea *lui*. Orice jurnal este agățarea disperată de un *Ersatz* de nemurire, de o nemurire care nu poate fi obținută în termenii lumii de aici.

Jurnalul meu nu este o luptă cu Timpul, nu este amprenta pe hîrtie sau masca mortuară a vieții mele, ci un suprem exercițiu de exorcizare, de scoatere la aer și lumină a conținuturilor leneșe din mine, aruncate alandala într-o cămară fără ferestre, reziduuri enorme, adunate de-a lungul anilor prin amînări repetate ale momentelor cînd trebuia să fac curat. Din acest punct de vedere jurnalul este soluția pe care am găsit-o pentru a putea continua să trăiesc. Dar cînd spun lucrul acesta, nu este nimic patetic în el. E vorba pur și simplu de un principiu de funcționare igienic *la scara unei vieți*. Am simțit treaba asta la o scară mărunță în camera mea de lucru. Trec săptămîni, trec luni și în jurul meu se adună hîrtii, dosare, cărți scoase din bibliotecă și nepuse la loc, bilețele îngrămădite pe birou, pixuri și creioane risipite la întîmplare. Dunga de praf din jurul telefonului începe să mă sîciie, la fel ca amprente pe care le văd cînd bate soarele pe ecranul televizorului sau al laptopului. Amîn, amîn, pînă vine o zi în care nu mai pot să lucrez. Și atunci iau toate hîrtiuțele, hîrțiile și dosarele, arunc, transcriu, triez; pun toate obiectele la locul *lor*, fac să dispară teancurile de cărți de pe mese și de la capul patului, șterg praful din unghere imposibile. Și mă simt dintr-o dată curat și nou, apt să reiau totul și să lucrez.

În viața mea a venit, tîrziu, acest moment. Arunc, transcriu, triez. Trebuie să am curajul să deschid camera în care am îngrămădit tot ce nu am știut să rezolv la timp, teancul de vechituri, eșecuri și lucruri teribile care a crescut și care amenință să spargă ușa și să se reverse peste mine. Trebuie să deschid ușa acestei camere, să scot totul afară și să prefir totul, să iau fiecare obiect, să-l cîntăresc și să-l pun *la locul lui*. Oamenii mai ales, oamenii cu care am traversat viața și cărora le datorez comentariul niciodată rostit al drumului pe care l-am făcut împreună.

15 octombrie

Cred că puțini compatrioți au resimțit, asemeni mie, istoria țării lor ca pe o dramă personală. De cîte ori treceam granița preluam chipul țării mele văzut din afară: mă identificam cu securiștii care puneau bombe la sediul *Europei libere*, cu cerșetorii din metrourile pariziene, cu hoții din supermarketuri, cu spărgătorii poștelor din Germania, cu traficanții de minori, cu spălătorii de bani, cu organizatorii de rețele de prostituate, cu mafioții naționali, cu turiștii care plecau cu prosoapele din hoteluri. Circulam prin lume împachetat în straturile de rușine ale României. Și este firesc să fie așa de vreme ce "lumea" ne privește ca reprezentanți ai unei situații care de cele mai multe ori ne depășește. În 1984, un neamț imbecil m-a felicitat la Heidelberg pentru participarea României lui Ceaușescu la Olimpiada de la Los Angeles, așa cum după mineriada din iunie 1990 un francez imbecil mi-a trîntit, la sediul central de la Hachette, ușa în nas. În ochii lui devenisem, prin extensie, miner. Nuanțele nu au ce căuta în asemenea situații. Nu avea nici o importanță că pe 13 iunie ratasem, cu cîteva minute doar, ocazia de a lua cinci bîte în cap în biroul meu de la *Humanitas*. Văzuți de departe, eram scâlțați cu toții în aceeași aură de barbarie.

Același fenomen de identificare, la altă scară, l-am trăit în urmă cu cîteva ani la Tîrgul internațional al cărții de la Frankfurt. Stăteam pe un fotoliu în standul meu și priveam, visător, în zare. Halele Tîrgului erau enorme și oriunde ai fi privit se deschidea o perspectivă neașteptată. Culoarul pe care l-a deschis atunci privirea mea m-a transportat la 15 metri mai departe, către standul thailandez în care părea că se petrece ceva deosebit. Era lume strînsă laolaltă, cineva vorbea, erau mese multe, așternute cu fețe de masă, cu gustări felurite, care așteptau cumînți terminarea discursului pentru a putea fi devorate. În cîmpul privirii mele a pătruns atunci o "colegă" a mea, directoarea unei edituri bucureștene. Lipsite de apărare, mesele își ofereau flancul exterior trecătorilor. Doamna, extrem de mobilă altminteri, s-a oprit brusc în dreptul uneia dintre ele, afectînd un interes neașteptat pentru reuniunea editorilor thai-landezi și pentru domnul care tocmai vorbea. Ochiul meu scormonitor, intrat, prevestitor, în alertă, căpătase finețea unui scaner. Disjuncția dintre expresia de pe fața doamnei, împrumutată de la membrii asistenței (privire absorbită, concentrare maximă,

interes vădit pentru spusele oratorului), și jocul mâinilor, care avea logica lui și care dezvolta o cu totul altă partitură, m-a fascinat. Pe antebrațul stîng, colega mea ținea o poșetă pe care a mutat-o discret cu mîna dreaptă mai aproape de cot. "Dumnezeule, mi-am zis, te pomenești că începe să mănînce!" în dreptul ei, farfuriile și tacimurile erau frumos așezate, iar dincolo de ele, ca într-o redută prost păzită, se odihneau platourile cu mîncare. Mîna dreaptă a doamnei directoare a pornit, ridicîndu-se ușor, către marginea mesei — încordarea mea de *voyeur* atinsese punctul culminant —, a odihnit o clipă pe marginea scrobită a feței de masă, apoi, cu încetinitorul, s-a apropiat de o sticlură — am recunoscut de îndată în ea, după siluetă și etichetă, nelipsitul condiment extrem oriental: *Soja Sauce* — cu degetul al treilea al mîinii, prin mici impulsuri delicate, a pus sticlura pe drum către marginea mesei unde aștepta, cu gura căscată, poșeta care, după ultima mișcare a degetului, a înghițit-o — hap! — și s-a închis, ca prin minune, cu fermoarul. Ce repede se petrecuse totul! Atît de repede încît am simțit nevoia să mă frec la ochi. Cînd i-am redeschis, colega mea continua să asculte cu vădit interes ceea ce spunea domnul din Thailanda și, după o vreme, pârînd edificată, s-a desprins de locul crimei, s-a îndepărtat grăbită către alte zări, minată de proiecte necunoscute mie. Nenorocirea e că pe mine întîmplarea m-a lăsat într-o stare de adîncă tulburare. Potrivit logicii introiectiv-ve descrise mai sus furasem cu nerușinare, cu sînge rece și cu o remarcabilă dibăcie o sticlură de condimente. Totul pleda pentru asta: eram român, venisem în aceeași echipă la Frankfurt, eram uniți, autoarea găinării și eu, prin festivalul cărții și, în plus, eram amîndoi directori de editură. Mai locuiam și în același oraș. "Dar nu tu ești persoana care a băgat în poșetă, îmi repetam întruna, sticlura cu sosul de soia! Pentru Dumnezeu, liniștește-te!" Cu toate acestea faptul că eu nu aș fi putut șterpeli în vecii vecilor sticlura nu avea nici o importanță. Ceva mai adînc, care venea de dinaintea mea, mă făcea coautor, părtaș, complice la gestul de rîndaș la care tocmai asistasem. Important era că și ea și eu trăgeam după noi, acolo și peste tot în lume, alaiul infinit al frustrărilor venite din 45 de ani de comunism care ne împingeau, pe unii "mai fini", să furăm o sticlură cu soia, pe alții, precum tipii din delegația care l-a însoțit pe Ceaușescu invitat la Paris în 1978 de Giscard d'Estaing, să ia *tot* ce se putea lua, deșuruba, demonta din palatul în care fuseseră primiți. E drept, nu orice om frustrat fură sau trebuie să fure, dar nu știu cum se face că pe lumea asta orice om frustrat care nu fură este asimilat cu semenii lui frustrați care fură. Iar omul acesta care nu fură termină, printr-o mișcare interioară de o extremă perversitate, să se asimileze singur privirii celor care îl asimilează cu semenii săi care fură. Așa se face că în acel an am plecat de la Frankfurt convins fiind că în bagajele mele se afla, nevăzută, o sticlură de Soja Sauce. Blestemata de sticlură! Gentuța cu sticlura!

21 octombrie (sîmbătă)

A venit ieri de la Freiburg, unde pregătește un doctorat cu von Herrmann (*Aristotel în gîndirea lui Heidegger*) — Bogdan Mincă. Are 27 de ani, vîrsta lui Flipi, cu care a fost de altfel coleg la școală de la 13 la 18 ani. Îl știu, așadar, de copil, mi-a fost apoi student la București la Filozofie, unde s-a împrietenit cu Cătălin, iar acum vine să ne vadă la Heidelberg și să petrecem un week-end împreună. Face parte din mîna aceea de copii excepționali care află în primul an de facultate cîte ceva despre Platon, Heidegger sau Noica, care dau, cumiți, examene cu tine și pe care îi regăsești după licență, școliți în Germania, Anglia sau Franța, tobă de carte, la curent cu ultimele noutăți bibliografice și cu care abia mai poți ține pasul cînd intri în cotloanele "deceniului fenomenologic" la Heidegger.

La Freiburg, Bogdan a studiat limbile clasice și îmi amintesc cînd l-am întilnit într-o pauză de curs la facultate, cu trei-patru ani în urmă: se întorsese de la Freiburg cu o zi înainte, și în preziua plecării tocmai dăduse un examen de greacă. Pe bancă, în sala de examen, pe studenți îi așteptau două pagini: una conținea un text homeric în greacă și alta o pagină din Aristotel în germană. Textul lui Homer trebuia transpus în germană, iar cel al lui Aristotel trebuia readus la loc, în greacă. Studenții nu aveau voie să consulte dicționarul. Erau singuri, cu două foi goale, față în față cu Homer și Aristot. Bogdan îmi scrie de altminteri din cînd în cînd, de Paști sau de Crăciun, cite o epistolă în elină...

A sosit așadar ieri, zvelt și plăcut îmbrăcat (facem rapid o trecere în revistă a celor mai bune mărci de pantofi: Todds, Sioux, Clarks, Snipe) și, cînd intră în casă, am aceeași senzație ca atunci cînd îl revăd pe Flipi: spațiul se luminează brusc, intră în vibrație, iar palpitul acestor "copii", neliniștea lor de cai de rasă, freamătul pe care îl răspîndesc în jur te trimite,

toate, la un amplu zvon al existenței în măruntaiele căreia pare că, prin ei, se pregătește ceva, ca în preliminariile revărsării unui vulcan, când totul fierbe în vederea izbucnirii finale, a isprăvii care va fișni cândva, îngropînd lumea sub fierbințele ei. Spectacolul acestui clocot în mers, al acestei promisiuni îl fascina pe Noica atunci când ne privea și îl făcea să exclame, cu o vorbă pe care atunci nu o înțelegeam deloc, "ce frumoși sinteți, dragii mei!". Alunec fără să vreau, privindu-i pe Bogdan și pe Cătălin, în psihologia înduioșat-melancolică a lui Noica cel de atunci, sint simultan Noica și ei și retrăiesc pentru o clipă, cu termenii schimbați, un scenariu pe care îl știu atât de bine. Și totuși era mai simplu să fiu eu cel "de atunci" (sau ei "cei de acum"): atunci eram tot doar așteptare și primeam, pe cînd acum se așteaptă de la mine și trebuie să dau. Și mă întreb, scotocindu-mă febril prin buzunarele existenței mele, dacă am ce.

Bogdan a venit cu o cameră video și, pentru că are veleități regizorale, visează în secret că cele trei zile se vor așeza singure în suita unui film. Îmi spun, totuși, că trebuie să-l ajut și că timpul nu trebuie lăsat "de capul lui". Așadar, o dată mai mult, *ce am eu de dat*, confruntat cu această întîlnire dintre firescul timpului și nevoia noastră de a-l struni și a-l articula? Dar lucrurile se rînduiesc aproape de la sine, ritmîndu-se pe trei trepte ca tot atîtea ek-staze ale vieții: *gastronomie, joc, filozofie*.

Bogdan mă însoțește la cumpărături și alegem împreună un *rose* din podgoriile freiburgheze, un vin de Baden (excelent, îmi garantează Bogdan, atins în chip vizibil de orgolii locale), care, cădem de acord, va însoți în mod ideal fileul de *Barsch* pe care urmează să-l pregătesc la cuptor cu sos de vin, lămîie, capere, ulei de măsline și o lingură de *creme fraîche*.

Pentru a doua cină, de astă seară, mi-am programat un *sote* de piept de curcan cu Sherry, legume preparate chinezește și un orez Thai parfumat cu iasomie.

Însă astăzi de dimineață am fost cu toții la Heiligenberg; au venit să ne ia cu mașina prietenii mei heidelberghezi, Ursula și Gelu, și am urcat "în munte", cam zece kilometri în afara Heidelbergului, în mijlocul unei păduri unde naziștii au inaugurat în 1935, în prezența lui Goebbels, un enorm amfiteatru de 13 000 de locuri ("8 000 jos și 5 000 în picioare"). Amfiteatrul acesta, lăsat astăzi anume în paragină și scufundîndu-se încet în natură (iarba a năpădit spațiul dintre gradene precum și piatra băncilor și a treptelor — totul a fost construit în piatră, cu gîndul de a obține o îmbinare de elemente naturale: pămînt, piatră, vegetal), a fost prima construcție "ideologică" dintr-o *Thingbezvegung*, dintr-o mișcare de recuperare a vechilor ritualuri germanice de celebrare a zeilor în natură, în păduri și pe vîrfuri de munți. Modelul pentru o asemenea *Veranstaltung* era Donnersberg, locul unde se află ruina gotică a unei construcții care era închinată lui Wottan, zeul tunetului și al furtunii.

Este un soare putred de toamnă, locul e straniu prin amestecul acesta de puritate și măreție naturală cu impuritatea utilizării lui istorice. Și, ca și cum în felul acesta ai putea exorciza Umbra Răului, simți nevoia să te înstăpînești asupra locului *altfel*, — prin joc —, cu gîndul secret că, prin inocență și gratuitate ludică, spațiul acesta ambiguu s-ar putea purifica. Ce lucru minunat să îți propui să faci un concurs de "cine ajunge primul sus", la capătul celor 130 de trepte de piatră care taie amfiteatrul în două, să opui derizoriul jocului gravității exaltate a fanatismului. Și iată-ne luînd startul de la poalele amfiteatrului (și riscînd infarctul) Gelu, Cătălin și eu, în timp ce Bogdan se pregătește, fericit, să filmeze acest *happening*, nevenindu-i să creadă că are parte de un asemenea "subiect" într-un asemenea decor. Alerg, disperat, pe scări în sus, pentru a-mi demonstra că nimic nu s-a schimbat, că timpul scurs între mine, cel de la 15 ani — cînd, în fiecare dimineață, ieșeam în curte și săream gardul pe stadionul "Progresul" din Cotroceni unde alergam șapte ture de stadion (3 km!), animat de imaginea idolului meu sportiv de atunci, alergătorul de fond Emil Zatopek — și eu, cel de acum, nu are asupra mea nici un efect, că sint tînăr, nespus de tînăr și că, prin nu știu ce miracol, am evadat de sub regula timpului. Mă sufoc, bineînțeles, după 30 de trepte și le declar celorlalți că în fond eu sint un "alergător de viteză", în ciuda faptului că avusesem toate aparențele unui *big animal* care se rostogolea greoi în sus.

Important e însă că "m-am încălzit": sint cuprins de o adevărată isterie ludică și, după ce execut, pe treptele amfiteatrului, provocat de vastitatea spațiului în care sintem proiectați, cîteva mișcări ritmice care schițează un soi de ritual al victoriei (m-am declarat, desigur, învingător), simt nevoia să *dansez*. Cobor pe marea scenă din piatră și pămînt și, în-frîngîndu-mi senzația că enormul semicerc al amfiteatrului, cu brazii din jurul său și cu cerul de deasupra, se prăvălește asupra mea, execut mai întîi cîteva "pași de rutină", schițez cîteva piruete, două-trei salturi... Sint îmbrăcat în "ginși" negri și un T-shirt negru peste care este aruncată neglijent, deschisă în față, o bluză alb-bej, din bumbac și in, cu mînele mari și

bufante. După ce consider că mi-am încheiat încălzirea, îmi scot bluza și o arunc, demonstrativ, provocator și dătător de speranță, în iarba din marginea scenei. Mă îndrept apoi, "cu mers de balerin", sugîndu-mi burta și încercînd să mă simt cît mai zvelt cu putință, către mijlocul scenei. Brațul drept este îndoit în sus, cu palma întoarsă către în afară, oprită, lasciv și cu degetele răsfrînte, în dreptul frunții. Acesta e gestul care îmi place mie cel mai mult la balerini: palma adusă în dreptul frunții și întoarsă înspre afară, sugerînd că eroul (sau eroina), extrem de sensibil, vulnerabil și totodată foarte îndurerat, încearcă să se apere de tot ceea ce viața revarsă în clipa aceea peste el. Cînd gestul acesta e făcut de un balerin, este limpede că eroul se luptă cu ceva, cu un element potrivit care întruchipează răul (fie el balaur, prinț negru sau altceva de genul acesta) și care îl supune pe erou unor atacuri repetate. Acesta, cu mîna întoarsă în dreptul ochilor, ca și cum s-ar apăra de o lumină prea puternică, se apleacă ritmic și grațios cînd în dreapta, cînd în stînga, sugerînd un soi de eschive în fața vieții care a căpătat brusc caracterul amenințătorului. Cînd același gest este făcut de o balerină, el are îndeobște o cu totul altă semnificație: eroina îl face cel mai adesea cînd este asaltată de declarațiile eroului și de caracterul lor impetuos (vizibil mai ales din brațele care se strîng brusc la piept și, de acolo, țîșnesc tot atît de brusc, întinzîndu-se, larg deschise, către eroină). Aceasta pare vădit speriată (dar într-un plan secund, abia sugerat, deopotrivă plăcut impresionată) și, ridicîndu-și antebrațul în dreptul frunții, lasă senzația că ridică în fața eroului pavăza refuzului ei. El este atunci disperat, gestul sfișietor cu brațele care se avîntă plecînd din dreptul inimii se repetă, iar de partea cealaltă, palma întoarsă în dreptul frunții și a ochilor se agită sugerînd o teribilă sperietură, subliniată de faptul că eroina face mulți pași mărunți cînd în dreapta, cînd în stînga, lăsîndu-ne să înțelegem că ar vrea să fugă, să scape de sub șuvoiul declarațiilor prințului, care o înspăimîntă și, deopotrivă, îi fac plăcere. Tot acest balans dreapta-stînga, precum și mîna devenită pavăză neputincioasă conturează acea eschivă pudică de o mare ipocrizie. Bineînțeles că, în cele din urmă, eroina cedează, mîna-pavăză e coborîtă din dreptul ochilor și prințul o ia în brațe.

Cam acestea erau lucrurile pe care încercam să le sugerez în partitura mea coregrafică, alcătuită deopotrivă și din cîteva figuri preliminare — poziția de pornire avînd ceva falnic în ea: piciorul stîng răsucit cu vîrfurile în exterior, laba piciorului drept căzînd perpendicular pe el, cu Călciul lipit în scobitura labei piciorului stîng, pieptul bombat și capul cu bărbia împinsă înainte, privirea senină și plină de încredere, străbătînd pînă foarte departe și lăsîndu-ne să înțelegem că eroul nu are nimic de ascuns și, totodată, că e pregătit pentru fapte deosebite, în sfîrșit brațul stîng răsucit la spate, odihnindu-se ușor cu vîrfurile degetelor pe partea dorsală a șoldului drept, în timp ce brațul celălalt, ca o acoladă obosită și lascivă, țîșnește în sus, atingînd în treacăt urechea și frîngîndu-se din *poignet*, ca lujerul unei crizanteme îndoit sub greutatea corolei. Din această poziție îmi luam avînt și executam cîteva salturi succesive, căzînd mereu pe vîrfurile piciorului drept, cu cîteva mici amortizări repetate. De aici puteam intra apoi fără probleme în figura pe care deja am descris-o, cu antebrațul în dreptul frunții și cu tremurul neliniștit dreapta-stînga. Am recoltat cîteva aplauze din partea prietenilor, destul de anemice, mi s-a părut, în raport cu calitatea prestației.

Cînd am revenit acasă, cuprins de remușcări în fața recentelor mele histrionisme, le-am citit, lui Cătălin și Bogdan, cîteva pagini — despre "cod" în filozofie, despre sensul "existențial" al jurnalului, despre revenirea în trecut — palid *symposion* compensativ, menit să răspundă, în alt plan, la destrăbălarea mea ludică de la Heiligenberg.

23 octombrie

Pînă unde se poate împinge *sinceritatea* în scris? Pe de o parte, sinceritatea dă forță scrisului, pe de alta, folosită fără limită, poate respinge pe cititorul care nu e dispus să împărtășească cu autorul toate experiențele pe care acesta i le propune și i le dezvăluie. Există, altfel spus, un tip de intimitate în care cel ce scrie nu e bine să pătrundă, pentru simplul fapt că e vorba de o intimitate *absolută*, care iese din orice *relație* și pe care nu ești dispus (și nu ai de ce) s-o împarți cu altul împărtășînd-o. În acest sens, Freud, de pildă, a eliberat intimul, dar deopotrivă l-a și agresat. Ultimul roman al lui Houellebecq (*Platformes*) — dacă se mai poate vorbi, cu acest *torchon* literar, de roman și literatură — practică dezinvoltura intimului: din zece în zece pagini (cel puțin pînă o întîlnește pe Valerie), eroul se masturbează. Problema nu este că Houellebecq ne transmite prin intermediul eroului său că se masturbează sau că toți oamenii (și noi laolaltă cu ei) se masturbează; problema e că acest

lucru nu merită comunicat, el nefăcînd parte dintre acele lucruri care pot fi aduse, cu oarece folos, pe tîpsia de experiențe comune ale umanității: e un intim care nu comunică și care nu realizează *comuniune*. Tot așa cum eu nu mă simt solidar cu restul omenirii cînd mă duc la closet sau cînd aflu, în calitate de cititor, că autorul s-a dus la closet. Ca să zic așa, *îl* privește, în timp ce pe mine nu *mă* privește defel.

Contrapunct. Concepția lui Kant despre salivație, transpirație și masturbație. Kant credea — pe principii metafizice, evident — că trupul trebuie, cu excepția celor două funcții de evacuare, să-și conțină, mențină etc. interioritatea în vederea unei homeostaze perfecte. Altfel spus, să nu cedeze din substanțele pe care le conține. "Să nu scuipi!" nu era, de aceea, un comandament al bunei purtări, ci al unui principiu de sănătate conștient de el. Secrețiile organismului trebuie păstrate în circuit și nu evacuate. În consecință, nu e bine nici să transpiri. Și cînd, în faimoasele sale plimbări cronometrate, Kant simțea cel mai mic început de transpirație, făcea imediat o haltă sub un pom și își relua doar după cîteva minute deambularea. Evident, cea mai prețioasă era substanța spermatică. Ea trebuia păstrată cu sfințenie în interiorul corpului. Risipirea ei echivala cu o sinucidere în etape discrete, diminuare a forței vitale și a facultății de judecare. Căsătoria și, în genere, femeia nu aveau ce căuta în viața unui filozof. Cît despre masturbație... Ea era echivalată cu păcatul suprem și împingea trupul în paragină extremă. Kant nu-i pomenește niciodată numele și cînd se referă la ea o face prin perifraze. Ce-ar fi resimțit oare, citind *best-seller*-ul masturbatoriu al lui Houellebecq?

În sfîrșit, o ultimă perspectivă, de astă dată cu conotație "politică", asupra masturbației.

În 1988, Andrei Pleșu îi trimite secretarului de partid pe București cu propaganda și cultura ("tovarășul Croitoru"?) o amplă scrisoare pe tema "așa nu mai merge" (mașinile de scris trebuiau înregistrate la miliție, orice contact cu străinii era interzis etc). Răspunsul "organelor" este o mașină a Securității care i se postează în fața casei, cu program non-stop, în trei schimburi. În "schimburi" sînt cînd doi "lucrători", cînd unul singur; în genere, flăcăi ce se plictiseau de moarte, "coansați" în cite o "Dacie" vreme de opt ore. Andrei, la rîndu-i, nu foarte în apele lui, stă în casă și citește *Shogun*, un roman-fluviu cu intrigă japoneză medievală, foarte la modă atunci. Și, din cînd în cînd, își supraveghează supraveghetorul. Iese pe scara interioară a apartamentului, prevăzută cu o lucarnă care-i oferă o perspectivă neașteptată asupra tipului aflat în mașină: pe scaunul din dreapta, deschis și cu fața în sus, romanul *Shogun*. Tinărul securist lăsase o clipă romanul din mînă ("ne unește aceeași lectură", s-a gândit o clipă Andrei) și se masturba de zor în mașina trasă pe trotuar, privind, hăituit, în toate părțile.

2 noiembrie

După vizita făcută într-o zi de septembrie în Rombachweg pe urmele trecutului heidelberghez din anii '80, i-am scris lui Andrei un e-mail în care îi povesteam ce comoție provocase în mine reîntîlnirea cu cei care fuseserăm atunci. Cu *el* trăisem timpul acela și pesemne că atunci ajunseserăm să fim cel mai aproape unul de celălalt. Scriindu-i, îl convocam în fond, nostalgic și comemorativ, din străfundul afecțiunii mele pentru el, către împlinirea noastră de atunci. Mi-a răspuns astăzi, iar rîndurile lui mi-au încălzit inima și totodată m-au întristat ca o după-amiază de duminică.

"Era inevitabil — în calitatea ta de «nostolog» — să recuperezi Rombachwegul de-acum 20 de zăpezi. Îmi amintesc și eu fiecare detaliu al vieții noastre de atunci: romanticele tale spitalizări, în timpul cărora erai, uneori, stingherit de aspectul meu de Gasterbeiter meridional, desanturile comune prin magazine în care mă înțoleai cu forța, prietenii episodici (Ursula, soțul și fiul, doctorii proaspăt azilați, cu nevasta aia crocantă, familia din Karlsruhe, cu fiul zărghit, incapabil să piardă la «Yams»), escapada pariziană, masa cu Horia la mensa, plonjonul experimental la un film porno, în timpul căruia tu ai adormit, Scarsdale-ul și cite și mai cite. Ești sigur că — dincolo de farmecul retro — vîrsta aceea trebuie regretată? În ce mă privește sînt invidios numai pe timpul pe care îl aveam atunci dinainte și pe care acum nu-l mai am. Pe scurt, regret că nu mai am astăzi viitorul de atunci. În rest, desigur că noi, în ipostaza 1983, am murit. Dar nu simt nimic special dinaintea acestui mormînt deschis. Nu știu nici eu de unde îmi vine forma asta de răceală. Poate din visul acela straniu pe care îl povestești undeva în Jurnal: îți apăream îmbrăcat elegant, cu o mină afabilă, dar mort. Mă întreb uneori dacă nu cumva ai

visat însăși firea mea, pecetea ei. Dacă nu cumva sînt ceremonios și mort, cordial și cu inima rece.

Ești, totuși, dintre cei foarte puțini care mi-au fisurat răceala, pînă într-atît încît pot fi capricios, gelos și frustrat ca o gagică. Mă bucur că îți merge atît de bine la Heidelberg și, deși nu crezi, admir furorul tău heideggerian. Sigur că e «dement și inutil!»! Dar am sfîrșit prin a vedea în asta o virtute, pentru care te invidiez. Cu adevărat dement și inutil e modul cum îmi umplu eu zilele. Continui să risipesc fiecare secundă și să nu adun decît ceea ce se adună de la sine, în arbitrarul unor zile oarbe."

Andrei este pesemne cel mai vesel om trist pe care l-am cunoscut vreodată. Viața alături de el pare întotdeauna o pictură făcută cu pastă groasă, opusul absolut al imaginilor îndelung vernisate, misterioase și melancolice. Numai că bucuria taclalei, aparența dăruirii integrale în ceremonialul petrecerii, indiscreția trăită și justificată ca refuz al ipocriziei, în sfîrșit, senzația pe care o lasă nevizitaților că trăiește ca o mînușă întoarsă, maschează de fapt un eu distant, enorm de pudic și lesne de rănit. De aceea, cînd scrie, se evită și tot ce își are originea în intimitatea ființei lui este deturnat către un registru impersonal. *Jurnalul de la Tescani* este un concentrat de inteligență, rafinament și stil, dar nimeni nu va găsi în el nici măcar urma unui drum către sufletul lui Andrei. Autorul unui document presupus confesiv nu există acolo ca individ. Îmi imaginez uneori, pe fondul acestei inhibiții întreținute, o spovedanie a lui și o bănuiesc devastatoare.

M-am întrebat de nenumărate ori dacă, dincolo de experiența unică pe care am trăit-o laolaltă (cea cu Noica), de reperatele împărtășite ale unei moralități sociale și de un anumit mod pofticios de a trăi viața, mai există ceva care, stilistic, ne-ar putea uni. Pentru că tipologic nu se poate imagina ceva mai nepotrivit decît el și cu mine. Adevărul este că, diferiți fiind, ne-am trăit unul pe altul ca spectacol și că fiecare dintre noi a fost, presupun, capabil să preia de la celălalt, fără ca neapărat să o recunoască, sugestia pentru o componentă a existenței care îi lipsea. Dacă datorită lui am cîștigat enorm în planul expresiei, eliberîndu-mă ludic și atingînd, în interiorul însuși al naturii mele crispate, acel grad de cabotinism fără de care comunicarea socială și scrisul de o anumită factură nu sînt cu puțință, Andrei, în schimb, a trăit, cred, prin mine o anumită cădere în gravitate pe care formal nu a experimentat-o și pe care la mine, temîndu-se de ea, a ironizat-o.

Hazul acestei prietenii născute din diferență este cu atît mai mare cu cît, de cînd mă știu, mi-am căutat prietenul care să însemne altul meu identic. Ce crincene prietenii visam în adolescența mea! Cît de tare mi-am așteptat, asemeni lui Ghilgameș pe Enkidu, fratele de cruce! După ce Noica a hotărît, ca într-o căsătorie care se pune la cale peste capetele celor direct implicați, că "urmează să ne împrietenim" și ne-a pus, așa zicînd, în fața faptului împlinit (într-o zi de duminică, în apartamentul din Berceni în care locuia la sfîrșitul anilor '60, ne-a adus pe unul în fața altuia declarîndu-ne prieteni), și eu și Andrei am continuat să ne căutăm în chip spontan asemănătorii. Atît cît i-am găsit, fiecare, n-am făcut decît să ne contemplăm prin ei, încă o dată, nepotrivirile. Distanța dintre noi devine și mai vizibilă prin ceea ce ne-am ales, separat, ca prieteni. (Singurul nostru prieten comun a fost Horia Bernea.)

Dacă nu am reușit niciodată să ne dezbinăm prin însăși neasemănarea noastră, ne-au dezbinat în schimb opțiunile în prietenie ale celui alt.

Misterios rămîne, oricum, acest lucru: bombănindu-ne și plîngîndu-ne unul de altul, ne-am preferat pînă la urmă celor cu care, mai mult sau mai puțin, semănam. Uneori îmi spun: cum poate să încapă într-o relație atîta diferență? Dar tocmai asta este splendoarea prieteniei mele cu el: îl pot iubi "așa cum e". Ceea ce înseamnă: diferit de mine.

3 noiembrie

Despre pudoarea filozofilor, incapabili să prelucreze în discursul lor iubirea și să-i asigure acesteia "în sistem" un loc pe măsura celui pe care ea îl ocupă în viața lor.

În cea de a doua scrisoare de îndrăgostire pe care Heidegger i-o scrie Hannei Arendt în 21 februarie 1925, citim: "De ce iubirea este de o bogăție fără pereche printre celelalte posibilități acordate ființei umane și cum se face că ea rămîne o suavă povară pentru cei pe care îi atinge? Răspunsul e simplu: pentru că, iubind, ne preschimbăm în obiectul iubirii noastre rămînînd totodată noi înșine."

Un an mai tîrziu, Heidegger redactează *Sein und Zeit*. Sintagma "posibilități ale ființei

umane" devine aici una pur tehnică și s-ar putea la rigoare spune că tratatul heideggerian este o analitică a posibilităților *Dasein*-ului. Cu toate acestea, posibilitatea "de o bogăție fără pereche printre celelalte posibilități acordate ființei umane" este total absentă dintr-o carte care are tocmai aceste posibilități ca obiect. S-ar putea răspunde că ea este asimilată existențialului *Befindlichkeit*, "situarea afectivă", care este una dintre ipostazele privilegiate ale deschiderii *Dasein*-ului în lume. Și totuși! Cuvântul *Liebe* nu apare nici măcar o singură dată în cele 600 de pagini standard ale celebrisimului volum, ba mai rău, e pomenit, înăuntru unei enumerări, într-o notă de subsol de la pagina 190. Filozofia are, așadar, voie să pătrundă într-un discurs amoros și să contribuie la alcătuirea lui (pasaje întregi din declarațiile făcute "domnișoarei Arendt" sînt scrise în cel mai crîncen "cod heideggerian"), în vreme ce amorul dă rău într-un discurs filozofic și trebuie, în consecință, ignorat. Dar de ce?

7 noiembrie

Am instituit un cod de manifestare pentru soluții deosebite găsite în timp ce revizuim textul. Uimirea și stupoarea încîntată în fața unei soluții inspirate sînt marcate de o lovitură cu palma peste frunte și lăsarea pe speteaza scaunului, paralel cu scoaterea lentă a ochelarilor, pentru a-l fixa pe celălalt și a citi pe fața lui admirația în fața geniului propriu. Cel mai frumos este cînd palma dată peste frunte nu e însoțită de mima admirativă a celui alt și cînd gestul cade astfel în gol. Cel care, auto-admirativ, și-a tras o palmă peste frunte începe atunci, enervat, să-i explice celui alt cît de rafinată e soluția propusă și de ce anume ea trebuie împărtășită pe loc.

Cînd acordul celui alt e smuls și el consimte la ingeniozitatea formulării, se pretinde în mod simbolic o bere, care provine din lada de pe terasă și care oricum va fi băută la masa de seară (neapărat o Hefeweizen). Distanța omologată în felul acesta în final se numește "bere cu palmă".

Pentru a ieși de pe terenul gratuității și a da un sens real expresiei "a da o bere" s-a instituit, ca distincție supremă, "bere cu palme la restaurant". Celălalt, o dată ce a acceptat că soluția este genială și distincția trebuie acordată, trebuie să dea *Hefe-le* la o bodegă din apropiere, cîndva seara sau a doua zi.

"Bere cu palme la restaurant" a fost acordată o singură dată: cînd, pentru propoziția de la p. 374 — *Das faktische Dasein existiert gebürtig, und gebürtig stirbt es anch schön im Sinne des Seins zum Tode* — am propus: "*Dasein*-ul factic există născîndu-se mereu și născîndu-se el deopotrivă moare deja, în sensul că ființa sa este ființă întru moarte."

Mai există și o distincție "de parcurs", cînd celălalt întărește formularea propusă în traducerea existentă prin exclamația "sculptură!". În acest caz se recunoaște că fraza germană a lui Heidegger a fost impecabil turnată în română, că nu mai e nimic de discutat și că se poate trece mai departe.

Înaintăm tîrîș-grăpiș în textul lui Heidegger, printre "sculpturi" și "beri cu palme".

10 noiembrie

Astăzi a fost o zi de grație: am fost la Todtnauberg, lângă Freiburg, să văd *die Hütte*, "cabana" lui Heidegger.

N-am avut niciodată un apetit special pentru "pelerinaje culturale" și n-am crezut că te poți apropia de ființa a ceea ce se numește îndeobște un "geniu" venind din exterior, pipăindu-i bastonul, masa de lucru, pipa sau orice alt obiect de genul ăsta care făcea parte din intimitatea cotidiană a "marelui om". Tot alaiul acesta de obiecte "sacrate", care ocupă apoi un loc într-un muzeu sau se vînd la licitație uneori pe sume fabuloase, capătă sens numai dacă întrețin un raport esențial cu "fapta culturală" și dacă pentru tine, cel care le privești, ele continuă să fie proiecția interiorității celui alt și a lumii din care au făcut cîndva parte. La ele nu se ajunge îndeobște decît printr-un detur afectiv, care nu poate să apară decît în urma unui contact îndelungat cu ființa vie a autorului și cu performanța sa. Fără acest *sympathein*, fără acest *Mitgefühl*, iară această "co-simțire", care creează trasee interioare între tine și obiectul entuziasmului tău nu se poate trece, în orice contact cu exterioritatea unui personaj important, dincolo de exterioritatea însăși și de categoriile precare ale turismului cultural. Într-un fel, în asemenea cazuri se repetă deosebirea dintre un pelerinaj, în care cel

ce se duce și vede este locuit de credință, și o plimbare de vacanță într-un loc sacru, al cărei unic mobil este curiozitatea. Într-un caz se pipăie o întrupare, în celălalt se merge pe urmele unei anecdote. Când intru în camera de la Păltiniș a lui Noica, eu văd în paltonul lui, pe care după fiecare plimbare împreună prin pădure i-l scoteam grijuliu și îl atîrnăm în cuier, altceva decît vede un vizitator care intră astăzi în cameră și căruia i se spune "acesta e paltonul lui Noica". Și chiar și pentru cel care, fără să-l fi cunoscut, și-a investit viața în înțelegerea gândului lui, "paltonul lui Noica" înseamnă altceva decît pentru cel care intră în cabană știind doar că Noica a fost "un mare filozof".

Îmi amintesc în acest sens de cele spuse de Niky M. privitor la vizita pe care i-o făcuse lui Heidegger în locuința lui din Freiburg, prin anii '60, împreună cu Marin Sorescu și Ioan Alexandru. Sorescu s-a așezat într-un fotoliu și a rămas pe întreg parcursul vizitei mut și nemișcat, perfect onest în placiditatea lui, pentru că nu avea nici ce să spună, nici în ce limbă să spună. Venise, ca să spun așa, "adus de ceilalți" și aștepta pesemne conștiincios sfîrșitul vizitei pentru a fi luat de acolo și dus în altă parte. Ioan Alexandru a intrat în schimb în casă ca într-un templu, pășind pe vîrfurile picioarelor și cu mîinile împreunate.

În *Caietele* lui Cioran din epocă este consemnat faptul că, ajuns în fața lui Heidegger, ar fi ingenuncheat. Niky nu confirmă, dar, oricum, faptul că lucrurile au ajuns așa la Cioran e semnificativ, și dacă ele nu sînt exacte sînt oricum adevărate. Sigur e că atunci cînd Heidegger s-a urcat pe un scăunel să ajungă la un raft mai înalt al bibliotecii, Ioan Alexandru s-a postat în spatele lui Heidegger, tremurător și vibrînd tot de angoasă, înconjurîndu-i, cu brațele deschise în aer, conturul siluetei, gata oricînd să intervină și să-și prindă la o adică în brațe zeul în cădere.

În timp ce Sorescu nu-l vedea pe Heidegger văzîndu-l chiar, Ioan Alexandru trăia doar în iluzia că îl vede. El era îndrăgostit de un zeu la al cărui altar nu slujise niciodată și, dacă e să judec după o scandaloaasă traducere pe care a publicat-o în *Luceafărul*, după vizita sa acolo, a micii scrieri *Aus der Erfahrung des Denkens* ("Din experiența gîndirii"), în care nici un cuvînt sau o idee nu se potrivea cu originalul, el nu făcuse decît să-l încarce pe Heidegger cu un conținut complet străin de acesta, provenit, prin escavare, din propriile sale deliruri poetice în marginea cuvîntului incert de ființă. El credea, în bolboroseala lui, că îl întîlnise pe Heidegger și tot ce făcea acum avea aerul unui "ca și cum" lipsit de orice acoperire, în vizită la Heidegger, Ioan Alexandru era ca rățușca din experiențele lui Lorenz, care deschide ochii la naștere asupra unui pantof tras cu sfoară și pe care apoi îl urmează fidelă crezînd că este rața-mamă.

Așa stînd lucrurile, cred că vizita mea la Todtnauberg s-a produs exact atunci cînd își dobîndise sensul: abia acum, cînd *Sein und Zeit*, demontat ca uriașul motor al unei rachete interplanetare, piesă cu piesă, și apoi reasamblat, prin chiar actul traducerii ca suprem argument al înțelegerii lui, își deschisese cu un scîrțîit prelung porțile zăvorite atîta vreme lăsînd să se facă văzută cea mai cristalină construcție a filozofiei din cîte se întîmplaseră vreodată, abia acum aveam *de ce* să vreau să văd circumstanțele în care se întrupase spiritul celui care fusese autorul acestei isprăvi. Vreau să spun că numai așa ele puteau începe să-mi vorbească, numai așa se puteau întoarce, pentru a le spori și înviora, asupra sensurilor descărnate ale operei care, la rîndul ei, mi le lumina făcîndu-le în alt fel inteligibile.

Am plecat, așadar, dis-de-dimineată, urnit într-acolo de bunăvoința unui personaj extrem de pitoresc, care a venit de la Koln să ne ia cu mașina, pe Cătălin și pe mine: doctorul Augustin Ostace. Nu știu cum a aflat că urma să vin în Germania, dar într-o bună zi m-a sunat la Heidelberg și mi-a propus, animat de o credință neștrămutată în "imperiul Spiritului", pe care îl invocă la tot pasul, această "excursie culturală". I-am mulțumit, am acceptat și am așteptat, curios și puțin angoasat, să văd pe cine anume hotărîseră zeii să-mi trimită pentru împlinirea acestui transport inițiativ. Ei bine, omul era un nă-săudean de-al nostru, fugit în 1988, pe sub gloanțele grănicerilor români, prin Iugoslavia și ajuns mai apoi în America. În urmă cu cinci ani — n-am mai stat să descîlcesc de ce — s-a strămutat în Germania. "Eu mi-s american, din Los Angeles, neamț din Kioln și român din Năsăud", repetă periodic. Este extrem de bine dispus, are ochii larg deschiși către toate zările culturale și poate în orice clipă să spună ceva definitiv despre greci, Averroes, Hegel, Tübingen, americani, Nietzsche, religii orientale și țărani din împrejurimile Năsăudului care cerșesc sau fură la Paris, la Londra sau în Irlanda, după care se întorc demni și bogați în satul lor, invidiați și respectați de toți, pildă vie pentru următorul val care invadează Occidentul și care se străduiește să-l imite și să-l întrecă pe cel dinainte. Omul e bun și generos, are portbagajul plin cu sandvișuri, termosuri cu cafea, doze de bere și sticle de whiskey, aparate

de fotografiat și o cameră video performantă și, deloc de neglijat, căci sînt anume puse acolo pentru această importantă zi, ca mici obiecte magice care urmează să ne introducă la momentul potrivit în "imperiul Spiritului", un exemplar din *Sein und Zeit* și *Dicționarul heideggerian* al lui Ingwood.

La Freiburg, în biblioteca Universității, cu cinci etaje și dotări de vis (ordinatele pe toate mesele, cabine cu magnetoscoape pentru casete video etc. etc), ne așteaptă Bogdan Mincă, fericit să fie călăuză noastră pe urmele lui Heidegger la Todtnauberg și Freiburg. Drumul către Todtnauberg (cam 20 km din Freiburg) este pe alocuri surprinzător de asemănător cu cel spre Păltiniș; aceeași șosea urcător-serpen-tinată, aceleași deschideri vaste către văi și povirnișuri, aceleași perdele de brazi, același cer lipsit de echivoc. Todtnauberg e un sat de munte, cu stive de lemne frumos așezate în fața fiecărei case, rînduit de o parte și alta a drumului, în fundul văii, și cu cei doi versanți superb deschiși și pierzîndu-se în zare. În partea de sus a versantului din dreapta drumului, cum urci, camuflată pe fundalul unui mănunchi de brazi, se vede, mică, pricăjită, total inaparentă, celebra *Hütte*, "cabana". Nici un drum nu duce la ea și trebuie să ieșim din șosea și să o luăm, pieptiș, în sus, prin zăpadă, pentru care sîntem total nepregătiți, pentru că jos, în Freiburg, ca și la Heidelberg și pe tot drumul era uscat ca în palmă. Urcăm, ținînd cabana sub ochi, și de sub zăpada călcată de noi, acum prima dată, se ivesc iarba și pămîntul. Este o zi neașteptată pentru luna noiembrie, cu un soare dezlănțuit, orbindu-ne în drumul nostru și muind pe alocuri zăpada. Ne apropiem și caut din ochi jgheabul dintr-un trunchi de copac, cu un fir din izvorul muntelui care curge neconținut în el, jgheab pe care îl știu dintr-o fotografie publicată în monografia lui Biemel de la Rowohlt, în care Heidegger, cu basca pe cap, stă în dreptul firului de apă, cu o găleată în mînă, privind potolit spre aparat. "Cabana", văzută de aproape, este și mai sărmană decît apărea de jos: este o cutie de 7/6 m, teșită, cu latura sudică a acoperișului căzînd direct pe pămînt, cu trei ferestruici pe peretele vestic și cu o ușă care se înalță deasupra a două trepte de lemn, pe peretele nordic. Acoperișul, ca și pereții sînt îmbrăcați în solzi de șindrilă, care coboară pînă la briul scund de piatră pe care se sprijină cabana. În spatele casei e pădurea, în fața ei se deschide, uriașă, valea cu versantul de vizavi (unde e pîrtia pe care Heidegger schia), în dreapta și în stînga nici o casă, cît vezi cu ochii. "O casă de o sărăcie desăvîrșită, ne spune Bogdan, dar cu o priveliște de prinț." Aici se retrăgea Heidegger, cîteva luni pe an, cel mai adesea singur, să lucreze. "S-a lucrat enorm aici, enorm", adaugă apoi Bogdan, aproape pentru sine.

Cum să nu mă gîndesc, privind locul, la izolarea lui Noica de la Păltiniș? Îi simt pe amîndoi ca pe niște mari animale, ieșite din scara omenirii, făcînd un pas înapoi, un singuratic și înfricoșător pas înapoi, căutîndu-și birlogul, ca o fiară care se pregătește să nască, pentru a obține condiția exterioară a înșurubării în propriul lor gînd. Cît de *mult* trebuie să ai în tine ca să vrei atît de puțin de la ceea ce este în afara ta?

Mă uit la biata *Hütte* și mi se pare că ceea ce văd este o lecție pură de fenomenologie. Pe vremuri, în *Jurnalul* păltinișean, îl înțelesesem pe Noica — aplecat peste ultimul sistem ontologic al lumii, mîncînd pîine cu gem pe un ziar și trăgînd dintr-o pipă umplută cu tutun de țigări Carpați —, cu o vorbă din *Jurnalul* lui Kierkegaard care spunea că divinul intră în lume îmbrăcat în haine umile. Acum, cu cabana umilă a lui Heidegger, mi se părea că am în față *tema* însăși a fenomenologiei. În tot ce a scris, Heidegger s-a ocupat de un singur lucru: de ceea ce apare as-cunzîndu-se. El însuși apărea, cu sărăcia acestei *Hutte*, ascunzîndu-se. Viața oricărui mare gînditor este un camuflaj. Ei trec prin lume purtînd cu ei o *măreție care nu se vede*. Niciodată spectacolul gîndirii nu se vede; însăși strălucirea lui este o garanție pentru invizibilul ei. El nu intră în ordinea lumii obișnuite și de aceea oamenii nu-l pot percepe. Așa cum cei de la Păltiniș au crezut o vreme că Noica este "frizerul stațiunii", iar apoi, cînd au aflat că nu e, nu au mai știut *ce e*, la fel cabana lui Heidegger îl identifică pe acesta ascunzîndu-l. Deși drumul pe care îl părăsești cînd vrei să urci pieptiș spre *Hütte* se numește "Martin Heidegger Weg", nimeni, în sat, nu știe cine e Heidegger și unde e cabana lui. Aflați la poalele colinei, am întreat pe cineva care trecea, dacă știe să ne arate coliba. *Keine Ahnung*, a fost răspunsul. Ei bine, de la acest "habar n-am", care stă ca un nimb de ignoranță peste ființa lucrurilor celor mai importante, pleacă fenomenologia. Iar "lucrul" cel mai important care ne "înconjoară" și despre care, întreați ce e, noi dăm din umeri și spunem *keine Ahnung*, "habar n-am", este *însuși faptul de a fi (das Sein)*.

Brusc inflammat de această revelație, încerc să o împărtășesc celorlalți: perorez în fața cabanei, Cătălin a scos camera video din sacul lui Bogdan (cea a dr-ului Ostace nu mai are baterie), drul Ostace, cu o șepcuță de tenisman pe cap și cu un vîndiac siniliu ca cerul, pe

care scrie cu litere mari *The Giants* (contrastînd de altminteri flagrant cu silueta stăpînului lui), stă lingă mine, pîndind să fie în cadru, și îmi soarbe cuvintele. Simt că îmi pierd șirul, nu mai știu ce spun și ce vreau să spun și în clipa în care îl aud pe doctor că oftează privindu-mă cu ochii lui albaștri și umezi de emoție culturală, "Ah! Imperiul Spiritului", mă zăpăcesc complet și mă simt ca o muscă mare care intră în derivă cînd e surprinsă de un jet de flit.

Îl rugasem pe Bogdan să ne pregătească, pentru a nu veni cu mîna goală aici, o mini-conferință despre "Aristotelul lui Heidegger". Bogdan stă lingă jgheabul cu firul de apă, iar noi sîntem rezemați de trunchiurile copacilor din jur. Ascult, în timp ce cuprind cu privirea vastitatea peisajului din fața mea și fac efortul să îl fixez în mine, să-l iau cu mine ca pe o provizie menită să mă apere o vreme de uitarea care se va instala curînd în mine. Apoi privirea îmi coboară pe colțul de stîncă pe care îmi sprijin un picior, pe mușchiul verzuu-otrăvit care îi acoperă muchea, pe smocurile de iarbă care străpung zăpada, pe albia minusculă săpată de firul de izvor și care se pierde jos, în vale. Bogdan ne vorbește despre *Raportul Natorp*, un text pe care Heidegger l-a scris în 1922, în atenția lui Paul Natorp, profesor la Marburg, care îi ceruse lui Heidegger să-i expună rezumat proiectul lui de gîndire. *Raportul* e documentul cel mai important pentru a înțelege în ce măsură pasaje din *Etica nicomahică*, *Metafizica* și *Fizica* au reprezentat *Anstoss*-ul, "impulsul", care l-a pus pe Heidegger pe drumul "facticității" ca matcă autentică a filozofiei. Bogdan citește, vădit emoționat, asemeni unui actor căruia i-a venit rîndul să intre în cadru. De altminteri este din plin pe scenă (și-a pregătit intrarea legîndu-și discret înainte o băsmăluță în jurul gîtului), în cel mai magnific decor al gîndirii și lectura pe care o face — cu glasul nesigur, grăbit, pentru că are acea rușine juvenilă în fața produsului propriu — este un gest de pietate, este o scurtă rugăciune culturală pe care unul dintre noi o murmură și ceilalți o ascultă în tăcere.

Care a fost brînciul ontologic pe care i l-a dat Aristotel lui Heidegger? Răspunsul e neașteptat de simplu și greu de sesizat în amploarea consecințelor sale: ideea că sensul originar al ființei nu trebuie căutat în orice ființare de pe lumea asta, ci precumpănitor în ființarea care este *produsă* pentru a fi apoi folosită în cadrul îndeletnicirii și al preocupării. Ce anume este un lucru, care este *esența* sa, care este felul lui de a fi și ființa sa știe cel mai bine tocmai cel care îl produce, tocmai pentru că el are în minte în permanență, din clipa prefigurării lui și apoi pe tot parcursul producerii, *eid*-ul lui, aspectul lui, forma lui finită, păstrată și adevărată în final de produsul însuși. Toată teoria "ustensilității" din *Sein und Zeit*, care reintegrează "obiectul" neutru al ontologiei tradiționale în spațiul unui "a fi" legat de menirea funcțională (pentru om nimic nu *este* fără să fi fost interpretat în prealabil la nivelul unui "la ce bun"), își află sursa aici. "Grija", această supremă "categorie" a non-indiferenței (așa am înțeles-o la primul contact cu *S. u. Z.* și așa o înțeleg și acum), este o siglă a omului care nu-l poate înțelege pe "a fi" decît plecînd de la ființarea produsă și integrată în sfera preocupării cotidiene. Iar în raport cu această lume a "ființării produse" (scaun, bicicletă, pix sau rachetă), care poartă în ea marca interpretării și a rostului utilitar, omul se definește ca acest personaj agitat, veșnic "pe drum", ca *Aussein auf*, ca ieșire din sine și ca "fapt de a avea întotdeauna ceva de făcut", cum traduce Bogdan.

Paginile lui Bogdan sînt minunate prin rigoarea și onestitatea lor "hermeneutică". Mi-ar plăcea să trăiesc din nou așa, *numai așa*, într-un etern Păltiniș reînviat, la "4 000 de picioare deasupra omenirii", deasupra a ceea ce atunci credeam că este doar mlaștina politică a locului și care acum aduce, în linii mari, cu o cloacă planetară. Să mă mut, cum ar zice drul Ostace, "în imperiul Spiritului". Îi promit lui Bogdan că în martie, cînd va reveni pentru o vreme în țară, îi voi arăta Păltinișul, pe care el nu-l știe, și, împreună cu cîțiva prieteni tineri, vom "filozofa" laolaltă omagiîndu-i pe toți gînditorii care au gîndit dintr-o cabană.

Coborîm în Freiburg și țîn să vîd casa lui Heidegger din Rothebuckweg. Fără să stea mult pe gînduri, drul Ostace sare din mașină, cu camera pe umăr, ca un vînător care a prins urma vînatului. "Care *el*", întreabă decis. În clipa următoare este în curtea casei, locuită acum de nepotul lui Heidegger, filmînd febril. Cătălin se ascunde în mașină, Bogdan și cu mine traversăm îngroziți și ne îndepărtăm de locul în care nășăudeanul nostru tocmai "a violat" un spațiu privat. "Pînă la urmă, observ, noi sîntem pudici și civilizați, dar deocamdată, datorită lui, aceste imagini vor exista undeva și în România." "Da, dar le-a obținut prin rapt", îmi răspunde Bogdan.

Auzim în urma noastră cum se deschide ușa casei și cum o doamnă îi explică celui care a irumpt în curte ceva cu "Privatgrundstück". — *Okey, okey!* spune drul Ostace, ridicînd o mîină în sus. *Wir lieben Heidegger!* Și iese din curte bine dispus, după ce apucase să filmeze tot ce era de filmat. În poartă se întreține cu o pereche — sînt chiar vecinii casei Heidegger —

care se întoarce mulțumită de la *jogging*. Drul Ostace nu are o relație ideală cu germana, dar asta nu-l împiedică să spună la tot pasul ce are de spus. În astfel de situații se simte "american" și ne-o și spune. Acuma i-a oprit, cu aplomb american de sușă românească, pe cei doi și auzim de pe trotuarul de vizavi unde ne-am retras strategic: *Sie wissen nicht Heidegger! Wir, die Ausländer, wissen Heidegger. Sie wissen wer ist Heidegger? Heidegger — eine grosse Idee!* Cei doi par foarte impresionați și aprobă tot timpul dînd din cap: *Ah, so!*

Revenim în orașul vechi și intrăm în Dom. A scăpat ca prin minune în timpul bombardamentului din 27 noiembrie 1944, în urma căruia au dispărut trei sferturi din oraș. Piloților englezi, care ajungeau deasupra orașului virînd după un deal, catedrala le apărea brusc în față și cînd declanșau, bombele cădeau sistematic *după* dom, la cîteva zeci de metri. O vreme după război s-a crezut că primiseră ordin să cruțe catedrala, dar cînd s-a cercetat în arhivele aviației engleze, nu s-a găsit nimic de genul ăsta. Bogdan îmi arată, pe latura navei din dreapta, banca de piatră de pe care ascultă, venind cu un pled sub braț, concertele de orgă care au loc săptămînal. Enorma catedrală este de fiecare dată plină ochi, dar nimeni nu se încumetă să stea pe briul de piatră care se întinde între coloanele adosate. În catedrală sînt patru orgi și Bogdan a descoperit că acesta e locul ideal de unde pot fi ascultate. Organistul cîntă la ele pe rînd, pentru ca în final să se așeze în locul din care pot fi acționate toate odată. "Vedeți? Aici stau, cu umărul și capul sprijinite de coloană." Mîngîie coloana de piatră înnegrită și mă gîndesc cum peste 30 de ani va veni în pelerinaj la locul acesta, se va uita, nevenindu-i să creadă că *aici* stătea "atunci", ascultînd cele patru orgi, și se va întreba care este esența timpului și "unde" s-a dus "timpul acela".

Ieșim afară și, în piața domului, prima vitrină de care dau cu ochii este a unei formidabile *fromagerie* specializate numai în brînzeturi de capră. Cenușii, negre sau de culoarea tabacului, în vitrină se înalță turnuri și stive de rondouri de brînză veche, unele de mărimea unei farfurioare, altele abia cît o monedă: *Bonton de Culotte* se numesc, *Hosenknopffle*. Îmi vine în minte Horia Bernea care mînca așa ceva în sudul Franței, ca acompaniament ideal la vinul roșu. Brînză proaspătă de capră se îmbracă în *rocquefort* și totul se învelește compact în frunze de viță tapetate cu mirodenii și se îngroapă. Cu cît timpul trece, cu atît rotocolul de brînză se strînge, se chircește și capătă damf și tărie. Aceste *Boutons de Culotte* ocupă treapta ierarhică pe care le-o conferă timpul petrecut sub pămînt. Minimum este un an, iar cele mai prețioase rămîn îngropate vreme de nouă ani. Ele sînt cele care, în vitrină, nu sînt mai mari decît o monedă. Se mîncă din ele cîte o fărîmă, pentru că gura îți ia foc. Trebuie stins urgent cu vin. Mirosul lor, deși magazinul este închis, străbate prin geamul vitrinei. Ghidîndu-se de altfel după el, în urmă cu un an, poliția a confiscat o parte din "butoni", socotindu-i nocivi pentru dieta freiburghezilor. Patronul magazinului a dat poliția în judecată și și-a recîștigat brînză și prestigiul.

Ziua noastră se încheie în circiuma de alături, unde se poate lua un pahar din cele mai bune vinuri albe de Mosela, Baden sau Karlsruhe. Bogdan ne atrage atenția că Heidegger venea adesea, după prelegere, să bea un vin aici. Bucla zilei se închide.

marți, 12 noiembrie

Perioada mea heidelbergheză se apropie de sfîrșit (mai am, de astăzi începînd, trei săptămîni în cap). *Am umplut-o bine*. Și cît este de important că e așa!

Pentru că la o scară condensată și ca și cum aș fi experimentat-o în laborator, am avut senzația că îmi trăiesc viața în varianta ei îmbunătățită sau că am aflat cum ar fi trebuit, "într-o viață mai bună", să mă port cu ea. Am zis: "Astea sînt zilele tale. Vezi ce alegi din ele." Știam că sînt 90 de zile făcute dintr-o calitate aparte a timpului. Ele aveau o miză. Nu-mi puteam permite să-mi bat joc de vreuna din ele.

Dar cine ne împiedică să gîndim așa încă din zorii vieții și să ne gîndim viața — exact așa cum e, de altfel — ca pe o perioadă de zile numărabile? Dacă la 20 de ani ți-ai spune: "Ai în față, cu puțin noroc, 50 de ani plini, adică 18 250 de zile. Astea sînt zilele tale. Vezi ce faci cu ele." Și pentru că sînt zilele vieții *mele* și pentru că miza lor e însăși miza vieții mele, nu sînt ele, toate și fiecare în parte, alcătuite dintr-o calitate aparte a timpului? Și nu trebuie să am grijă cum le umplu? Ce-i drept, pentru ele nu trebuie să dau seama Fundației Humboldt, ci fundației care sînt eu însumi și "celui" — dar cui oare, Doamne? — care mi le-a dat. Că sînt 18 250 și nu 90 nu schimbă *din punct de vedere esențial* nimic. Din punct de vedere esențial contează un singur lucru: că ele reprezintă, întocmai ca și cele 90 de zile, un interval *finit*

alcătuit din elemente trecătoare și ireversibile. Faptul că fiind multe — 18 250! — nu le pot vedea capătul este o chestiune de miopie existențială sau de lipsă de imaginație. E drept, pe cele 90 de zile de acum le-am putut "pipăi" în concretitudinea lor, le-am putut așeza în an, în începutul și în sfârșitul toamnei, în soarele care obosește treptat, în iedera casei de vizavi care avea, când am sosit, frunzele roșii, apoi galbene și acum începe să le piardă, în intensitatea vântului de pe podul Theodor Heuss care devine, cu fiecare zi în care trec pe acolo cu bicicleta, mai pătrunzător, în ploile care vor începe și nu se vor mai opri pînă în martie al anului viitor. Dar cine mă împiedică, când e vorba de 18 250 de zile, să mă gîndesc că mai am de trăit de 50 de ori 50 de schimbări ale anotimpurilor? Depinde de mine și numai de mine să pot pipăi, cu imaginația mea și cu ajutorul enormei cantități de informație pe care mi-o pune la dispoziție viața celor din jur, cele 18 250 de zile ale vieții mele.

Oricum, îmi spun, în ce mă privește e prea tîrziu, pentru că nu mai am 20 de ani. Am lăsat în urma mea aproape șase decenii, iar experimentul pe care l-am făcut aici, la Heidelberg, nu poate decît să mă facă să regret felul în care am trăit ceea ce am lăsat în spate și, cu puțin noroc, să mă ajute pentru deceniul care a mai rămas.

13 noiembrie

Să reiau. În această perioadă am trăit, *dintr-un punct de vedere esențial*, ediția abreviată a vieții în general și, pe fundalul ei, risipa și eșecul de pînă acum al propriei mele vieți. Am avut, așadar, la dispoziție 90 de zile. Spuneam că "le-am umplut bine". Ceea ce înseamnă că voi ieși din ele *mulțumit*: nu le-am trăit la întîmplare, le-am supus unei idei, unui program și unei fapte împlinite (am terminat de verificat traducerea la *Sein und Zeit* — și l-am înțeles!). Perioada asta a avut *rotunjime*. Ies din ea avînd-o în urma mea ca pe o *bucurie*. Fiind un timp bine delimitat, i-am putut simți curgerea ca într-o mare clepsidră: am respirat zilele în calitatea lor începătoare, apoi în echilibrul mijlocului lor și, în sfîrșit, am început să cobor și să apun cu ele. Numai că în partea de jos a clepsidrei nu se adunau cadavrele clipelor căzute din partea de sus, coaja lor lipsită de miezul consumat, ci "mierea" lor, fapta mijlocită de ele și, astfel, împlinirea, și nu destrămarea mea. De aceea ies din timpul acesta *fericit* și fără regrete. A fost un timp *plin*. *Nu l-am ratat*.

Pe acest model "clepsidric" și "urcător-coborîtor" poate fi privită în chip exterior viața fiecăruia dintre noi. Și privește așa, toate viețile sînt la fel: intrăm în viață, "mușcăm" din primele ei zile ca dintr-un bun care de-acum începe să fie consumat, ne așezăm apoi temeinic la acest ospăț cu timpul, începem să înghițim zilele și să le facem să dispară în mormîntul care sîntem și care capătă contur și se umflă cu fiecare zi îngurgitată, urcăm către zenitul acestui parcurs, începem apoi Coborîșul ținîndu-ne tot mai greu pe picioare și speriați că "rezerva de timp" se apropie de sfîrșit, că vom muri de foame de timp.

Numai că această descriere mecanică a vieții ca "porție de timp" ce urmează să fie consumată și care ne consumă pe măsură ce o consumăm este exterioară și falsă. Potrivit ei, pare că sîntem *purtați* de timp și scoși la celălalt mal — al morții — după ce timpul însuși ne-a uzat și, ca să spunem așa, purtîndu-ne pe spinarea lui, a făcut din noi ceea ce a vrut să facă. Cînd de fapt singura problemă este ce faci și ce ai făcut *tu* cu timpul tău. L-ai împlinit? Sau l-ai risipit?

Acest "a împlini timpul" nu poate surveni decît pentru cei care "au ținut anticipativ moartea sub ochi" și care au avut *precocitatea* acestei țineri sub ochi. Tocmai pentru că am știut *din prima clipă*, din clipa în care am fost depus, coborînd din autobuzul de la Frankfurt, în fața hotelului Marriott, că "timpul meu de la Heidelberg" are un sfîrșit, am ajuns să-l folosesc așa cum l-am folosit. L-am folosit tocmai pentru că am avut în minte sfîrșitul lui. Și tocmai de aceea, acum cînd scriu despre el, cuvintele care îmi vin în minte sînt "plin", "rotunjime", "mulțumit", "bucurie", "împlinit", "bine umplut".

Dar "timpul unei vieți"? Cîți dintre noi știu, din prima clipă, că el are un sfîrșit și că tocmai sfîrșitul acesta trebuie să dicteze petrecerea timpului nostru? În povestea lui Tolstoi, Ivan Ilici află acest lucru cînd moartea s-a apropiat la cîteva zile de el. În zilele acestea pe care Ivan Ilici le simte ca ultimele, el *urlă*, urlă cîteva zile în șir. Urlă pentru că a înțeles abia acum, în clipa din urmă, ceea ce trebuia să înțeleagă de la început. Disperarea lui vine nu din faptul că va muri, ci pentru că află, acum abia, cînd nimic nu mai poate fi schimbat, că nu a trăit: el nu a făcut nimic cu timpul lui. Rezerva aceasta de timp care a fost viața lui, el pur și simplu a *risipit-o*. El nu și-a umplut zilele, cu de la sine putere, cu nimic. Alții au venit să toarne în ele

ceea ce, prin consens uman, se toarnă în zilele unei vieți: o carieră, o căsătorie, câteva baluri, câteva partide de vânătoare, câteva partide de "stos".

Spaima pe care, în ce mă privește, o simt în fața sfârșitului nu vine așadar din sfârșitul însuși, ci din timpul care a trecut privit în oglinda acestui sfârșit. Ce am făcut cu zilele "muritoare" ale vieții mele? Ce s-a ales din ele căzute în partea de jos a clepsidrei? Sînt coji de zile, goale și nelocuite, sau sînt făpturi minunate care s-au desprins din mine, ființe din miere, carne și aur, care circulă printre ceilalți, ieșite de sub tutela "timpului meu" și revărsîndu-se peste ei? De ce nu mi-am trăit cele 14 600 de zile ale vieții mele de pînă acum cu coerența cu care am trăit zilele de aici, pentru a putea ieși din viață cu pas ușor și sufletul împăcat?

15 noiembrie

Am observat că cei care utilizează constant "leftonul" încep să aibă un soi de instinct, ca animalele care amușină hrana și o descoperă acolo unde te-ai aștepta mai puțin. Cătălin, amușinînd astăzi pe internet, a căzut peste o carte neașteptată: Friedgard Thoma, *Um nichts in der Welt. Eine Liebe von Cioran*, Weidle Verlag, Bonn, 2001.

În urmă cu un an, mă sună alarmată Marie-France și îmi spune că o doamnă din Köln (să fi avut 50 de ani) s-a prezentat la faimoasa editură Suhrkamp și a pus pe masă o mapă cu câteva zeci de "scrisori de amor" cioraniene din anii '80. Marie-France fusese ținută la curent de către cei de la Gallimard care, ca deținători ai drepturilor de publicare ale operei lui Cioran, la prima tatonare făcută de Suhrkamp, au reacționat prompt. Persoana care se deplasase la Suhrkamp să vadă despre ce este vorba s-a întors la Paris destul de tulburată, lăsînd să se înțeleagă nu numai că scrisorile erau autentice, dar că unele dintre ele erau de o tulburătoare "sinceritate". Oricum, refuzul lui Gallimard privind publicarea a fost categoric: erau documente intime, pe care autorul lor nu le destinase nici o clipă publicării. Punerea scrisorilor pe masa unei edituri a fost considerată abjectă. Suhrkamp a renunțat.

Și, iată, între timp scrisorile (sau doar o selecție a lor) apăreau într-o editură practic necunoscută, cu numele lui Cioran pe copertă, dar nu ca autor, ci doar în titlu, ele fiind montate *ca citate* de destinatarul lor într-un discurs care relatează idila înfiripată între septuagenarul Cioran și tînăra profesoară de filozofie din Köln (care pe atunci avea 35 de ani) în anul de grație 1981. Această tehnică de inserare a epistolelor în discursul deținătoarei lor punea la adăpost atît editura cît și pe autoarea și eroina volumului de un proces cu Gallimard. Acum aveam în față, pe ecran, coperta cărții, prezentarea ei, o selecție de citate incitante și câteva fotografii ale încîntătoarei Friedgard și ale lui Cioran la Paris.

Din capul locului, coperta cărții m-a fascinat. Reproducea, *pleine page*, o fotografie color de o excelentă calitate, traversată de sus pînă jos de coapsa și pulpa unui Apollo marmorean. Fotografia era făcută din dreptul soclului, iar din planul al doilea, pîrînd că privește anume la sandaia sumară în care e prins piciorul zeului, se desprinde figura lui Cioran, destinsă, mulțumită, mîndră. Gulerul cămășii albe este desfăcut tinerește, iar un colț al lui țîșnește rebel peste reverul hainei. La o privire mai atentă se vede limpede că, uitîndu-se la cel care face fotografia de undeva din preajma statuii — și deci și la noi, care împrumutăm perspectiva imaginii —, Cioran pare să ne comunice ceva. Acest lucru inconfundabil, pe care nu-l transmite decît chipul unui om aflat în transa iubirii, este sentimentul de forță și de nemărginită mîndrie cu care îndrăgostitul îi privește pe ceilalți de la înălțimea îndrăgostirii sale. Plutînd, el privește, ca să spunem așa, peste capetele tuturor, știînd că prin ființa iubitei el a devenit stăpînul unui lucru minunat, unic în lume și pentru care, este absolut limpede, ceilalți oameni nu pot decît să-l invidieze. Orice om îndrăgostit privește lumea de pe culmea aceasta pe care îl înalță iubirea sa și, mai ales *în prezența* ființei iubite, el are simultan o expresie prin care dăruiește — spre a fi privit și admirat — obiectul iubirii sale, și o alta, marcă a supremei posesiuni, prin care el îl ține pe acesta lingă sine și, vibrînd de gelozie, îl ocrotește de orice privire indiscretă.

Cine, în această fotografie, îi dă lui Cioran semeția privirii sale? În prezența cui ființa lui pare că a împrumutat ceva din vigoarea zeului la piciorul căruia se află? Ascuns pe jumătate de glezna acestuia, se desprinde, abia sugerat, chipul unei fete brunete. Profilul este luat în racursi, părul coboară pe frunte și se prelinge peste tîmple, acoperind o parte a obrazului. O simplă sugestie, spuneam, mai degrabă semnalarea unei prezențe. Linia vagă, și ea estompată, este a unui profil surprins din ultimul său unghi posibil. Ochii, evident, nu i se

văd, doar în prelungirea liniei nasului se poate vorbi de prezumția orbitei stîngi. Și totuși, în chip inexplicabil, se simte intensitatea privirii care este pusă pe Cioran și care îi dictează acestuia expresia de orgoliu și de nespuse fericire. "Obiectele" din fotografie apar în ordinea inversă a importanței lor: cel mai aparent este piciorul lipsit de semnificație al zeului, iar la limita vizibilului, pierdut în atmosfera anticvarială a pozei, este chipul fetei care constituie "cauza eficientă" a chipului lui Cioran. Forța fotografiei vine din faptul că ceea ce se vede este rîcoșul unui lucru aproape nevăzut.

Comand volumul pe loc, prin Internet. Pesemne că în două zile îl voi avea în cutia poștală.

17 noiembrie

Uneori, seara, fac cîte o plimbare de o oră cu o prietenă din Heidelberg, care în 1983 era studentă la medicină și care acum e medic psihiatru cu cabinet în Bismarckplatz. Are doi cîini mari, aurii, "eurasieni", "o iată", Lea, și "un băiat", Akila, botezat așa după șeful haitei de lupi din *Cartea junglei*. "Eurasienii" sînt o rasă la crearea căreia, prin 1960, a intervenit însuși Konrad Lorenz. Proiectul care a stat la baza obținerii rasei a fost reconstituirea *Urhund*-ului, a "cîinelui original". S-a pornit de la ideea că Chau-chau, Wolfspitz și Samoiede (un cîine de sanie din Siberia, alb tot) sînt primele rase care s-au despărțit dintr-un cîine original, așa încît o bună dozare a lor ar fi urmat să recompună pe strămoșul tuturor cîinilor. Rezultatul, "eurasianul", nu a reușit să convingă pe toată lumea, dar pînă una alta, mie îmi convine să cred că mă plimb uneori cu două dintre exemplarele "cîinelui original" prin splendidul cartier de vile din Handschusheim. Străzile sînt pustii la ora aceea, în schimb ferestrele sînt dezgolite, anume pentru a deschide casele către exterior și a lăsa totodată să se vadă, ca printr-o enormă vitrină, interiorul luxos al camerelor. Stăpînii caselor aproape că te invită să le privești bogăția, lămpile sofisticate, tablourile imense, căminele din faianță veche italienească, mobilele rafinate. Sînt în majoritatea lor medici (Heidelbergul este vestit prin clinicile lui), consilieri financiari, avocați, academici. Vilele în care stau costă uneori mai multe milioane de mărci.

Cu toate că la ora aceea, cum spuneam, cartierul e aproape pustiu, autoritara doamnă doctor are cu Akila un dialog permanent care se poartă în două viteze (Lea iese din discuție pentru că e fetiță, mi s-a explicat, și ca atare "înțeleaptă și precaută"): cînd Akila se apropie de o răscruce sau de traversarea unei străzi, din spatele lui se aude scurt vocea stăpînei: "*Akila warte!*" Akila rămîne nemișcat pe marginea trotuarului. În secunda următoare cade comanda: "*Akila lauf.*" Și Akila o ia voios din loc.

Soțul doamnei este profesor de germană și de cîteva luni a făcut o depresie și stă acasă, la televizor și în fața calculatorului. Am revelația că energica lui soție, cu voluntarismul specific medicilor, l-a încadrat și pe el în structura *Akila warte – Akila lauf* și că la un moment dat, nefiind atît de bine structurat nervos ca Akila, omul a clacat și a făcut o nevroză reactivă. Stă toată ziua în fața unui ecran, avînd oricînd la îndemînă o sticlă de bere, și comenzile *warte – lauf*, înghițite de imobilismul nevrozei, cad deocamdată în gol.

Îi propun prietenei mele să introducem în tratatele de psihiatrie "sindromul *Akila warte – lauf*. Bogăția lui hermeneutică mi se pare prodigioasă. Majoritatea vieților se desfășoară așa: indivizii – și deopotrivă popoarele – au nevoie de cineva care să le spună la tot pasul ce să facă, cînd trebuie "să stea" și cînd trebuie "s-o ia din loc". Se sustrag sindromului doar cei care mai au în ei o fărîmă din intenția de a-și da singuri comanda și de a stabili cînd anume, în viața lor, e nevoie de o zăbavă și cînd de așternerea la drum. Altminteri, haltele noastre și deplasările noastre, pe parcursul unei vieți sau pe cel al istoriei, sînt toate dirijate. Mergi orbește înainte pînă cînd cineva care îți urmărește traseul strigă: *Akila warte!* Ce poate fi mai simplu și mai frumos? Altul are mereu grijă să nu te calce mașina.

19 noiembrie

Am primit astăzi de dimineață volumul despre Cioran de la Weidle Verlag. În plic se află și factura de 38 DM pe care urmează să o achit prin cont. Dau telefon la editură să mulțumesc pentru promptitudinea expedierii și răspunde chiar dl. Weidle. Mă prezint și profit că îl am la telefon: "Cum de v-ați hotărît să publicați cartea, riscînd totuși un proces cu Gallimard? Și

apoi, nu ați avut rețineri să faceți publice pagini care nu fuseseră destinate publicării?" Nu se supără și îmi răspunde ca și cum întrebarea i-ar fi fost pusă în repetate rînduri: "Atît dna Friedgard Thoma cît și eu am socotit că nu există nimic compromițător în scrisorile lui Cioran. Dimpotrivă. Ele dezvăluie o latură a lui, total inedită pentru cunoscătorii operei sale, care îl umanizează nespus. În plus cartea apare nu întîmplător acum, cînd nici Cioran, nici Simone Boue nu mai sînt în viață."

20 noiembrie

Ieri noapte, pînă spre 4 dimineața, am citit cele 130 de pagini pe nerăsuflăte.

Primul paragraf al cărții pare să fie intrarea într-un bun eseu despre Cioran. Friedgard îi scrie lui Cioran în 1981, la capătul unei lecturi de aproape doi ani a operei sale. În 1979, cînd începe să citească aforismele strălucitoare ale lui Cioran despre moarte, gîndul o trimite la un fragment dintr-o scrisoare pe care Kafka i-o scrie în septembrie 1920 Milenei și în care este citată această propoziție dintr-o carte de înțelepciune chineză: "Un învățăcel ride de maestrul lui care îi vorbește doar despre moarte: «Îmi ții mereu discursuri despre moarte, dar de murit nu mori.»" După care Kafka comentează: "Este nepotrivit să-ți rîzi de eroul care, rănit de moarte, zace întins pe scenă și cîntă o arie. *Adevărul e că zăcem și cîntăm ani în șir.*"

Toată esența operei lui Cioran este prinsă aici. "Vorbiți de o viață despre sinucidere și totuși sînteți în viață." Această "întîmpinare" Cioran a auzit-o de zeci și sute de ori de-a lungul vieții sale. În zadar a explicat că sinuciderea și posibilitatea ei sînt recursuri la îndemînă, *concepte operaționale ale supraviețuirii*. Cel care face elogiul sinuciderii trebuie, după logica bunului-simț, să se sinucidă. Altminteri el este un poltron, un ipocrit, un poseur și, pînă la urmă, un filozof de doi bani. Foarte puțini sînt cei care înțeleg că în acest caz *aria* sinuciderii este importantă și că ea nu poate fi cîntată decît de oameni "răniți de moarte", ceea ce înseamnă de oameni pe care moartea mai întîi i-a rănit, și asta cu mult înainte de a-i fi "luat" pur și simplu și de a-i fi scos din scenă. Friedgard sesizează foarte bine că Cioran, asemeni lui Kafka, este dintre cei care zac răniți pe scenă o viață întreagă și cîntă aria morții în beneficiul celor care, prin ei înșiși, nu sînt capabili s-o facă.

Ceea ce m-a tulburat în lectura cărții acesteia este nu atît că pătrundeam pe un teritoriu al ființei lui Cioran pe care nimeni nu mai pășise vreodată, cît mai ales că povestea acestei iubiri se petrecea, cel puțin la început, în locuri care îmi erau profund familiare și cu personaje care îmi erau de mult cunoscute. Pe scurt, intram pe altă poartă într-un univers care fusese și al meu. Recunoșteam mai întîi frînturi din gesturile lui Cioran. Cînd Friedgard vine, în chiar ziua în care se cunosc, în rue de l'Odéon, casa nu avea încă lift și Cioran îi evocă cu mîndrie, așa cum făcea cu orice vizitator, cele 95 de trepte pe care le aveai de urcat pînă la etajul 5, unde se afla mansarda lui. (Cînd, tot în 1981, am urcat prima oară, însoțit de el — ne dăduserăm întîlnire în fața casei —, cele 95 de trepte, a ținut să-mi arate o tehnică de urcare pe care o descoperise singur: cu trupul frînt din șale, pentru ca trunchiul, astfel aplecat, să ajungă într-un plan paralel cu cel al pantei scărilor.) Apoi, cînd Friedgard trece pragul apartamentului, intrarea ei este însoțită de faimosul gest prevenitor al lui Cioran care își așeza mîna pe canatul de sus al cadrului ușii, rugîndu-te să fii atent să nu te lovești cu capul, gestul repetîndu-se la trecerea din culoar în living, unde ușa era și mai scundă decît cea de la intrare. Recunoșteam, de asemenea, felul lui de a bavarda și voluptatea cu care se lansa în povestirea insignifiantului. Pe Friedgard, care venise să-l cunoască pe marele "aforistician" și care credea că Cioran va revărsa de la bun început asupra ei o cascadă de panseuri inedite, o uimește, la prima întîlnire, lungul excurs al lui Cioran despre chirile locuințelor pariziene, despre cearta sa cu proprietarul, despre lefurile profesorilor de liceu. Știam, apoi, în detaliu bucătăria în care Friedgard, în prima seară petrecută cu Cioran (Simone era în Vendee), curăță fasole verde și pune la cuptor un superb *filet de boeuf*, pentru că în mai multe rînduri, tot acolo, o ajutasem pe Simone să pregătească cina, știam hotelul St. Louis din Île St. Louis la care Friedgard trage la Paris pentru a-l cunoaște pe Cioran și din holul căruia Cioran vine s-o ia — Friedgard spune că "se făcuse foarte frumoasă" și că purta o rochie neagră "nu prea scurtă" peste care era aruncată o manta lungă de culoare deschisă — într-o după-amiază de aprilie, la doar cîteva zile după ce împlinise 70 de ani. Știam cartierul Marais (locuisem de-atîtea ori în el, la Mihnea) în care Cioran o face pe Friedgard să mărșăluiească mai bine de

două ore (avea o formidabilă mobilitate și, pentru că făcea câte două plimbări pe zi, era bine antrenat), așa cum știam prea bine muzeul Carnavalet, aflat tot în Marais, pe rue de Sévigne, în care Cioran ține morțiș să i-l arate pe Talleyrand, în timp ce Friedgard, epuizată, visează la un pahar de vin băut într-unul din café-urile risipite la tot pasul în Marais. Știam chiar și cabina telefonică de lângă Jardin du Luxembourg la care Cioran va coborî de mai multe ori pe zi pentru a o putea suna pe Friedgard la Koln, în cele patru luni în care relația lor își atinge *akme*-ul.

21 noiembrie

Ceea ce te izbește din capul locului în această relație este îndrăgostirea fulgerătoare a lui Cioran.

Cioran se îndrăgostește în pofida aparențelor: este obosit (are 70 de ani), este un sceptic convins, nu mai este de mult omul care să se livreze unei cauze și, cu atât mai puțin, unei pasiuni. Este cu Simone de 40 de ani și locuiesc împreună de peste 30. Îndrăgostindu-se, Cioran e perfect conștient de situația paradoxală în care se află: "Cum poate un sceptic de profesie ca mine să ajungă la o atitudine total nesceptică precum aceasta? Am avut îndrăzneala să consider că eram mai eliberat decât Buddha și acum sînt pedepsit pentru iluziile mele. Am jucat prea multă vreme comedia înțelepciunii." (10 mai 1981) La 17 iulie 1981: "Ați devenit centrul vieții mele, zeița unui credincios în Nimic..." Și în altă parte: "După ce ani de zile am vorbit cu sarcasm despre astfel de... lucruri precum dragostea (și așa mai departe), a trebuit pînă la urmă să fiu pedepsit și iată că sînt, dar nu regret defel."

Înainte de a avea loc întâlnirea dintre cei doi la Paris (în 14 aprilie 1981), în cea de a doua scrisoare pe care Friedgard i-o scrie lui Cioran (12 februarie 1981) se află și o fotografie alb-negru: chipul fetei, cu fruntea înaltă și ușor boltită și cu o privire melancolică, este frumos încadrat de un păr negru care cade pe umeri, despărțit de o cărare la mijloc. Imaginea te trimite cu gîndul la un personaj dintr-un film al lui Bergman. Cioran îi va mărturisi Friedgardei ulterior că s-a îndrăgostit de ea din clipa în care a primit fotografia, întâlnirea de la Paris nefăcînd decît să confirme și să amplifice sentimentul inițial. Cioran ar fi putut la rîndul lui să folosească vorbele cu care Heidegger i se adresează Hannei Arendt în 27 februarie 1925 pentru a exprima acel *coup de foudre* prin care profesorul de 36 de ani se îndrăgostește de studenta sa de 19 ani: "Demonicul m-a izbit din plin."

Demonicul, într-adevăr. Friedgard rămîne la Paris două zile și ambele seri le petrece în rue de l'Odéon. În prima seară se mănîncă fileul de boeuf, se bea un excelent vin de Bordeaux, se discută despre Dostoievski și despre raportarea lui Cioran la Dumnezeu. La despărțire, în fața hotelului, Cioran îi sărută Friedgardei mîna, iar Friedgard îl îmbrățișează și îi mîngîie obrazul cu obrazul ei. În cea de a doua seară, lucrurile iau o altă întorsătură. Din scrisoarea pe care Cioran i-o scrie Friedgardei la trei zile după plecarea ei din Paris, pe 19 aprilie, rezultă că "demonicul izbise în plin". Este duminica Paștelui, în zorii zilei și, după ce se răsucise în pat "ca un vierme", Cioran se decide să se scoale și să-i scrie. (Scriind în germană, așa cum îi va scrie de altminteri tot timpul, el face un subtil joc de cuvinte, punînd alături banalul *aufstehen* — "a se scula din pat" — de cuvîntul pascal *aufgerstehen* — "a învia".) Cioran îi povestește Friedgardei că sosise acasă la 1 noaptea, venind dintr-o vizită, că dormise cîteva ore și că, brusc, s-a trezit.

".. și atunci a început chinul. M-am gîndit la dumneavoastră și la tot ce ar fi putut fi joi noapte..., dacă nu v-ați fi împotrivit cu atîta înverșunare. Vă auzeam suspinînd și plîngînd. Mai bine de o oră prin mîntea mea s-au perindat cele mai intime scene și totul cu o asemenea precizie încît a trebuit să mă scol din pat ca să nu-mi pierd mințile. Pentru că stătuserăm prea mult de vorbă, nu mi-am dat seama în ce măsură ajunsese să fiu fizic legat de dumneavoastră decît atunci cînd, telefonîndu-vă, am mărturisit că aș dori să-mi îngrop pentru totdeauna capul sub fusta dumneavoastră. Cît de ucigătoare pot fi anumite lucruri! — Totul a început cu fotografia, vreau să spun cu ochii dumneavoastră. [...] Cred (dar poate mă înșel) că în dimineața asta aș fi fost mai puțin obsedat, dacă ați fi fost mai îndurătoare cu mine. La urma urmelor ne cunoșteam deja după prima dumneavoastră scrisoare.

Aș vrea să mă iau cumva în mînă, căci mă tem de deziluziile care stau să vină, așa cum mă tem de teribila gelozie. Îmi imaginez fără să vreau cum vă petreceți aceste blestemate zile de Paști și toate cele care urmează cu prietenul dumneavoastră și e mai mult decît pot să duc. Ca

să scap de chinul acesta, trebuie să încerc să-mi depășesc obsesiile și, pe cât e posibil, să ajung să mă gândesc altfel la dumneavoastră. În general nu am, pentru femeile cu care mă simt înrudit spiritual, nici o înclinație fizică. Cu dumneavoastră, în schimb, aș vrea să discut despre Lenz aflându-ne în pat."

Pină unde va merge gelozia lui Cioran aflăm cu ocazia celei de a doua vizite pe care Friedgard i-o face la Paris, în 17 iunie, de ziua ei, pe care o vor serba în doi la *Procope*. În seara următoare zile (Simone este din nou în Vendee), Cioran o ia pe Friedgard în vizită la o familie de prieteni pictori, într-un superb apartament de pe St. Germain, unde se află și bunul prieten al lui Cioran, poetul Henri Michaux, care în momentul acela avea 80 de ani. Friedgard e așezată la masă alături de Michaux, cu care începe o discuție aprinsă despre Freud, în timp ce Cioran devine din ce în ce mai neliniștit și mai posac, dînd cît se poate de repede tonul plecării. Cînd Friedgard îi reproșează gelozia, el se grăbește s-o explice ca pe o specie a "vampirismului balcanic". Lucrurile devin cu adevărat dramatice cînd, invitat de Friedgard în luna august, împreună cu Simone, în Palazzo Salis din Soglio, în Elveția, Cioran trebuie să facă față anturajului extrem de variat al Friedgardei: fostul soț, prietenul actual, un faimos scriitor elvețian, un psihiatru berlinez ("care în fiecare an încercuia în calendar ziua în care urma să se sinucidă"). În plus, Friedgard se împrietenește cu Simone, presimțind că aceasta este soluția pentru a muta relația sa cu Cioran pe alt registru.

După vacanța elvețiană, această relație, ca relație erotică, intră în declin. Scrisorile lui Cioran din septembrie și octombrie sînt o încercare disperată de a fixa terenul care începe să-i fugă de sub picioare și, deopotrivă, bilanț al unei iubiri:

"Cît de rău îmi pare că, de cînd vă cunosc, nu am pus pe hîrtie zi de zi — greșesc: oră de oră — ce însemnați pentru mine. Ar fi rezultat impresiile cele mai contradictorii pe care o ființă de pe lumea asta le-a resimțit vreodată. Și totuși, toate laolaltă ar fi avut o unitate, o convergență secretă: teama că veți renunța la mine. [...] Timpul care s-a scurs de cînd ați apărut este atît de bogat, atît de substanțial, atît de imprevizibil și atît de plin de dumneavoastră, încît vă sînt recunoscător pentru toate bucuriile și pentru toate nenorocirile care sînt legate de numele dumneavoastră.

Sînt, o știți prea bine, într-o anxietate perpetuă din pricina nestatorniciei dumneavoastră și, totuși, nu pot să aleg liniștea. Îmi este pur și simplu imposibil să trag consecințele neîncrederii mele. Mai bine iadul cu dumneavoastră decît mîntuirea de unul singur." (6 octombrie 1981)

O enormă tandrețe te cuprinde față de acest personaj de o fragilitate extremă căruia, în crepusculul vieții, îi este dat să trăiască ceea ce pînă atunci nu trăise niciodată "așa" și care ca intensitate, capitulare necondiționată și capacitate de a suferi se potrivește mai degrabă unei vîrste la care mai există șansa recuperării de sine și a unui recurs. Mărturisesc că citind cartea am suferit, prostește și bărbă-tește, alături de Cioran. Nu avea cum să nu fie *victimă* și, pînă la urmă, eroul tragic al întregii povești. Pentru el nu exista un "încotro" către care să depășească situația. Între bărbatul de 70 de ani, răscolit dintr-o dată de o patimă de care nu se credea capabil, și femeia de 35 de ani, îndrăgostită de aforismele sale, frumoasă, snoabă și știind exact cînd anume relația lor trebuie mutată din spațiul "rătăcirii erotice" în cel al "prietenei pure" — lupta este din capul locului inegală. Cioran joacă după un scenariu pe care, de la un cap la altul, îl scrie și îl regizează tînăra nemțoaică.

24 noiembrie

Nu reușesc să mă desprind de povestea ciorani-ană. Al doilea lucru care m-a izbit în această relație dezgropată după 20 de ani este *malentendu*-ul pe care ea s-a construit de la bun început. Lapidar, el poate fi exprimat astfel: îndrăgostindu-se, Cioran vrea sex, în timp ce Friedgard vrea aforisme. Asta înseamnă că iubirea lui Cioran își caută, în chip spontan și *masculin*, expresia ei senzuală, în vreme ce la Friedgard expresia senzuală este forma inițială a unei captații care trebuie rapid depășită în direcția unui erotism sublimat cultural. De aici și drama lui Cioran: el va fi sistematic reprimat în nevoia lui de a exprima *senzorial* un sentiment de o intensitate extremă, care îi mobilizează pentru ultima oară întreaga existență. Numai că drama aceasta își are izvorul ultim nu în ceva întîmplător și derivat, cum este pînă

la urmă personalitatea Friedgardei, ci în necesitatea personalității lui Cioran și, ca să spunem așa, în personalitatea operei sale. Fiind o "operă totală", construită prin mobilizarea *întregii* ființe a autorului ei (și nu doar ca simplă proiecție cerebrală, așa cum se întâmplă în cazul unui sistem filozofic), opera lui Cioran este un produs cultural cu o enormă încărcătură erotică. Vibrația ei o face să acționeze la distanță. Este firesc ca în plasa aforismelor sale, aruncată peste lume, să cadă personaje care, asemeni Friedgardei Thoma, să simtă nevoia să urce de la creația culturală la izvorul "erotic" care este autorul ei. Numai că, tot ca în cazul Friedgardei, riscul e ca acela care cade în plasa prelucrării lucide și inteligente a unui fond primordial erotic și nevrotic (cum era cel al lui Cioran) să fie tentat, la rîndul lui, să prelucreze erosul la nivelul fantasmelor culturii și să-l desexualizeze. Cioran, devenit prin îndrăgostire o ființă de sînge și carne, este confruntat cu ecoul erotic *deturnat* al operei sale. Suferința sa este de fapt efectul îndepărtat al fetei pe care i-o joacă propria-i operă din clipa în care ea începe să funcționeze ca o capcană erotică. Căci Friedgard va aduce cu ea, în relația dintre ei, simțul depărtării (al "scrisorii") și al distanței de la care opera lui Cioran a atins-o.

Totul începe, așadar, de la operă. Relația dintre cei doi se angajează mai întîi prin vorbe și în spirit, și între ei străjuiește mereu, ca supremă justificare a întîlnirii lor, admirația declarată a Friedgardei pentru aforismele lui Cioran. Mai există însă un mic amănunt și acela este fotografia pe care Friedgard o alătură scrisorii sale din 12 aprilie. Strălucirii aforismelor, pe care Cioran i le-a oferit fără să o cunoască, Friedgard le răspunde cu *imaginea* ei, ceea ce înseamnă cu privilegiul vîrstei și cu frumusețea ei. Imaginea aceasta strecurată în plic este o provocare *a priori* (cîte femei, scriind unui filozof, simt nevoia să își divulge aparența?), este oferta compensativă, aportul orgolios al Friedgardei la relația viitoare a celor doi. "Manipularea fizică", pe care Friedgard i-o va reproșa mai tîrziu lui Cioran, este inaugurată și perpetuată de Friedgard însăși: la fiecare întîlnire există o latură a seducției fizice foarte bine pusă la punct, iar eroina are grijă să ne vorbească mereu despre frumusețea ei, despre felul în care își compune aparițiile, despre admirația pe care o stîrnește în jur. Nici o mirare că Cioran va răspunde acestui scenariu al seducției și va deveni din prima clipă victima lui. Căci din prima clipă, sub noianul de vorbe în care cei doi se îngroapă, Cioran descoperă în el o irepresibilă atracție fizică (*sinnlich*, "senzorial" e cuvîntul care revine mereu), iar scrisoarea care urmează după prima întvedere la Paris este plină de fantasme erotice și stă sub semnul senzualului și al corpului:

"Ați fost oarecum îngrozită cînd v-am vorbit de o înclinație «perversă» pentru corpul dumneavoastră. Pervers nu era cuvîntul potrivit; scharf, «extrem de clar», am vrut să spun. Intensitatea stării mele cerea o expresie ne-naturală." (19 aprilie 1981)

Cert este că din clipa aceasta Cioran își trăiește iubirea pasional, iar intensitatea ei o resimte mai întîi negativ, în planul frustrării sexuale și al unei sfișie-toare gelozii. Tot ce se întâmplă între prima întîlnire (în aprilie, la Paris) și cea de a doua (în mai, cînd Cioran petrece două zile cu Friedgard în apartamentul ei din Köln) nu reprezintă decît precipitarea disperată din partea lui Cioran a deznodămîntului sexual.

Care este un fiasco. Cioran nu îl realizează "la fața locului", ci ia cunoștință de el abia din scrisoarea pe care Friedgard i-o trimite la Paris în 14 mai. Pentru orgoliul lui Cioran, ea a însemnat neîndoielnic o lovitură teribilă. Într-un anumit sens, să-i spunem filozofic, scrisoarea este remarcabilă, pentru că tălmăcește totul prin binomul "aproape-departe", răsturnînd valorile distribuite în mod tradițional asupra celor doi termeni și așezînd centrul de greutate al iubirii lor în dimensiunea departelui și invizibilului (scrisoarea, telefonul, cuvîntul, muzica), și nu al apropielului și atingerii (imaginea și trupul). Din punct de vedere psihologic, ea reprezintă însă o monstruoșitate. Friedgard îi reproșează lui Cioran că a făcut-o să se simtă utilizată "ca o păpușă" și că doar noaptea poate uita (ziua fiind "îngrozită") "felul cu totul neobișnuit pentru mine, exaltarea (*Überschwenglichkeit*), cu care m-ați manipulat (*behandelten*)..." Formația filozofică a Friedgardei își pune pecetea pe stilul scrisorii și sentința "păpușii manipulate" se rostogolește asupra bietului Cioran amplificată de rigoarea codului metafizic: "Așadar, iubite: m-ați azvîrlit în nemijlocirea univocă a unei relații trupești, în vreme ce eu năzuiam către ambiguitatea erotică a legăturii «spirituale»." Desigur, se grăbește ea să adauge, acest lucru "nu contrazice decît aparent înclinația noastră de a vedea și înțelege lumea la fel". Scrisoarea se încheie frumos și vexant, trimițînd la Holderlin, la Diotima și la alți *topoi* culturali: "«Cui, dacă nu ție?», numai că atunci cînd sînteți aici, pot spune: «Fiți bun și nu vă apropiați prea mult!»"

Mesajul Friedgardei e cu atât mai teribil cu cât el se încrucișă pe drum cu două scrisori ale lui Cioran, trimise la distanță de două zile (10 mai și 12 mai), scrise în perfect contratimp și în aceeași stare de exaltare ce tocmai urma să-i fie reproșată. Plecarea din Köln este comparată cu "izgonirea din Paradis", iar cele două zile sînt resimțite ca echivalentul unei "incoronări". "Ce-mi mai rămîne să aștept în această lume a aparențelor?" Iar în a doua scrisoare, din 12 mai: "Nu înțeleg ce mai caut pe această lume în care fericirea mă face mai nefericit decît nefericirea. Ați devenit atât de importantă pentru mine, încît mă întreb *cum anume* se va sfîrși întîlnirea noastră. Aș vrea să fugim într-o insulă pustie și să plîng de dimineața pînă seara."

Răspunsul lui Cioran la cumplita scrisoare a Friedgardei pare, prin sculpturalitatea suferinței sale distante, să anunțe sfîrșitul:

"Tot ce s-a întîmplat a fost prevăzut în scrisoarea mea din duminica Paștelui. Nu-mi pot ierta că am fost într-o asemenea stare de rătăcire, așa cum dumneavoastră nu vă iert că ați folosit un cuvînt precum a manipula. Simt că ceva s-a rupt pentru totdeauna între noi. Vom rămîne, desigur, prieteni, însă ceea ce este ambiguu și tulbure trebuie să dispară cît mai repede. Dat fiind că cea de a doua întîlnire a noastră a putut avea un asemenea deznodămînt, nu îmi mai fac nici o iluzie asupra celor viitoare.

Ne asemănăm în multe privințe, numai în una nu: în cea mai importantă și cea mai neimportantă deopotrivă. Nu e cazul de acum înainte să vă mai temeți de apropierea mea." (16 mai)

Numai că Friedgard nu dorește sfîrșitul, ci doar eliminarea din relația lor a "gesticii nonverbale" și a "apetitelui care reifică" simultan cu păstrarea "forme subtile a scrisorii care mă realizează ca subiect". *Pe scurt, Friedgard vrea scrisori.* În concordanță cu un traseu al gîndirii alienării care merge de la Hegel la Școala de la Frankfurt, Friedgard refuză atingerea cioraniană care o "obiectualizează" (*verdinglicht*) și se revendică, prin scrisul epistolar, ca subiect al propriei sale libertăți, ca eu liber.

Ce blestem pentru Cioran să se pomenească, în plină detență erotică, castrat cu armele înseși ale filozofiei! Neplecînd, nu-i rămîne decît să ofteze mai departe îndrăgostit — deja pe 24 mai scrie: "Renunțarea ar fi soluția. Nu am însă nici curajul necesar, nici dorința de așa ceva" — , să-și continue scenele de gelozie, dar în preajma celei de a doua întrevăderi pariziene (17-18 iunie) este perfect domesticit și promite că de astă dată "se va purta ca un gentleman". Scrisorile vor continua să curgă (și asta e singurul lucru important pentru Friedgard), exprimînd, intacte, aceleași sentimente, dar cu obsesiile neutralizate, anihilate sau sublimite și satisfăcute, așa cum Friedgard își dorise: prin sigle ale depărtării, prin atingeri la distanță. Este o erotică fără conținut senzual, care își primește consacrarea finală după Soglio, în octombrie 1981, cînd Cioran, invitat la Koln prin "Centrul de limbi și culturi europene" (Friedgard este organizatoarea seriei și face chiar și alegerea aforismelor ce urmează să fie citite!), află, rămas singur la capătul zilei cu Friedgard, "cu o directețe care fusese pînă atunci evitată", că "era exclus ca relația noastră să mai aibă vreun conținut *corporal*". Scena se termină sublim cu cei doi plîngînd și sărutîndu-și mîinile. Ceea ce o va face pe Friedgard să exclame la sfîrșitul unei scrisori: "De-ar exista doar mîini!"

Ultima zvicnire epistolară a *pasiunii* lui Cioran are loc pe 28 noiembrie:

"Tocmai ieșisem. După cîteva minute a trebuit să mă întorc: fiecare respirație era ca un pumnal. Această boală de copii, cînd îi atinge pe cei în vîrstă, este iadul însuși. — Brahms, partea întîi a Sonatei pentru vioară și pian. M-am gîndit la dumneavoastră cu tandrețe și disperare. Ea, mi-am zis, nu va ști niciodată ce a însemnat — și ce înseamnă — pentru mine. [...] Sînt oare singurul vinovat că jucați un rol atât de mare în nenorocirea mea?"

În sfîrșit, în 19 aprilie 1982, un an după ce se cunoscuseră, Cioran îi scrie Friedgardei:

"...în ciuda actualei mele lipse de iluzii, nu sînt îndeajuns eliberat de unele amintiri. Va veni totuși vremea cînd, așa cum sperați, ne vom întîlni «într-un ris comun»."

Și ca *post scriptum*:

"Prăpastia dintre aforismele mele și viața mea nu este atât de mare pe cît sînteți înclinată

să credeți. Însă ea există și trebuie să fiți fericită că este așa, pentru că dacă gândurile mele s-ar transforma pe dată în fapte, ați sta astăzi într-un mormînt, iar eu într-o închisoare."

În curînd, pe scrisorile către Friedgard, alături de semnătura lui Cioran apare cea a Simonei (cu un discret *Amitiés*), iar Friedgard sosește la Paris și îi vizitează pe Ciorani însoțită de prietenul ei Walter. Atelajul înaripat, condus după cum Friedgard crezuse de cuviință, își readuce pasagerul pe pămînt și îl reaşază în matca obișnuită a vieții sale. Zborul magic al lui Cioran luase sfîrșit.

vineri, 30 noiembrie

Senzație de "strîngere a cortului". În două-trei zile plecăm. Există și un nomadism cultural, mai ales în lumea de astăzi, cînd o grămadă de intelectuali se deplasează în diferite puncte ale globului ca bursieri, *visiting professor* etc. Această transhumanță a devenit pentru unii un mod de viață anume cultivat și întreținut sistematic, pentru alții o periodică evadare *in extremis*, urmată de o și mai crîncenă revenire în locul de baștină.

Ca întotdeauna cînd revin în țară, o fac cu o strîngere de inimă, cu acea ambiguitate afectivă care se naște din senzația înduioșată de regăsire a intimului meu (de la patul meu, biroul meu, bucătăria mea etc. și pînă la oamenii care mă propulsează în viață) și apoi din cealaltă — de fiecare dată sperietoasă, disperată și încercănată — pe care mi-o provoacă reîntîlnirea cu mizeria diversificată a locului. Fac un mic antrenament psihologic pentru a gândi lucrurile în fluiditatea lor ("eu" meu care îi leagă pe "aici" și "acolo"), în continuitatea propriului meu "destin" (dacă aș putea reîncepe să cred că am unul!), pentru a camufla ruptura marcată de acest sejur.

Cum de reușeam "pe vremuri" să nu mă tem de reveniri, și nu după două-trei luni, ci după aproape trei ani de absență, și asta întorcîndu-mă într-o lume din care știam că nu mai există scăpare? În 1984 am revenit de la Heidelberg acasă cu zîmbetul pe buze, știind foarte bine ce este în țară și știind că în urma mea poarta s-a închis "pentru todeauna". M-am întors fericit că îmi pot reintegra destinul — căci atunci aveam unul și credeam aprig în el —, m-am întors să-l regăsesc pe Noica, să-mi regăsesc masa de scris, complicitățile mele și pe ale altora, căci din ele trăiam, în ele ne scăldam și ele făceau ca lumea aceea să "țină" și să aibă sens.

Nu am excelat niciodată prin fantezie și din cauza asta noul și viitorul nu aveau pentru mine contur, fiind absorbite continuu de un soi de "credință sceptică" în caracterul definitiv al prezentului. Cuvintele "niciodată" și "întotdeauna" apăreau frecvent în vocabularul meu și ele făceau parte dintr-un soi de antrenament menit să prevină decepția în fața neschimbătorului. Preferam să calculez cu răul, pentru ca perpetuarea lui să nu mă ia prin surprindere. Preferam să nu-mi imaginez binele, pentru ca întîrzierea sau nevenirea lui să nu-mi sleiască speranța și să nu-mi dezmințască așteptarea. Îmi spuneam: "Dacă binele, pe care nu-l aștept, va veni, cu atît mai mult mă voi bucura. Dacă răul care mă înconjoară va continua, neașteptînd dispariția lui, nu voi putea fi niciodată dezamăgit." Toți, în jurul meu, așteptau. Pe mine așteptarea mă macină și mă înăcrește. Mi se părea că ies oricum cîștigat calculînd cu "mai răul": nici o lovitură în plus nu mă lua pe nepregătite, în timp ce capacitatea de a mă bucura rămînea intactă pentru eventualitatea nebănuită a survenirii binelui.

Evident, tot acest calcul se baza pe o premisă sub-înțeleasă: eram "sub vreme" și *imediat* nu puteam influența în nici un fel mersul lucrurilor spre bine. Nu aveam nici un mijloc de a interveni *direct* în cursul lumii. Tot ce puteam face era să mă aflu în slujba unui bine ale cărui căi de a pătrunde în lume rămîneau pentru mine misterioase.

Iar acum? Ce aștept, întorcîndu-mă, de la mine și de la lumea mea care, de 11 ani, se tîrăște ca o jivină bătută? În tot acest răstimp m-am purtat ca și cum am fi ieșit de "sub vreme" și am socotit că prețul libertății mele nu mai trebuia plătit cu evadarea "din această lume". Dimpotrivă, ca să exist cu adevărat, trebuia să cad în timpul Istoriei și binele în care credeam trebuia făcut să pătrundă în lume pe trasee vizibile. Și care este, în ce mă privește, bilanțul? Mi-a reușit, în acest răstimp, ceva? Sau totul a fost simplă agitație? Oboseala, care e deocamdată singura mea certitudine, mă împiedică să fac o evaluare corectă. De aceea, întorcîndu-mă acasă, riguros vorbind, nu aștept nimic. Dar gîndindu-mă ce îmi lipsește și ce îi lipsește în chip esențial locului acela, aș înălța, înainte de plecare, o rugăciune pe care aș numi-o *rugăciunea continuității*. Ea ar suna așa:.

Fă, Doamne, ca fapta mea să țină și ca tot ce am construit în ani să nu se năruie peste noapte.

Fă, Doamne, să nu-mi fie teamă că, trezindu-mă dimineața, voi găsi lucrurile altfel decât le-am lăsat înainte de a adormi.

Fă, Doamne, ca locul acela să prindă cheag și ca lucrurile lumii noastre să capete chip și alcătuire.

Dă-mi, Doamne, iluzia cea bună, care să mă lase să fac ca și cum totul ar avea un rost și ca și cum Tu ai fi.

Ajută-mă, Doamne, să mă împac cu mine.

marți, 4 decembrie

Am sosit ieri de la Heidelberg. Astăzi se împlinește un an de la moartea lui Horia Bernea. Am avut în sfârșit curajul să deschid, după această absență de trei luni, un sac de plastic pe care, la o vreme după înmormântare, îl promisem de la Marga și care stătuse neatins într-un colț al camerei vreme de aproape un an. Mă uitam la el, fără să știu ce conține, ca la un *memento*. Astăzi de dimineață l-am deschis. Este formidabilă intimitatea obiectelor *purtate*: un semn al trupului, o prelungire a lui și, cu toate astea, mult mai mult: un aer inconfundabil, o marcă a persoanei care, cu fiecare obiect pe care și-l asumă ca fiind de-acum înainte *al ei*, își alege așa zicând *în chip liber* trupul sau, mai bine zis, carcasa acestuia, pentru a-l completa, a-l ascunde și a-l împodobi pe cel pe care l-a primit de la Dumnezeu. Am în fața mea o puzderie de cravate și aproape fiecare dintre ele îmi evocă, neașteptat de precis, câte o secvență din Horia cel viu, o combinație vestimentară, o ieșire în lume, o vorbă rostită într-o împrejurare sau alta.

De altfel sosirea mea în București a stat sub semnul lui Bernea. Acasă mă aștepta albumul lui despre Roma, făcut împreună cu Baconsky — dumnezeiesc de frumos, cotropit de darul lui de a sesiza minunea neaparentă, cărarea nebătută a splendorii (numai de el deschisă), de forța lui de a spulbera clișeul. Așa cum făcea în toate, dezgropând frumusețea ascunsă, proaspătă și uitată: a muzicii, a caselor, a figurilor umane.

Apoi, deschizând televizorul, o emisiune întreagă despre el, un film cu vernisaje, cu locurile unde picta, cu mai vechi interviuri luate unor prieteni sau unor critici de artă, cu ctitoria lui de la Muzeul Țăranului. Ce repede devenim arhivă! În cazul în care ajungem să "supraviețuim", supraviețuim așa, ca arhivă. Când și când, la o dată rotundă (ani de la naștere sau moarte), lumea își aduce aminte de noi și apasă pe acest buton la îndemână, pe această clapă ipocrită a memoriei care este arhiva. Pentru o clipă sînt scoase la lumină poze, interviuri filmate, prietenii deapănă amintiri despre noi. Apărem pentru o clipă din nou la rampă, vorbim, gesticulăm, rîdem, le explicăm celorlalți proiectul care am fost și, apoi, ne retragem din nou, spășiți, în prezumtiva noastră eternitate, așteptînd, înainte de a dispărea definitiv, ca o altă generație să se îndure de noi.

joi, 6 decembrie

Viteza cu care sînt reintegrat, reasezat în termenii lumii de aici, care redevine — așa cum pînă la urmă a fost dintotdeauna — lumea mea. N-am ajuns să mă dezmeticesc bine din sihăstria germană și m-am și pomenit ieri, la Muzeul Țăranului, în fața unei săli de 300 de persoane, trebuind să vorbesc, alături de Pleșu și Baconsky, despre albumul pe care Horia sperase să-l vadă încheiat și tipărit înaintea plecării lui la Paris, în urmă cu un an: *Roma, capul mundi*. "Lasă, i-am spus atunci, ai să-l vezi cînd ai să te întorci." Cum te pot urmări dorințele neîmplinite cu care cei apropiați nouă ies din viață! Fiindcă îi iubim, sîntem dispuși să credem că pentru tot ce își doreau și nu s-a întîmplat sîntem pînă la urmă răspunzători.

Răsfoiesc paginile albumului roman. Suita și combinația imaginilor îi aparțin lui Bernea. În plus, fotografiile sînt făcute de el și reprezintă modul *lui* de a descoperi, dincolo de locul comun și clișeul turistic, elementele care ne-au întemeiat ca civilizație *mediteraneană*. Și totuși nu performanța privirii sale, a celei mai autentice și cultivate priviri pe care a produs-o lumea noastră, este cea care creează straniețea cărții. Enigmatic rămîne faptul că albumul ține și își ridică splendoarea pe o combinație de imagini care la prima vedere frizează

paranoia: Bernea se așază, cu imagini din tablourile sau acuarelele sale, alături de panouri de la Villa dei Vetti, de picturi romane sau frânturi de statui din epoca republicană, de mozaicuri paleocreștine, de ziduri sau coloane din Teatrul lui Marcellus, de plafoane și fațade de bazilici, de secvențe din Forumul lui Iulius Cezar, de frize și panouri de la Palazzo Massimo... Și când spun "imaginile sale" nu e vorba de lucrări făcute de Bernea "acolo" și care, astfel, și-ar revendica nemijlocit înrudirea cu sursa de inspirație. Grădini, coloane, prapuri, peisaje, hrane, biserici — toate temele predilecte ale picturii sale intră în contact, prin juxtapunerea în pagină, cu imagini vechi de sute și mii de ani. Cum de a avut Horia curajul să se așeze alături de ele? Ce certitudine a *apartenenței* la ele l-a îndemnat să creadă că nimic din ce a făcut nu e mai prejos decât ce au făcut artiștii păgini și cei creștini ai lumii romane? Cu ce încredere, care nu poate fi înțeleasă în termeni de trufie, s-a așezat pe sine într-o tradiție atât de vastă? "Eu aparțin lumii mele, pare să spună Bernea, dar uitați-vă cât de cuprinzătoare este lumea mea. Este un imperiu, un dublu imperiu, roman și creștin." Care alt român (Eliade?) a avut inteligența să evite în același timp sudalma răzvrătită și oftatul lăcrimos și înamorat (cele două ipostaze între care ne mișcăm cu toții când e vorba de România) și să se înscrie în felul *acesta* în vastitatea unei tradiții — simțită, făcută vizibilă și "demonstrată" — care nu trimite la ficțiunea unei origini, ci la un spațiu mediteranean perfect coerent? Nu e *aceasta* singura explicație a faptului că nici o stridență nu rezultă din alăturarea a ceea ce Bernea a văzut și a fotografiat "acolo" și ceea ce, "independent" de asta, a pictat? Căci altminteri cum se face că lumea imaginilor sale alunecă atât de firesc în lumea unor tipare seculare, lăsându-se integrată și absorbită de ele? Și ce straniu că nimeni nu a simțit că *aici* e șocul cărții, enigma și nebunia ei.

Tocmai din cauză că locuia în România ca într-un ținut ce făcea parte dintr-un vast imperiu țărănesc originar, așa după cum făceau parte din el Grecia, sudul Franței sau cel al Italiei, Bernea nu a avut niciodată complexe de "român" și nu și-a propus niciodată "să fugă" sau "să rămână" în Occident. Avea, după cum a spus un prieten despre el, "geniu etnografic" și datorită acestuia descoperise locul geometric al tuturor etniilor europene și își făcuse din el o patrie-construct cu ajutorul căreia era liber, în adâncul ființei sale, de România politică și conjuncturală. România *adevărată* era pentru el *una* dintre "ec - sta - zele" acestei patrii europene originare. De aceea se plimba prin ea ca printr-o uriașă *urmă*. Muzeul Țăranului Român este mulajul acestei urme. El este un muzeu *european*, cel mai european din țara noastră, și este gândit ca o *cheie*, singurul soi de cheie plauzibil pentru a putea deschide *prima* dintre porțile Europei și a pătrunde astfel în ea.

Dar lumea în care m-am întors după o absență și o asceză de trei luni m-a luat în primire și altfel: prin ceea ce s-ar putea numi *mahalaua* înțeleasă ca o categorie stilistică a societății românești. Dar ce este mahalaua astfel înțeleasă? În istorie se iau decizii, în mahala deciziile se amîna. În istorie se înfruntă destine, în mahala lumea se ceartă și se împacă. În istorie se înfăptuiește și se progresează, în mahala totul este agitație și lumea stă pe loc. Istoria are propriul ei discurs, în care lucrurile se știu și se spun fără ambiguități, în timp ce în mahala domnește zvonul, birfa și poanta. În istorie, spațiul public are solemnitate și poate genera "spirit obiectiv", în mahala, granița dintre public și privat se pierde și familiaritatea și bătutul pe burtă pot submina și "dezanșanta" cele mai sacre instituții ale statului. Când, într-o schiță a lui Caragiale, trenul regal se oprește pentru 25 de minute în orașelul Z și notabilitățile orașului se strîng pe peron pentru a saluta familia regală, una dintre doamnele urbei, după cîteva minute de conversație cu Regina, îi spune acesteia la despărțire "soro" și îi recomandă "să se păzească pe drum de răceală".

Nu vreau să spun prin asta că România nu are istorie, ci doar că prestigiul mahalalei este atât de mare la noi, apele ei, umflate tot timpul, se revarsă periodic și invadează cu atîta forță lumea istoriei, încît aceasta cu greu mai poate răzbate la lumină pentru a se afirma *ca lume a istoriei*. Din cauza aceasta, cine se uită astăzi pe scena politică a României cu greu poate spune unde se termină mahalaua și unde începe istoria și, tot din cauza asta, ziaristul, și nu istoricul, este figura emblematică a lumii în care trăim. Sigur, pentru că în fiecare dintre noi stă la pîndă un mahalagiu, poți oricînd să vii cîteva zile în România, să-ți faci cura de mahala și să te simți bine. De aici și o anumită încintare pe care o resimt cei care vin din afara lumii noastre și plonjează pentru scurtă vreme în ea. Pentru că "în lumea lor" istoria se face cu oameni care leșină cotidian de plictiseală, în timp ce în jurul nostru se petrece veșnic "ceva", pentru că sîntem o lume de petrecăreți și petrecător ai timpului, ei au senzația, venind aici, că trăiesc în cîteva zile cît au trăit ani la rînd în lumea lor.

În timp ce eram la Heidelberg, un prieten din Frankfurt, român plecat în urmă cu 20 de

ani, a aterizat pentru cinci zile la București. A fost găzduit, prin nu știu ce concurs de împrejurări, în casă la Dinescu. Și de aici i s-a tras totul. Mai întâi a asistat la a doua nuntă a fiului cel mare al lui Pleșu, divorțat de prima soție și reînsurându-se tot cu ea, cu tot fastul convenit, doi ani de zile mai târziu. Ineditul situației a fost marcat de un chef cu lăutari și lume multă, în satul Minăstirea de lângă Dunăre. A urmat alt chef cu lăutari la "moșia lui Dinescu" din satul Cetatea, lângă Calafat. Apoi, pentru că se împlinea un an de la apariția revistei *Plai cu boi* și, deopotrivă, pentru a mediatiza sponsorizarea unei "tabere de artiști" care, vreme de două săptămâni, au fost ținute de Dinescu pe mîncare și băutură ca să facă "ceramică de Cucuteni", la "Lăptăria lui Enache" de pe terasa Teatrului Național, s-a organizat o expoziție cu chef mare, cu primarul Băsescu și cu sute de invitați. Ca *happening*, un "episod scenic" — fete goale pușcă, pictate din cap pînă în picioare "cucutenește", adică în falduri spirale negre și maro. Din nou lăutari, băutură la discreție — palincă și vin din podgoriile lui Dinescu — și Dinescu însuși cîntînd cu foc, la microfon, romanțe. Amețit de ceea ce văzuse și trăise — "în 5 zile cît în 15 ani", mi-a mărturisit la telefon —, amicul din Frankfurt, de cum a ajuns acasă (și deja de pe aeroport), a făcut o viroză reactivă cu febră de 40 de grade. Dezimunizat complet după cîteva decenii de spațiu aseptice german, organismul omului nostru, proiectat din istorie în mahalaua istoriei și cufundat compact în ea vreme de cinci zile, a clacat. Sigur că nu în orice loc din România amicul meu ar fi trăit același lucru. Șansa lui a fost de a fi nimerit în centrul însuși al unei realități care între timp și-a definit stilul și a căpătat prestigiu. Pentru că Mircea Dinescu este simbolul și purtătorul de sens al mahalalei contemporane la români. El o reprezintă în viața de zi cu zi, dar deopotrivă o hrănește și o potențează la televizor sau în revista por-no-politică *Plai cu boi*, născută din această mahala și întreținînd-o, la rîndul ei, cu fast, abjecție și talent.

Ieri seară la telefon Andrei îmi "brifează" întîmplările de ultimă oră din "lumea noastră". Printre care: în urmă cu o lună, Colegiul "Noua Europă", institutul de excelență pe care îl conduce Andrei, primește vizita fondatorilor nemți și elvețieni. Se întîmplă că, în acele zile, Bașkirov dă un concert la Ateneu. Musafirii lui Pleșu sînt fericiți să fie invitați la concert, iar după concert au ocazia să-l cunoască personal pe Bașkirov, invitat la o petrecere — cum altfel? — acasă la Dinescu. Măcar și lucrul acesta este menit să le tulbure bieților musafiri habitudinile pentru că dacă la ei acasă se pot duce la concertul unei celebrități, nu înseamnă că după aceea au prilejul să o privească de la un metru-doi în timp ce aceasta mîncă "o icră" și dă pe gît o țuică. Însă ce să mai zici cînd, intrînd în casă, nemții și elvețienii dau cu ochii de Ion Iliescu, "pe care, explică Dinescu, l-am invitat ca să aibă Bașkirov cu cine vorbi rusește". Președintele românilor se întretine relaxat și jovial cînd cu unul cînd cu altul dintre musafiri, în timp ce cele două gărzi de corp sînt gonite de Dinescu în bucătărie cu un "ce stați, bă, aici, că nu-i face nimeni nimic lui 'mnealui. Ia cărați-vă în bucătărie că v-am pregătit acolo de haleală!" După scurtă vreme, cei doi pot fi văzuți în bucătărie mîncînd o iah-nie de fasole, dezorientați, speriați și melancolici. În cele din urmă, Președintele dă semne că dorește să plece, Mircea îl însoțește pînă la mașină încercînd să-i strecoare în mînă un bidonel cu vin din podgoriile lui de lângă Calafat. "Nu, Mircea, lasă...", spune Președintele încurcat. "Lasă, bre, se încheie dialogul de adio, dacă nu bei matale, bea coana Nina." Amuțit, staff-ul germano-elvețian al Colegiului "Noua Europă" asistă din capul scărilor la scenă. Au trăit și ei într-o zi cît în zece ani la ei acasă.

Bine am venit în patrie!

miercuri, 19 decembrie

Sînt la Timișoara, unde am însoțit familia regală — în *complet* de majestăți și altețe — în operațiunea de lansare a albumului editat de Humanitas în noiembrie, cu ocazia celei de a 80-a aniversări a zilei de naștere a Regelui Mihai. Miine scenariul se reia la Arad.

Ce pot să spun? Ziua a arătat destul de ciudat: la ora 15, la Operă, lansarea albumului regal; la ora 17, la Prefectură, președintele Iliescu își lansa și el o carte; la ora 19, Suveranul și Președintele asistau, din loja centrală a Operei, la un spectacol închinat evenimentelor petrecute la Timișoara în urmă cu 12 ani. Ajung în fața Operei la 14⁴⁰. În dreptul treptelor de la intrare, doi indivizi sprijină o pancardă, în timp ce un al treilea îi filmează. Pe pancardă scrie: "Cei doi criminali și-au dat mîna." Ce straniu, îmi spun urcînd treptele, există în

societatea românească și o variantă de aglutinare prin ura comună față de Rege și Iliescu. Dar există oare, simetric, și o întâlnire prin simpatie comună? Cine spune că facticitatea istoriei este "realistă" și rațională minte; este suprarealistă cât se poate! Orice istorie neîntimplată încă este neverosimilă și ea nu devine mai puțin așa doar pentru că s-a întimplat. Or, asta înseamnă că în istorie "tot ce e real e irațional". Și tocmai de aceea în istorie nimeni niciodată nu a putut să *anticipeze* ceva. Nici măcar cel de al doilea război mondial, darmite întâlnirea de astă seară din lojă!

Aștept în hol, alături de directorul Operei, care seamănă cu ducele de Mantua îmbrăcat civil (mai târziu aflu, când vom urca cu toții în biroul său, tapetat cu fotografii color ale maestrului în *Othello*, că am greșit rolul), sosirea familiei regale. La ora 14⁵⁵ își fac cu toții intrarea în foaier — Majestatea Sa Regele Mihai, Majestatea Sa Regina Ana, Alteța Sa Regală Principesa Margareta și Alteța Sa Principele Radu de Hohenzollern-Veringen — însoțiți de patru gărzii de corp. Am învățat bine titlurile și sînt deosebit de atent la diferența dintre "Alteța Regală" și "Alteță", care "în cazul nostru" este cu atît mai importantă cu cît moștenitorul tronului este de speță feminină. "Alteța" e doar consortul "Alteței Regale" și cred că nu poate niciodată urca pe tron. Trebuie oricum să verific. Cînd simt că sînt în pericol să uit diferența dintre "Alteța Regală" și "Alteță", mă gîndesc repede la romanul lui Thomas Mann și lucrurile reintră de îndată în ordine. Îmi place de asemenea să observ că titlurile se complică pe măsură ce poziția ierarhică scade. Regele are cel mai scurt și mai simplu nume: "Majestate" sau "Rege", sau "Sire". "Majestatea Sa", de pildă, față de "Alteța-Sa-Principele-Radu-de-Hohenzollern-Veringen". E ca și cum o persoană, cu cît e mai șubredă, trebuie sprijinită cu mai multe titluri. Dacă așa ar fi, atunci, în contextul acesta, sînt oricum avantajat. Pe afișul din oraș care anunța manifestarea și pe care sînt menționați participanții — Majestatea Sa Regele..., Majestatea Sa Regina..., Alteța Sa Regală Principesa..., Alteța Sa Principele..., lista se încheie sec — stingher și pompos în același timp — cu numele meu gol-goluț. "Felicitări!, îmi suflă seara la ureche Mircea Mihăieș. Cea mai tare operație de publicitate din ultimii ani! Un nume *fără titlu* alături de regi, regine, principese și principii! Cum de v-a venit ideea? Genial!" Mi-aduc aminte de o întîmplare cu Noica în care povestea cu titlurile și persoana era chiar adevărată.

Sîntem la sfîrșitul anilor '70. Noica este invitat să conferențieze la Politehnică, într-un cadru informai, alături de Milcu și Manolescu. Gazda îi prezintă și începe: "Avem deosebita plăcere de a avea în seara aceasta în mijlocul nostru pe tovarășul academician profesor doctor docent Ștefan Milcu, directorul Institutului de Endocrinologie din București." Aplauze. "Avem de asemenea plăcerea de a avea în mijlocul nostru pe tovarășul Nicolae Manolescu, lector la catedra de literatură de la Facultatea de filologie a Universității București." Aplauze. "Avem de asemenea în mijlocul nostru pe..., pe...". Dar pe hîrtia cu care vorbitorul se ajută nu scria în mod evident nimic. Nu era decît numele: Constantin Noica. "Pe..., pe...". Și, în cele din urmă, înfrîntă, dezamăgită și puțin speriată, gazda se predă: "...pe domnul Constantin Noica".

Mie îmi plac foarte mult și gărzile de corp. Dintre toate profesiunile umane este limpede că a lor se apropie cel mai mult de vocația cîinelui. Cu singura deosebire că ei, oameni fiind, pot fi programați în permanentă pe un nou stăpîn și, dacă e nevoie, mîine îl vor mușca pe cel pe care astăzi îl păzesc. Dimitrie Cantemir așa îi și descrie în *Istoria ieroglifică*. E și firesc să fie așa. Profesioniști fiind, ei "păzesc și protejează" pe oricine istoria le scoate în cale. În fond, și un pianist poate interpreta nespuse de multe piese. Îmi place întîi cînd apar încadrîndu-și "obiectivul". "Apar" nu e la drept vorbind cuvîntul potrivit, pentru că de fapt ei *irump* în spațiu și electrizează atmosfera, creînd un adevărat frison printre privitori, dar și un contrast destul de caraghios între încordarea lor circumspectă și dezinvoltura persoanei pe care o păzesc. De asemenea, din cauza microfoanelor băgate în urechi și prelungindu-se cu fire galbene spiralate care dispar misterios sub haină, au un anumit accent marțian. Haina lor pe mine mă face să visez. O țin strînsă în față, cu palmele așezate una peste alta, lăsîndu-ți senzația că dacă ea s-ar deschide, un adevărat arsenal s-ar revărsa la picioarele lor: pistoale, grenade, cătușe... Eschiva asta a mîinilor strînse laolaltă pe burtă este exact pe dos decît eschiva pubiană din reprezentarea nudului în Renaștere: ea ascunde un prea-plin, nu un prea-gol. Mai îmi place apoi privirea lor fixă cînd stau pe loc; e fixă fără ca, în același timp, să poți preciza unde anume se uită. Ce să mai spun de felul în care merg: par absolut lipiți de "obiectiv", ca și cum un magnet cu totul special îi ține aproape de el. Imposibil să te strecorei între ei și persoana care le-a fost dată în pază. Nu știu decît un singur om care a reușit, cel puțin în două rînduri, și lucrul este cu atît mai extraordinar cu cît e vorba de o persoană cu o siluetă masivă: istoricul și criticul de artă Radu Bogdan. O dată a făcut-o la Cotroceni, cînd a

apărut ca din pământ în fața Papei (cărui i-a ținut un *speech* și i-a înmănat un album), în vreme ce miniștrii, ambasadorii și alte personaje importante se smiorcăiau pe la uși sau așteptau cumiți la coadă să le vină rîndul. A doua oară, la deschiderea Tîrgului de Carte de la București, în mai 2001, cînd, tot așa, s-a întrupat pe neașteptate în fața Regelui și i-a spus, cu vocea lui cavernoasă și cu privirea de St. Bernard epuizat după o lungă misiune alpină: "Majestate, sînt profesorul Radu Bogdan, cel care a făcut inventarul obiectelor de la Peleş după plecarea Majestății Voastre din țară! Eu sînt, Majestate! V-am scris, Majestate! Inventarul de la Peleş, Majestate!" "Da, mi-aduc aminte", a mormăit nazal Majestatea Sa, privind ca un mare timid ce e, prin și dincolo de "profesorul Bogdan".

Ne îndreptăm cu toții, pe coridoare întortocheate, către biroul directorial. Regele are un pas mare, de lup bătrîn, și de-abia mă pot ține după el, încercînd să depășesc, prin sprinturi scurte, cînd pe dreapta, cînd pe stînga o gardă de corp care îmi simte traseul, ca să zic așa cu spatele (nu-mi dau deloc seama cum de reușește) și mă blochează scurt, de fiecare dată, cu un pas lateral pe care îl face în ultima clipă. După ce de două ori sînt gata să-l iau în brațe și bolborosesc un "pardon" jenat, renunț, obosit. De altfel, Majestatea Sa nu pare să sufere foarte tare că nu i se face conversație.

Ajungem în biroul directorului. De cum intri, de pe peretele de vizavi te întîmpină, bătută în metal, o inscripție cu litere mari, gălbui: "Nu aruncați mucurile pe jos. Folosiți scrumiera." *C'est quoi ça?*, întrebă vădit interesată Regina, aprinzîndu-și o țigară. "Ăă...", încep să răspund și îi cer ajutor din ochi lui Othello. "*Vous voyez, Voire Majeste... — continui — les megots..., il faut pas les jeter... C'est plutot mêche...*" Othello intervine și începe o poveste cu colegii lui care, după Revoluție, fumau în birou și... Regina dă din cap și se gîndește la altceva.

Ne așezăm, Regina îmi indică un loc pe o sofa lîngă Rege. Sîntem șase persoane în cameră, plus doi chelneri tineri care, după ce pun în fața fiecărui o farfurioară cu două triunghiulețe de piine acoperite unul cu o felioară de somon și altul cu cîteva icre negre și o coajă de lămîie, se lipesc de perete ținînd un șervet alb pe braț. Conversația se leagă greu. Încep să depăn amintiri din prima mea vizită la Versoix, în 1991. La un moment dat, ușa se deschide și în cameră pătrunde domnul Holender, directorul Operei din Viena, sosit pentru sărbători în Timișoara natală sau, poate, special pentru această ocazie. Este un domn către 70 de ani, elegant, pomădat și semănînd teribil cu Frank Sinatra bronzat, după ce își pusese o dantură nouă și relansase *hit-ul Strangers in the night*. Are de aceea un *smile* dezinvolt și de cum pășește în cameră, începe să vorbească scoțînd din buzunarul de la piept, cu un gest ocrotitor și grijuliu, o hîrtiuță ponosită pe care i-o prezintă reginei (alături de care fusese așezat), explicînd însă în așa fel încît să audă toată asistența: e vorba de un xerox, care a ajuns pe căi ocolite la el, făcut după o fotografie dintr-un ziar de epocă în care se află și Majestatea Sa Regele! Regina îmi trece hîrtiuță — pe care se disting cu greu cîteva siluete cenușii (într-un parc?) și o siluetă mai mică, îmbrăcată în alb — spre a i-o da Regelui. "De cînd e?", întrebă, nazal, Regele. "De cînd e?", îi transmit întrebarea dlui Holender. "Nu știu", răspunde dl Holender. "Nu știe", îi transmit Regelui. "A!", mormăie din nou Regele și își apropie peticul de hîrtie de ochi. "E din '32, pentru că, uite-mă, aici sînt eu și aveam 10 ani." "E din '32", transmit mîndru asistenței, pentru că eram sigur că mormăitul Regelui nu-l auzisem decît eu. "*Est-ce que nous l'avons, cette photo?*", îl întrebă Regina pe Rege. "*Ah, oui!*", răspunde Regele. "*De toute manière, c'est un don pour Vos Majestés*", anunță ceremonios dl Holender.

Din cînd în cînd, ușa cabinetului directorial se deschide și Othello mai strecoară în cameră cîte o notabilitate sau cîte un prieten care se înclină, clipește des, se uită o vreme la peisajul regal și apoi iese tiptil. La un moment dat apare și primarul care își cere scuze că a întîrziat: a trebuit să-l întîmpine pe Președinte la aeroport. Oftează, lăsîndu-ne să înțelegem că misia e misie, dar altceva e de fapt în sufletul lui.

E timpul să coborîm pe scenă. Regia e de o simplitate deconcertantă: în fundul scenei, cu fața către sală, sînt aliniată șase scaune de catifea roșie. În fața lor, la cîțiva metri, două microfoane. Ne așezăm. Othello ocupă scaunul din extrema stîngă, eu pe cel din extrema dreaptă, iar personajele royale scaunele centrale dintre noi. Regele stă în dreapta lui Othello, apoi vine Regina, principesa și, în sfîrșit, principele Radu, pe care îl am astfel în stînga mea. Trag cu coada ochiului la pantofii negri ai principelui și mi-i aliniez pe ai mei după ai lui. Ca să fiu mai sigur, îi verific încă o dată, uitîndu-mă și la pantofii Regelui. Totul pare să fie în regulă. Regina poartă niște "apreschiuri" pînă sub genunchi (s-ar zice că tocmai a coborît dintr-o sanie trasă de reni), iar principesa pantofi negri cu tocul scurt. Stăm cu toții cumiți, cu mîinile sprijinite una peste alta în poală, cu trunchiul ușor înclinat în față. O clipă am sen-

zația că sîntem o trupă de dans modern care a luat, într-o atitudine hieratică, poziția care precedă primul acord al muzicii și că, de îndată ce banda va porni, ne vom scula în același timp și vom începe, cu aceleași mișcări din mîini, cap și picioare, un dans nervos și bine ritmat. De fapt, de sculat de pe scaun se scoală numai Othello, de îndată ce aplauzele s-au încheiat, le salută pe majestățile și pe altelele lor și îmi dă cuvîntul. În timp ce vorbesc, mă gîndesc dacă am voce de bariton sau de bas. Trebuie să verific și asta.

Urmează Alteța Sa. E înalt, brunet și își potrivește, ridicîndu-l mult, microfonul. I se adresează de fapt Regelui. Noi ceilalți, cei de pe scenă și cei din sală, sîntem doar martorii privilegiați ai acestei adresări. Vorbindu-i Regelui, cu profilul stîng către sală, cu cel drept către Rege, principele are un ton nespus de trist, indiferent dacă ceea ce spune este serios, vesel sau trist. Principelui i se pare că cea mai însemnată realizare a Regelui este nu numai aceea de a fi supraviețuit dușmanilor și călăilor lui (recte lui Gheorghiu-Dej), ci și copiilor acestora. Ba răzbunarea Istoriei a fost atît de teribilă, încît în cele din urmă Regele a ajuns să doarmă chiar în casa călăului său. Și nu singur. A adus-o și pe Regină. Apoi a venit și principesa Margareta "și cu mine", precizează principele, și, la sfîrșit, "și prințul Nicolae". Sala este vădit emoționată. Străbat cu privirea dincolo de perdeaua luminii reflectoarelor și îmi spun că media de vîrstă a celor prezenți să tot fie de vreo 75 de ani.

Între timp, Alteța Sa și-a încheiat discursul cu un "La mulți ani, Majestate!", sala aplaudă, Alteța Sa își reia locul, aplauzele continuă, Alteța Sa se ridică și se înclină sfîos către sală, apoi se așază iar, în vreme ce Alteța Sa Regală îl învăluie cu o privire caldă, apăsîndu-i scurt mîna, care acum se odihnește pe genunchi, cu podul palmei sale. Adică: "Ai fost minunat!" Simt că la rîndul meu se cuvine să fac, să spun ceva. Dar ce? Țeapăn și distins, rămînînd la o distanță respectuoasă, îmi înclin trunchiul către urechea dreaptă a principelui și întreb, cu un mic vibrato în voce: "Cînd ați scris paginile acestea?" Sînt foarte mîndru de mine, adică de soluția pe care am găsit-o. *Întrebînd*, evit banalitatea unei aprecieri ipocrite, ceva de genul "Minunat!" sau "Ce text extraordinar!", dar evit deopotrivă insuportabilul tăcerii cînd aerul, în stînga mea, vibrează sub pintenul așteptării. Așadar, întrebarea "Cînd ați scris paginile acestea?" mi se pare, ca soluție, deosebit de astuțioasă. Pot să-mi spun: Ce onest sînt! În loc să mă pretez la o laudă nerușinată, sînt politicoș și nu fac decît să îmi manifest interesul cerînd o informație despre sorginta temporală a textului. În același timp principele e liber să înțeleagă: "Cînd — adică în ce moment de grație — ați scris paginile acestea?". Ceea ce de altminteri și face. "O, răspunde, le-am scris în cer!" Mă privește drept în ochi pentru a savura surpriza din privirea mea, care, desigur, nu întîrzie să apară. "O! — spun. În cer! Ce vrea Alteța Voastră să spună?" — "Ei bine, da. În cer, la propriu!" Uluirea mea este totală. "În cer *la propriu*, Alteță?" — "În cer la propriu!" Și simțind că mă sufoc de uimire, se înclină complice către mine: "În avion..." — "În avion... Paginile acestea în a-vi-on, Alteță?" — "Ei da, în avion, pentru că am aflat în ultima clipă că trebuie să vorbesc și a trebuit să le scriu pe drum, în avion." Uimirea mea ia acum chipul unei tăceri pioase. Par că mai vreau să spun ceva, că mai vreau să cer o lămurire pentru a înțelege cît de cît miracolul, dar în ultima clipă mă răzgîndesc — cum se pot scrie niște pagini atît de elaborate și sensibile în avion? — și mă retrag la locul meu, înfrînt, copleșit, îndreptîndu-mi iarăși trunchiul și coborînd în mine pentru a rumea mai bine ceea ce am aflat. Murmur încă o dată "în avion...", hm" și mă zidesc într-o meditație admirativă.

Între timp Majestatea Sa Regele s-a ridicat. "E 19 decembrie și, de pe 8 noiembrie, cred că este a cincea oară că sînt sărbătorit pentru aniversarea mea. Mi se pare cam mult. Drept care vă doresc tuturor «Sărbători fericite»." Îmi spun că numai un Rege și un înțelept au dreptul să nu spună *nîmic*, numai ei, de la înălțimea pe care au atins-o, se pot lepăda de cuvinte. Noi, toți ceilalți, prizonieri ai verbului, sîntem condamnați la limbuție și ne petrecem viața explicînd, argumentînd, ținînd discursuri, descriînd, plictisindu-ne și plictisindu-i pe ceilalți.

După o pauză de zece minute, în "Sala Oglinzilor", are loc ședința de autografe. Regele, Regina, principesa și principele sînt instalați la o masă lungă florentină, cele patru gărzi de corp își ocupă pozițiile, se formează o coadă din doamne și domni care țin, fiecare, lipit la piept, albumul mare și alb, avînd pe copertă chipul Regelui la 20 de ani, ireal de frumos. Cuprînd cu privirea, dintr-un colț al foaierului, întreaga scenă și îmi dau seama că nu înțeleg o iotă din "spectacolul istoriei". Cum sună vorba aia? "E o poveste spusă de un idiot, alcătuită din vorbe și din zbuțiu și neînsemnînd nimic." Un domn în vîrstă se apropie de mine. Îmi întinde, cu o mîna tre-murîndă, un bilețel pe care este scrisă o adresă: blocul..., intrarea..., etajul..., apartamentul..., telefon. .. "Domnule Liiceanu, vă implor, dați-i Majestății Sale

adresa mea, Spuneți-i să mă caute și pe 21 martie va fi pe tron. Vă implor, domnule Liiceanu, *va fi pe tron pe 21 martie!* Să mă caute, atîta tot. Vă implor, domnule Liiceanu, dați-i biletul!"

joi 20 decembrie

Lansarea de astăzi era prevăzută pentru ora 16, la Teatrul de Stat din Arad. Ajung la 15³⁰ și, cu toate acestea, majestățile și altețele lor sosiseră deja, pentru că ceremonia de înmînare a cheii orașului Majestății Sale Regelui, la primărie, se sfîrșise mai devreme, îi găsesc pe toți, inclusiv pe consilierul primăriei și pe arhiepiscopul de Arad, Hălماغiu și Hunedoara, Prea Sfinția Sa Timotei. Seviciu, în biroul directorial, mîncînd cu oarecare plăcere fursecuri cu cremă maro, verde și roz de pe niște platouri risipite pe o masă mare așezată în mijlocul camerei. Regina stă de vorbă cu arhiepiscopul care, peste sutană, poartă un palton gros gri, deși în cameră este cald. Lucrul acesta mă face să cred că e pe picior de plecare, ceea ce se va dovedi a nu fi deloc așa, întrucît, peste o jumătate de oră, va coborî pe scenă, păstrîndu-și paltonul, și voi lua loc lîngă el pe una dintre sofalele din catifea galbenă instalate acolo anume pentru noi.

Nu știu de ce suport greu, iarna, să văd într-o încăpere oameni îmbrăcați ca pentru afară. Spectacolul cuiva care, îmbrăcat de stradă, întîrzie în mijlocul casei îmi induce o neliniște crescîndă. Bănuiesc că starea asta se explică prin faptul că ceva care se anunță ca iminent întîrzie să se întîmple. Un om îmbrăcat ca pentru a ieși te proiectează către o plecare ne-întîrziată, în vreme ce faptul că rămîne, că întîrzie, că nu mai pleacă, te blochează, dimpotrivă, într-un soi de *stand by* pe care nu l-ai prevăzut. Această suspendare silnică și arbitrară a curgerii realității, această pană meschină băgată de un om în palton în roata timpului creează o așteptare pentru care, psihologic, nu ești pregătit. De fapt, cred că răul mi se trage de pe la 10 ani și trebuie pus în seama unui unchi din Caracal, fratele mamei care, de cîte ori venea în București, de sărbători, o zi-două, trăgea la noi în Cotroceni, își termina treburile și își lua bilet de întoarcere pentru a doua zi la 10 dimineața. Dormea în cameră cu mine. La ora 7, cînd deschideam ochii, îl vedeam așezat pe un fotoliu, în mijlocul camerei, cu paltonul pe el și cu căciula pe cap. Mîna dreaptă era sprijinită de mînerul unei valize lipite de fotoliu. Stătea așa, neclintit, proiectat în iminența plecării, cu paltonul pe el și căciula pe cap, pînă la ora 9, cînd se ridica, își lua rămas-bun de la toți și pleca la gară. N-am reușit niciodată să aflu nici de la el, nici de la ceilalți, cărui zeu îi jertfea intervalul dintre orele 7 și 9 ale dimineții. În orice caz, în mai multe rînduri vreme de o oră, de la 4 la 5 astăzi după-amiază, stînd pe sofa pe scena Teatrului din Arad, m-am pomenit proiectat, de cîte ori îl vedeam cu coada ochiului lîngă mine pe Sfinția Sa, în palton și cu potcap, în anii, de altminteri fericiți, ai copilăriei mele din Cotroceni.

Deocamdată însă, cum spuneam, Sfinția Sa vorbește cu Majestatea Sa Regina, principesa cu principele vorbesc retrași într-un colț, Regele stă singur lîngă masa cea mare, tocmai a mușcat dintr-un fursec cu cremă verde și se pregătește să-și toarne un pahar de Fanta. Intervin prompt, îi iau sticla din mîna și, în timp ce torn lichidul galben în pahar, îl întreb pe Majestatea Sa cum a fost ieri la Operă cu Președintele în lojă. Îi văzusem dimineața într-un ziar, așezați unul lîngă altul. "Da' ge — răspunde Regele ca un copil bosumflat — de unde să știu, gă eu mă uitam în față, la ge era be scenă." Soarbe din Fanta și adaugă: "Sînt oameni broști — dat fiind că nazalizează tot timpul, «p» și «c» devin «b» și «g» — care-și înghipuie ... Băi gum? Ge-și înghipuie? Gă am făcut asta, cu Iliescu, pentru mine? Sau pentru ca să mai bot să fac ceva pentru țară?"

Principesa Margareta se apropie și ne anunță că a căzut de acord cu principele ca acesta, în discursul său, să nu se mai adreseze Regelui, ci direct sălii. Ar introduce un element nou, față de ieri la Timișoara, și l-ar obosi mai puțin și pe Rege, care altminteri trebuie să-l privească în ochi pe vorbitor pe tot parcursul discursului. Mă grăbesc să spun că ideea mi se pare excelentă. Plecăm către scenă și, cum ieșim din birou, le regăsesc, cu o tresărire plăcută de familiaritate, pe cele patru gărzi de corp cu firele lor răsucite care le ies din urechi și le intră sub haină. Schițez, fără nici un succes, un zîmbet de recunoaștere către unul dintre tinerii robuști. Mă ignoră cu desăvîrșire, fapt care, pentru o clipă, mă mîhneste nespus de tare, întrucît mă legănam în iluzia că se lămuriseră în privința mea și că mă acceptaseră ca pe un tip OK. Ei bine, nici vorbă, sînt hieratici la culme, nici un mușchi nu li se mișcă pe față și au privirea aceea care bate departe și care trece prin tine ca și cum n-ai fi. Iarăși simt cum mă cuprinde admirația privindu-i. Dacă aș fi avut norocul să mă nasc mai

tîrziu, cred că mi-ar fi plăcut să fiu body-guard. Meseria asta îți satisface toate orgoliile: ești tot timpul în preajma oamenilor importanți. Și nu o oră sau două ca mine acum, ci de dimineața pînă seara. În sfîrșit...

Ajungem pe scenă. Decorul este aici altul. În mijlocul scenei se află două fotolii din plus galben — în care se așază Regele și Regina — cu o măsută rotundă între ele. În dreapta și în stînga fotoliilor, perfect simetrice, două sofale din aceeași catifea, cu aceleași măsuțe joase și rotunde în dreptul lor. Pe sofaua din dreapta fotoliilor se așază principesa și principele, pe cea din stînga, arhiepiscopul și cu mine. Consilierul primăriei, tînăr, binecrescut și emoționat, ne salută și îi introduce pe vorbitori, făcîndu-și de fiecare dată apariția din culise. Vorbim în aceeași ordine ca și la Timișoara, principele citește la fel de trist ca și ieri textul despre Majestatea Sa, principesa îi apasă din nou principelui mîna cu podul palmei cînd acesta revine pe sofa, Regele spune din nou cele două propoziții despre sărbătorirea în exces a aniversării sale și le adresează celor de față urările de Crăciun. Mă aplec către Sfinția Sa și îl întreb dacă nu dorește să spună ceva din partea Bisericii. "Nu m-am pregătit, domnule profesor, dar dacă e nevoie..." Consilierul primăriei îi dă cuvîntul și totul merge bine, în afară de faptul că reginei Ana Sfinția Sa îi spune "Alteța Sa Regina Margareta", iar cînd se referă la "luminile pe care le-a revărsat peste țară domnul profesor" — o spune pe tonul acela cucernic și mios al ierarhilor noștri și, totodată, se întoarce și îmi adresează un zîmbet cald — pomenește mereu de "editura Anastasia". Îmi spun că nu e dramatic, pentru că oricum Regele nu aude, Regina nu înțelege, principesa și principele șușotesc între ei, iar eu nu pun la suflet. Cît pentru cei din sală nume ca Ana, Margareta, Anastasia sau Humanitas sînt simple nuanțe sonore care nu afectează cu nimic excelența vizuală a spectacolului.

De îndată ce consilierul primăriei anunță ședința de autografe care urmează să înceapă chiar pe scenă, înainte ca lumea să apuce să se ridice, din ultimul rînd, din penumbra sălii, izbucnește un glas: "Sînt șeful Comunității evreiești din Arad, Majestate, și am vîrsta Voastră, Sire! În 1943, împreună cu mama Majestății Voastre, regina Elena, l-ați împiedicat în repetate rînduri pe Antonescu să facă deportări, ați intervenit în repetate rînduri pentru Comunitatea evreilor din România și ați salvat, prin omenia Majestății Voastre, zeci de mii de vieți. Nimeni nu v-a mulțumit vreodată pentru asta prin viu grai. Permiteți-mi să o fac eu acum, în numele tuturor celor care vă poartă recunoștința lor. Nu vă vom uita, Sire! Niciodată."

Mă uit la Rege, din locul în care sînt. Nu răspunde, privește fix înainte, către omul pe care nu-l poate zări în întunericul sălii, și văd cum lumina reflectoarelor i se frînge și îi joacă sub pleoape. Cînd prima lacrimă pornește, arătătorul, indoit, se apropie de obraz și întrerupe rostogolirea lacrimii către bărbie. Are, cred, cel mai frumos plîns din plînsurile pe care le-am văzut. L-am văzut plîngînd cînd își evoca mama în chiar casa de pe Kiseleff (astăzi, acolo este sediul ING Bank), unde regina Elena locuia într-o adevărată reclusiune cu Mihai copil, după ce, în 1930, Carol al II-lea se urcase pe tron. Citea, în foaierea casei, în fața a peste o sută de persoane, o pagină de o simplitate desăvîrșită — și plîngea. Orice plîns care durează crește în intensitate și devine chinuit. Plînsul Regelui era egal și nu-i angaja decît ochii. Din cauza asta părea un plîns senin și poate că din cauza asta Regelui nici nu-i era rușine de el. Nu încerca nici să-l ascundă, nici să-l oprească. L-a "lăsat", ca să zic așa, să-l însoțească tot timpul lecturii și în tot acest timp fața nu i s-a schimonosit cu un milimetru. Ca și cum plînsul acesta avea o viață a lui, care trebuia respectată, o viață dictată de viața paginii și acompaniind-o în chip necesar. E singurul plîns la care, asistînd, nu m-am simțit stînjenit. Mai mult, era un plîns căruia i te puteai alătura, pentru că de fapt el depășea drama unei persoane și devenea plîns în orizontul unui destin comunitar. Cred că românii nu mai știu astăzi nici măcar pentru ce trebuie să plîngă. Cînd nu cad în bășcălia care le însoțește ca o umbră ființa socială, nu sînt capabili nici să genereze plînsul istoric și nici să se alătore celor care știu pentru ce anume se cuvine să plîngă.

Nu se poate spune că plînsul nu a jucat un rol în viața regelui Mihai. Copil fiind, a plîns din cauza vexațiilor pe care mama sa, regina Elena, le-a suferit — cită vreme a rămas în țară — din partea lui Carol. A plîns apoi despărțirea de Regina-mamă cînd aceasta hotărăște să pună capăt umilințelor și să plece în Italia. Carol nu-i va permite să o vadă mai mult de o lună-două pe an. A plîns apoi pe peronul gării Băneasa, cînd tatăl său era pe treptele trenului care urma să-l ducă în exil. L-a rugat să-l ia cu el și să nu-l lase singur la cei 18 ani neîmpliniți, cu An-tonescu, cu legionarii lui Sima și cu destinul neclar al țării. Scena are loc la 7 septembrie 1940, la ora 4 dimineața. "Plîngea ca un cățelandru", va nota mai tîrziu Fabricius, ambasadorul Germaniei la București, în sfîrșit, în *Convorbirile* cu Mircea Ciobanu, Regele povestește care a fost ultima imagine pe care a luat-o cu el din România și care l-a

însoțit în tot exilul ca *memento* al tragediei țării sale. Pe 30 decembrie 1947 este obligat să abdice și să plece în exil. Este condus de Petru Groza la tren, pe peronul gării din Sinaia. Trupa de ofițeri aliniată în gară primește ordin, în clipa în care Regele pășește pe peron, să se întoarcă cu fața la zid. Când trenul se pune în mișcare, ultimul lucru pe care Regele îl zărește este silueta unui ofițer cu capul întors către vagonul regal și cu fața scăldată în lacrimi.

Lumea din sală, cu albumele albe strînse la piept, începe să urce pe scenă, în grupuri drămuite de doi dintre body-guarzi, în vreme ce ceilalți doi veghează în dreapta și în stînga mesei lungi care a fost instalată în mijlocul scenei și la care cuplul regal și cel princiar s-au așezat pentru autografe. Oamenii trec cuminți prin fața mesei și primesc, pe aceeași pagină, mai întii semnătura Regelui în partea stîngă a paginii — "Mihai" —, apoi simetric, în dreapta, semnătura reginei — "Ana" —, sub cele două semnează principesa și, sub semnătura ei, în josul paginii, vine semnătura principelui. Perindarea aceasta este însoțită de obicei de aplecări discrete peste masă, pentru că mai fiecare are ceva de spus augustelor personaje. Am observat, în toate împrejurările asemănătoare în care m-am aflat cu familia regală, apariția fatală a două tipuri de figuri: nebunii și nostalgicii. Primii nu pot fi catalogați nici după vîrstă, nici după sex, nici după un tip anume de discurs. Singurul lucru care îi unește este originalitatea demersului. Astăzi după-amiază, de pildă, o femeie între două vîrste s-a apropiat de masa cu semnături ținînd în mîină cartea reginei Ana, *Un război, un exil, o viață* și un plic cu fotografii. Mînuită de posesoarea ei cu o dexteritate ieșită din comun, cartea reginei s-a dovedit a fi în scurtă vreme o armă subtilă și redutabilă, între foi erau puse cîteva zeci de semne din bucățele de hîrtie. Femeia deschidea cartea la primul semn și, într-un anumit loc al paginii, cerea, după cum o dicta contextul și după cum aprecia ea, semnătura cînd a unuia, cînd a altuia dintre cei patru așezați în spatele mesei. Muta cartea, deschisă rapid la o nouă pagină, cînd în fața Regelui, cînd a principesei, cînd a reginei, cînd a principelui. "Aici! — spunea, punînd degetul în locul exact unde aștepta semnătura. Uneori era vorba de o fotografie din carte, altelei de un pasaj subliniat. "Aici... Și aici... A, aici vă plac eu tare de tot cum arătați... Ca mireasă... Și aici, cu ciinele... Aici, unde ziceți povestea cu fantomele. ..." Regina semnează fără să înțeleagă ce bolborosește femeia. La fel și ceilalți. Nebunii au darul de a obține rapid ceea ce vor și, de obicei, împotriva voinței celuiilalt. În mai puțin de un minut, femeia umpluse cartea cu semnăturile celor așezați acolo, firește, tocmai pentru a semna. Mă trezesc, hipnotizat, din spatele mesei, în clipa în care văd, peste umărul reginei, cum femeia deschide plicul cu fotografii, cum le scoate și cum îi propune reginei să înceapă să semneze pe prima dintre ele, într-un colț anume, dar nu pe dosul pozei, ci pe suprafața lucioasă color. "Ah, non! Non! C'est trop!" o aud pe regină spunînd, cu glasul tremurînd și împingînd poza cu mîina. Intervin cu un "Dar e posibil, doamnă?", în vreme ce scutierul în scurtă de piele din dreapta mesei o înhață pe femeie de cot. Femeia își trage, demn, cotul și pleacă, vădit fericită, cu prada obținută în mîini, în cea de a doua categorie — nostalgicii — intră bărbați foarte în vîrstă, de obicei către 90 de ani, care au făcut parte fie din vreun corp de gardă, fie au avut de-a face, într-un fel sau altul, cu Palatul Regal. Adresarea lor către Rege începe îndeobște cu un "Sire, vă mai aduceți aminte cînd..." și apoi este evocată fie o manevră de la o școală militară la care Regele a asistat, fie trecerea în revistă a unor trupe. Bătrînul din după-amiaza aceasta, care se apropie de Rege fără să aibă în mîină albumul sau vreo carte, poartă cizme și e îmbrăcat oarecum vînătorește, cu un surtuc ciudat plin de cheotori. Are părul alb, ochii albaștri și lăcrimoși, fața plină de vinișoare roșii și albăștrui, mersul falnic și nesigur în același timp — și vorbește tare. "Sire, începe, eram la Mînăstirea Dealului cînd tatăl Majestății Voastre și Majestatea Voastră. ..." Regele îl privește cu chipul său imobil. "Sire, aud apoi, îmi permiteți, Sire, să cînt *Imnul Regal*?" — "Dagă vrei...", răspunde Regele. Bătrînul face un pas înapoi și cei care își așteaptă rîndul, în spatele lui, reculează corespunzător. "Nu aici", intervine prompt garda din stînga Regelui, sesizînd blocajul care e pe cale să se producă, "în față, acolo, către sală." Și îi indică bătrînului, care este evident fericit de propunere, locul din centrul rampei către care avansează artiștii lirici cînd ajung la aria principală, îl privesc pe acest lucrător al Serviciului de Pază și Protecție (SPP) plin de admirație. Îmi surprinde privirea: "Asta e, îmi răspunde, cu o scurtă ridicare din umeri. E democrație." *Je suis ravi.* Iată-mă, în sfîrșit, preluat, acceptat ca unul interesat de buna desfășurare a lucrurilor. Respir ușurat.

Între timp bătrînul a ajuns la marginea scenei, a pus un picior în față și cuprinde sala cu privirea. E o sală frumoasă, de secol 19, imitînd barocul vienez, cu alveola parterului

încununată de două brîuri de loji suprapuse. Totul e în catifea roșu-putred și în ample stucaturi aurii. Oamenii nu mai sînt pe scaune, ci sînt strînși, într-o coadă care începe în foaier și urcă pînă la scenă, pe unul dintre cele două culoare ale sălii. Bătrînul își înalță privirea către lojile de la etaj, care acum sînt goale, ridică, scuturîndu-le, brațele în sus, începe prima strofă cu o voce tunătoare și îndeamnă publicul imaginar să-l urmeze. Nu îl urmează nimeni, fapt care însă nu pare să-l deranjeze. Zbiară la rampă fericit, vreme de vreo trei minute, după care se întoarce către mijlocul scenei unde ședința de semnături continuă, se înclină și murmură, legănat-ardelenește: "Sper că nu voi fi supărat pe nimeni."

La rîndul meu, cer Majestăților Lor permisiunea să mă retrag. Este 6 seara, trebuie să ajung la Timișoara unde mă așteaptă prietenii la care am tras, familia doctorului psihiatru Tiberiu Mircea, apoi Adriana Babeți și Mircea Mihăieș cu soția. Avem "să povestim", cum se spune în Ardeal.

2002

1 ianuarie

Nu poți să ții "jurnal" decît în marginea unei expediții (militare, geografice, științifice) – sau a operei proprii. Eu în marginea a ce îl țin? Cel puțin, *Jurnalul de la Păltiniș* pornea de la o expediție a gîndului. Dar acesta? Poți să-ți privești viața ca pe o expediție? Poți fi în același timp cuceritorul și cel cucerit?

Încerc să ies din dezastrul în care mă aflu nu scriind, ci *povestind*. Cel puțin, nu-mi fac iluzia că sînt scriitor. Sînt doar bolnav sau, în cel mai bun caz, convalescent.

Trăiesc, *cu un singur personaj*, scenariul din *O mie și una de nopți*: îmi spun mereu cîte o poveste, pentru a amîna deznodămîntul. Simt că dacă aș tăcea, m-ar înghiți fără urmă viața pe care o mai am în față. "Ascultă, îmi spun, mai așteaptă o clipă. Trebuie să mai auzi o poveste. Mai ții minte ce s-a întîmplat atunci? Ascultă. Tocmai se năștea fiul tău... Ții minte unde erai? Ascultă, așadar..."

Vin de fiecare dată în fața mea, prinț îndurător și crud, cerînd și oferind pentru fiecare clipă în plus povestea uneia care s-a scurs.

4 ianuarie

Repezindu-mă ieri, din Sibiu, pînă la Păltiniș am avut revelația felului în care profanul invadează și acoperă "sacru", asemeni templelor budiste înghițite de jungla cambodgiană, asemeni oricărui templu părăsit devorat de buruieni, de șopîrle și de straturile roșiaticice ale pămîntului, care cresc ca părul unui mort, ca o unghie netăiată a naturii. Străbat drumul pe care-l făceam prin pădure între cabana 23, în care Noica a locuit între 1977 și 1983 (așadar în "perioada *Jurnalului*") – astăzi pe locul ei se înalță un fel de buncăr al Băncii Naționale – și hotelul Cindrelul ("hotelul Partidului") la care trăgeam de obicei cu Andrei, în sejururile noastre păltinișene. Pe drumul acesta sînt presărate încă două cabane, rămase "ca pe vremuri". Ajung în fața primeia dintre ele. Pe terasa joasă este instalată o masă de ping-pong la care doi tineri își dispută un meci. La cîțiva metri de ei, pus pe pervazul ferestrei, un casetofon dat tare le ține de urît. O formație "de cartier", dintre cele foarte îndrăgite de noua generație, reia la infinit aceeași "frază muzicală", ca acul unui patefon care nu mai poate ieși din șanțul plăcii: "Ce p...a mea! Ce p...a mea! Ce p...a mea..." Cuvintele se ridică în văzduh, străbat aerul tare și sticlos al pădurii și poposesc ca o imensă aură pornografică, deasupra brazilor.

"Dragele mele", s-a adresat Noica în troleibuz unui grup de fete care vorbeau de zor despre «gagicul meu», "dragele mele, limba română e atît de frumoasă! Aveți «drăguțul meu», cum se spune în Maramureș, de ce să spuneți «gagic»? Zău, dragele mele, de ce să batjocoriți așa limba?" O, ce vremuri idilice! Ce s-ar fi făcut Noica, astăzi, cu tinerii care ascultau în extaz șlagărul "Ce p...a mea"? El care numea actul sexual "o îmbrățișare", iar cînd devenea mai îndrăzneț, "o îmbrățișare activă"...

8 ianuarie

Astăzi la 12, înmormântarea lui Bibi Cajal la Cimitirul Evreiesc de la Filantropia. Fiind soția șefului Comunității Evreiești din România, ceremonia avea morgă: președinte, miniștri etc.

Pentru mine, această femeie extraordinară pe care am cunoscut-o ca mamă a Irinei Cajal a însemnat imaginea posibilă a unei specii umane din care au dispărut *răutatea, maliția și tristețea*. Existența ei mi-a sugerat că, într-o asemenea specie, oamenii ar muri *cu chipul tînăr*. Pentru că dacă trupul, așa zicînd, îmbătrînește cu de la sine putere, fața, în schimb, ne-o alterăm singuri, prin valurile de grimase negative la care o supunem zilnic. Nu poți vorbi de rău și nici ironiza rămînînd nepedepsit. Iar melancolia, pentru că este un atentat la adresa eternității vieții, fiind sceptică în fața nemuririi, este păcatul suprem. Așadar, pentru că transformase buna dispoziție în conduită și pentru că încremenise în grimasa bunătații, chipul lui Bibi Cajal rămăsese tînăr. Aș adăuga că buna dispoziție era suprema ei politete și, pentru cei foarte apropiați, un fel comunicativ de a le declara iubire. Zîmbetul care o însoțea în permanență era replica naturii ei iubitoare la gîndul (descoperit cîndva, la începutul vieții) că tristețea noastră îi rănește, îi sperie sau îi neliniștește pe cei din jur. E, cred, singurul om pe care l-am văzut trăind în fiecare clipă *din punctul de vedere al celorlalți*. Reușise, cred, să nu mai aibă "stări", de vreme ce egoismul este tocmai capacitatea și nevoia noastră de a-i anexa pe ceilalți stărilor noastre. Buna dispoziție era la ea soluția pe care o găsisese la grija de a nu-i trece altuia povara eului tău. În plină metastază, își păstrase zîmbetul și a murit surîzînd, cerîndu-și pesemne scuze că pentru prima oară îi încărcă pe ceilalți cu povara unei stări *a ei*, cu moartea ei.

luni, 14 ianuarie

Astă-seară, Coriolan Babeți ne invită, pe cei apropiați de Horia Bernea, la restaurantul *Porto* pentru o masă *in memoriam*. Cître ora 12 noaptea, o conduc pe Marga Bernea acasă, în Otopeni. Pomii sînt plini de chiciură și pe șosea e ceață. Drumul, pustiu. "Te rogi?" — mă întrebă la un moment dat. "Mi-e teamă că nu ar sta nimeni să mă asculte..." — "Te înșeli, o dată cu rugăciunea apare și cel care să o asculte. Trebuie să începi prin a te ruga." — "Nu pot. Trebuie să fii curat ca să te rogi. Or, eu nu sînt în ordine. Mi-e rușine să apar atît de prost îmbrăcat în fața lui Dumnezeu." — "Te înșeli, rugăciunea e făcută pentru cei care nu sînt în ordine. Nimeni nu e în ordine. Dacă ar fi cum spui, nimeni n-ar mai trebui să se roage. Or, e exact pe dos."

Chiar, de ce și în cele mai grele momente îmi e rușine să mă rog? Pesemne că sînt bolnav de teama de ridicol: dacă la capătul celălalt nu e nimeni? Dacă rugăciunea mea nu are "sol fenomenal"? Cum să fac să ajung, o clipă măcar, în culisele existenței mele? De unde aerul acesta *assure* al celor care, ca și mine, deambulează, bezmetici, pe scena vieții pe care nu știu cum s-au pomenit, dar care nu se sfiesc să țină discursuri competente despre un "dincolo" cu care par că se bat pe burtă? Ce impostură să-ți dai doctoratul în "cele nevăzute"!

18 februarie

Ce s-a întîmplat mai de soi în ultima vreme? Am început, la propunerea lui Andrei, și împreună cu Anca Manolescu (bună cunosătoare a operei lui Gue-non) și Horia, un seminar privat în jurul cărții lui Guenon *Le symbolisme de la croix*. Seminarul începe cu o expunere a lui Andrei, urmată de discuții. Situația a devenit "dramatică" deja după primele două întîlniri și, privită de sus, ea nu face decît să pună încă o dată în lumină ceea ce s-ar putea în chip propriu numi (scuzați expresia!) "drama cunoașterii omenești". Interesant este totodată ce se întîmplă cînd se strîng în jurul aceleiași mese persoane cu formații și înclinații îndeajuns de *asemănătoare* și de *diferite* pentru a putea deopotrivă să stea de vorbă și să nu se înțeleagă. Iarăși interesant e cum fiecare crede cu oarecare disperare în "punctul lui de vedere" și încearcă să-l convingă pe celălalt de întemeierea lui și cum, nereușind — între prieteni fiind — suferă. Din nefericire pentru mine sînt în mai mare măsură singur decît fiecare dintre ceilalți trei, pentru că din cauza blestematei de filozofii (atît cît a mai rămas din otrava sau elixirul ei

în mine) nu mă pot raporta la textul lui Guenon cu relaxarea pe care ceilalți (Horia în mai mică măsură) sînt dispuși să o aibă. Andrei "cel nebun întru mistere", cum și-a zis singur în poezica pe care, ludic, a compus-o cîndva la Păltiniș, este oricînd gata să se lase transportat în Marele Dincolo pentru ca, din perspectiva lui, să poată tălmăci *fragmentul* care sîntem. Căci cum altfel să ne dăm un sens, dacă nu prin contemplarea întregului din care facem parte și prin localizarea "exactă" a poziției pe care o ocupăm în acest întreg? Pentru a ajunge "Acolo", în punctul înalt din care Spectacolul Lumii își dezleagă misterul, Andrei s-a urcat în mai toate vehiculele care aveau afișată această destinație: de la textele sacre ale creștinătății și ale religiilor orientale și pînă la stainerismele și ezoterismele modernității. Vorbei cu care ajunsese să-l scoată din minți pe Noica — cînd acesta îi plimba pe sub nas cite o farfurioară cu mîncărică filozofică pe care se chinuise să o prepare cît mai gustos și să o prezinte cît mai plăcut, iar Andrei, după o scurtă adulmecătură, strîmbă din nas și declara: "Nici cu asta nu am ce face!" — el i-a rămas și astăzi credincios. De ani de zile mă străduiesc să-l fac să ia o îmbucătură din *Sein und Zeit*. Andrei o cîntărește din ochi mefient, mă ascultă o clipă pledînd virtuțile gastronomice ale acestui biftec filozofic și, dincolo de un "mda..." politicoș și căznit, îl aud murmurînd în sinea lui: "Nici cu Heidegger nu am ce face!" Reiterăm periodic proiectul unui seminar despre *Ființă și timp* cu care îl tot ameninț de cîțiva ani, dar știu (și de aceea nici nu-l pot începe) că lucrul nu îl interesează.

Dar în fond de ce nu are Andrei ce face nici cu Hegel, nici cu Kant, nici cu Heidegger, nici cu Husserl și, la o adică, nici cu toată filozofia modernă? Interesant nu este cazul *lui*, ci *cazul* cazului lui, așa cum în această poveste, care a reapărut la suprafață o dată cu seminarul Guenon, interesant nu este cazul *meu*, ci cazul cazului meu. (Pentru că în fond, de ani de zile de cînd ne cunoaștem, Andrei îmi plimbă pe sub nas cite o farfurioară: o mîncărică cu îngeri, alta cu Corbin, alta cu Eckhart, alta cu Sfinții Părinți. Iar eu gust de ici, de colo, și foamea mea e și mai mare, tristețea mea e și mai mare, disperarea mea e și mai mare.) Dar despre ce este vorba?

Plecăm de la premisa că *toți* am vrea să știm ce e cu noi. Iar "ce e cu noi" înseamnă, de cînd lumea, că vrem să ne cunoaștem culisele: am fost distribuiți, cu toții, pe scena vieții, rămînem și jucăm pe ea o clipă, apoi ieșim din scenă pe partea cealaltă. Cine ne-a distribuit în rolul vieții? De unde, venind, ne-am făcut intrarea în scenă? Ce se întîmplă în culisele prin care am intrat? Și apoi, ce se întîmplă cu noi *după* încheierea spectacolului? Cum arată culisele prin care ieșim? Încotro ne ducem?

Toate religiile lumii, chiar și cele mai pricăjite, în măsura în care presupun un "cult al morților", nu s-au îndoit o clipă că există un "pe urmă" și un "dincolo". Toate presupun rupturi de nivel, praguri, treceri, tărîmuri diferite, vehicule, luntrași, zei psiho-pompi. Toate presupun desprinderi ale sufletului de trup, apoi călătorii ale sufletului, halte și etape. Există o morfologie a peisajului străbătut, o cronologie a acestei călătorii, un punct terminus al ei. Pe scurt, toate religiile dezvoltă o scenografie a lui "apoi" și "dincolo". În marile religii lucrurile se complică, apar articulații între "aici" și "acolo", armonii subtile, oglindiri, ierarhii, unificări succesive, stări ale ființei, principii crescătoare și descrescătoare, verticale care unifică planurile, raporturi între manifest și nemanifest, cosmogonii subtile, proiecte ale divinității, cicluri amețitoare, vîrste, evi și aioni. În acest spectacol grozav, în această panoramă extremă a ființei, omul își capătă un tîlc, viața lui prinde sens, nu mai există scenă și culise, cortina rămîne definitiv ridicată peste Spectacolul Lumii... Fragmentul care sîntem își găsește locul în întreg, scara pe care avem de urcat se desfășoară în fața ochilor noștri, raporturile dintre centru și periferie, dintre sus și jos se precizează, nu mai putem trăi la întîmplare, sîntem orientați, știm încotro mergem și încotro *trebuie* să mergem, primim un cod, credem în valori, pe scurt căpătăm un rost și sîntem rostuiți — articulați — în albia lumii. Fiecare religie mare își are metafizica și apoi morala ei.

*Dar cum ajunge omul în posesia acestor vaste icoane ale lumii? Cum ajunge el să se raporteze la ele ca "imagini" reale, subzistente, ba chiar dotate cu grade supreme de ființă? Pe ce poartă a minții noastre au pătruns ele în noi, de vreme ce prin experiența *fiecăruia* dintre noi ele nu pot lua naștere? Răspunsul este: prin revelație. Dar cum revelația nu este o stare comună de conștiință, ci dimpotrivă una de grație, de iluminare și rapt, ea nu poate surveni decît în indivizi izolați, excepționali și aleși. Aceștia, fondatori de religii, profeți sau sfinți, au ajuns în contact direct cu divinitatea și astfel au intrat în posesia unui adevăr *revelat* care în cele din urmă este consemnat ca atare și devine *text sacru*. Textul sacru, care este străjuit, interpretat și transmis mai departe prin oficiile specializate ale unor slujitori ai divinității, este depozitarul adevărului revelat și el oferă, pentru *restul* oamenilor, pentru cei care nu au avut*

privilegiul întâlnirii cu divinitatea, certitudinea în privința unor "stări de lucruri" la care ei nu au altminteri nicidecum acces.

Religiile se bazează astfel pe o *oligarhie a cunoașterii*. Nu există o stare comună a revelației și nu oricine are *rendez-vous* cu divinul, nu oricine poate fi transportat și răpit, pentru a spune apoi ce a auzit sau văzut "acolo". Accesul la Spectacolul Lumii are loc, pentru marea majoritate a oamenilor, prin delegație și ei trebuie să-l creadă pe cel răpit, sau textul revelat, *pe cuvânt*. Nimic nu este de verificat, totul trebuie crezut.

"Problema" pe care o ridică revelația este că ea nu face parte din subiectivitatea *universală* a subiectului. Ea este, chiar, opusul acesteia: ea este o facultate *excepțională* și validarea ei nu se poate face — de către cei ce nu au parte de ea (și aceștia dau regula) — decât printr-o acceptare binevoitoare ce nu are nevoie de dovezi. Acea mină de oameni *aleși* (după criteriul insondabil al *grației*) fac o experiență care nu e *decît a lor*, pătrunzînd pe teritoriul lucrurilor pe care îndeobște nu le vedem — și tocmai aceasta este revelația — pe cînd ceilalți trebuie *să creadă* ceea ce primii, grație revelației, au văzut și ceea ce nu poate exista decît ca domeniu al credinței. Credinciosul, cum spune Luther, prin chiar credința sa, este făcut "prizonierul lucrurilor pe care nu le vedem".

Ecuția credinței se bazează în cele din urmă pe bună-credință. Să ne imaginăm, simplificînd lucrurile, că un om are privilegiul de a fi astfel situat încît să poată vedea ceea ce se petrece într-un spațiu la care ceilalți nu au acces. El este, de pildă, supraînălțat pe o scară sau urcat în vîrfurile unui copac și poate privi de acolo ceea ce se petrece într-o încăpere situată la etaj. Alți oameni stau jos și nu pot vedea ce se întîmplă în încăperea de la etaj decît grație relatării celui care vede. Relatarea pe care acesta le-o face cu privire la cele ce se petrec în încăpere trebuie crezută pe cuvînt. Pentru a fi "credincioși", cei ce nu văd trebuie să-i facă credit celui ce vede, în speță să accepte că relatarea lui este corectă.

În cazul credinței lucrurile se complică mai mult, pentru că cel ce dezvăluie, cel ce are revelația nu împărtășește ceea ce "vede" pe măsură ce vede, ci *după ce viziunea a avut loc* în deplină solitudine și ca urmare a unei retrageri asumate din lumea obișnuită a celorlalți. El spune nu numai *ce a văzut*, ci spune mai întîi *că a văzut*. Ceilalți nu au asistat la momentul cînd persoana aleasă vedea ceea ce pentru ei era nevăzut. Revelația nu presupune viziunea și relatarea în direct. Cel ce vede vede fără martori și relatarea lui este secvențată în raport cu momentul cînd a văzut. Buna lui credință nu trebuie pusă la îndoială în două sensuri: credincioșii trebuie să-l creadă pe profet atît în privința întâlnirii lui cu Dumnezeu, cît și în privința acurateții dezvăluirilor sale.

Dar de ce oamenii acceptă în *acest caz* să creadă cu atîta încrîncenare lucruri care sînt cu totul neobișnuite și perfect neverificabile, în vreme ce în atîtea alte cazuri ei se lasă cu greu convinși de lucruri infinit credibile și susținute cu probe și argumente extrem de convingătoare? Pentru simplul motiv că există un *avînt* al cunoașterii care face ca ființa umană să nu se poată limita la obiectele pe care i le dă experiența. Există în noi, spune Kant, o nevoie cu mult mai înaltă decît "silabisirea în marginea celor ce apar". Ba chiar omul vrea să se simtă liber de regula pe care i-o impun simțurile și conceptele intelectului. El are nevoie de o cunoaștere care vine nu *de jos*, ci dintr-o rațiune supremă care, într-un timp imemorial, s-a livrat celei omenești, făcîndu-i dezvăluiri senzaționale cărora nu le corespunde nici un obiect vizibil.

Și totuși, Kant, tocmai în măsura în care a recunoscut acest avînt, s-a simțit obligat (ca să spunem așa din motive de onestitate intelectuală, filozofică și critică) să-l stăvilească și să arate pînă la ce punct anume este el îndreptățit — ceea ce înseamnă: pînă la ce punct îi corespunde posibilitatea cunoașterii și o cunoaștere reală — și din ce punct anume avîntul acesta devine total necontrolat, în măsura în care unei *probleme reale* nu-i poate corespunde nici o *cunoaștere reală*.

Or, aici intervine divorțul meu față de amicii mei. Zona aceasta, a posibilului tulburător, această cupă fără fund a transcendenței în care pot fi turnate în neștire cele mai crîncene credințe, toate speranțele, spaimele și fantezmele noastre, mă tulbură și pe mine așa cum pe Kant îl tulbura ușurința cu care Swedenborg făcea excursii în lumea "de dincolo". Și Kant și Heidegger aveau o instrucție religioasă mai profundă decît are un intelectual umanist astăzi și totuși o enormă *onestitate* intelectuală îi împiedica să facă din Dumnezeu și credința realități la îndemînă care le asigură celor ce participă la ele un grad de onorabilitate simetric cu disprețul care îi acoperă automat pe cei care nu "au acces" la ele și care îndrăznesc să se întrebe, să nu știe, să pună la îndoială. Or, pe mine tocmai siguranța celor care s-au înstăpînit pe Dumnezeu mă face să ridic glasul (exemplul lui Guenon e tipic), lipsa lor de

precauție, complicitatea lor în ignoranță, ușurința cu care își apropiază nevăzutul, felul în care vorbesc despre el plescăind de plăcere, scamatoriile la care se dedau de îndată ce intră în arena lui, felul competent pe care și-l arogă în organizarea văzduhului, promptitudinea cu care descriu, schematizează și fișează absolutul sub pălăria unei "științe sacre" ce investighează non-naturalul ca și cum l-ar avea pe masa de disecție. De ce toate astea când eu pot să port în mine "frica de Dumnezeu" fără să bat cîmpii despre "Ființa Supremă", "posibilul non-manifest" sau "non-manifestabil", "arborele sefirotic" și alte constructe asemenea menite să astupe hăul fatalei noastre ignorante? Toate aceste construcții somptuoase menite să combată resemnarea în finit și să ne satisfacă apetitul ezoteric seamănă teribil cu palatele din povestirile orientale care sînt purtate prin văzduh avînd ca simplu suport un covor fermecat.

La ce bun travaliul solemn al unor gînditori care, timp de un secol și jumătate, au încercat să arate pînă unde se pot întinde pretențiile de cunoaștere *ale unui spirit prins într-un corp*, dacă tipi cu inteligența lui Andrei sau Horia preferă gargara guenoniană unei lucidități virile? Cum poți, onest intelectual fiind, să pui în locul unei ignorante riguros întemeiate și metodologic asumate un *surogat* de cunoaștere? *Unei probleme reale* — care e *tilcul* nostru de ființe muritoare? — *nu-i corespunde o cunoaștere reală*. Asta e tot. La întrebarea de mai sus nu se poate răspunde în chip pertinent. Ce decurge de aici? Obligația de a mima că un răspuns e cu putință și de a-i taxa de imbecili pe cei care nu se pretează la pantomima mea?

În fond, nevoia *mea* de a scruta "absolutul" este la fel de aprigă pe cît este cea a lui Andrei, numai că, stilistic vorbind, eu sînt confiscat de un soi de "scepticism gascono-oltenesc": prefer să fiu disperat decît escrocat. La bursa valorilor mele, cultivarea precauției mefiente și grija de a nu fi păcălit ("calul" care e mereu în pericol de a-mi fi furat este însăși luciditatea mea) tind periodic să devină virtuți supreme. De aici senzația că demisolul ființei mele este locuit de un d'Artagnan melancolic, adică de o natură infantilă, ludică și combativă, pe care a fost altoit spiritul bănuitor, acru și dezabuzat al unui Hamlet fără proiecte și fără speranțe.

Din cauza aceasta, așezarea mea în existență este, poate, mai dramatică decît aceea a amicului meu: ea nu lasă nici o clipă senzația că raportul dintre văzut și nevăzut poate fi gîndit în termenii unui conflict *rezolvat*. În timp ce eu mă dau cu capul de pereții închisorii mele, Andrei pare să știe ceva despre spațiul care se deschide de îndată ce *ar urma* să străpungi zidul închisorii. Deși nici eu, nici el (și nimeni vreodată) nu l-a străpuns (decît în direcția unei morți fără *feed back*), el se poartă ca și cum acest lucru ar fi posibil și ca și cum Cineva ar fi pitit în trusa condiției umane, înainte de a ne fi trimis în excursie pe pămînt, și harta evadării noastre de aici.

13 februarie

Andrei crede că poate rezolva prin deriziune, șarjă și apel la venerabilitatea problemei un impas care face parte din însăși rețeta noastră de fabricație.

Cînd l-am numit odată neonest (și a tresărit) nu m-am referit la caracterul lui, ci la consecințele formației lui. De aia e bună filozofia și Andrei plătește cu această "neonestitate intelectuală" fronda — din care și-a făcut un program de viață — la adresa filozofilor. Ar fi "avut ce face" cu Kant și Heidegger. S-a ferit însă instinctiv ca cineva să-i tulbure certitudinile și "liniștea ezoterică". Ne-am rezistat unul altuia dintr-un "orgoliu al domeniului" prost înțeles.

În *Amintirile* lui Jung sau în *Memoriile* lui Eliade sînt destule exemple de intruziune, *prin vis*, a unei alte ordini a lucrurilor în viața noastră. Eu însumi m-am simțit vizitat în cîteva rînduri de oameni care au jucat un rol deosebit în viața mea: bunicul meu, mama, Noica, Bernea... Nu deschiderea către posibilul altei lumi îmi lipsește, ci disponibilitatea de a crede că invizibilul poate fi sistematizat, investigat, într-un cuvînt *cunoscut*. Pentru mine religiile sînt enorme metafore ale transcendenței. Cînd spun "metafore", iau cuvîntul în sens propriu: o uriașă cantitate de elemente din lumea vizibilului este mobilizată și pregătită pentru a fi "transportată dincolo" (*metaphorein*), cu gîndul că în felul acesta invizibilul ar putea fi intuit, aproximat etc. În mod stîngaci (și disperat) se încearcă cucerirea invizibilului prin vizibil și a necunoscutului prin cunoscut. Toate religiile au generat, lezînd însăși natura transcendenței, arte vizuale și opere de elocință și au constrîns transcendentul să renunțe la prestigiul ineficace al vidului și tăcerii și să accepte, din rațiuni electorale, ofensa plebeiană a imaginii și

cuvîntului. "Povestea" și "desenul" au pătruns în spațiul inexprimabilului și al fără-de-chipului.

Evident, bietul spirit întrupat, aruncat etc. trebuia să se sprijine pe "ceva" pentru a face saltul către originile Proiectului. Anatomia corpului, arborele, aripa, puntea, pragul, scara, crucea etc. au devenit "simboluri", pecetluiri ale separației abolite (*sytnballein*) dintre vizibil și invizibil.

Numai că ceea ce inițial a fost un compromis de "traducere", ceea ce s-a născut ca o convenție bazată pe o neputință de fond a terminat prin a deveni aprig, revendicativ și sigur de sine. Mîna care pretinde că, pur și simplu lungindu-se la altă scară, poate apuca ceea ce îndeobște nu poate fi niciodată la "îndemină" vrea să ne convingă că ține în pumnul strîns văzduh din lumea zeilor. Cînd citesc tipi ca Steiner sau Guénon, am impresia că diferența dintre un mit și un manual de botanică a dispărut.

14 februarie

Virgil nu-și revine după boala Monicăi. De fapt, Monica nu are voie să fie bolnavă ca să nu se îmbolnăvească Virgil. Așa încît, Monica, bolnavă, trebuie să aibă grijă de Virgil căzut bolnav prin efectul bolii Monicăi.

Primul simptom al îmbolnăvirii prin ricoșeu a lui Virgil este *intrarea în tăcere*. Virgil se pietrifică: chipul devine imobil și nu mai răspunde decît cu "da" și "nu". Nu mai citește, nu mai ascultă muzică. Nimic din ce vorbesc cu Monica la telefon nu-l interesează și nu îi stîrnește reacții. De obicei comenta din *off* și, nu rareori, îi smulgeam hohote de rîs. Acum, cînd și cînd, schițează — după spusele Monicăi — un surîs vag.

Deodată, mă aude spunîndu-i Monicăi că n-am reușit, azi dimineată, să "intru" în Simfoniile 2 și 3 ale lui Brahms. În două clipe apare la telefon. Vorbește precipitat: "Gabriel, nu se poate, te rog fii atent, e o grozăvie ce spui! Simfoniile lui Brahms... Imposibil! Sînt supreme..." — "Virjil, intervine Monica. Lasă omul în pace! Nu i-au plăcut și gata!" — "Nu se poate, doamnă!" se aude din colțul camerei, unde între timp "Virjil" și-a reluat locul. "Nu se poate! Brahms..." — "Virjil, ai uitat ce-a pățit biata japoneză, admiratoarea lui Cioran, cu Brahms?" — "Ce a pățit, Monica?", intervin eu. — "Păi Cioran avea o admiratoare în Japonia, care îi scrie la un moment dat că a hotărît să se sinucidă. Atunci Cioran intervine prompt și îi propune ca remediu audiția sistematică și repetată a simfoniilor lui Brahms. Îi scrie și cîteva pagini despre cum trebuie ascultate și înțelese. Pe scurt, japoneza începe să asculte Brahms cu explicațiile lui Cioran în față și a doua zi e internată în clinică în pragul sinuciderii."

duminică, 24 februarie

Seară cu Sorin, Cătălin și Bogdan (sosit de la Freiburg pentru o lună în București). Le gătesc limbă cu sos de maioneză, smîntînă și andive, piept de pui cu gutui, prune și mere la cuptor, apoi încheiem cu "cașcavaluri". Ne simțim bine, limbile se dezleagă, chiar și sfioșenia lui Sorin Lavric se estompează cînd și cînd și atunci un gînd neașteptat apare abrupt la lumină, ca o secvență scăpată fără explicație din chinga unui demers ocult, ca un țipăt repede înăbușit al unei gîndiri trădate. Cred că e omul cel mai *inaparent* din cîți am cunoscut.

Sorin vorbește rar și cel mai adesea doar cînd e întreat, ca și cînd inițiativa vorbirii ar fi o necuviință, incompatibilă cu casta din care face parte. S-ar putea foarte bine spune că este, printr-un soi de legămînt neștiut, *pe jumătate* mut. Dar chiar și cînd răspunde, raportul dintre el și propriul lui glas nu este unul cordial. Glasul lui Sorin pășește în lume fără chef, precaut și timorat, ca și cum ar ști că urmează să se poticnească de la primul pas și că stăpînul lui, nemulțumit deja de prestația primelor silabe sonore, nu va întîrzia să-l cheme înapoi. Este limpede că de la bun început Sorin s-a purtat extrem de autoritar cu propria lui voce. Iar vocea aceasta, reprimată din copilărie de către supraeul stăpînului ei, obișnuită să se frîngă și să se retragă la fiecare tentativă de ieșire prelungită în afară, a reverberat compensativ în partea nevăzută și mai ales neauzită a ființei lui Sorin. Energia acumulată din cenzuri repetate și din această sufocare asumată în adîncurile muțeniei a răbufnit într-un scris torențial. Ca și cum cuvintele trebuiau împiedicate să se piardă în aer, urmînd, dimpotrivă, ca, înnebunite de propria lor acumulare în matca tăcerii, să poată fi mîinate pe trasee discrete către coala de hîrtie și să explodeze, eliberator, acolo. Am primit, în două

rînduri, scrisori de la el. Rareori am întîlnit o asemenea *patimă* a scrisului, un asemenea mod de a te lăsa devorat prin cuvînt. Scrisorile, șerpuiind pe zeci de pagini, ascundeau prost regretul că trebuie să se termine, constrînse fiind de nefericita convenție a epistolei. Pentru că păreau să avanseze în ritmul de respirație al autorului lor, erau dincolo de stil. Senzația pe care ți-o lăsau era că ar fi putut continua la nesfîrșit. Oare, întrerupîndu-le, autorul nu risca să moară asfixiat?

Ființa lui Sorin, acționată de butonul scrisului, se deschidea precum un perete care se dă deoparte mutînd din loc o dată cu el rafturile indiferente ale unei biblioteci menite să ascundă existența *celuilalt* spațiu. Citindu-i scrisorile, am aflat că Sorin trăia, ca să zic așa, doar de ochii lumii într-o cămăruță inaparentă și că atunci cînd zgomotele zilei amuțeau, cînd ceilalți, care nu aveau nimic de ascuns, mergeau la culcare, băiatul acesta cu privirea ațintită niciunde, cu mersul obosit și cu umerii puțin curbați, își punea hainele de gală, apăsa pe butonul secret și, lăsînd în urmă deghizajul inaparenței, intra cu pas semeț în palatul lui, în peștera lui cu comori. Toată ființa lui fusese retrasă strategic din lume *în vederea scrisului*. Senzația pe care ți-o lăsa, cînd mîna cu mișcări ușoare venea să-și ia revanșa pedepsitoare asupra încăpățînării buzelor, era de orgie a verbului. La Sorin, scrisul a devenit un soi de organ, singurul prin care – după ce toate celelalte simțuri au fost absorbite și aneantizate în el – a mai rămas să se producă contactul lui cu lumea.

Numai că această revărsare firească este captată și reorientată în cîmpurile de forță ale unei inteligențe care a întîlnit la timpul potrivit școala gîndirii. De aici tonul înalt al scrisului lui. Fără ingredientul acesta al "gîndirii", Sorin ar fi împărțit soarta scriitorilor talentați și incultți, care mor patetic în ograda metaforei și în sintaxă. Cultura filozofică l-a salvat de perspectiva înecului în propriile-i cuvinte și l-a învățat declinarea ideii și arta de a face ca fiecare propoziție să poarte în ea zvonul unui gînd. Mi-aduc aminte cum, după terminarea facultății de filozofie, Sorin a venit la mine și, aproape cu lacrimi în ochi, m-a rugat să reînviem Păltinișul. Știa foarte bine care îi sînt nevoile. Căci ce era pînă la urmă Păltinișul, dacă nu o contaminare în spațiul unui patetism bine temperat al ideilor? Sorin face parte din prima generație asupra căreia Noica și-a pus pecetea indirect, prin pneuma intermediară a "discipolilor" săi. Un juramînt al scrisului, făcut sub o anumită cutremurare – precum cea care îi unește, după dispariția fantomei, pe Hamlet, Horatio și Marcellus – îi leagă pe cei căzuți din mantaua stilistică a lui Noica. Iar acest legămînt se bazează pe o credință simplă: nu există idee care să poată pătrunde în lume neajutată de un *coup d'envoi* afectiv; nu există sentiment care să se poată impune fără prestigiul unei hermeneutici discursive.

(Din această credință s-au născut în fond și toate paginile acestea. Iar Sorin va ști să respecte atît de bine legămîntul, încît nici cel mai iscusit ochi nu va putea descoperi vreodată cusătura care face să stea laolaltă povestea și interpretarea ei.)

În timp ce Sorin își prelucrează interior tăcerile, Bogdan vorbește ca o floare care se deschide și descoperă lumea. Este tot o vibrație. Se bucură cu glas tare: de muzică, de filme, de lecturile lui, de locurile pe care le vede călătorind cu aviditate, de arhitectura pe care o întîlnește în "siturile" Europei, de profesorii faimoși care îi ies în cale sau pentru care ia trenul ca să îi poată asculta. Astă seară a venit cu o casetă pe care se află *Don Giovanni*-ul lui Mozart pus în film de Losey. Fiecare scenă are o picturalitate desăvîrșită. Don Giovanni, Leporello și Zerlina sînt îmbrăcați în alb, de asemenea Donna Elvira și Donna Anna în primele scene, pentru ca, începînd cu scena măștilor, din clipa în care răzbunarea le determină comportamentul, să fie drapate în negru. Masetto și țărani în scena chermezei poartă costume oarecum breugheliene, în care predomină vesta din piele, evazată pe șolduri, și maroul. Filmările sînt făcute într-un *palazzo* din secolul al XVI-lea al lui Palladio (*La Rotonda*) cu patru intrări situate în cruce și Bogdan ne atrage atenția că una dintre filmări e făcută la echinocțiu, cînd soarele care apune umple portalul vestic și poate fi văzut în axă de pe treptele care duc spre portalul tăiat către răsărit. Superb este "umplută" filmic uvertura; două echipaje, cel al lui Don Giovanni și cel al Donnei Anna, pornesc în gondole somptuoase de la Veneția la Murano, pentru a asista, într-un imens atelier, la arderea sticlei. Cei doi stau pe pasarele opuse, înălțate în marginea focului central (rapel pentru focul infernal din final), și se privesc prin aerul vibrat de dansul flăcărilor. Losey construiește aici premisele pentru scena violului cu care se deschide opera, dar, deopotrivă, introduce semnul sub care stă Don Juan, al focului ca siglă a patimei mistuitoare care nu-și poate realiza esența decît prin obiectul infinit al combustiei, decît sub forma cantitativă a *repetiției* fără sfîrșit (lista).

După splendoarea sensibilă a filmului le propun un popas în splendoarea severă a cîtorva pagini din *Dialectica transcendentă* a *Criticii rațiunii pure*, mai precis din capitolul

privind *Antinomia rațiunii pure*, locul în care Kant urcă de la condiționat, prin suma condițiilor, la necondiționatul absolut și descoperă astfel conflictul rațiunii cu sine însăși sub forma celor patru antinomii. Simplu formulată, problema arată așa: ce face rațiunea pură când ajunge la judecăți care poartă asupra infinitului, a nemuririi și a lui Dumnezeu? Ei bine, în această situație ea secretă, prin chiar obiectul discuției, o "arenă dialectică" în care evoluează două echipe de cavaleri ce vor fi obligate, la capătul luptei, să sesizeze "zădărnicia certei lor". De ce? Pentru că atunci când se ajunge "dincolo de cîmpul tuturor experiențelor posibile" nu se va putea niciodată decide în privința judecăților de mai sus, ci numai asupra faptului că "obiectul luptei este o simplă iluzie". Kant este perfect conștient că *enorma onestitate intelectuală* pe care o implică "metoda sceptică" nu va avea niciodată cîștig de cauză, pentru că niciodată *credința* nu se mulțumește să fie credință; ea are nevoie să se prezinte "sub titlul și pompa de știință și cunoaștere rațională", așa cum rațiunea însăși, când alunecă pe tărîmul ideilor transcendente, "își ignoră adevărata ei menire" și "se împăunează cu *pătrundere* și *știință* acolo unde de fapt încetează pătrunderea și știința".

Discuția alunecă în cele din urmă către fenomenologie. Ce înseamnă în fond *a face fenomenologie*? Ce înseamnă a-ți *cultiva* vîzul fenomenologic? Ce deosebire este între fenomenologie și hermeneutică?

Ne despărțim tîrziu noaptea și îmi promit — dar știu că nu mă voi ține de cuvînt — să ne revedem sistematic pentru că am nevoie de ei ca de o garanție a non-abrutizării mele.

(Mai e ceva: orice punte aruncată *în urmă*, către altă generație decît a ta, către prieteni *tineri*, este singura soluție pentru a evita singurătatea lugubră a bătrîneții. Vai de cel care moare în cotlonul lui ca "ultimul reprezentant al generației sale".)

25 februarie

Ieri, după ce m-am despărțit de "copii", am simțit nevoia să recitesc paginile despre *Don Giovanni*-ul lui Mozart, cu care Kierkegaard deschide analiza "stadiului estetic" al existenței în *Alternativa*, sub titlul *Stadiile imediate ale Erosului sau Erosul și muzica*. Kierkegaard are 28 de ani cînd scrie masivul volum și este încă sclavul mecanicii în trei timpi a gîndirii hegeliene, deși conținutul cu care umple schema este liber, efervescent și "literar".

"Stadiile imediate ale erosului" sînt prezentate și analizate cu ajutorul a trei opere mozartiene. Primul stadiu — *Nunta lui Figaro* — este întruchipat de Cherubino, ipostază a senzualității care se trezește și al cărei obiect nu este pe deplin precizat. Dorința este ca atare confuză și, pentru că nu cunoaște satisfacerea și nu poate deveni bucurie debordantă, ea este înconjurată în permanență de un nimb de melancolie. Obiectul dorinței este de fapt cunoscut, dar pentru că dorința nu s-a exersat asupra lui, ea nu îl posedă încă și trăiește separată de el, în ne-aproprierea lui. Și tocmai pentru că în acest stadiu erosul visător plutește în vagul melancoliei, pentru că dorința nu s-a conturat prin unirea cu obiectul ei bine precizat și, ca atare, ambele rămîn confuze și nediferențiate, rolul "pajului mitic" este încredințat de Mozart unei voci de femeie pentru ca sugestia androgenului să poată apărea.

Al doilea stadiu — *Flautul fermecat* — este întruchipat de Papageno. Dorinței trezite îi corespunde acum o multiplicitate de obiecte care se succedă ca tot atîtea contacte efemere. Reprezentarea acestui studiu, în opoziție cu primul, este bucuria scurtă și reinnoită pe care poate s-o procure succesiunea unor săruturi date și obținute în grabă pe parcursul unei căutări nesistematice și febrile. În stadiul acesta erosul continuă să-și păstreze inocența, ceea ce înseamnă că dorința care caută continuă să nu se exerseze asupra obiectului ei.

În sfîrșit, al treilea stadiu — *Don Giovanni* — este întruchipat de Don Juan care realizează sinteza primelor două stadii și totodată scoate erosul din inocență făcînd ca dorința să se exerseze din plin asupra obiectului ei. Dacă Papageno caută și descoperă fără să poată atrage ceea ce el a descoperit, Don Juan este *atracția în exercițiu*, care marchează cu semnul victoriei fiecare descoperire făcută. Papageno nu poate avea o listă, în timp ce Don Juan are nevoie de un secretar pentru a o ține. Prin faptul că obiectul dorinței care s-a arătat în "stadiul Papageno" în multiplicitatea sa este acum, în "stadiul Don Juan", în întregime apropiat, dorința se determină pe deplin ca dorință. În primul stadiu, dorința rămînea ideală, visătoare și melancolică; în cel de al doilea, ea cădea din ideal în multiplicitatea particularului; în cel de al treilea stadiu, ca sinteză a primelor două, dorința își intrupează idealul, își găsește obiectul absolut în multiplicitatea particularului și devine *seducție*, "încarnare a cărnii sau carne însuflețită de spiritul care-i e propriu".

Kierkegaard face din Don Juan un personaj al Evului Mediu, în măsura în care Evul Mediu are nevoie să reprezinte "meditația asupra discordiei dintre carne și spirit pe care o introduce creștinismul". Don Juan este o apariție necesară — "încarnarea simțurilor în război pe viață și pe moarte cu spiritul" — menită să pună și mai bine în lumină erosul cavaleresc, preluarea în carne a spiritului ca principiu intrat în lume. Kierkegaard menționează, în legătură cu Don Juan, cuvântul *skandalon*), lăsînd să se înțeleagă că *simțul pur* ca întruchipare a stadiului estetic (ceea ce înseamnă tocmai "legat de simțuri și plăcere") al vieții este "cursa" (*skandalon*) anume întinsă în care, ca ființe ale cărnii neasistate de spirit, *cădem* (radicalul indo-european *skad-* "a cădea", vezi latinescul *cădere*). Căderea în această cursă, în acest *skandalon*, întinsă de carnea neasistată de spirit este păcatul. Ceea ce face Don Juan este "scandalos" în acest sens și acest scandal aparține celei de "a doua perioadă" a Evului Mediu. Spre deosebire de "prima perioadă" cînd spiritul intră în conflict cu carnea, acum el se desprinde de lume, se recunoaște învins și lasă carnea să ocupe terenul. Conflictul în care s-a angajat pînă atunci încetează o dată cu această retragere, și senzualitatea, neîngrădită de nimic, devine suverană și transformă plăcerea pură în principiu al lumii. Eliberată de spirit, dorința atinge treapta "genialității senzuale". Iată de ce Don Juan este "demonicul în indiferența proprie esteticului", "demonicul văzut sub unghiul senzualității". Iar iubirea senzuală, care nu pune în joc, precum cea cavalească, nici sufletul nici spiritul, este prin chiar esența ei infidelă (ea se hrănește din multiplicitatea particularului) și are nevoie, pentru a exista, de *repetiție*.

Numai că materia repetiției este "ordinarul" (opusul "extra-ordinarului") înțeles ca element comun, egal distribuit în toate personajele care fac obiectul repetiției. "Lucrul" prin care Don Juan exprimă identicul și comunul feminității (opus unicității care însoțea idealul feminin, al lui *amour courtois*), "lucrul" pentru care orice femeie se confundă cu alta și toate sînt la fel de dezirabile (extraordinarul fiecăreia dispărînd în acest element comun), "lucrul" acesta care este ireductibilul lor rîvnit în chip etern și care anulează orice diferență dintre ele (poziția socială și chiar și vîrsta) — este *la gonella*, "juponul", "fustița".

26 februarie

Un băiețel de 12 ani îi vede pe părinții lui, care primiseră vizita unor prieteni, pâlăvrăgînd despre Ceaușescu și amuzîndu-se copios. "Mama, era așa drăguț Ceaușescu?"

Este uluitoare viteza cu care se îndepărtează de noi o epocă atunci cînd se produce o discontinuitate a istoriei. Așa cum noi, cei care ne-am născut în crepusculul interbelicului, nu ne putem imagina nici măcar o fărîmă din anii aceia și o prăpastie părea că ne desparte de generația părinților noștri, la fel, pentru cei născuți în anii '80, perioada 1948-1989, care nouă ne-a alcătuit vîrstele, a devenit pur și simplu *o abstracție*.

Ca să înțeleg cum arăta România cu doi-trei ani înainte de a mă fi născut eu, a trebuit să citesc sute de cărți (romane, memorii, cărți de istorie), să răsfoiesc ziare, să scormonesc în amintirile celor care au trăit atunci, să văd fotografiile sau imagini filmate, să ascult muzica ușoară a acelor ani, să revin asupra martorilor descusîndu-i la nesfîrșit pe Noica, pe Alecu Paleologu, pe Radu Bogdan, pe Monica și Virgil, pe Wald, pe Neagu Djuvara. Uneori am senzația că am reușit să recompun un parfum, alteori fractura *stilistică* mi se pare atît de mare, încît anii aceia par că se retrag în propria lor închidere, în misterul în care i-a proiectat *ruptura*.

Cum aș putea, la rîndul meu, să-i explic unui adolescent de astăzi ce a însemnat comunismul? Pentru că dincolo de atrocitatea inventariată în cărți de istorie, era vorba și acolo de o *stilistică* a cotidianului, de *împuțirea inefabilă a fiecărui atom de viață*, de la mutra obiectelor care ne înconjurau (chibrituri, haine, clanțe, pantofi, tramvaie, caiete, uși de bloc, magazine, pixuri, mașini și nasturi — pe scurt, tot ce se numea "produs socialist"), trecînd prin cărți, filme, muzică ușoară, ziare, programe de radio și televiziune, defilări de 1 mai și 23 august, și pînă la relațiile cu ceilalți, bazate pe mitocănie, minciună, suspiciune, frică și delațiune.

Cîtă rea-credință sau prostie îți trebuie ca să vrei să cauți *continuitatea* între "interbelicul românesc" și această bolgie istorică? Vreți cu adevărat să *simțiți* ruptura? Pentru că în materie de *stilistică* nu e loc de demonstrații, ascultați, de pildă, *Zaraza*. Apoi șlagărul anilor '50, *Macarale argintii rîd în soare*. E prea puțin, veți spune. Citiți atunci *Jurnalul* lui Sebastian. Apoi *Fenomenul Pitești*, *Jurnalul fericirii*, *închisoarea noastră cea de toate zilele*.

Noua modă *politically correct* legată de Ceaușescu: nu *comunismul* lui ne-a oripilat, ci, vezi Doamne, naționalismul lui. Din cauza naționalismului lui stăteam cu scăunelul la coadă la carne de la 4 dimineața, din cauza naționalismului ni se stingea lumina, nu curgea apa și nu aveam căldură, din cauza naționalismului se dărimau biserici, mureau nou-născuții în spitale și nu puteam ieși din țară.

Cum se face că oamenii care au trăit în comunism privesc înapoi cu resemnare, cu indiferență sau pur și simplu *uită*, deși în joc sînt viețile *lor* mutilate? Cît de castrați sufletește putem fi dacă, după tot ce am pățit, nu avem în noi nici măcar un atom de minie?

E oare chiar atît de greu de înțeles că mai întii te răfuiești *cu răul pe care l-ai cunoscut*, care ți-a bulversat viața, care ți-a deturnat istoria și de ale cărui consecințe nu poți scăpa nici după un deceniu de la ieșirea lui din scenă? Și că numai prin analogie cu acesta poți apoi înțelege *toate* figurile răului și te poți deschide către o suferință pe care altminteri ai fi perceput-o mai greu? Drumul meu către Shoah trece prin trauma comunismului și tocmai de aceea pot să-l privesc pe orice evreu – în spaimele, urile și în memoria lui pentru suferințele alor lui – ca pe un frate al meu. E atît de mult să pretind un tratament simetric? E oare nejustificat să am dreptul la spaimele, urile și memoria mea pentru suferințele alor mei, precum și la compasiunea care se cuvine să le însoțească din partea celor care nu le-au trăit pe pielea lor? Să nu-și fi cîștigat 45 de ani de vieți mutilate *sistematic* dreptul la nici o lacrimă? De cînd există riscul ca o suferință să-și piardă aura de suferință pentru că există o alta? De unde oare refuzul orgolios al coabitării în suferință? De unde această revendicare, ce nu admite să fie contrariată, de *victimă unică*?

27 februarie

Simt nevoia să revin la anvergura analizei din *Stadiile imediate ale Erosului* și la finețea distincției pe care o face Kierkegaard între cele "două perioade" ale Evului Mediu. Pînă la creștinism, problema raportului dintre "carne și spirit" nu se pune cu această acuitate. În afara metaforei sufletului ca atelaj înaripat din *Phaidros*-ul lui Platon, în care prezența calului rău (simțurile) scăpat din hățurile vizitiului (spiritul) antrenează după sine *căderea* sufletului în condiția terestră a devenirii, anunțînd motivul păcatului creștin, nici din literatura greacă, nici din cea latină nu-mi vine în minte un exemplu care ar putea ilustra conflictul cărnii cu spiritul. Kierkegaard îl pune pe acesta în seama "primei perioade" a Evului Mediu cînd "spiritul", de pe poziții creștine, este dispus să dea bătălia decisivă cu "carnea". El nu-i cere acesteia intrarea în asceză, ci doar acceptul de a se lăsa asistată de el, de spirit, tocmai pentru a nu pierde idealitatea ca garanție a evitării "multiplicității particularului" (căderea în devenirea platoniciană). *Amour courtois* nu este un suspin ascetic, ci varianta sensibilă (frumusețea ca reflex al divinului) de acces la ideal. Pentru că iubirea este escaladare către Unu și ideal, obiectul dorinței care provoacă ascensiunea trebuie să fie la rîndul lui unic și irepetabil. Monogamia nu decurge aici din comandamentele unei morale, ci dintr-un jurămint de credință care implică fidelitatea slujirii pînă la capăt. Femeia este fanta care se deschide în zona vizibilului pentru a lăsa extra-ordinarul să pătrundă în lume. Cîtă vreme există un plan ascensional și o axă a verticalității garantate de prezența spiritului, femininul nu poate fi redus la un element comun și nu poate deveni obiectul repetiției.

Numai că în "perioada a doua" a Evului Mediu, spiritul, am văzut, pierde bătălia cu carnea și se retrage din lume. Cea mai bună ilustrare pentru această consimțire a înfringerii sale o reprezintă *Decameronul* lui Boccaccio, pe care Kierkegaard îl ignoră sau pur și simplu nu-l pomenește. Eliberarea cărnii de sub tutela represivă a spiritului este celebrată acum *în chiar locul specializat al ascezei*, în mînăstire, printre călugări și călugărițe, iar pseudo-mutul care se aciuieste într-o mînăstire de maici și care, epuizat de asiduitatea maicilor insașiabile, termină prin a ieși din convenția rolului asumat și *vorbește* – "Nu mai pot!" –, nu este altceva decît un Don Juan neantrenat, un Don Juan care nu rezistă și care nu poate încă întruchipa libertinajul ca victorie a cărnii și ca eliberare de spaima păcatului. În ciuda *rebound-urilor*

puritane periodice (care culminează cu epoca victoriană), terenul este de-acum liber pentru un timp căruia îi aparțin deopotrivă Casanova, de Sade sau faimosul *Gruppensex* contemporan.

luni, 4 martie

Cine a spus că iubirea *repetă*, că ea nu este decît o imensă tautologie a speciei în care se scaldă, pre-firînd aceleași gesturi, toate cuplurile lumii? Există oare blasfemie mai mare? Fiecare cuplu se naște printr-o suită de *gesturi fondatoare*. Iar gesturile acestea nimeni, pînă la cei doi, nu le-a mai făcut vreodată și nimeni, pînă la sfîrșitul timpurilor, nu le poate repeta. Alunecarea unei priviri, felul de a cădea în somn, atingerea de o clipă a miinilor, părul udat de ploaie sînt amprente pe care fiecare cuplu le lasă în urma sa, pentru ca după desenul lor inconfundabil el să poată fi recunoscut în eternitate. Forța de coeziune a gesturilor fondatoare este uriașă și, prin recursul perpetuu la ele, cuplul ține. Iar dacă se întîmplă ca el să se destrame, gesturile fondatoare rămîn. Dacă există un eu afectiv și o identitate a noastră ca inși, lucrul se datorează acelei suite de întîmplări irepetabile prin care în viața noastră, o dată sau de mai multe ori, am căzut în iubire. Prin ele, fiecare partener păstrează în sufletul lui, "gravată pentru eternitate", figura celuilalt și, tot așa, memoria cuplului rămîne intactă în istoria nescrisă a lumii. Gestul fondator este cel care transpune de fiecare dată schema universală a iubirii într-o particularitate extremă și conferă astfel fiecărei iubiri unicitatea ei absolută.

Prima ninsoare căzută în anul acela. Zăpada, după ce fusese viscolită pînă tîrziu, către miezul nopții, încremenise acum în straturi mari și pufoase. Bucuria lor, ținîndu-se de mîna pe strada pustie și mergînd în urma puiului de caniş, alb tot, care încerca să sară peste cîte un troian, pierzîndu-se în el și apărînd iar la suprafață cu botul plin de zăpadă. Apoi ea luase ghemotocul de blană în brațe, încălzîndu-l la piept, și acesta își ridica bumbul negru și rece al nasului încercînd să i-l pună pe obraz și ea se ferea rizînd nespuse de fericită.

O amiază de vară cînd el se întorcea spre casă și cînd o zărise de departe, ghemuită în mijlocul trotuarului, cu fusta largă făcută roată în jurul ei, privind ceva cu atenție. Apoi, cînd ajunsese în dreptul ei, ridicase capul și îi spusese, ca și cum aflase asta din contemplarea îndelungă a ceea ce găsise pe jos: știam că am să te văd.

În aceeași vară, înainte de căderea serii, își dăduseră întîlnire pe o străduță de lingă gară în fața casei unei prietene care lipsea o vreme din București. Și el uitase, pur și simplu uitase, sau poate nici nu îi păsa, nu mai știa nici el ce anume se întîmplase, și și-a adus aminte aproape cu o oră mai tîrziu. S-a gîndit, totuși, să treacă într-o doară cu mașina pe la locul întîlnirii. Ploua groaznic și strada era pustie. Cînd s-a apropiat, a văzut-o în dreptul porții nemișcată, cu apa șiroindu-i pe obraji, părănd că îl așteaptă de o veșnicie și că l-ar fi putut aștepta așa oricît.

Prima noapte cînd au dormit împreună. Și cînd, în mijlocul nopții, ea a aprins lumina, cu fața inundată de fericire, și i-a spus că nu poate dormi, că trebuie să-l vadă pentru că nu crede că e adevărat și că trebuie să se bucure de el.

Prima ceartă. În mijlocul străzii. El întorsese spatele și plecase. Apoi i-a auzit pașii din ce în ce mai grăbiți, care treptat se transformaseră într-o fugă șleampătă. Cînd l-a ajuns din urmă, i-a prins mîna, i-a zmucit-o de cîteva ori și l-a rugat, plîngînd, să nu plece.

A doua ceartă. În casă. El stă la birou, cu niște foi în față. Ea își aruncă niște haine într-un sac de piele roșcată și îi spune, țipînd, că pleacă. El plînge pe înfundate, din ce în ce mai chinuit, în timp ce ea își îngrămădește și mai repede lucrurile în sac. În curînd termină și își pune grăbită pardesiul. Se îndreaptă spre ușă, apoi se întoarce, vine spre el, îl zgîlție de umeri și continuă să țipe: De ce plîngi? Ia spune, de ce plîngi? După care începe să plîngă și-i ia capul la piept.

A treia ceartă. El se apropie amenințător, cu chipul desfigurat de furie. Ea stă pe un scaun de bucătărie și capotul de catifea neagră, căzut într-o parte, îi dezgolește un genunchi. El vede cum picioarele îi tremură, cum coapsele se apropie și se îndepărtează ritmic, electrocutate de spaimă.

marți, 5 martie

Ce îți aduce vârsta? Un plus de cunoștințe? Aș spune mai degrabă că un deficit, uitarea crescând cu fiecare zi ce trece. Îți aduce însă și ceva deosebit de prețios: lucrurile pe care le-ai aflat pe cont propriu. Iar acestea alcătuiesc micul tău capital de certitudini, agoniseala ta de o viață. Ai, în sfârșit, *puncte de vedere*: știi în linii mari ce vrei, poți să spui fără să eziți ce îți place și ce nu, știi să distingi între lucrul înțeles cu adevărat și a te preface doar că ai înțeles, nu poți fi dus de nas de mode și atras către false adincimi, capeți un simț al "clasicului" și o anumită îndemânare în distingerea esențialului de contrafăcut și trecător — într-un cuvânt devii *onest intelectual*. (Neonestitatea intelectuală nu e de aceea neapărat o fraudă, cât mai ales o formă de imaturitate.) Iată de ce maturizarea presupune lentă avansare către un anume dogmatism. Matur devine cel care se poate orienta tocmai pentru că are câteva repere ferme (chiar dacă printre ele se numără și scepticismul).

18 martie

Miine plec pentru șase zile la Paris: trebuie să-i văd pe Ierunci, șubreziți de bolile iernii — Monica îmi va da anii 1981-1986 din *Jurnalul* ei corecți —, trebuie să-i întilnesc pe Vera și Milan Kundera, pentru a discuta condițiile publicării complete a operei lui Kundera la Humanitas, trebuie s-o văd pe Marie-France pentru a-i propune o serie Ionesco în "livre de poche", în sfârșit, trebuie să-l întilnesc pe Tu-dor Banuș și să preiau ilustrația (50 de planșe color) la *Enciclopedia zmeilor* a lui Cărtărescu, la care Banuș lucrează de peste un an. Pentru sufletelul meu, vreau să cumpăr de la FNAC filmul lui Losey după *Don Giovanni* și să văd ce casete mozartiene mai găsesc. Am să dau și o raită pe la târgul de carte, care pică exact în săptămână aceasta, avînd ca invitat de onoare editurile din Italia, mai rafinate, poate, în materie de grafică de carte decît cele franțuzești.

marți, 19 martie

Am ajuns astăzi-seară la Paris. În avion (era un zbor Air France) am trăit un lucru nostim. La poarta de îmbarcare, la Otopeni, o voce ondulat-feminină mă cheamă, din apropiere, pe nume. Întorc capul și o văd pe Clara Tamaș. Plecase din România în urmă cu zece ani, să-și încerce norocul de artist plastic (face grafică și pictură, dar cu precădere tapiserie) în "States". O cunoscusem în 1991, o admiram dinainte (toate piesele bune de teatru din București se asociau în mintea mea cu grafica afișelor ei) și am rugat-o să mă ajute în crearea unui *look* al nou-născutului Humanitas. Româna o învățase la maturitate, în București, după ce își făcuse studiile în maghiară la Cluj, și o vorbea cu o voce caldă, de piept, legănînd și lungind vocalele. Avea darul de a marca locul în care apărea apărînd pur și simplu. Culorile veșmintelor erau dozate în funcție de albul catifelat al tenului și de întunecimea ochilor și a părului. Rîdea potolit și senzual, iar mersul avea o distincție pe care miopia filtrată a privirii o accentua și o abătea către melancolie și absență. Pentru că avea o teamă precaută de a se angaja în proiecte care nu porneau din ea și pentru că își cumpănea cu pedanterie extremă fiecare gest și fiecare segment de viață, m-a refuzat cu eleganță. După scurtă vreme a părăsit țara, s-a stabilit la New York și s-a măritat acolo, după ce în România divorțase, cu puțin timp în urmă, de regizorul Andrei Blaier. Acum, după un scurt sejur în România, mergea pentru o săptămână la Paris, unde urma să-și întilnească familia (soțul și pe băiatul acestuia) și să petreacă împreună o scurtă vacanță.

Așa se face că cele trei ore de zbor le-am petrecut împreună, pălăvrăgînd întruna. La un moment dat, a scos aparatul de fotografiat și mi-a propus să rog pe cineva din echipaj să ne facă o poză. Tocmai se apropia Stewardul care se ocupase pînă atunci de noi, un tînăr zvelt și simpatic, așa încît îi adresez acestuia rugămîntea și adaug, în chip de explicație: "On se retrouve après dix ans..." Ne face fotografia și ne cere, cu acel firesc plin de căldură — ce nu păcătuiește niciodată prin familiaritate, indiscreție sau vulgaritate — pe care nu îl au decît francezii, explicații suplimentare. "A, doamna vine din New York... Și domnul din București... Și veți petrece câteva zile la Paris... După zece ani... E frumos!" Și încheie cu un *profitez-en!*, spus din toată inima.

Nu are sens să-i stric scenariul care s-a înfiripat spontan în mintea lui. E limpede că ne-a așezat într-un *story* investit cu prestigiu sentimental: o iubire ce pare că s-a sfîrșit, dar care rezistă și trece prin ani (zece!) și, în ciuda unui destin potrivnic, învinge și iese victorioasă

la lumină, făcându-i pe cei doi să se regăsească și să abolească distanța ce-i despărțise (10 000 de km!) atîta amar de vreme, pentru a glorifica, iată, momentul regăsirii în cel mai adecvat decor al lumii: Parisul, orașul în care, de la *Aimez-vous Brahms?* la *Ultimul tango*, iubii se găsesc, se regăsesc sau se pierd definitiv, în umbra marilor figuri tutelare ale lui Ingrid Bergman, Anthony Perkins sau Marlon Brando. Cît de vulgar m-aș fi simțit să intru, în acest scenariu înfiorat, cu cizmele adevărului prozaic, mărturisindu-i tînărului în uniformă albastră că melancolica doamnă de lîngă mine merge de fapt la Paris ca să-și întâlnească soțul, după un scurt detur de afaceri prin București! N-aș fi riscat oare să-și spună în minte – asemeni personajelor din schița lui Caragiale care o spun cu glas tare (și dezamăgite la culme), din clipa în care "amicul" le mărturisește că frumosul șef de gară cu care tînăra sa soție călătorește la Sinaia în "cupeu separat" nu-i altul decît fratele ei – că "nu mai am nici un haz"? Ei bine, n-am putut face așa ceva, dar urmarea a fost că, vrînd-nevrînd, am intrat eu în scenariul în care fantezia lui mă proiectase. Așa încît, din clipa în care, cinci minute mai tîrziu, tînărul a reapărut cu o pungă sofisticată de hîrtie, cu aer festiv, pe care scria "Joyeuses Retrouvailles de la part de tout l'équipage" și care conținea două sticle de șampanie *Lanson*, a trebuit să accept propria mea impostură, să-l privesc cu ochi umbriți ele emoție și să murmur un "merci" care, pe lîngă recunoștință, trebuia să exprime tulburarea la gîndul că o mină de oameni necunoscuți se bucură cu atîta grație de supradoza mea de fericire. Pînă la aterizare am rămas prizonierul acestui rol ce-mi fusese conferit și cînd, la Paris, ne-am despărțit, Clara și cu mine, reintrînd fiecare în destinele pe care echipajul de la Air France ni le suspendase pentru o clipă, am simțit o vreme cum umbra tînărului înalt mă însoțea spre casă ca un reproș nerostit.

miercuri, 20 martie

Astăzi, în metrou, în drum spre Monica și Virgil, un nou mod de a cerși. Pe lîngă litania obișnuită (*je suis sansabri, j'ai rien à manger*), subiectul mandicității le amintește celor din vagon că fiind "séropositif" nu poate dormi afară...

Mă apropii de casa din Francois Pinton cu inima strînsă. Monica m-a prevenit în cîteva rînduri la telefon că îi voi regăsi în stare de epave ("două păpuși stricate", "poate că ar fi mai bine să nu ne vedem, Gabriel, să nu păstrezi despre noi imaginea de acum" etc), Mihnea, la rîndul lui, îmi vorbise de "spectralitatea" lui Virgil. Sun și aștept emoționat să se deschidă ușa, pregătit pentru orice surpriză. Ușa se deschide, în prag este același Virgil dintotdeauna, cu sacoul de cașmir bej, cu pantalon gri, cu cămașă pepită și cravată. Doar mai puțin surizător. Intru în vestibul și de sus, din capul scărilor care duc la dormitor, se aude vocea tonică a Monicăi, lansînd un "Ceao, Gabriel". Începe să coboare, cu precauția dintotdeauna, și după cîteva secunde am în față o Monica surizătoare, cu privirea vioaie și ludică. Încearcă amîndoi să mă convingă să nu mă încred în aparențe. Oricum, le sugerez, se află pe drumul cel bun. Cuvintele acestea îi smulg lui Virgil un hohot de rîs, după care îmi spune – Monica tocmai ieșise – cu un ton sfîșietor: "Gabriel, știi cît este de cumplit să ai 82 de ani? Cum de am ajuns aici?"

Ce pot să-i răspund? Îi amintesc că Noica își confecționase anume o teorie pentru a face față momentului acestuia: 1) Trebuie să fii mereu în atac. *Tu* trebuie să ai mereu inițiativa, niciodată "viața". A ataca mereu viața cu o idee, a fi mereu în priză, a nu-i permite vieții să vină peste tine, să te copleșească, să te înece. 2) Ceea ce înseamnă că trebuie mereu să *faci ceva*, să nu consideri niciodată că ai încheiat ce aveai de făcut. Asta însemna pentru el "să nu mori fără rest". Moartea trebuie să te prindă la treabă și să ieși astfel din scenă în timp ce îți rostești încă rolul. Depresia bătrîneții este starea celui care consideră că a spus ceea ce avea de spus, că și-a rotunjit fapta și că de-acum așteaptă să moară. În ce-l privește, Noica și-a aplicat teoria la propria lui viață și "i-a reușit și asta", cum i-ar fi plăcut să spună: a murit, așa zicînd, retezat, în plină detentă, a murit în picioare. Orice moarte bună trebuie să te prindă făcînd ceea ce făceai dintotdeauna.

Din acest punct de vedere, Monica respectă regula: face mereu ceva și are mereu ce face. Pînă seara tîrziu lucrează în vederea editării Jurnalului pe care îl ține de 20 de ani: taie, corectează, își amintește. Frumos este că învrednicindu-se să țină acest Jurnal ne salvează și nouă, celorlalți, netrebnicilor care n-am făcut-o, viețile. Citindu-i paginile din '81-'82, aflu despre mine lucruri care dispăruseră pur și simplu din viața mea: cînd am ajuns la Paris, ce făceam și ce gîndeam în vremea aceea...

O regăsesc, așadar, pe Monica vie și interesată de tot ce se întâmplă. Cum tocmai i-am adus voi. 5 din *Agendele* lui Eugen Lovinescu, cu fabuloasele pagini ale Gabrielei Omăt, care reușește, înmulțind la infinit notele, să obțină o frescă "poantilistă" a interbelicului, Monica observă:

"Ar trebui ca toți cei care se complac în a da o imagine a interbelicului dominat de ideologia extremei drepte să citească notele Gabrielei Omăt pentru ca să vadă cum arăta epoca. Recent, în 22, pînă și Alina Mungiu, vrînd să arate cît de firavă era intelectualitatea democratică la noi, se rezumă să-i citeze pe Stahl și Golopenția, personaje foarte brave, dar de rang secund. Dar unde sînt Lovinescu, Zarifopol, Zeletin? Pur și simplu *omiși*. Iar din generația mai tînără Pompiliu Constantinescu, Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, adică toată "Școala critică"? Iar presa democratică unde este? Că doar nu exista doar *Sfarmă Piatră* și *Bunavestire*. Pe lîngă o presă de dreapta — *Universul* lui Stelian Popescu, *Curentul* lui Pamfil Șeicaru și *Cuvîntul* lui Nae Ionescu, în care, în treacăt fie spus, Sebastian îl ataca pe Lovinescu ca "prea democrat" —, peisajul publicistic era dominat de ziarele și revistele de centru-stînga: *Dimineața* și *Adevărul*, *Adevărul literar și artistic*, *Cuvîntul liber*, *Tîmpul*, *Viața Românească*. În *Revista Fundațiilor Regale* existau colaboratori de stînga, așa cum existau și în *Vremea*. Pe de altă parte, dacă se lasă senzația că «asta era interbelicul la noi», adică aplecare spre dreapta extremă, este și pentru că Eliade și Cioran, și chiar și Noica, au primit mai tîrziu o consacrare internațională, lăsînd impresia cu totul falsă că epoca era dominată de Nae Ionescu și de elevii lui. Or, adevărul este că ei nu dădeau în nici un caz tonul epocii, ci reprezentau doar un accent într-o structură culturală extrem de variată. Cum să ajungi atunci să-l compari pe Eliade cu Celine și Brasillach? Ca să nu mai zic că la noi nu a existat niciodată un echivalent al cazului lui Paul Valery (a se vedea Hannah Arendt, *Originile totalitarismului*, uite că mi-am și notat, ediția de la Humanitas, p. 148): Valery acceptă ideea — și chiar contribuie cu 3 franci (atunci asta era o sumă) la materializarea ei — ca armata să fabrice un tun formidabil, a cărui calitate excepțională să fie verificată trîgîndu-se asupra a 100 000 de evrei masați pe un poligon amenajat undeva la țară! Ce să mai spunem de faptul că în Franța, în timpul ocupației, Gestapo-ul a primit peste 3 milioane de denunțuri din partea populației franceze, de ajunsese și nemții să fie scirbiți de atîta zel în colaborare?"

joi, 21 martie

La ora 4, trece Tudor Banuș, cu ilustrația la *Enciclopedia zmeilor* a lui Cărtărescu. Cincizeci de desene, lucrate cu minuție extremă, vreme de aproape doi ani. E un proiect în care am pus suflet și la originea căruia se află Editura. I-am dat lui Cărtărescu în urmă cu 4-5 ani o carte pentru copii reeditată în Occident an de an, care s-a născut prin colaborarea dintre un scriitor și un grafician. O carte despre pitici (despre "gnomi"), a cărei poantă stătea în faptul că ființe imaginare erau tratate după regula realismului extrem. Era ca și cum copiii ar fi avut în programa școlară o materie numită "gnomologie": răspîndirea piticilor pe glob (cartea se deschide cu o hartă plană a mapamondului, în care regiunile locuite de pitici sînt marcate cu pedanterie — în Finlanda se pare că sînt cei mai mulți, dar și în Transilvania), talia piticilor, vestimentația, alimentația, locuința piticilor, relația lor cu diverse animale (nu se au bine deloc cu pisicile), specii de pitici etc. Cartea este magnific ilustrată și într-o bună zi ne-a venit ideea de a-i da o replică în registrul zmeilor, propunîndu-i lui Cărtărescu să se lanseze în acest *exploit*. A citit cartea cu piticii și s-a simțit pesemne provocat să facă un lucru de altă anvergură (și de factură, evident, "postmodernă"). După cîteva luni, au rezultat 200 de pagini, care pot fi citite deopotrivă la 12 ani, la 40 sau la 80 de ani. În cartea lui M.C., zmeii sînt ființe complexe, grotești și delicate deopotrivă. Există zmei violenți și cruzi, dar există și specii de zmei extrem de culți, studiosi și prolifici pe plan artistic. Mai toți au un interes aparte pentru fetele de împărați din specia umană, cu precădere fecioare, și unii dintre ei, ca în povestea lui Lobo și Fofu, își petrec vremea măsurîndu-le cînd cu metrul de croitorie, cînd cu metrul de tîmplărie. Fabricarea cărții, cu cele 50 de planșe color, va costa o avere (peste 20 000 \$) și e programată să apară în preajma Tîrgului de la Frankfurt. N-am reușit să exportăm nici mămăliga (de ce în fond pizza, și nu mămăliguță cu brînză și smîntînă? — e limpede că lumea are ceva cu noi!), nici sarmalele, nici folclorul, poate reușim cu zmeii, mult mai onorabili decît Dracula, și care, în plus, au un enorm potențial publicitar, ba se mai pretează și la o întreagă gamă de produse secundare (pot deveni personaje în jocuri electronice, în sisteme *lego*, cărți de joc etc). În plus, au termen de referință în imaginarul occidental, putînd fi înțeleși ca specie

exotică a dragonilor.

Seara, cu Marie-France și Lucian Pintilie la un restaurant italian din Montparnasse. Tipii care ne servesc vorbesc enorm, punctînd franceza cu expresii italienești, sînt rapizi, vin către masă valsînd și emițînd fraze muzicale, încînd felurile de mîncare sub valuri de cuvinte. Te conving că totul e excelent și, chiar după ce ai plătit, pleci cu senzația că ai fost oaspetele lor. Mari mascalțoni! Cu ei, ai impresia că viața e o petrecere muzicalo-gastronomică și că tristețea nu face parte din lumea asta.

Lucian își pregătește premiera pariziană la *După-amiaza unui torționar* ("film cameral", îl numește el), făcut după cartea Doinei Jela (*Drumul Damascului*), iar Marie-France îl ajută, cu acea vocație a devotamentului orb pe care a avut-o și o are pentru cîțiva oameni. Este în ea un filon "primar", desprins din lumea *Baltagului* (ceva dedicat și delicat, crîncen și pasional, cu rădăcini într-o lume arhaică), rătăcind și șerpuind subțire într-un zăcămint de inteligență, cultură, rafinament și sensibilitate șlefuite franțuzește; o soră mai mică a Vitoriei Lipan care se îmbracă la Sonya Rikiel.

marți, 26 martie

E 11 dimineața, sînt în avion și scriu, după cum se vede, ca Alțeta Sa Principele Radu, adică "în cer". La ora 15, am întîlnire cu Mircea C, la editură, să vedem împreună desenele lui Banuș la *Encicl. zmeilor*. Diseară, voi mîncă cu cîțiva prieteni "brînzuri franțuzești". Am ales ieri cîteva feluri deosebite din "fromajeria" de pe Saint Ouen.

Bilanțul sejurului: pozitiv. I-am revăzut pe Monica și pe Virgil întremați (poate am contribuit puțin la înviorarea lor), am pus bazele contractului pentru cărțile lui Kundera la "Humanitas" (dar mă bucur deopotrivă că l-am cunoscut, că nu mai e o abstracție și, în plus, că "îmi seamănă"), am discutat cu Marie-France tipărirea eseurilor lui Ionesco într-o nouă formulă grafică, am văzut superba expoziție a suprarealiștilor la Beaubourg, am cumpărat de la FNAC șase albume mari, pentru arhiva foto Humanitas, am găsit *Don Giovanni*-ul lui Losey (și am citit într-un album Palladio despre "La Rotonda", vila în care a fost făcut filmul), în sfîrșit, am cumpărat o carte de reflexologie, să mă lămuresc cum e cu organismul proiectat pe tălpi (de vreme ce tot am început, de două luni, să fac, cu "domnul Onosă" — un tip brav și harnic, care are cîte șase-șapte clienți pe zi —, ore de masaj în talpă...).

Acum sînt destins, privesc lucrurile "de sus", mă gîndesc la cîte am de făcut odată ajuns acasă și îmi spun că *e bine*, cîtă vreme am proiecte și ambiția și "neburnia" necesare pentru a le realiza. Vreau să amplific portofoliul Editurii, să facem noi serii și colecții, să le consolidăm pe cele existente, să trecem la 250 de titluri pe an (la 20 pe lună, din septembrie), să fac mai bine, mai frumos, mai liniștit ce am făcut pînă acum cu atîta chin și zbucium. Trebuie să termin notele la *Sein und Zeit* (apariție în martie viitor), să scriu mai departe *aceste* pagini, să pregătesc un studiu pe tema *Heidegger și problema lui "dincolo"*, să mă investesc în cei cîțiva oameni importanți ai vieții mele. Și, mai presus de orice, să mă îngrijesc, ca să pot face toate astea (*to epimeleisthai*, faptul de a se îngriji de sine; ultima vorbă a lui Socrate în *Phaidon*: "...îngrijiți-vă de voi înșivă"). Trebuie, cu orice preț, să mă simt bine în pielea mea. Acesta este imperativul suprem al unui om care vrea să facă ceva cu viața lui.

28 martie

Mă întorc, seara tîrziu, de la un *talk show* cu Bogdan Ficeac la Realitatea TV. Tema discuției: România și intrarea în NATO. Vine vorba despre "originalitatea în negativ" a României și de obstacolele care ne-au închis drumul spre Occident în ultimii ani: *corupția și foștii securiști*. Ridic iarăși glasul — pentru a cită oară în acești ani? — împotriva faptului că alde Păunescu și Vădim, în loc să fie puși la colțul istoriei ca susținători patetici și coprofagi ai unui regim criminal de pe urma căruia nu ne putem reveni nici după 12 ani, se lăfaie în Senatul României și pe ecranele televizoarelor sub privirile îngăduitoare sau indiferente ale concetățenilor. Nu numai că lumea îi suportă, dar la emisiunile de ore și ore ale lui Păunescu de la PRO TV se perindă scriitori, pianiști, medici, cîntăreți... Cum se poate intra în NATO — întreb retoric — cu trubadurii lui Ceaușescu, cu aceste scîrboșenii guralive care se distribuie

în rolul de directori de conștiință?

O jumătate de oră mai târziu sînt acasă: pe postul Antena 1, la Tucă Show ("sînt Marius Tucă de la Tucă Show", se prezintă modest autorul emisiunii), Păunescu și Vadim discută despre... intrarea României în NATO! Păunescu e pro, Vadim e contra. "Cornele, spune Păunescu cu voce de buhai, Cornele, e vorba de un ideal pentru care au murit părinții noștri în închisorile comuniste, Cornele!" — "Și cum, Adrian, vrei să-i părăsim pe cei cinci milioane de români din Basarabia, pe frații noștri?" — "Bine, Cornele, dar cum vrei să ne unim cu ei? Cum, concret? Și între timp să pierdem Trenul Istoriei?" — "Am vorbit eu cu Puțin, Adriene, și Puțin mi-a garantat că..." — "Te rog frumos, Cornele, lasă-mă să-ți explic, e un dialog, lasă-mă să spun doar o vorbă, nu mă distruge iar, cum ai făcut ieri în Senat, cînd m-ai făcut pulbere..." — "Ha, ha, ha, ai tu aerul unui om făcut pulbere, Adriene? Ha, ha, ha." Etcaetera.

Obscenitate. Ce te faci cînd indignarea nu încapă în cuvinte? Cînd adjectivele nu mai ajută la nimic? Cînd asigți, neputincios, la spectacolul a doi rinoceri care se masturbează în public, la giumbușlucurile acestor castratori morali, la acest viol în masă al conștiințelor? Tîlhari ținînd prelegeri despre cînste, pensionare de bordel arborînd pudorile fecioriei, ucigași de popor român îngrijorați de soarta poporului român!

Între timp, băiatul Tucă transpiră din greu încercînd să strecoare cîte o propoziție, Vădim îl ia, mitocănește, cu "băi Tucă", în timp ce Tucă îi vorbește cu "dumneavoastră". Cînd Tucă devine incomod, Vadim îl urechează scurt ("să nu-mi faci mie pe avocatul americanilor!") și îi aduce aminte că "are experiență mai multă decît el". "Da, poate înainte de '89", mormăie cu obidă Tucă. Dar Vadim se face că nu-l aude, iar Tucă se sperie de propriul lui curaj și i se adresează de îndată cu "domnule președinte".

Lustrație. Cuvîntul înseamnă "purificare" și latinii îl foloseau la început în contexte religioase, avînd în vedere un ritual de purificare: în jurul obiectului impur, pîngărit sau pîngăritor, sacerdotul executa un dans purtînd în brațe un animal destinat jertfei purificatoare. Apoi cuvîntul a trimis la "curățare" în genere. *Agrum lustrare* însemna "a curăța ogrorul". Toate țările foste comuniste din Europa, cu excepția României (Cehia, prima), au promulgat legi lustratorii, care curățau "locul social" (funcțiile publice) de persoanele pîngărite și pîngăritoare ale comunismului: activiști, securiști, intelectuali prostituți, asemeni lui Păunescu și Vădim în vremea lui Ceaușescu. La noi nu a existat așa ceva și de aceea obiectele urit mirositoare continuă să pută în public, put, iată, prin ecranul televizorului.

Dar de unde, în fond, îmi vine această încrîncenare? Răspunsul este simplu: pentru mine, cei doi nu sînt persoane, ci *maladii*, furuncule ale poporului român trecut prin comunism. Unui furuncul nu-i poate fi rușine că există. Ar trebui să-i fie, însă, trupului care îl poartă.

29 martie

Ce ciudat! Cînd e vorba de o mărturisire *scrisă*, prietenii îți fac mult mai puțin credit decît cei care nu te cunosc deloc. Experti în tine fiind (adeseori sătui de tine) și cunoscîndu-te deopotrivă cu iubire și *răutate*, ei au pretenția că te dețin dincolo de imaginea pe care, scriînd, vrei să le-o propui celorlalți despre tine. Nimeni nu e mai puțin dispus să creadă în sinceritatea ta decît un prieten. Pentru că te știe prea bine, pentru că te-a clasat, îi vine greu să accepte că ar exista în tine ceva care lui i-a rămas ascuns. Tot ceea ce, în privința ta, îl ia prin surprindere va fi trecut în contul măștii, al imaginii pe care ai confecționat-o ca să poți ieși convenabil în lume.

1 aprilie

În drum spre casă de la editură, ascult în mașină radioul. Un interviu cu un tip din Chișinău. La un moment dat, basarabeanul folosește — cu limba lor inconfundabilă — un cuvînt pe care nu-l auzisem niciodată. Îmi propun, cum ajung în casă, să îl notez. Uit să o fac. Către 1 noaptea, în pat, pregătindu-mă să adorm, îmi aduc aminte că am uitat să notez cu vîntul. Iar cuvîntul, între timp, l-am uitat. Simt că e în joc somnul meu din noaptea aceasta. Tot ce pot să îmi aduc aminte este că miraculosul cuvînt începea cu "s". Dar la ce se referea? Era vorba de un prea mult, de ceva pe care românii din Basarabia nu mai erau dispuși să-l suporte... Era un substantiv... Un substantiv care începea cu "s"... Nu mai voiau... Se

săturaseră... Și deodată cuvîntul țîșnește din magma creierului meu: *sătulie*. Substantivul de la "sătul". Sătulie... Mi se pare nespus de frumos. Și cum zicem noi, "românii culți" din România? Ce substantiv folosim cînd vorbim de starea celui sătul? Sațietate.

Mă scol, scriu rîndurile astea, și mă duc să adorm liniștit. La fel de fericit s-a simțit pesemne Noica, în Maramureș, cînd o femeie, poftindu-l în casă printr-o ușă nefiresc de îngustă, i-a spus că se intră pe ea "lăturiș". Noica s-a grăbit să proiecteze cuvîntul pe cerul metafizicii, spunînd că așa intră românii în istorie: *en biais*, "lăturiș".

Iar despre "sătulie", ce s-ar putea spune? Că, oricum, exprimă negativul sațietății: sînt sătul, dar nu de lucrurile bune pe care le-am mîncat, ci sînt sătul de necazuri, de cîte mi-a fost dat (fără să vreau) să înghit. Sătulie: starea celui care s-a săturat de atîta rău, de răul îngurgitat. Trecerea românilor prin istorie: dintr-o "sătulie" în alta. Mama mea la 85 de ani: spunea că nu mai vrea să trăiască. Ajunsese la "sătulie".

miercuri, 4 aprilie

Fiecare meserie încearcă să-și creeze însemnele ei pentru a fi recunoscută. Mai toate năzuiesc către un element de uniformă, către un panaș de identificare, către o recuzită specifică, vestimentară, gestuală sau verbală.

Intellectualul umanist face tot ce poate pentru a obține, mai cu seamă cînd e fotografiat sau filmat, o aură inconfundabilă. Fiind cabotin prin esența lui, megaloman și crezîndu-se mereu privit și admirat, el este în permanență în căutarea unei atitudini: fie își sprijină bărbia în palmă, fie se joacă cu ochelarii, pe care îi scoate și îi pune la loc după o regie bine studiată (alteori, absorbit fiind de o problemă, se trezește mușcînd discret capătul unuia dintre brațe), în sfîrșit, dacă are degetele lungi și subțiri, ele trebuie să sugereze o anumită nervozitate, o vibrație interioară continuă și, de aceea, mîna acompaniază abundent vorbirea, cînd trecînd lin peste frunte, cînd încercînd să pună la loc o șuviță rebelă, cînd ondulîndu-se, frîntă din *poignet*, în aer, punctînd și articulînd inteligent spațiul discuției.

Însă elementul nelipsit din interviurile filmate cu un intelectual umanist este *biblioteca*. Desigur, nu biblioteca borgesiană, nu acea proiecție pornită din interior care face din carte supremul mod de a exista și pe care ajungi să ți-o asumi cu perseverența cu care un melc își poartă cochilia. Biblioteca la care mă gîndesc eu este exact opusul acesteia și cel mai potrivit ar fi să o numim biblioteca-panaș. Pentru cei mai mulți intelectuali, ea este asemeni chipiului pentru un polițist: un însemn de autoritate. Un intelectual umanist filmat la el acasă trebuie să lase senzația că trăiește clipă de clipă într-un ocean de cărți, că înoată în ele de cînd se trezește și pînă la culcare și că acestea îl urmează, ca dîra unui reactor, oriunde s-ar afla în casă. Ele se desfășoară mai întîi, vast, pe rafturile care acoperă în întregime peretele din spațiile fotoliului în care intelectualul nostru stă așezat la birou. Alte stive de cărți, de obicei în dezordine, se află chiar pe birou, altele, pe jos, în jurul biroului sau peste tot, de jur-împrejurul camerei.

Pentru că nu poate să ia cărțile cu el cînd iese în lume*, de cîte ori are prilejul — și un interviu fil-

* Și totuși. Am văzut cîndva un personaj (am auzit că între timp a ajuns președinte de Academie) care își **ticsise** spațiul din spate al mașinii, cel vizibil prin lunetă, cu cărți (în limbi străine) aruncate vrainște, într-o neglijență studiată. Cartea devenise o insignă, argument pentru o înțelepciune de tarabă pusă să circule în lume pe patru roți. Parcată pe trotuarul Universității, mașina "plesnea de cultură" și urma pesemne să îi umple de admirație pe studenții care intrau și ieșeau de la cursuri.

mat este prilejul însuși — cărturarul nostru se lipește de ele, le exhibă și se expune cu ele ca turiștii care nu au credibilitate decît dacă au o poză făcută lingă piramide. Orice bibliotecă este proiecția unei veleități culturale. Ea este un garant pentru o știință care nu poate fi probată în fiecare clipă, este dovada indirectă a unei isprăvi culturale care nu trebuie neapărat să fi avut loc și care trimite cu gîndul la altele care nu vor avea loc niciodată. Pentru privitorul neavizat imaginea unei biblioteci este cel mai adesea o capcană, o entorsă, *Ersatz*-ul unei împliniri culturale, cortina trasă peste o impostură. Situată în regiunea incertă dintre ustensil, trofeu, decorație și mărturie, biblioteca, asociată cu posesorul ei, poate deopotrivă dezvălui și masca: un tic cultural, traseul unei formări, o aspirație îngropată, direcția unei pasiuni, bulimie, lene sau prostie, un proiect amînat la nesfîrșit, un crez prăbușit. În sine, o bibliotecă nu garantează nimic. Ea sugerează doar, atunci cînd e anume arătată, o

respectabilitate smulsă celuilalt prin raptul privirii, un spectacol coplesitor *montat*. Toți autorii aceia muți aliniați în rafturi par convocați pentru a depune mărturie că cel care i-a colecționat face parte din familie, că simpla vecinătate cu ei îl face pe posesorul lor să fie asemenea lor.

sîmbătă, 7 aprilie

Îi datorez enorm "melancoliei" mele din ultimul an: m-a făcut, poate pentru prima oară din adolescență (cînd umpleam cu "meditații negre" carnețele pierdute apoi fără urmă), să mă reintîlnesc în scris *cu mine*. Niciodată, de atunci, nu mai avusesem curajul s-o fac. Tot ce am scris de-a lungul vieții, cu excepția unor pagini din *Jurnal* și *Epistolar*, nu a reprezentat decît strategia bine pusă la punct (eram antrenat pentru asta!) a unui camuflaj cultural: o diversiune, executată cu mijloace pseudo-filozofice, pe teritoriul gîndirii. Desigur, de fiecare dată cînd mă ciocneam de mine, mă consideram cel mai pasionant obiect posibil al vieții mele. Nu aveam însă "nerușinarea" necesară pentru a face din acest interes obiectul constant (și public) al preocupărilor mele. Căci, îmi spuneam, cine, în afara mea, ar fi putut împărtăși acest interes și ar fi fost dispus să pătrundă, fără să fie cuprins de plictis, pe tărîmul tribulațiilor mele? Nu atinsesem acel grad esențial de libertate care să mă scoată din paranteza în care singur mă pusesem, dintr-o deliberată și prost înțeleasă pudoare. Cum aș fi putut atunci să capăt încrederea că abia vorbind despre mine voi ajunge să vorbesc cu adevărat despre noi toți? Gîndul acesta simplu că trebuie să pornești de la tine pentru a ajunge la altul, că în ograda omenirii nu poți intra decît pe porțița pe care este scrijelit numele tău, că trebuie să te îngrijești mai întîi de tine, să te iubești și să te întorci pe toate părțile pentru a putea apoi să te apleci către altul și să-l iubești "ca pe tine" — îmi rămăsese pînă atunci străin.

Dar pesemne că "ajungerea la tine" nu se poate face la comandă și pesemne că dintre toate lucrurile deosebite acesta își are prețul lui de suferință cel mai greu de plătit.

Am auzit-o într-un documentar pe mama lui Hawking, fizicianul complet paralizat, care-și petrece viața într-un fotoliu și care vorbește și scrie prin activarea unor sofisticate senzori electronici, declarînd că fiul ei nu ar fi devenit cine este astăzi pentru toată lumea ("un mistic, îmi spunea de curînd Vlad Z., care decodează cu mijloacele fizicii și matematicii misterele Universului"), dacă nu s-ar fi îmbolnăvit, rămînînd imobilizat, *la momentul potrivit*. Avem cu toții nevoie de o traumă care să ne așeze pe drumul *nostru*, care să ne scoată din rutină și să ne focalizeze către acel punct final al existenței datorită căruia fiecare segment al traiectoriei noastre ajunge să semene cu coarda bine întinsă a unui arc. Vai de cei care nu s-au cutremurat la momentul potrivit!

sîmbătă, 7 aprilie

O vorbă care mi-a plăcut și care, deopotrivă, îmi face frică a Gabrielei A.: "Gabriel, un scriitor trebuie să scoată totul pe tarabă, toate sentimentele lui sînt de vînzare."

14 aprilie

Așa cum a făcut cu *laptop-ul*, botezîndu-l scurt și denigrator "lefton", astă-seară, la telefon, Monica mă anunță că "prietenul dumitale, Virgil, a început să ia «zuluf»". Iată ce a ajuns antidepresivul meu preferat, *Zoloft-ull* încerc să redresez pronunția. "Ia lasă-mă în pace, Gabriel, «Zoloft», «Zuluf», tot aia e! Unde mai pui că de cînd prietenul dumitale ia «zulufi», eu îmi pierd echilibrul." Mă răzbun scurt: "Monica, îi spun pe un ton îngrijorat, am uitat să vă spun că «Zuluful» are uneori efectul ăsta secundar: persoanele din anturajul celui care îl ia au amețeli în primele zile de administrare. Însă pe măsură ce Virgil o să se obișnuiască cu Zuluful, o să vă dispară și dumneavoastră amețelile. Rezistați cîteva zile!" Moment mai lung de tăcere: "Auzi, Virgil, ce spune prietenul dumitale? Că din cauza Zulufului tău eu am amețeli." — "Posibil", răspunde Virgil laconic. — "Gabriel, îți bați joc de mine?" — "Nu, Monica, dar fiind un medicament psihic, pentru suflet, înțelegeți?, acționează simpatetic asupra celor care au o comunicare specială cu pacientuî. Cazul dumneavoastră cu Virgil." — "Gabriel, ai înnebunit? Virgil, apără-mă, uite ce-mi face prietenul dumitale..." Virgil mormăie de pe fotoliu,

Monica și cu mine rîdem în hohote.

16 aprilie

Faptul că Andrei, Paleologu și chiar Djuvara, la un moment dat, au pus umărul ca să meargă revista *Plai cu boi* e o dovadă a relativismului și a superficialității, ca să zic așa "civice", care îi caracterizează pe intelectualii români în zilele noastre. Andrei a mers pînă acolo încît o vreme a acceptat ca numele lui să apară în caseta onorifică a redacției.

Și asta "din prietenie pentru Dinescu"! Ca și cum prietenia cere sacrificii dezonorante. Ironia e că Andrei scrie despre "obsценitatea publică" într-o revistă care o ilustrează din plin. Grav e nu că revista există (de vreme ce supraviețuiește, ea e necesară), ci că există și cu girul acestor oameni.

Cînd scriu despre Andrei în aceste pagini (cînd mă cert cu el, cînd sînt rău cu el, cînd mă supără și îl bombăn), scriu știind că fac recurs la un capital inepuizabil. Cred că asta este o prietenie: o provizie care a evadat din regnul cantității și care, părăsind devenirea, înmărmurește la un moment dat, învinsă de propria ei acumulare.

Sînt un "întîrziat", un *postcoce* (opusul unui precoc), mă "coc", adică, în toate privințele, cam cu zece ani mai tîrziu. De aceea sînt mereu *în urma* vîrstei pe care o am, adică sînt mereu tînăr.

24 aprilie

Merg să văd, montată, emisiunea făcută în chinuri, cu Eugenia Vodă, în urmă cu două luni. A reținut 50 de minute din cele trei ore de discuție de atunci. "Am vrut să vă umanizez, să scot deasupra chipul dumneavoastră ascuns, să vă trag jos de pe podiumul social." Nu știu dacă a reușit. Poate în mai mare măsură aș reuși eu, în paginile astea, aici, la mine, unde "nu mă vede nimeni". Exact ca atunci cînd eram copil: afară din casă eram țepăn, monosilabic și inexpressiv. Seara, după ce mi se făcea baie (să fi avut 3 ani? 4 ani?), ieșeam din cadă, îmi puneam în jurul gîtului blana de vulpe de la mantoul mamei atîrnat în cuier — capul vulpii cu ochii de sticlă și labele cu ghearele intacte îmi atîrnau pe burtă — și țopăiam, gol, în fața oglinzii, țipînd de fericire și libertate.

Ceea ce mă uimește, în caseta montată de Eugenia Vodă, este că nimic din disconfortul meu interior, din furiile care m-au traversat și din oboseala maratonului de trei ore, nu se lasă întrevăzut. Nu știam că pot să mă conțin atît de bine.

27 aprilie

Andrei a primit astăzi premiul Joseph-Bech pe 2001, "în semn de recunoaștere a strădaniilor sale pentru unificarea europeană". La NEC, "lumea bună" a Bucureștiului, cu toată pigmentația de rigoare: C.T. Popescu în cămășuță albă cu mîneacă scurtă, sfidînd ca de obicei micul "ștaif" al sărbătorii. Gabriela A., veșnic în întîrziere, trîgînd după ea o sacoșă din care îi cad lucruri stranii în momentele cele mai nepotrivite. Miniștri, ambasadori, televiziuni etc.

Laudatio e făcută de eseistul elvețian Iso Camartin, un tip deștept cu mutră de șoricel, care își construiește discursul plimbîndu-l pe Andrei, post-mortem, prin paradis, infern și purgatoriu. Andrei, care și-a exploatat dintotdeauna surplusul de greutate pentru a obține efecte comice, asumîndu-și dezinvolt tema, îi mulțumește spunînd că e prima oară în viață cînd cineva l-a făcut să simtă că n-are corp. "Ceea ce, pentru un om obișnuit să tragă după el 120 de kg., nu este, trebuie să recunoașteți, puțin lucru."

Durerea mea în ce-l privește pe Andrei: nu m-a lăsat niciodată să înțeleg că ar ști *cine sînt*.

3 mai

Se împlinește astăzi un an de cînd am început să scriu sub impulsul unei traume

"binefăcătoare". Corect ar fi să spun: de cînd am fost dat cu capul de pereții existenței mele. Din cauza asta, nimic din ce am scris de atunci nu și-a propus vreo clipă să fie "original", ci doar *pe cont propriu adevărat*. Deja una dintre primele însemnări, cea din 6 mai 2001, debutează cu o enormă banalitate schopenhaueria-no-nietzscheano-cioraniană (cea privitoare la "sistemul de iluzii"), dar referința culturală este *apres coup* și toată "teoria" mea nu este decît prelucrarea formală a unei cumplite depresii, un țipăt modulat și trecut pe portativul unei expresii care mă reprezintă. Senzația, intens-eliberatoare, este de plonjeu existențial în esența scrisului, de evacuare a oricărui trucaj cultural.

În lungul interviu filmat cu Cioran, din 1990, îi pun la un moment dat acestuia o întrebare "zădăritoare" care își avea, cred, originea într-o veche discuție cu Alecu Paleologu. "Dacă îi iei lui Cioran stilul, spunea conu' Alecu teribilist, nu mai rămîne din el nimic." Afirmația asta m-a tulburat foarte tare, simțeam că e nedreaptă, dar nu știam să spun de ce. Noica, la rîndul lui, de cîte ori venea vorba de Cioran, îl simțea ricanînd: "Cioran, cu vîicăreala lui..."

Cu aceste lucruri în minte și luîndu-mi toate precauțiile ca să nu-l jignesc, îi spun la un moment dat lui Cioran: "V-aș ruga să acceptați să vorbim despre dumneavoastră cu o anume notă de cruzime. Să ne imaginăm un cititor care ar face pe avocatul diavolului. Dacă n-ați fi excelat prin formulă, v-ar putea spune cititorul acela, fondul gîndirii dumneavoastră s-ar reduce în cele din urmă la cîteva banalități: că omul este rău, că moartea este un scandal, că viața este lipsită de sens, în vreme ce doar sinuciderea are unul etc. etc."

Răspunsul lui Cioran este formidabil: "Acestea, spune el, sînt banalități pe plan teoretic, dar nu și pe plan existențial. Experiența morții, *trăirea* ei ca scandal nu e cîtuși de puțin banală."

Nu mă las, revin, insist: "S-ar putea într-adevăr să vi se reproșeze că reluați teme vechi de cînd lumea și că nu faceți în cele din urmă decît să reiterați, cu un talent excepțional, ceea ce s-a spus și re-spuns de atîtea ori de la Ecclesiast încoace. În ce rezidă noutatea discursului dumneavoastră?"

De data aceasta răspunsul lui Cioran este fără drept de apel și dacă-l reproduc o fac pentru că mă privește în mod direct.

"Peste tot în cărțile mele nu e vorba decît de *intensitatea experienței*. Nu pretind să am vreo originalitate în privința concepției despre existență. Ce poate fi mai banal decît moartea? Numai că în același timp este vorba de un fenomen capital și nu e defel o întîmplare că ea ocupă un loc central în toate marile religii ale lumii. Dacă vrei să construiești o filozofie originală, ar trebui să pleci de la știință, adică de la singurul domeniu în care inovația e posibilă. O asemenea filozofie ar fi neîndoielnic originală, numai că ea ar fi lipsită de orice interes. [...] Ceea ce trebuie să fie cu adevărat nou și important este în ultimă instanță timbrul, tonul, nota, ceea ce emană din intensitatea unei experiențe. Din scrisorile pe care le primesc, mai cu seamă din ale tinerilor, reiese că plecînd tocmai de la felul *meu* de a formula ei ajung să devină conștienți de cutare sau cutare experiență, care de altminteri este accesibilă pînă și ultimului imbecil. Cînd simplifici o gîndire dincolo de *expresia* ei originală, ea devine banală, nu mai spune nimic."

Totul este spus aici. A scrie nu înseamnă a avea "idei originale", ci a face să intre în vibrație coarda care ești. "Ideile" nu fac doi bani dacă nu sînt efectul final al corzii vibrînde. Cu cît vibrația acestei corzi este mai intensă, cu atît premisa existențială a scrisului este mai bine asigurată. Bineînțeles că a împinge această vibrație pînă în planul expresiei presupune un alfabet cultural, dar nu "cultura" este aici decisivă. "Era îmbibat de la 20 de ani — spune Noica despre Cioran — de iluziile acestea ale dezabuzatului, *pe care nu le poate alimenta decît cultura*." (subl. ns.) Fals! Cultura n-a făcut decît să-i ofere lui Cioran *reperele* pentru găsirea expresiei proprii, dar fondul nevrotic al dezabuzării a fost anterior oricărui demers cultural și l-a însoțit pe Cioran ca semn al forței sale pînă la sfîrșit. Iar cînd "demersul cultural" nu este conectat la o "nevroză", adică la o vibrație de ființă, și este cultivat *în sine*, atunci autorul acela va fi culturalmente util, dar va risca să poarte cu el peste tot în lume, ca pe propria-i umbră și ca pe un blestem, darul de a plictisi.

Drama mea, ca să zic așa, "destinală", este că întîlnirea cu Noica, pe cît de benefică mi-a fost în plan cultural, pe atît de nefastă mi-a fost în planul vibrației de ființă. *Jurnalul de la Păltiniș* a reprezentat, paradoxal, prima răzbunare nevrotică față de o tutelă care mă pregătea pentru "construcția unei opere" în vreme ce eu aș fi vrut să învăț cum se dă glas unei vibrații. Iar răzbunarea (inconștientă) era aceasta: cel care își sublimase vibrația proprie într-un discurs ontologic (discurs ce termina prin a face vibrația de nerecunoscut) și care, ca

maestru, era pe cale să facă același lucru cu discipolii lui, devenea personaj într-un "scenariu vibratoriu" care îl ucidea tocmai pentru că era un scenariu nevrotic și bazat pe iubire. Fondul meu nevrotic se răzvrătea tocmai scriind o carte în care, cu ajutorul iubirii, îl suprimam pe Noica în calitate de instanță culturală represivă. Și nu este întâmplător că prima carte în care, după aproape 20 de ani, îmi recuperam în mod explicit vibrația și nevroza, poartă titlul-manifest *Declarație de iubire*. Îi datorez de aceea lui Noica în egală măsură nașterea alfabetului meu cultural și enorma întârziere pe drumul întâlnirii mele cu vibrația proprie. Aici întretăierea mea cu Cioran, în 1983, ar fi putut să joace un rol (l-am întâlnit atunci de trei-patru ori), dar ea a fost contracarată masiv de Noica după revenirea mea în țară. "L-ai văzut pe Cioran?", m-a întrebat. — "L-am văzut." — "Și ce ți-a spus?" — "Mi-a spus să nu mai citesc sistematic și, dacă se poate, o vreme să nu mai citesc deloc." Noica a pălit. Am crezut că i se face rău. "Măgarul!", a izbucnit după o vreme, "asta a găsit să-ți spună, el care a citit bibliotecii!" Spumega de furie. Acum știu că *el* nu avea cum să înțeleagă, dar eu ar fi trebuit să pot. Din păcate am înțeles cu o întârziere de aproape 20 de ani.

Așadar orice individ există în spațiul expresiei cîtă vreme coarda ființei lui este în vibrație. Aceasta este starea de "nevroză productivă" ca stare a sănătății mintale perfecte. În cazul în care coarda este doar *întinsă*, întinsă la limită, gata să plesnească dar incapabilă să intre în vibrație, atunci e vorba de o nevroză care nu poate trece pragul expresiei, de o catalepsie psihică neproductivă, care, malativă fiind, blochează resorturile scrisului. Simetric, în cazul în care coarda e flască, înseamnă că potențialul de vibrație al unei ființe s-a risipit printr-o proastă gospodărire a lui. Acesta e pericolul celor care fac din cultură o finalitate și care își mobilizează ființa sub semnul "performanței culturale".

Cînd Cioran mi-a dat în treacăt, în timpul unei plimbări matinale prin Jardin du Luxembourg, sfatul să nu mai citesc o vreme, el pornea de la pericolul pe care intuia că îl ascunde în sine programul paideic al lui Noica: cel al performanței culturale. "Nu puteți pierde meciul decît într-un singur fel: nemaijucîndu-l", ne spusese Noica, lui Andrei și mie. Nu ne-am întrebat atunci nici o clipă care era meciul pe care ni-l propunea Noica și dacă nu cumva mai exista și alt meci care ar fi putut fi jucat. Numai că "meciul" lui Noica nu lăsa loc pentru un altul. El era *Meciul*, unicul care merita cu adevărat să fie jucat. Aici nu încăpea negociere: era vorba de Meciul Culturii, adică al Filozofiei, adică al Gîndirii în numele unei Unice Idei, în numele Conceptului. Autoritatea lui Noica era enormă. Andrei a încercat la un moment dat să o conteste opunînd, în *furnal*, *legato*-ului noician al ideii *legato-ul* dintre idee și viață. Acest gînd subversiv, pe care Noica s-a grăbit să îl condamne, ar fi trebuit să ridice un semn de întrebare asupra oportunității meciului pe care Noica ne propunea, ne cerea, ne obliga (în cele din urmă) să-l jucăm.

Trebuia oare meciul acesta jucat pînă la capăt? Cioran a apucat să-mi spună în treacăt că nu. Mesajul lui era simplu, dar greu de perceput de prima dată: "Părăsiți o vreme terenul *acesta* de joc, stați o vreme pe tușă, atît cît să înțelegeți că acesta nu e meciul vostru, plecați în cele din urmă, deschideți alt teren de joc, puneți premisele altui meci, al meciului care va fi *meciul vieții voastre*." Noica îmi lăsase, înainte de plecarea mea în Germania, "cu limbă de moarte" (și *Jurnalul de la Păltiniș* se încheia aici) sarcina să citesc Kant integral în ediția lui Bruno Cassirer (rețetele intermediare fuseseră Hegel în ediția Glockner și Goethe în ediția Propylaen) ca o condiție incontornabilă pentru ajungerea mea la "concept". Aceasta era etapa finală a unei programate uitări de sine, a definitivei despărțiri de tine pe drumul împlinirii "performanței culturale", a topirii eului în spațiul impersonal al "spiritului obiectiv". Acesta era capătul inițierii paideice, punctul terminus pentru mîntuirea prin cultură.

Mi-au trebuit ani și ani de zile ca să înțeleg că problema nu era cît și ce anume citești, ci în ce măsură lecturile tale rămîneau atîrnate de vibrația care ești, în ce măsură o slujeau, ajutîndu-te să o modulezi către expresia ei finală. "Vibrează și citește ce vrei", ar fi putut suna îndemnul lui Cioran. Iar Noica nu avea să opună acestui îndemn decît rețeta dopajului cultural. În numele "uitării bune" pe care o aduce cu sine cultura, în numele comandamentului de a-ți ucide "suflețelul" (acest rezervor de remușcări și regrete care bruiază gîndirea), Noica ne pregătise pentru un meci care *nu era al nostru*. "Care îți e ideea?", ne întreba periodic Noica. "Care îți e vibrația?", ar fi trebuit să sune întrebarea. Punctul de decurgere era totul. Vibrația, și nu ideea, trebuia să ne ghideze lecturile.

Cînd am înțeles asta era tîrziu. "Vreau să fiu un întîrziator", așa își definea Noica rolul lui pe lîngă noi. În cazul meu a reușit în exces. Și mai spunea: "Vreau să vă învăț dezvățul."

Dar uitase să spună: *dezvățul de el*.

11 mai

Primesc zilele acestea ediția poloneză a *Jurnalului de la Păltiniș*. Este însoțită de o scrisoare caldă din partea editorului care mă invită la Cracovia, pentru a vorbi publicului polonez "extrem de interesat de filozofia românească".

Mi se pare enorm: publicul polonez interesat de filozofia românească! Apoi îmi dau seama că uimirea *mea* e cea nelalocul ei și că ea provine din indiferența primitivă și vinovată a românilor pentru tot ceea ce nu-i privește *în mod direct*. Asta și înseamnă provincialism: a crede că lumea începe și se termină cu problemele urbei tale. După 1990, când am început să ies în mod curent din țară, mi-am dat seama în ce măsură problemele lumii *nu* erau și problemele noastre. În 1994, ca să aflu ce se petrecea în imediata noastră vecinătate, cu războiul din Iugoslavia, trebuia să ajung la Paris. Atrocități fără nume aveau loc la două-trei sute de kilometri de noi, dar românii le ignorau cu desăvîrșire pentru că pur și simplu *nu îi privea*. A trebuit să apară episodul Kosovo, în care România s-a implicat direct și în jurul căruia pasiunile intelectualilor s-au dezlănțuit, pentru a afla, *opt ani mai târziu*, prin ce infern trecuseră populațiile învecinate cu noi. În țările Europei isprăvile lui Miloșevici și ale generalilor lui îi umpleau pe oameni de stupoare, în vreme ce noi brodam pe tema ortodoxiei care ne înfrătea cu ei.

Această plasare placidă în mijlocul lumii, în care dezinteresul pentru problemele altora se însoțește cu indignarea uimită că alții nu frisonază la problemele noastre, că nu "vin", nu ne "dau" și nu ne ajută, pare să fie o trăsătură bine determinată a "ființei românești".

Pentru a reveni la exemplul *Jurnalului* tradus în poloneză. Editorul apreciază că există două mii de polonezi curioși să afle ce a însemnat Păltinișul. Curiozitatea aceasta, care îi deschide pe polonezi către lucrurile întâmplare *în altă lume decât a lor*, explică de ce Polonia este "mai europeană" și mai civilizată decât noi. Dacă "Păltinișul" ar fi existat în Polonia și așa fi avut ideea extrem de originală să public în românește Jurnalul aceluia Păltiniș polonez, bănuiesc că s-ar fi găsit o sută de români excentrici dispuși să cumpere o carte care, nu-i așa?, nu avea în fond *nimic* de-a face cu România.

Tocmai asta înseamnă incultură esențială: incapacitatea de a recunoaște familiarul în ceea ce în primă instanță îți apare ca străin. Și mai departe: incapacitatea de a percepe identitatea umană în spatele diferenței de primă instanță. Pentru noi năzbitiile unui escroc din Parlament sînt mai importante decât războiul din Cecenia — unde este repusă în joc condiția umană —, pentru că escrocul este "al nostru", în timp ce cecenii pot fi torturați în voie pentru că sînt "departe" și, în plus, nu sînt nici creștini. Acest mod de a gândi este falimentar și, în final, el face din fiecare român o victimă potențială aflată la discreția primului acces de autoritarism al puterii. Indiferența românilor pentru tot ceea ce nu-i privește coboară în ograda fiecăruia și devine regula unei "societați" din care orice reflex de solidaritate a dispărut. (Singura categorie solidară din România: minerii.)

20 mai

Friedgard Thoma a venit la Sibiu, la colocviul anual al "marelui rășinărean". A început, așadar, plimbarea prin lume a moaștelor ultimei iubiri a lui Cioran. Încântătoarea doamnă, ne spune cronicarul din *Observatorul*, a făcut și "precizări de detaliu".

Orice conviețuire cu un "mare om" (nevastă, copii, amantă, prieteni mai mult sau mai puțin ocazionali) se termină, în posteritate, cu revendicarea unui drept de proprietate asupra spiritului lui. Cel mai mic gest de conviețuire se reportează asupra posterității defunctului și speculează neputința acestuia de a se apăra de tirania postumă a celor care în timpul vieții "l-au iubit" și "i-au fost aproape". Pentru că au mîncat cu el, pentru că l-au auzit sforăind, pentru că i-au făcut servicii sau pentru că s-au culcat cu el, cu toții devin, după moartea lui, *competenți* și cred că au ceva decisiv de spus pînă și în privința operei sale.

Povestea cu "precizarea de detaliu" îmi aduce aminte de o alta, privitoare la instalarea "plăcii memoriale" pe cabana de la Păltiniș. Era la începutul anilor '90. Am scris împreună cu Pleșu cele șase-șapte cuvinte care urmau să fie gravate în marmură și le-am trimis lui Relu Cioran la Sibiu. Legătura cu gravorul o făcea meteorologul din Păltiniș, un om tare

cumsecade, care îi fusese de mare ajutor lui Noica în anii lui păltinișeni și căruia Noica, în lungile seri de iarnă, cu lemnele trosnind în sobă și la o țuică fiartă, ajunsese să-i facă și unele confidențe: despre uimirea pe care o resimțea, pînă tîrziu, în fața unui trup feminin, cînd anume trăise "ultima îmbrățișare activă" etc. Vrînd-nevrînd, "Puiu", cum îi spuneau meteorologului nostru prietenii, fusese integrat în destinul lui Noica, ajunsese specialist în Noica sau cel puțin în unele "detalii" din viața lui Noica.

Așa se face că atunci cînd a primit hîrtiuța noastră cu cele cîteva cuvinte — "Aici a trăit Constantin Noica între anii..." — Puiu a tresărit. Cum adică "a trăit"? Așa, a trăit, pur și simplu? Puiu a simțit nevoia să introducă un mic detaliu: "și *a creat*". Era clar că fără asta nu se prea înțelegea ce naiba făcuse Noica atîția ani la Păltiniș. Tocmai faptul capital că trăind acolo *crease* e cel care le scăpase discipolilor. Așadar, Noica crease. Și cine se duce azi la Păltiniș poate citi pe placa de pe "cabana lui Noica": "Aici a trăit și a creat..."

Dar Puiu Nicolae mai observase, pesemne în ultima clipă, și alt detaliu important care le scăpase celor doi: pe hîrtiuța trimisă lui Relu Cioran la Sibiu nu se preciza nici profesiunea lui Noica. Ce fusese el? Fusese poet? (Se spune doar: "În casa asta a locuit *poetul* Mihai Eminescu...") Fusese medic? Aviator? Sublocotenent? Nimic din toate astea. Fusese *filozof*. Puiu Nicolae a intervenit și aici în mod salutar. Cine se duce azi la Păltiniș poate, așadar, citi pe placa de marmură de pe "cabana lui Noica" — în privința căreia ultimul cuvînt l-a avut meteorologul de la Păltiniș, cel căruia Noica i-a povestit cînd și cu cine a avut "ultima îmbrățișare activă" — următoarele cuvinte: "Aici a trăit și a creat filosoful Constantin Noica între anii..." Pentru că avusese acces la omul-Noica era firesc ca "Puiu" să se ia puțin de braț cu eternitatea lui.

23 mai

Astăzi, la "După-amiezele cetății" găzduite de Institutul de Arhitectură, Vlad Zografi a vorbit despre "teatrul ca lume" și m-am dus să-l ascult. În timp ce vorbește, începe să se deruleze în mine, ca într-un enorm *play-back*, felul în care l-am cunoscut.

Vlad Z. face parte dintre oamenii pe care specia nu poate conta. Nu-l va găsi niciodată acolo unde îl lăsase sau acolo unde, potrivit clișeelelor ei, s-ar fi convenit să fie. A venit cîndva (în 1991?) în biroul meu de la Editură și m-a întrebant dacă nu cumva am un post de corector pentru el, altminteri fiind obligat să plece la Paris pentru a-și da doctoratul în fizică atomică. Am crezut, evident, că tipul nu era în toate mințile. De altfel, se legăna de pe un picior pe altul (fiind și înalt, după cîteva minute am amețit) și avea o figură halucinantă, cu o meșă care îi cădea mereu pe frunte și pe care de cîte ori o trimitea înapoi cu mîna, o însoțea parcă cu privirea, rămînînd apoi o vreme cu ochii pierduți în nicăieri. Se poticnea înaintea fiecărei fraze, înclinîndu-și, de cîteva ori la rînd, meditativ capul și lăsîndu-ți senzația că, înainte de a ți se adresa, vorbește, sub forma unui mîriit prelung, mai întîi cu el.

I-am propus să își dea doctoratul și pe urmă să mai stăm de vorbă. Doi ani mai tîrziu a reapărut în biroul meu, îmbrăcat parcă la fel ca prima oară, cu un pulovăr gri purtat în exces, cu pantaloni bej din catifea reiată boțîți, cu niște pantofi spectaculos de mari (să fi fost 47?), a căror culoare originală nu mai putea fi precizată, și a reluat conversația din punctul în care se întrerupsese: "Eu mi-am dat doctoratul, dumneavoastră aveți postul de corector?" Apoi a emis un rîs lugubru și a adăugat: "Diploma de doctor de la Paris am ars-o. Nu mai sînt fizician. Am să fac literatură. Vreau să scriu teatru. Un post de corector m-ar păstra în sosul literelor. Și, oricum, trebuie să am din ce să le pun copiilor mei o bucată de brînză pe masă."

L-am rugat să mă aștepte cinci minute în secretariat și l-am sunat pe un prieten, profesor la IFA. Da, e un tip formidabil. Da, pe proiectul lui lucruse o echipă de cercetare la Paris. I se oferise acolo un post permanent. Refuzase. Nu, nu știa de episodul cu arderea diplomei de doctor, dar dacă spusese, așa era.

A fost angajat pe post de redactor. De atunci a scris nouă piese de teatru, patru dintre ele s-au jucat pe cele mai bune scene bucureștene și una urmează să fie montată în străinătate. A luat premii. A devenit cel mai important "dramaturg român în viață". Are 42 de ani.

24 mai

Astăzi, la Tîrgul de Carte, cineva îmi povestește că Oroveanu, după ce a primit să pună pe picioare un Muzeu de Artă Contemporană în clădirea "Casei Poporului", a constatat că partea "invizibilă" a edificiului, cea din spate, devine treptat o ruină: fațada cade, terenul este invadat de bălării și oțetari. În plus, locul este bîntuit de legenda (fantoma) unei macarale.

Se anunță o vizită a lui Ceaușescu în care e plănuț un tur al clădirii. În locul de care vorbim se afla o macara stricată. Nu putea fi reparată de pe o zi pe alta, nu putea fi luată și dusă de acolo, dar, mai presus de orice, nu putea rămîne locului urmînd ca Ceaușescu să dea cu ochii de ea. Din spaima celor care riscau să-și piardă capetele și funcțiile s-a născut soluția: enorma macara a fost îngropată într-o noapte.

Nimeni nu mai știe locul exact în care macaraua a fost înghițită de pămînt; ea este undeva în perimetrul muzeului lui Oroveanu. Iar Oroveanu, care este un munte de om, dar cu sufletul rămas la vîrsta adolescenților pentru care lumea este o învălmășeală de aventuri și de mistere ce-și așteaptă dezlegarea, este mîndru că are îngropată undeva, în "curtea" sa, macaraua lui Ceaușescu, acoperită tainic de brusturi și oțetari.

25 mai

Ne întîlnim, la circiuma "La Cocoșatu", profesorul Setlacec, elevul lui mult-iubit, Irinel Popescu (chirurgul care a inaugurat transplantul de ficat în România), Andrei și eu. Irinel Popescu este abătut: îl operase pe Doinaș de cancer cu o zi înainte și astăzi după masă i-a cedat inima. Împlinise 80 de ani.

Un om nu moare cu adevărat decît dacă dispăre într-un fel din viața *ta*. De aceea fiecare doliu este recapitularea întîlnirilor tale cu ființa celui dispărut. Cu cît întîlnirea cu el atîrnă mai greu în viața ta, cu atît doliul este mai mare. Doinaș a jucat un rol în debutul meu cultural: este primul care, în urmă cu aproape 30 de ani, cînd eram un necunoscut în lumea literară, a scris entuziasmat despre mine. Tocmai apăruse *Tragicul*. Aparținea ultimei generații de literați ("Cercul de la Sibiu") din formația cărora filozofia făcea parte în mod obligatoriu. Scriind *el* despre mine îmi făcea, fără să știe, un imens cadou: mă conecta la o tradiție culturală antebelică căreia îi aparțineam obiectiv și afectiv, una de dinaintea separației nefaste dintre filozofie și literatură. Alături de Balotă, era singurul care în peisajul cultural de atunci putea vorbi cu îndreptățire despre o carte care respira literar cu plămîni filozofiei. "Filozofii" noștri de atunci erau idiotizați ideologic, iar criticii literari erau filozoficește incuți. Ne-am cunoscut, așadar, în umbra unei "antante" pierdute și mi-a oferit prietenia lui.

Lumea mea se lărgea, cu el, "în sus", urca adică înspre o generație pe care în adolescență o priveam "de jos" și ca inaccesibilă. Este o adevărată promoție a vieții cînd ajungi să te miști firesc printre oameni care pînă atunci îți vorbeau din spațiul "abstract" al catedrei, al scenei sau al cărții. Așa se face că am fost foarte emoționat cînd am cunoscut-o pe soția lui, pe Irinel Liciu, pe care în adolescență o văzusem în toate baletele de la Opera din Cotroceni. Locuiam pe Dr. Lister și aproape în fiecare seară eram acolo, dîndu-i 5 lei lui "nea Gheorghită", omul care rupea biletele la intrare. Mai toți copiii din Cotroceni și de la Liceul "Lazăr" făceau asta. Opera era "discoteca" noastră, iar eu eram fascinat de Irinel Liciu și de Gabriel Popescu.

Cînd am fost invitat prima oară în casă la Irinel și Doinaș — stăteau în blocul "1001 articole" de la Piața Unirii —, trecuseră 20 de ani de cînd urmăream de pe o strapontină de pluș roșu *Giselle*, *Lacul lebedelor* și *Spărgătorul de nuci*. De-abia acum, cînd percep "valorile" în care se scaldă copiii de astăzi și "vedetele" cărora li se închină, îmi dau seama de cît noroc am avut în anii aceia: trăiam într-o Legendă Culturală în care zeii noștri aveau nume de actori de teatru, balerini, cîntăreți de operă, cronicari de la *Contemporanul* și *Gazeta literară*. Irinel Liciu făcea parte din această Legendă, așadar dintr-un spațiu inaccesibil (Scena a marcat întotdeauna în mintea mea o "ruptură de nivel"), care nu se putea amesteca niciodată cu acela profan în care mă mișcam eu.

Cînd m-am pomenit față în față cu ea, mi s-a părut, deși depășisem vîrsta Legendei Culturale, că ceva se dereglase în organizarea lumii și că în fața mea se afla o ființă care nu putea fi *aici* decît dintr-o eroare și, ca să spun așa, într-un fel *impropriu*. Chipul lui Irinel (trecuse de 50 de ani), marcat de exoftalmie, cu nasul coroiat, cu sprîncenele desenate și fardat în alb era acela al unei măști japoneze. Corpul avea o gracilitate nespūsă (părea că poți să-l iei în palmă și că, suflînd asupra lui, urma să se desprindă și să plutească în aer ca un fulg de păpădie), cu inconfundabilul mers al balerinelor, iar umărul stîng se zbătea la

intervale regulate ca și cum ar fi schițat la nesfârșit o tentativă ratată de zbor. Pleoapele, la rîndul lor, păreau uneori că uită să se deschidă și trebuiau ajutate de o scurtă torsiune a gîtului. Toate aceste ticuri, îngemănate cu artrozele cu care marii balerini plătesc cel mai adesea performanța zborului interzis îndeobște muritorilor, îi dădeau lui Irinel aerul unei zeițe nevrozate, căzute din paradisul Scenei.

În 1983, cînd au venit amîndoi în Germania, au petrecut un sejur în apartamentul meu din Heidelberg, în timp ce eu mă aflam la Paris, apoi am început să ne vedem în chip regulat după întoarcerea mea în țară. Ultima "sindrofie" acasă la ei (Irinel știa să primească și făcea parte din categoria "marilor doamne" care nu reușesc niciodată să ajungă "gospodine", indiferent de timpul pe care l-ar fi petrecut în bucătărie) a avut loc în 1996 în cinstea Monicăi și a lui Virgil (Monica a început apoi să facă periodic tahicardii și nu a mai avut curajul să se desprindă de Paris) și tot atunci, în 1996, Doinaș a tradus genial, din franceză, poeziile Liei Savu și am făcut împreună lansarea volumului la Institutul Francez și apoi o emisiune la radio, care mi-a lăsat un gust incomparabil de puritate și frumusețe.

De-atunci ne-am văzut rar, Doinaș venea uneori la editură și își alegea cărți. Avea mereu o bună dispoziție "erectilă", a unui om care dădea senzația că nu poate fi lovit de condiția muritorului, și și-a păstrat-o și după accidentul vascular care îi domolise ritmul vorbirii și îi răpise aroganța mersului tineresc. Era, pentru un poet, nespus de insensibil la tema morții, iar perspectiva propriului său sfîrșit părea că nu-l impresionează deloc. Mi-l imaginez pătrunzînd în sala de operație a doctorului Irinel Popescu cu gîndurile în altă parte.

Ce se va întîmpla însă cu Irinei, care a optat pentru comportamentul unei plante de seră (nu mai iese deloc) și care respira în ritmul ieșirilor și revenirilor acasă ale lui Doinaș?

26 mai

Aflu de la Monica (via Marie-France - Rodica Iulian) că Irinel s-a sinucis astă-noapte. Marie-France sunase de dimineață să-i transmită condoleanțe și a căzut peste femeia de serviciu care i-a dat vestea.

Îmi vine în minte, brusc, o seară la ei în care Irinei, rîzînd, ne spune celor de față: "Am hotărît cu Doinaș că, dacă unul dintre noi doi moare, celălalt se sinucide. Numai că Doinaș, fiind bărbat, adică laș, nu o să fie în stare s-o facă." Și a ris din nou, cu poftă.

Și, iată, acum a făcut-o; ca pe o variantă extremă a lui *tenir sa promesse*. A plecat de la spital de îndată ce, infarctul survenit, Doinaș a murit. Apoi și-a pregătit harakiri-ul (în variantă europeană, cu luminal). A murit pesemne către ora 11 seara, timp în care noi mîncam mici în crîșma "La Cocoșatu". *Synchronizität*.

28 mai

Singura iubire în care nu aștepți nimic — nici certitudinea sentimentului împărtășit, nici ecoul gesturilor tale în celălalt, nici un cuvînt de mărturisire sau încurajare și în care lipsa răspunsului, nerecunoștința și vexațiunea chiar, nu micșorează cu o iotă iubirea ta pentru celălalt — este iubirea pentru copilul tău. Ești gata să accepți că *ai ceva de ispășit* și că iubirea ta atotîndurătoare este vaga compensație a vinei de a-ți fi adus copilul pe lume fără o consultare prealabilă.

Ne iubim cu toții mamele atît de mult pentru că sînt singura aluzie palpabilă la neantul care *am fost*.

29 mai

Un *jurnal*, adică o "consemnare pe zile", poate fi numit așa numai în măsura în care orice relatare are loc *în timp*. Dar ce criteriu exterior! Căci altminteri, el este o *dare de seamă despre tot*, de la oamenii pe care viața ți i-a scos în cale — iar tu ești primul dintre ei — și pînă la întîmplări, *etats d'âme*, gînduri și idei. Orice "jurnal" este un mod de a pătrunde în viață *prin poarta cea mai la îndemînă*, adică prin poarta care ești tu însuși.

Cărțile sînt foarte proaste conducătoare de idei și inteligență. Altminteri cum de ajung *evidențele* atît de greu în mintea oamenilor?

30 mai

Am trăit, cu comunismul, împlinirea celei mai terifiante utopii negre la scară planetară. Nimeni n-ar fi crezut, înainte de a simți lucrul pe pielea lui, că așa ceva poate să intre în ordinea realității, să se instaleze acolo și să devină *istorie*. De fapt, istoria se drogase.

Se întîmplă uneori să vrem să povestim cum arăta halucinația în care ne-a fost dat să trăim. Dar, vorba Monicăi, "nu ni se dă voie". Explicația e simplă și Revel nu obosește să o reia cu fiecare carte a sa: marea majoritate a intelectualilor din Occident a apucat să justifice, să elogieze și să aplaude ceea ce pe noi ne-a mutilat și ne-a ucis. Prestigiul de salon al comunismului a supraviețuit sistematic crimelor sale istorice. Ceea ce noi am trăit ca realitate iar ei ca răsfaț ideologic nu are măsură comună. De aceea, pînă una-alta, realitatea trebuie trecută sub tăcere. "Despre lucrul acesta ne veți vorbi altă dată..."

Citesc, iată, în 22 două pagini pline cu extrase din presa străină despre filmul lui Lucian Pintilie lansat recent la Paris, *După-amiaza unui torționar*, avînd ca punct de plecare cartea Doinei Jela, *Drumul Damascului. Spovedania unui torționar*. Atît în carte cît și în film este vorba de confesiunea, pare-se unică pe lume, făcută recent de un *torționar activ în comunism*, în epoca lui Gheorghiu-Dej din anii '50. Ambele, cartea și filmul, spun în esență același lucru: "comunism" egal "crimă". Ei bine, în *nici unul* din articolele occidentale dedicate filmului (toate super-elogioase) nu apare cuvîntul "comunism", iar torționarul nostru pare să fi venit de pe Marte. Un singur cronicar aduce vorba de... Ceaușescu, scoțînd în prim-plan o figură "accidentală" a istoriei (ca și cum pe Ceaușescu nu tot comunismul l-a creat) și salvînd astfel sistemul. Filmului i se răpește valoarea implicată de *document* și totul este mutat în estetica vagă a "cruzimii umane".

2 iunie

Cum îți dai seama că ai îmbătrînit? Constatînd că ceea ce pentru tine a fost biografie, pentru alții a devenit istorie.

La emisiunea "Vrei să fii miliardar?" unei studente i se cere să aleagă varianta corectă la întrebarea "Ce trupe au intrat în 1968 în Praga: germane? italiene? rusești? sau japoneze?" Fata se concentrează, dar răspunsul e peste puterile ei. Cere "ajutorul computerului": două variante greșite sînt eliminate pe loc. Rămîn ca răspunsuri posibile: 1) trupele germane; 2) trupele rusești. Fata oftează ușurată și spune fără ezitare: "trupele germane".

Îmbătrînirea, exprimată în termeni kantieni, presupune o schimbare a *domeniului de experiență*. Fiecare generație reprezintă aproape o altă specie de umanitate, pentru că fiecare generație se raportează, biografic, la alt domeniu de experiență. Prin experiența ei directă ea nu mai are acces la evenimentele la care avea generația precedentă. Ea "accesează" un *alt* cîmp de experiență. Așadar, cu cît partea de evenimente trăite care nu se suprapune cu a celor de dinaintea ta este mai mare, cu atît ești mai bătrîn. Devii bătrîn cînd începi să le *povestești* celorlalți ceea ai trăit *tu*. Povestind, ești mîndru, pentru că în fond cunoști și poți relata o experiență de care ceilalți nu au avut parte. Abia apoi realizezi că povestirea te zidește în propria ta singurătate și că ceea ce în primă instanță părea că-ți dă un prestigiu termină prin a te arunca în coltonul revolut al lumii *tale*.

(Corolar: a ști istorie înseamnă a avea vîrsta tuturor generațiilor de dinaintea ta. A fi nespus de bătrîn. Sau dimpotrivă: a ieși din jocul "tînăr-bătrîn" al evenimentelor trăite în chip nemijlocit.)

4 iunie

Observația Hannei Arendt că "plebea", *the mob* ("gloata", "vulgul"), spre deosebire de "popor", este cupa istoriei în care se colectează reziduurile tuturor claselor sociale, este

scursura acestora, și tocmai ea este vînată și manipulată de haimanalele politice care o fletează și în care plebea, apoi, se recunoaște. Prin acest pact făcut între decasații societății și cinicii guralivi este apoi zdrobit și aliniat poporul, componenta onestă a societății, care nu se poate apăra nici prin vorbe obraznice, nici recurgînd la violență.

Concluzia este că cele mai apărate (stabile) sînt societățile care, din cauza bogăției, nu au plebe (ca Elveția sau Norvegia) și cele mai expuse, societățile sărace și "plebeiene", ca România etc.

5 iunie

Vorbele teribile ale oamenilor mari unii despre alții, mai ales cînd sînt lansate "cu drag", de pe platforma unei prietenii consacrate de o viață. Numai așa injuria poate să devină cordială, pentru că se bucură de imunitatea iubirii care o precedă. Cioran despre felul în care Noica nu și-a "valorificat" experiența de viață: "a trecut prin comunism ca un turist prin Infern". Noica despre aforismele lui Cioran: "sclipitoare ca un fulger după care nu mai vine tunetul".

Pesimismul nu este o viziune asupra lumii, ci ocuparea unei poziții strategice în fața imprezibilului. Pesimistul e de fapt un tip care se menajează: cînd pui răul în față, nu poți fi luat niciodată prin surprindere de el, în vreme ce șansa de a fi plăcut surprins de deznodămîntul fericit rămîne totodată intactă. Pesimismul este în felul acesta strategia mereu cîștigătoare a vieții.

8 iunie

Un autor de jurnal seamănă cu cineva care s-ar dezbrăca în public cu gîndul că trupul lui gol le-ar putea da celorlalți conștiința propriului lor trup.

Oricît de lentă, dezbrăcarea unui trup ajunge de îndată la limită și limita e trupul gol însuși.

Dar dezbrăcarea unui suflet? Unde e limita lui? De-abia cînd scrii un jurnal își dai seama cît de "îmbrăcați" sîntem și cum nici o viață, oricît de lungă, nu ne-ar fi de ajuns pentru a ne dezbrăca, pînă la capăt, sufletul. Nimeni nu și-a văzut vreodată "sufletul gol".

(Marii dezbrăcători de suflete: Socrate, Marc Aureliu, Augustin, Kierkegaard, Dostoievski, Cioran.)

"Ce-ar fi să-i dezbrăcăm *mai întîi* sufletul?", îi întrebă Socrate pe prietenii lui cînd aceștia, lăudîndu-i lui Socrate frumusețea lui Charmides, îi propun tînărului să-și dezgolească o clipă trupul? Socrate știe de fapt că dacă vor începe de aici, de la sufletul lui Charmides, nu vor mai ajunge niciodată la trupul lui. Pentru că sufletul este infinit — "întins în toate direcțiile", spunea Heraclit —, operația dezvăluirii lui este la rîndul ei infinită. De aceea, sufletul nu poate fi dezbrăcat de nici un muritor, ci doar, ca în mitul lui Er din *Gorgias*, de zeii judecători. Propunînd dezbrăcarea sufletului lui Charmides în locul trupului său, Socrate sugerează înlocuirea unui exercițiu infinit cu o propedeutică la o îndeletnicire divină. Ce sens are acest exercițiu? De ce apare Socrate aici ca dezbrăcător de suflete?

Răspunsul e foarte simplu și e de mirare că exegeții lui Platon nu au făcut conexiunea. Dacă moartea este despărțirea sufletului de trup și ea redă sufletului puritatea care îi permite să reintre în contact cu puritatea Ideilor și să acceadă la cunoașterea absolută, atunci filozoful, ca un impacient de nemurire ce e, începe exercițiile de desprindere deja din timpul vieții. El învață să moară în chip precoce și se antrenează cum poate mai bine, în viață fiind, pentru desprinderea sufletului de trup.

Ei bine, din acest antrenament face parte exercițiul pe care Socrate îl propune celorlalți: să-i dezbrace sufletul lui Charmides. Dezgolirea sufletului este o inițiere în moarte, iar moartea este aluzia la o eliberare care conduce direct la nemurire. Charmides acceptă

provocarea. El începe să se dezbrace *răspunzînd*, mai precis intrînd în jocul de întrebări și răspunsuri al lui Socrate. Cu fiecare întrebare și cu fiecare răspuns o porțiune infinitezimală a sufletului lui Charmides se dezgolește și pe măsură ce dialogul avansează asistăm la o tentativă sporită de părăsire a lumii finitului. De aceea dialogul de tip socratic este *sacru*, pentru că are loc în vederea defrișării unui teren pe care îndeobște numai zeii și sufletele nemuritoare se pot mișca liber.

10 iunie

Lîngă mine, într-o casă boierească de la începutul secolului trecut, cu o curte tihnită, care trimite la o altă vîrstă a Bucureștiului, stă o familie de muzicieni. Trei generații, distribuite pe cîte un instrument: pianul, pentru generația cea mai vîrstnică; violoncelul, pentru cea mijlocie; pentru cea de a treia, reprezentată de o fetiță de 10-12 ani, vioara. De la ferestrele apartamentului meu nu văd decît o porțiune minusculă a curții, restul fiind ascuns de copaci și de un gard înalt acoperit cu plante agățătoare. Și totuși curtea și casa de alături, cu cei care locuiesc în ea, se rezumă pentru mine la un univers sonor. Îmi percep vecinii — fetița, părinții ei, bunicii ei și un cîine lup — fără să mi-i reprezint vizual, doar ca pe entități vocale. Bunicul și cîinele lup au voci asemănătoare, deși a cîinelui e mai frumoasă, pentru că bunicul îndeobște se răstește, în timp ce cîinele are un lătrat timbrat și armonios. Vocea bunicii nu se aude niciodată în curte și din cauza asta trebuie doar să-mi imaginez că ea există. Vocea tatălui e prezentă în măsura în care se adresează adeseori cîinelui. Vocea mamei are identitatea chemărilor fetiței la masă. Iar vocea fetiței, în după-amiezele și serile lungi de vară, e vocea fericirii depline pe care nu o au decît copiii atunci cînd se joacă. Țipetele ei, născute din nesațul jocului, tropăitul de la un capăt la altul al curții, tonul care vrea să devină dintr-o dată poruncitor atunci cînd se adresează cîinelui, chiuitul strident care acompaniază cînd și cînd puseurile de excitație ludică — acestea toate reprezintă muzica asfințiturilor care pătrunde prin geamul deschis de la bucatărie și ajunge, trăgîndu-mă vertiginos către vîrsta copilăriei, pînă la biroul meu.

Iar dimineața, cînd deschid ochii, primul lucru pe care îl aud sînt gamele unei viori. Mi-o imaginez pe fetița care, seara, umplea curtea cu exuberanța ei, stînd nespus de gravă și de dreaptă, cu o vioară pe măsură fixată sub bărbie (părul este pesemne bine strîns pe cap, iar privirea limpede și albastră) urcînd și coborînd la nesfîrșit pe scara celor șapte note și canonul acesta îmi place și îl absorb în mine întins în pat și îmi trag din el liniștea și echilibrul pentru începutul zilei. Un copil pe care nu-l cunosc, și pe care îl cunosc atît de bine, îmi trimite în fiecare dimineață, metamorfozat de rigoarea muncii lui, o muștrare pentru toate zilele vieții mele în care n-am făcut nici o gamă.

joi, 13 iunie

Secretul oricărei reușite: *continuitatea*. A persevera *în direcția bine aleasă*.

Exemple de reușită: sejurul ultim de la Heidelberg, decisiv pentru încheierea traducerii lui *Sein und Zeit*. Alt exemplu: însuși acest "jurnal" care, în spațiul unui singur an, pare că "s-a scris singur".

L-am cunoscut pe profesorul Guțu cînd ajunsese la litera S de la marele său dicționar latin-român. Îmi povestea că lucrează de cinci ani, de la ora 7 la 12 dimineața, *în fiecare zi*.

Exemple faimoase de tipi care aveau comportament de funcționari conștiincioși în cultură, care scriau dimineață de dimineață și cu porția: Balzac, Thomas Mann, Julien Green, Sadoveanu, Eliade — minimum șase-șapte pagini pe zi.

Stilul meu e "heirupist", datorită succesiunii infinite de umori inegale. "Mă învîrt în jurul cozii" (expresie oltenească), pierd timpul, negociez cu mine, protestez amînînd în fața iminenței, orice "termen" mă pune în stare de insurecție. Totul e de fapt o pregătire înfrigurată, un trac prelungit (care se poate întinde pe perioade de luni) în vederea așezării la masa de lucru. Odată așezat, îmi vine greu să mă ridic, nu înțeleg de ce n-am făcut-o de mai multă vreme, îmi promit s-o fac zi de zi de-acum înainte ș.a.m.d. Apoi ciclul se repetă.

Pe cît de greu este să ajung la masa de scris, pe atît de mult, apoi, îmi place. Sînt pasional, sălbatic și nesățios și de aceea orice plăcere tinde la mine să se perpetueze. Pot "lucra" atunci (dar de fapt este o transă, mutarea festivă în altă lume, din care nu mai pot ieși,

o concentrare extremă și continuă), săptămîni în șir, cîte 12 ore pe zi. În timpul acesta sînt fericit și am o senzație indescriptibilă de forță și plenitudine. Uneori pot să scriu fără ștersături, gîndurile se derulează perfect, în înlănțuirea lor ideală. Se creează un echilibru între ritmul derulării mentale și cel al așezării ei pe hîrtie. E ca și cum mi-aș dicta mie însumi, liniștit, un text pe care îl știu dintotdeauna. Alteori, echilibrul acesta se strică, "îmi dictez" prea repede, nu pot ține pasul în scris cu succesiunea gîndurilor. Atunci pagina se dereglează, încep să scriu "urît", prescurtez, cuvintele nu traduc în mod ideal gîndul, dar nu are importanță, important este să nu pierd ce vreau să spun știind că apoi voi reveni. Acest fel de a scrie, sub un anumit frison, este cît se poate de straniu, pentru că spre deosebire de celălalt, măsurat și tacticos, în care pui pe hîrtie ceea ce știai întocmai că vrei să pui, ces-tălalt te face să afli lucruri pe care pînă atunci nu le-ai avut aparent niciodată în minte. Sursa lor este imposibil de precizat, ele se nasc și se amplifică de la sine, avansînd implacabil într-o direcție pe care și-au dat-o singure. Febrilitatea care însoțește consemnarea lor vine tocmai din surpriza noutății lor totale și din teama că ai putea pierde o informație pe care nu se știe cine și-o pune la dispoziție doar pentru cîteva clipe. Totul e scris atunci la repezeală, cu sufletul la gură, cum dă Dumnezeu, prin sintagme imperfecte, de-a latul sau de-a lungul foii, pe hîrtii diferite, pe ce-ți cade la-ndemînă, pe foi deja scrise. La un moment dat te oprești, emoționant la culme de descoperirea pe care ai făcut-o. Cum poți să afli, din tine, ceva ce n-ai știut niciodată? Cum poți să înveți pur și simplu scriind?

Faptul uluitor al scrisului este că el explicitează, articulînd-o, o cunoaștere prealabilă (infinită) de care eu nu sînt conștient pînă în clipa scrisului. Fiecare pagină scrisă este aducerea la suprafață a unui fragment din această cunoaștere și astfel smulgerea lui din propria mea "uitare". Numai că această uitare este *originară* (nu presupune căderea mea dintr-un lucru pe care înainte l-am știut), este o uitare (infinită) coextensivă cu suprafața cunoașterii prealabile (infinite) de care nu sînt conștient atîta vreme cît nu scriu.

Concluzia este uluitoare: nu poți ști, afla, învăța etc. decît în măsura în care scrii. Situația este diferită de cea descrisă de Platon în *Menon* (tînărul sclav care se dovedește că știe demonstrația unei teoreme geometrice în măsura în care cineva *din afara lui* îl ajută să aducă conținutul ei, ascuns pînă atunci în mintea lui, la lumină). Scriind, *noi înșine* sîntem cei care extragem fragmente din pre-știința îngropată în noi. Desigur, a accede la acest "scris de escavare" reprezintă o performanță la care nu îmi dau seama cum se ajunge. Spre deosebire de "scrisul de însăilare", compilatoriu și exterior, care plimbă cunoștințe dintr-o parte în alta, "scrisul de escavare" e singurul autentic pentru că pune în joc dezgroparea unui conținut de cunoaștere care îți aparține *în mod propriu*.

(Platon, Kant și Heidegger — cei trei gînditori ai transcendentalului — sînt cei care au așezat structura omului pe *enigma prealabilului*)

Scrisul este un mod de a te *concentra* asupra a ceea ce nu știai că știi (asupra a ceea ce știai fără să știi că știi). Pesemne că sîntem atît de ignoranți și proști pentru că ajungem atît de rar la "scrisul de escavare", la exploatarea zăcămintului de știință prealabilă pe care stăm fără să știm.

sîmbătă, 15 iunie

Fiind la Sibiu, m-am repezit astăzi de dimineață la Păltiniș, la "vila lui Noica", cu domnii arhitecți Vesely sr. & jr. Pot să consider ziua de azi ca primul pas în realizarea unui proiect pe care îl port cu mine de 12 ani: revenirea la Păltiniș, transformarea "vilei Noica" în sediu pentru cantonament filozofic perpetuu etc. Camera lui Noica va rămîne intactă, fără nimic muzeal în ea, cu toate obiectele faimoase ale locuirii lui la locul lor (îbricele de pe sobă, cana și lingurița de pe măsută, pipa și scrumiera de pe noptieră, paltonul și căciula în cuier, pămătuful de bărbierit pe chiuveta cu găleată sub ea), lăsîndu-ți impresia că locatarul tocmai a ieșit. Vor rămîne deopotrivă intacte "frescele de la Tassili (sau Altamira?)" ale lui Vespasian Lungu din 1986, care decorează" plafonul și pereții casei scării de la etaj, un kitsch oribil, de care Noica era foarte mîndru, pentru că făcuse din ele un *story* de constituire al civilizației în genere.

Celelalte trei camere, și de altminteri întreaga vilă, vor fi aduse la standarde de "confort" moderne: se va instala o centrală termică (pe păcură; în Păltiniș nu există gaze), se vor face lucrări de dezigrasire, scara va fi înlocuită cu una de stejar, se va face o cameră de duș și o chicinetă, o cameră va deveni sufragerie (acolo se vor întîlni "bursierii" la prînz și seara), celelalte două vor fi dormitoare și camere de lucru. Capacitate maximă: trei bursieri odată. Un

Sorin Lavric, un Cătălin Cioabă, un Bogdan Mincă pot face minuni acolo lucrând câte o lună-două continuu. La fel doctoranzii mei actuali și cei ce vor mai veni. Peisajul este magnific, căsuța fiind practic îngropată între brazi. Fiecare sejur s-ar petrece sub spiritul tutelă al locului și ar comporta, obligatoriu, turul zilnic, de o oră și cinci minute, al Păltinișului.

Am stat și am visat la acest moment ce va veni, în timp ce tînărul Vesely măsoară cu o sculă care m-a fascinat — o "ruletă" laser care afișează distanța la milimetru cînd punctul roșu al laserului atinge peretele — toate distanțele imaginabile din interiorul vilii și îi dictează "cotele" tatălui său, care, așezat pe un fotoliu, le scria cuminte pe un plan preexistent. Mă uitam la ei recunoscător, ca la o echipă de medici care se pregătesc să aducă pe lume un copil.

miercuri, 19 iunie

Astăzi, la "Forumul Național al Culturii", desfășurat la Ateneu, Președintele nostru, trecînd în revistă starea domeniilor culturii, a început cu cartea. Iar cartea, a constatat domnia sa, este făcută de edituri *private*, adică de societăți comerciale care urmăresc un *profit*. Treacă-meargă, asta e. Numai că acest profit — și asta deja nu mai poate fi trecut cu vederea — "este obținut pe seama cititorilor și autorilor".

Trecem peste sub-tema diabolizării profitului, dragă celor care și-au trăit cea mai mare parte a vieții în economii ale falimentului ținute în viață de economiile mondiale ale profitului, și ne oprim la categoria "pe seama căreia" obțin editorii cei verși profiturile. Aceasta este în primul rînd categoria *cititorilor*.

De pe urma cui, te întreb, și-or obține editorii din Vest profitul? A bicicliștilor? Oricum, în viziunea Președintelui, faptul că editorii "obțin profit pe seama cititorilor" pare profund imoral. Numai că atunci e deopotrivă imoral că fabricanții de pantofi obțin profit pe seama celor care s-au decis să nu umble desculți, iar fabricanții de prezervative de pe urma celor care fac amor și care s-au hotărît să nu-și asume anumite riscuri. Generalizînd, e imoral să obții profit de pe urma celor care cumpără și utilizează un produs. Sînt abuzaj economic consumatorii de cren-vurști, de cuie, de hîrtie igienică, de șireturi de pantofi, de scaune, de scobitori, de ciorapi sau de bere. Iar aceștia din urmă sînt abuzaj încă o dată dacă beau berea într-o crîșmă sau la un restaurant. Toți utilizatorii de ustensile sau de servicii de pe lumea asta sînt abuzaj economic de către cei care le pun la dispoziție ustensilele sau serviciile. Și cum fiecare abuzat într-o direcție este abuzat în alta (fabricantul de pantofi "profită" cînd vinde pantofi, dar e abuzat de către fabricantul de bere de fiecare dată cînd bea bere), visul secret al Președintelui nostru ar fi să desprindem producția, comerțul și consumul din societatea omenească de ideea de profit.

Gîndirea Președintelui nostru nu este absolut originală. Ea se apropie de aceea a Curții din Boston, care judecă un om pentru crima de a fi făcut un profit de 6 pence la un șiling. Omul e cît pe ce să fie excomunicat, dar scapă în cele din urmă cu o amendă de 200 de lire. Biserica preia cazul și pastorul din Boston își construiește cîteva predici pe ticăloșia celor care fixează ca țel al activității economice — profitul. Sîntem în 1639.

Dar editorii nu se mulțumesc să facă profit doar de pe urma cititorilor, ci, potrivit Președintelui, și de pe urma *autorilor*.

După știința mea, în România, ca peste tot în lume, un autor semnează cu editorul său, *nesilit de nimeni*, un contract în care autorul, în cazul în care cartea se vinde sau în proporția în care ea se vinde, primește o sumă între 7% și 10% din valoarea ediției.

Aceasta este și suma care îi rămîne editorului *în chip teoretic* sub formă de profit. Lăsăm deoparte faptul că riscurile legate de producerea cărții revin *integral* editorului. Și totuși, Președintele nostru crede că editorii "sug sîngele" cititorilor și *autorilor deopotrivă*. Ceea ce ar însemna că atunci cînd public la Humanitas o carte a lui Pleșu, Patapievic, Cărtărescu, Monica Lovinescu etc, eu îmi exploatez prietenii, de vreme ce fac profituri "pe seama lor". Ba sînt atît de schizofren, încît cînd apare la Humanitas un volum al meu, îmi sug sîngele în calitate de editor și am sîngele supt în calitate de autor.

Doamne, unde ne-a adus capitalismul ăsta! Pe vremea Președintelui, cîștigau doar autorii care erau dispuși să mănînce rahat, pe cînd astăzi cîștigă doar autorii de succes. Ce vremuri am ajuns să trăim!

20 iunie

Ce formidabil instrument de mascare, pentru o grămadă de destine culturale, a fost cenzura! În timp ce scriitorii popriți păreau că nu există, cei publicați își făceau iluzia că sînt mari și că au un public al lor prin chiar faptul că erau publicați. "Publicul meu", l-am auzit spunînd, cu pieptul bombat, pe unul dintre ei. Pentru aceștia, apariția culturii libere a fost un dezastru. S-a dovedit că lumea nu îi voia sau că nu îi voise decît pe timp de secetă spirituală. Cînd, în locul Secției ideologice, tirajele au început să fie dictate de impersonala cerere a pieței, "marile destine culturale" de dinainte de '89 s-au prăbușit în majoritatea lor, lăsînd să se ridice în urmă uriașul nor de praf al urii lor pentru orice reușită nouă. În secret, ei regretă epoca în care propășiseră într-un climat de foamete culturală și detestă "cultura pe baze private", făcînd-o responsabilă, prin "noile centre de putere" pe care le-ar crea (în mintea lor pînă și excelența este o variabilă a puterii), pentru spulberarea unei reușite ce fusese edificată pe un fals al Istoriei.

vineri, 21 iunie

La Institutul de filozofie, în anii '70, aveam un coleg care, înainte de a deveni "logician", fusese croitor la Apaca. Avea în el o mitocănie rabelaisiană, deturnată și domolită de voluptatea și inocența cu care obișnuia să relateze scene al căror erou era și pe care, oricine în locul lui, le-ar fi păstrat pentru sine. Totul, în spectacolul pe care îl oferea acest om, era sporit de o fizionomie extraordinară: avea structura unui jucător de rugby din linia a treia, mîinile uriașe, capul masiv în formă de pară, ochii mici și călcătura lată. A ținut să ne comunice din prima clipă în care a venit printre noi, membrii secției de epistemologie și logică condusă de Henri Wald, că își începea ziua contemplîndu-se minute în șir, gol, în oglindă. Mie lucrul ăsta mi-a creat un neajuns, pentru că de cite ori îl întilneam trebuia să fac efortul de a-l reîmbrăca și de a elimina imaginea hidoasă pe care chiar el mi-o strecurase în minte. Ajuns într-o zi la Institut, ne povestește cum acasă tocmai terminase de mîncat o cratiță mare de vînză cu carne, direct din cratiță și mușcînd dintr-o franzelă, totul sub ochii unui vecin care l-a privit pe tot parcursul mesei, fascinat, dintr-un coridor comun, printr-o lucarnă care dădea în bucătărie.

Altă dată, într-o dimineață brumoasă de toamnă, a venit la Institut cu o sticlă de must din care ne-a oferit cite un păhărel, îmbiindu-și mai ales colegele să bea, pentru că era "bun și dulce". Apoi ne-a povestit cum făcuse mustul. În seara precedentă, strugurii, care umpluseră cada de baie, fuseseră călcați în picioare, oarecum (îmi imaginam eu ascultînd începutul poveștii) în stilul în care Odiseu și tovarășii săi, în filmul cu Kirk Douglas, tropăie strugurii în peștera lui Polifem pentru a-l îmbăta pe acesta și a scăpa astfel de soarta grozavă pe care ciclopul le-o pregătea. Curînd s-a dovedit însă că strugurii, al căror must tocmai îl băuserăm, fuseseră prelucrați astfel: logicianul nostru și soția lui (purtînd numele suav de Candida) se dezbrăcaseră goi-puşcă, se urcaseră în cadă și, la un moment dat, inspirați de ritualul bahic pe care îl resuscitau într-un apartament de bloc din Militari, trăiseră, scâldați pe jumătate în must, o toridă scenă de amor pe patul de struguri din cadă. Două-trei doamne, care ascultau povestea cu paharul gol în mîină, au părăsit biroul în grabă, cu batista la gură.

Atunci am avut revelația că *morală* are ca premisă imaginea de sine reflectată în ochii celorlalți și că, dacă imaginea aceasta rămîne "la sine" — omisă, latentă și ascunsă cu grijă —, *morală* poate deveni la limită *ticăloșie discretă*. Colegul meu logician era liber de felul în care imaginea lui se reflecta în ceilalți și "*morală*" lui venea astfel de dinaintea oricărei morale. El era, ca să zic așa, premoral moral. Putea fi mitocan, nesimțit, hidos — dar nu ticălos. Putea trăi ca și cum nimeni nu ar fi existat pe lume pentru a-l privi, ba mai mult, ca și cum nici un atom din ființa lui nu trebuia tănuțit. Era dispus să facă în public *orice*, pentru că *totul* putea fi arătat. Totul putea fi arătat și, totuși, el rămînea premoral. Era asemeni Bunului Sălbatic, era un Adam paradoxal rătăcit printre urmașii lui căzuți.

Noi, ceilalți, în schimb, sîntem morali în măsura în care acest "orice", neîntorcîndu-se asupra noastră încărcat de judecata celorlalți, nu este dat pe față drept ceea ce el era de la bun început: o josnicie. *Orice* poate fi făcut dacă e făcut cu singură complicitatea noastră. *Orice* poate fi făcut, cu condiția ca apoi să fie escamotat, ascuns, neîmpărțășit, rămas sub pecetea celei mai depline taine. Ca pragmatică *socială*, *morală* nu este decît splendoarea

vizibilă a suprafeței perfect șlefuite, care își ascunde subsolurile, viscerele, scurgerile. În accepțiune socială, "moral" nu este un om care nu face ceea ce nu trebuie să facă, ci care s-ar sinucide dacă ceilalți ar afla ce a făcut.

Dar dacă astfel înțelegea morala nu este decît diversiune a suprafeței, incognito al mîrșăviei, rafinament al camuflajului, unde începe *adevărata morală*? Pentru a-și căpăta o întemeiere, morala trebuie să părăsească spațiul conviețuirii sociale și să pătrundă în spațiul transcendental *al privirii de dinaintea "privirii celorlalți"*. La Dostoievski, asta înseamnă să intri sub privirea lui Dumnezeu. Ceea ce revine la a spune că pentru a te sinucide este suficient să știi doar tu ce ai făcut. În spațiul privirii de dinaintea "privirii celorlalți" (etica transcendental-modernă) sau în cel al privirii lui Dumnezeu (etica transcendent-tradițională), "a ascunde" își pierde sensul: într-o lume a moralei adevărate ori nu ai nimic de ascuns, ori nimic nu poate fi ascuns.

(Spovedania este suprimarea voluntară a ascunderii. Ea nu înseamnă că nu ai nimic de ascuns, ci că nimic nu trebuie ascuns pînă la capăt.)

sîmbătă, 22 iunie

"Principiul jurnalului" este unul al spovedaniei (ajung la mine mărturisindu-mă) combinat cu descoperirea de sine a celui care îmi citește mărturisirea (te ajut să ajungi la tine prin mine). Mă ofer mie, dar de fapt mă ofer ție. Rezultatul este un *eu lărgit* în care "eu" și "tu", străini pînă atunci, ne apropiem atît de mult încît ne tămăduim împreună: eu mă împac cu mine ajungînd la tine, tu te descoperi pe tine descoperindu-mă pe mine și te împaci cu tine. Dintr-un jurnal aflî că oamenii comuniază fără să știe, că în adîncul lor ei sînt identici sau asemănători.

De fiecare dată în viața unui om există ceva care cade sub pecetea tainei. Există zone în ființa ta pe care nici măcar tu nu trebuie să le atingi și pe care, dacă nu le poți trece cu vederea, trebuie să le vizitezi pe furiș și să uiți de îndată că ai făcut-o. Un jurnal te ajută nu numai să te pui în lumină, ci deopotrivă să veghezi asupra părții tale de umbră, să circumscrii ceea ce în tine trebuie să rămînă interzis și pentru ceilalți, și pentru tine. Vindecare nu înseamnă a spune totul, ci mai degrabă a preveni, a încercui (anunțînd că acolo înseamnă "pericol de moarte") locurile în care nici tu nici alții nu aveți ce căuta. Pe scurt, trebuie să ajungi să oferi celorlalți partea convenabilă din tine și să conviețuiești în taină cu ceea ce nici măcar tu nu poți accepta. La capătul unui jurnal trebuie să aflî care anume este încăperea din ființa ta pe care nu o poți deschide decît cu prețul pierderii, al destrămării, al îmbolnăvirii.

Atît pentru terapia psihanalitică cît și pentru etica religioasă acest tip de discurs este blasfemie. În ambele cazuri, camera zăvorîtă, ușa condamnată, încăperea tainuită etc. reprezintă un scandal. În primul caz, acolo se intră cu chei potrivite și cu lanterna în mînă, rezultatul prezumat fiind "vindecarea"; în cel de al doilea caz, camera este deschisă prin imperativul curățeniei generale, prin răsucire metanoică, prin spovedanie și lepădare de păcat, rezultatul prezumat fiind mîntuirea. În primul caz, te predai altuia (psihoterapeutului) care începe să scormone în tine și ușa se deschide profesionist, printr-o tehnică avansată a spargerii. În cel de-al doilea caz, ești singur cu tine și faci operație pe cord deschis convins fiind că Dumnezeu se uită la cum decurge operația.

A trăi înseamnă să poți supraviețui strivit între două imagini despre tine: a ta și a celorlalți.

luni, 24 iunie

Telefon cu Monica și Virgil. Monica îmi povestește foarte mîndră cum au fost astăzi amîndoi la stomatolog, avînd fiecare în dotare cîte un baston impozant. Doctorul i-a primit cu un superb *jeu de mots*: *Je vois que c'est le Festival de Cannes!* (*canne* = "baston"; iar festivalul cu pricina e în plină desfășurare).

Le povestesc de discuția cu Marie-France, care primise vizita noii traducătoare engleze a lui Ionesco. Mînată de exigențele "corectitudinii politice", doamna Kate Sinclair îi propunea lui Marie-France ca pentru personajul "servanta", *la bonne (the Maid)* din *Lecția* să accepte varianta "corectă politic" *the woman who does*, un soi de "femeia care face treabă". "Aveți soluție, a întreat-o Marie-France, și pentru bufonii lui Shakespeare? Ne puteți propune ceva

pentru cameristele, valetii și servitoarele lui Moliere?"

Toate acestea se petrec într-o lume care pînă deunăzi nu excela prin vertiginoase schimbări de mentalitate. Monica îmi povestește cum în Franța abia în urmă cu zece ani a fost modificat un articol din Codul Napoleon, care interzicea femeii să-și păstreze, după căsătorie, numele de fată, în timp ce la noi, în interbelic, potrivit modelului legislativ importat din Belgia, lucrul era perfect posibil. Monica își amintea deopotrivă cum în 1952, după căsătorie, pentru deschiderea unui cont, a trebuit să se prezinte la bancă cu încuviințarea autentificată a lui Virgil.

marți, 25 iunie

Trec pe la Sănduc Dragomir. Este limpede că pe omul acesta, care, după moartea lui Noica, ne-a dat o *altă* măsură a gândirii, una ce pornea de jos, din miezul umil al fiecărui lucru, pentru ca apoi, asemeni spiritului din sticlă eliberat, să se lătească peste întreaga lume — *I-am pierdut*. Aerul acela de bonomie eternă, pe care îl proiectează uneori în afară lenta ciuruire a creierului, s-a instalat pe fața lui. De unde răsare această cumsecădenie a neputinței răstignită peste golul care crește treptat în noi, acest zîmbet strivit pe față care ține loc de expresie și scoate la iveală o fericire fără obiect? Și trupul, apoi. Cînd ne degradăm fizic, începem să semănăm cu obiectele stricate: sintem ca ușa unui frigider care se închide prost, ca brațul unui fotoliu care joacă sub greutatea cotului, ca apa rezervorului de la clo pe care o auzi curgînd întruna. Bucăți întregi din corpul nostru "se strică" și le mai tragem o vreme după noi pînă în ziua în care trebuie să renunțăm și să le aruncăm, cu utilizator cu tot, la gunoi. Mă uit la Sănduc Dragomir în această perspectivă ustensilică: gura nu i se mai închide cum trebuie, picioarele îl ajută prea puțin, din pantalonul pijamalei îi iese furtunul unei sonde de care nu se va mai despărți pînă la sfîrșit, urechea e tot mai surdă și brodește rău cuvintele auzite, obligîndu-te să reiei de cîteva ori ceea ce spunea și făcînd cu neputință conversația.

Orice maestru își încheie cariera din clipa în care, nemaiputîndu-se domina, el ne obligă să "îl luăm în primire". În locul celui care fusese pentru noi autoritatea însăși, apare acum *un copil*. El părăsește scena înveșmîntat în propria-i neputință, și le dă voie discipolilor să înceapă să existe tocmai în măsura în care îi constrînge să pună, în locul respectului și al devoțiunii, tandrețea grijulie generată în ceilalți de declinul său. Desigur, nu de o inversare a rolurilor este vorba aici. Dar oferindu-le celor care îl cunoscuseră în splendoarea sa versantul destrămării sale, maestrul consimte implicit la un transfer de autoritate.

Tocmai asta este neplăcut în sfîrșitul lui Socrate: el rămîne protagonist pînă în ultima clipă și, în felul acesta, *nu-i lasă pe ceilalți să înceapă să fie*. Discursul final despre moarte rostit în fața discipolilor este o apoteoză a *autorității* sale și el îi transformă pe aceștia în simpli figuranți. Lui Socrate nu-i tremură mîinile, nu face pipi pe el, nu-și uită vorba. Pentru că nu regresează, pentru că nu cere ajutor și nu are nevoie de el, pe scurt pentru că le refuză celorlalți autoritatea de-o clipă pe care le-ar da-o spectacolul neputinței sale, Socrate moare ca un *maestru nepoliticos*: otrava, băută, îl transformă direct în statuie.

Să iubești copilul care stă la pîndă în fiecare om bătrîn.

marți, 2 iulie

I-am dat lui Andrei în urmă cu zece zile paginile de pînă acum ale acestui "jurnal de convalescent" și intrucît în curînd va pleca în vacanță în Elveția (de unde promite să revină cu paginile "despre îngeri" încheiate) ne-am văzut ca să-mi comunice observațiile lui. Una dintre ele mă provoacă în mod deosebit. "începi — uite, 3 mai 2001 — cu o lungă injurătură la adresa limbajului filozofiei, pentru ca apoi, pe 20 septembrie, cînd la Heidelberg te declari absorbit de verificarea traducerii lui Heidegger, să ajungi la glorificarea «codului» filozofie. Ceea ce înseamnă că nu mai știu de unde să te iau. Spui că ești liber de filozofie, în timp ce tragi după tine cu alură de ocnaș ghiuleaua *Ființă și timp*."

Observația, avînd toate aparențele că este întemeiată, ratează însăși "poanta" cărții. Totul, aici, începe cu o boală pe care o numesc "prăbușirea sistemului de iluzii". Iar prima

iluzie care se prăbușește în "sistemul" meu este, nu întâmplător, tocmai filozofia, așa după cum primele semne de recuperare și de reconstrucție a iluziei încep, așa cum era și firesc, în epicentrul însuși al prăbușirii când, la Heidelberg, constat că sînt din nou capabil de halterofilie metafizică. Faptul că interpretarea unui text dificil redevine pentru mine o *preocupare*, că pot să mă *dedic* "codului" filozofiei și să recuperez sensul gratuității și al "nebuniei" ei, este, în contextul "medical" al cărții, primul semn al unui început de vindecare. Recuperarea sistemului de iluzii prin reintrarea în filozofie echivalează cu recăpătarea poftei de mîncare. Iar terapia supremă, medicamentul administrat "din umbră" și care totodată contracarează efectele castratoare ale "codului" practicat în exces *sînt tocmai paginile acestea*. În ele este diagnosticată o boală care ne spune cît de șubredă este în fond sănătatea condiției umane. Descrierea unei astfel de boli încearcă să arate ce s-ar întâmpla dacă luciditatea ar pune stăpînire pe viețile noastre, ce s-ar întâmpla dacă nu ne-am mai putea "droga" cu nimic și dacă tot ce înseamnă "valoare" și "sens" s-ar dizolva în lumina crudă a indiferenței suverane. Nebunia, în această perspectivă, este tragică neputință de a-ți pierde mințile. Nebun e cel văduvit de proprietatea de a se investi *în zadar* și care știind, aflînd, înțelegînd optează pentru imobilism și melancolie. Nebun e lucidul, scepticul, omul care nu mai are capacitatea de a fabrica, pentru el și pentru ceilalți, iluzii. Așa înțelese, paginile acestea sînt o punere în gardă asupra supremului pericol care ne pîndește: cel de a fi în *toate* mințile.

joi, 4 iulie

Conferința a lui Vladimir Bukovski la "Noua Europă", în 1983, la Heidelberg, îi citeam cărțile dirziind de emoție și nu mă îndoiam nici o clipă că este singurul personaj în jurul căruia poate să se nască un mit contemporan. Omul continuă să mi se pară enorm, iar prin ceea ce *a făcut* pînă la expulzarea sa din URSS și prin felul în care a gîndit și *continuă să gîndească după 1990* – superior lui Soljenițin.

Conferința e dedicată epocii care a început după prăbușirea comunismului. Bukovski o numește, superb, "epoca încorporării monstrului". Aceasta e soluția pe care a găsit-o Vestul pentru a pune capăt războiului rece. Iar încorporarea monstrului în restul lumii a avut loc *cu prețul uitării trecutului*. Vreți un exemplu de tehnică a încorporării? a spus Bukovski. Recent, Tony Blair face o vizită în Rusia și declară cît de fericit e că se află într-o țară care are o "experiență vastă în combaterea terorismului". Să spui asta în chiar țara care *a inventat* terorismul, care *a finanțat* terorismul internațional și care i-a *antrenat*, în tabere speciale, pe teroriștii veniți din toate colțurile lumii! "Ceea ce mă sperie în această tehnică de încorporare a monstrului, a spus Bukovski, este absorbția *tel quel* a structurilor care prelungesc trecutul, a celor care au controlat și controlează totul fără ca ei să fie controlați."

Dar de ce se întâmplă asta? Pentru că există o complezență a Vestului față de trecutul comunist al Europei. Este o iluzie că Vestul a scăpat de Revoluția din 1917, care a fost o "revoluție bifurcată": bolșevicii au rămas în Est și au impus comunismul prin revoluție; menșevicii au trecut în Vest și au instalat mentalitatea stîngistă prin partide și reforme socialiste. Rezultatul nu e identic, dar contaminarea s-a produs. Iar încorporarea monstrului prin sacrificarea memoriei nu este decît expresia ultimă a acestei contaminări.

sîmbătă, 6 iulie

Telefon cu Monica și Virgil. În ultima vreme, păstrîndu-și umorul, Virgil a optat totuși pentru "viziunea prafpulberistă", cum am botezat-o într-o vacanță petrecută împreună la Megeve în 1998. Imaginam atunci și o lucrare de doctorat cu titlul *Prafpulberismul în cultura română de la Miron Costin la Virgil Ierunca*, fapt care lui Virgil îi plăcea enorm și îl făcea să ridă cu poftă.

Așadar, îl găsesc pe Virgil la telefon în vervă prafpulberistă, de Ecclesiast postmodern. "Ce faceți, Virgil?" – "Ce să fac, Gabriel, regret că nu mai am timp să scriu 1 000 de pagini despre versul lui Vlahuță «Nu de moarte mă cutremur, ci de veșnicia ei.»" – "Cum așa, Virgil, răspund eu întremător, dar aveți toată viața înainte!" – "Așa e, la 82 de ani am înainte viața de apoi." Monica și cu mine rîdem în hohote. Virgil îi cedează telefonul și îl "văd" cum se îndreaptă, călcînd nesigur dar mîndru de replica lui, spre fotoliul în care, odată așezat, își va aprinde

de îndată țigareta, aceeași, susține el, pe care o fumează de cum începe ziua.

miercuri, 10 iulie

Mă simt uneori în fața cărților ca un degustător încercat de vinuri. Știu când o carte e "bună". Criteriul este simplu: *ea trebuie să te mute în lumea pe care o deschide*. Indiferent dacă este vorba de literatură, de eseu sau de un tratat de filozofie, autorul trebuie să construiască din inteligența, fantezia, speculativitatea sau sensibilitatea lui o lume care pînă atunci nu existase. Iar din lumea aceasta, de îndată ce ai pus piciorul în ea, tu ca cititor trebuie să nu mai poți ieși.

Poarta lumii din care ai venit, poarta lumii obișnuite trebuie să se închidă pentru o vreme în urma ta și tu trebuie să uiți că lumea aceea, care pînă atunci fusese singura reală, există cu adevărat. *Acum*, cînd citești, nu există decît lumea în care ai fost absorbit și din care nu mai poți ieși decît după ce ai străbătut-o în întregime. Iar revenirea la lumea de pînă atunci — la lumea aceea impozantă prin realitatea și "adevărul" ei — trebuie să fie grea, neplăcută și uneori chiar plină de suferință. Pentru că centrul ființei mele s-a mutat în lumea pe care cartea a deschis-o, cînd lectura ei s-a încheiat eu nu mai aparțin lumii de aici. De aceea, recăzînd în ea, sînt deabusolat, buimac și nefericit. Dacă o carte nu creează această *ruptură*, dacă ea nu îți propune, în chiar mijlocul existenței în care ești împlîntat, o lume alternativă la care să poți face oricînd recurs, dacă ea nu îți provoacă nevoia de a te freca la ochi pentru a reintegra lumea pe care ai părăsit-o, atunci ea nu e o carte importantă, ci una pe care o vei uita, pe care ai citit-o căznit și care va sfîrși în vastul cimitir al cărților. Cărțile acestea care intră în timpul tău cu propriul lor timp pot fi citite chiar acolo unde ai apucat să le deschizi, în picioare în mijlocul camerei, lîngă raftul unei librării sau la lumina unui felinar.

14 iulie

A murit Ricu Wald. L-am văzut ultima oară înainte de a pleca la Heidelberg, în toamna anului trecut. Avea metastaze osoase și fusesem prevenit de către Sorel Vieru că voi avea un șoc. Dar a fost mai rău decît putusem să prevăd. Stătea întins pe sofa din sufragerie, îmbrăcat în pantaloni de pijama și cu un tricou fără mincă. Nu cred că avea mai mult de 30 de kg. Senzația era cumplită: aveam în față trupul unui om de 80 de ani redus la scara unui trup de copil. Părea o ființă care se absorbise dinlăuntru ei, retrăgîndu-și contururile, care își devorase substanța și care păstrase, ca demonstrație absurdă a unei supraviețuiri inutile, ciaturile supraînălțate ale umerilor, gămălia capului și coastele lăbărțate, scăpate parcă din cheotorile toracelui. Spectacolul era atît de cumplit, încît în primele zece minute îmi venea să țip și să fug. Apoi, treptat, m-am liniștit. Femeia care stătea cu el zi și noapte ieșise, profitînd de vizita mea, așa încît după o jumătate de oră îl luam în brațe ca pe un prunc și îl ajutam să se răsucescă în altă poziție. Groaza inițială se transformase în tandrețe și țin minte că mi-am promis să revin, că m-am pus, aproape, să-mi jur că o voi face, pentru că știam, pe de altă parte, cît este de greu să-ți respecti pornirile și avînturile de o clipă. Dar odată întors din Germania, nu am mai revenit: nu eram nici îndeajuns de bun și nici îndeajuns de curajos ca să o fac. A făcut-o în schimb Marin Diaconu, care se ducea să-l vadă aproape zilnic, a făcut-o Sorel Vieru, săptămîină de săptămîină, și atunci cînd i se întîmpla să nu se ducă mi-a mărturisit că avea senzația penibilă că *trage chiulul*.

În orele acelea cît am stat ultima oară cu el îmi spunea că își dorește mai mult ca orice să moară și că moare ca un mare credincios: avea *credința nezdruncinată* că va intra în neant.

De cîte ori dispăre cineva care a făcut parte din viața mea mi se pare că ia cu el partea aceea care era *a noastră* și că viața mea, împutînată astfel, este și ea mai aproape de sfîrșit. Pentru că rostul vieții mele se născuse și din întîlnirea mea cu celălalt, el dispărînd, o parte din rostul vieții mele se pierde și el.

Relația mea cu Wald nu a fost niciodată aceea dintre învățăcel și profesor. Ceea ce ne-a unit a fost mediul ostil în care am lucrat amîndoi la Institutul de Filozofie al Academiei. Wald s-a purtat atunci cu mine ca un părinte și un prieten mai mare, încercînd să mă protejeze într-o lume care mă rejecta ca pe un corp străin. Ce căutam noi în ea? m-am întrebat de atîtea ori. Pe Wald îl aruncase acolo Istoria. Fiu al unui negustoraș de nasturi din Dudești, se trezise în prima tinerețe "ilegalist". Mi-l imaginam greu în postura asta, lipind afișe și luînd parte la

întilniri clandestine. Nu i se potrivea deloc. Așa cum nu se potrivea cu sensibilitatea și cu vioiciunea lui mentală uniforma ideologică pe care o vreme a fost nevoit s-o poarte. Numai că valul acesta al Istoriei l-a împins într-un loc social în care altminteri n-ar fi ajuns niciodată: mediul universitar-academic. Din nefericire pentru el, nu prea făcea figură de "ideolog al clasei muncitoare". Îi stăteau bine nu șapca și tunica, ci costumul bine croit, ciorapul negru de mătase întins pe picior, mocasinii. Avea stil, gracilitate, rasă. Era "elitist" și îi plăcea să se știe că frecventa cercul aristocrației comuniste, pe Costin Murgescu, pe Bellu Zilber, pe Brucan, pe Gogu Rădulescu. Își însoțea vorbirea cu o gesticulație plăcută și avea o excelentă "mișcare scenică". Era bine crescut, snob, vorbea o română deosebit de îngrijită. Iubea restaurantele, mesele bune, spectacolele, ținea conferințe în lumea artistică, mișuna enorm social, avea o nevastă cu un corp superb, care lucra la televiziune și înjura ca un birjar, fapt de care el era foarte mândru pentru că dădea "șic".

Sînt convins că dacă n-ar fi existat legionarii, ar fi preferat oricînd lumii acesteia mitocănită în care trăiam lumea interbelicului în care "dragă, Carol venea la Academie și vorbea liber 20 de minute despre filozofia lui Blaga". Unde mai pui că iubea și jazz-ul, pe care de altminteri îl practicase în tinerețe, ca baterist în nu știu ce orchestră de restaurant bucureș-tean. Gulian, gproparul oficial al filozofiei românești, care ajunsese să îl deteste în scurtă vreme, obișnuia, cînd vorbea de Wald, să-și exprime disprețul (el, care cînta la vioară) spunînd: "Ce vreți, a rămas și în filozofie tot un baterist", ceea ce într-un fel era adevărat, numai că te lăsa să crezi că el, Gulian, atunci cînd îi asasina cultural pe Maiorescu sau pe Blaga, făcea muzică de cameră.

Filozoficește, Wald nu avea ce să-mi dea, pentru că descindea direct dintr-o paradigmă a pustiirii filozofiei de care trebuia să scape mai întii el. Fiind sprintar, inteligent și superficial, nu a avut însă răbdarea necesară, odată trecut de 40 de ani, să asimileze un autor sau un domeniu. Îi plăceau prea mult spectacolul, cozeria, calamburul, ca să mai găsească în el resursele necesare pentru lucrul metodic și aprofundat. Lectura de tinerețe a teoriei lui Engels privitoare la raportul dintre muncă, unealtă și limbaj l-a marcat pentru restul vieții, iar încercarea de a altoi pe ea un structuralism lingvistic rău asimilat, foarte la modă la noi prin anii '60, s-a soldat cu o galimatie filozofică în care nu mai era de recunoscut nici marxismul, nici structuralismul, dar care lui Wald, cu vremea, a început să-i dea iluzia că reprezintă o "gîndire a lui". Ca și cum o "gîndire" se putea naște în vidul cultural al unei epoci, dincolo de o pregătire, de o formație, de un maestru, de o școală anume, de o efervescență de idei etc. Dar ce importanță avea? Important e că reușise să-și construiască o iluzie eficace și că a supraviețuit datorită ei. Dacă Wald nu ar fi existat, nu aș fi știut niciodată ce înseamnă în filozofie un comportament infantil. Scena de atunci a "filozofiei", în măsura în care marxismul este o impostură filozofică, era populată de impostori. Wald nu era însă nu impostor, ci un copil metafizic. Neavînd conștiința exigențelor, reperelor și standardelor filozofiei, își imagina că jucăria pe care o improvizase era o mașinărie adevărată. Se juca singur cu ea cu forța cu care numai un copil poate intra în universul pe care și l-a creat cu mijloace derizorii și în a cărei realitate, prin însuși exercițiul jocului, începe să creadă. Călărind cu un entuziasm debordant bățul metafizicii sale, ajunsese să creadă că are sub el un armăsar focos care îl poartă în cele mai crîncene bătălii ale gîndirii. De cîte ori l-am privit jucîndu-și, cu inepuizabilă energie, jocul pe care și-l inventase, m-am simțit nespus de bătrîn.

Nu știu ce va "rămîne" din cărțile lui Wald (mi s-a părut totdeauna că scrisul lui repeta, obsesiv și circular, cîteva idei de bun-simț de o sărăcie filozofică dezolantă), dar vor rămîne neîndoielnic *mots-uri* care vor circula prin lumea noastră ca un panaș al spiritului lui. Iată replica pe care i-a dat-o lui Șerban Cioculescu, prin anii '60, cînd crezul comunist de tinerețe al lui Wald începuse să se clatine: "— Ce mai faceți, domnule profesor? — Ce să fac, Ricule. Mă doare mijlocul! — Pe dumneavoastră, domnule profesor, vă doare mijlocul, dar pe mine mă doare scopul!"

miercuri, 17 iulie

Astăzi în mașină, în drum spre casă, îi spun lui Vlad Zo că nu mă descurc în povestea cu opera, cu talentul și cu imoralitatea socială a scriitorului. În ce măsură un scriitor care bate palma cu un regim de lichele își pune în pericol destinul literar? Talentul lui Brecht e mai puțin mare pentru că el era compromis? Sau al lui Sadoveanu, Arghezi, Călinescu? "M-am gîndit și eu la chestia asta, îmi răspunde Vlad. Păi nu talentul e problema. Talentul e o

condiție. Mulți au talent. Și Păunescu are talent să facă versuri. Numai că un scriitor e mare dacă, dincolo de talent, reprezintă o conștiință. Atenție, «conștiință» nu înseamnă «moralitate», ci puțința de a trăi pînă la capăt pe firul netraficat al interiorității tale. Din cauza asta Panait Istrati, Koestler sau Orwell nu sînt totuna cu Sadoveanu sau Petru Dumitriu. Vreau să spun că o angajare istorică greșită ține de conștiință, în timp ce o pactizare cinică nu. Nici unul dintre cei de care ai pomenit nu reprezintă o conștiință și de-asta, pînă la urmă, ei nu sînt mari, indiferent de cît talent au. Cel mai bun exemplu de conștiință pentru mine este Dostoievski."

luni, 29 iulie

Fac un *talk show* cu Vartan Arachelian la *Realitatea TV*. Vine vorba de faptul că după 12 ani de "tranzitie" românii nu reușesc să se desprindă de modelul precedent al puterii. Oamenii nu-și pot reprezenta puterea decît în tiparele în care au cunoscut-o înainte de 1990. Și se întîmplă așa deopotrivă cu cei care o exercită și cu cei care o suportă.

Așadar, cine-i de vină cînd intri în secretariatul unui cabinet ministerial și vezi poza primului-ministru pusă cu evlavie în trei locuri din aceeași cameră: o dată, centrată și solemnă, pe peretele din spatele secretarei; a doua oară, lipită adolescentin-ștregărește, asemeni unui afiș cu Jimi Hendrix, pe partea laterală a unui dulap metalic, plin cu dosare, pahare și ceșcuțe de cafea; a treia oară, intim-drăgăstos, poza este fixată într-o ramă aurie micuță, așezată pe biroul secretarei adjunccte care tocmai își pilește unghiile și care trebuie să lase senzația că se uită din cînd în cînd la premier cu tandrețea cu care acasă îi scapă ochii pe poza de pe etajeră a iubitului, soțului sau copilului plecat în vacanță. Sînt de vină cei din birou pentru zelul lor amintitor și vestitor de cult? Sau de vină e premierul nostru pentru că, mai mult sau mai puțin discret, încurajează în oamenii care îl înconjoară pornirea lor de slugi? Desigur, portretul lui Năstase este mai prietenos decît cel al lui Ceaușescu. Dar dacă într-o bună zi, în alt ceas al Istoriei, îi vine și lui ideea să coboare în stradă, să se cațare pe umerii oamenilor sau să pavoazeze, chinezește, stadioanele?

Ce le reproșez celor care ajung să se îmbete cu puterea? Simplu spus: uită că sînt și ei, ca noi toți, *niște omuleți*.

În spatele coloanelor cu girofaruri, cu SPP-iști care "ocupă pozițiile" și controlează preventiv locul, care croiesc drum și care veghează și supraveghează — se află pînă la urmă un omuleț. În spatele celor care se urcă la tribune, care vorbesc mulțimilor, care umplu ecranele televizoarelor — se află pînă la urmă omuleți. În spatele ridicării unor armate și al declanșării unui război — se află pînă la urmă un omuleț.

Ce este neplăcut cu acești omuleți care sar o vreme din rînd și încep să se considere și să fie considerați "oameni mari" este că, foarte adesea, fac tare mult rău celorlalți. Și cu cît fac mai mult rău, cu atît sfîrșitul lor îi readuce în matca de omuleți pe care crezuseră că au părăsit-o pentru totdeauna. Vorba lui Bulgakov: ce se întîmplă cu "un om mare" cînd dă un cancer peste el? Devine un "om mic", un omuleț. Ce se întîmplă cu anchetatorul lui Noica (cel care îl bătea cu o cravașă pe spate), zece ani după proces, cînd Noica îl întîlnește pe stradă, află că a făcut o parază, că trage un picior și că e tutungiu? A devenit omuleț. Ce se întîmplă cînd nemții intră pe neașteptate în Rusia, cînd se îndreaptă glonț spre Moscova și cînd Stalin, timp de cîteva zile, stă încuiat în cabinet, pîndind fiecare pas de pe coridor și crezînd că cei din anturajul său vin să-l aresteze și să-l judece pentru felul în care a pregătit armata sovietică? Se întîmplă că Stalin devine un omuleț. Ce se întîmplă cu Miloșevici la Haga, în ciuda aerului arogant și al replicilor vehemente pe care le dă tribunalului? Devine un omuleț.

De ce pe mulți dintre români i-a înduioșat moartea lui Ceaușescu? Pentru că din omul dat jos dintr-un TAB în curtea unei cazărmi, cu căciula care i se așa-ză într-o rină cînd dă să coboare pe ușa prea scundă, ieșise dintr-o dată la iveală omulețul. Cel care le spunea românilor ce au voie să spună și ce nu, ce trebuie să gîndească, ce trebuie să mănînce, cîți copii trebuie să aibă, ce filme pot să vadă și ce cărți să citească nu mai rămăsese acum — fugărit, arestat, cu tabieturile spulberate, primind mîncarea de la popotă, dormind într-un pat de metal așternut cu o pătură aspră, lipsit de serviciile maseurului și nemachiat — decît un bătrînei răpănos, un omuleț. Un omuleț era și Elena, cu mîinile prinse la spate cu o sîrmă găsită prin curtea cazărmi și strigînd la soldatul care o lega, cu vocea ei dezagreabilă: "Mă,

v-am fost ca o mamă!"

Omuleți, omuleți peste tot. Omuleți care își închipuie că sînt mai presus de legea omuleților și că nu mai au de dat nimănui socoteală. Și care cel mai adesea termină prin a da socoteală, însă, ca preț al uitării condiției de omuleț, de astă dată prin moarte violentă.

miercuri, 31 iulie

Cuvintele au cel mai mic efect tocmai acolo unde sînt *cel mai bine spuse*: în scris. Adevărul este că în scris nu se poate țipa. Orice scriitor este condamnat la cordonul de tăcere al propriilor sale cuvinte. Cele mai sublimе, mai dramatice, mai cutremurătoare vorbe se împotmolesc din capul locului în tăcerea apriorică a paginii. În scris, pînă și urletul rămîne confidențial. El circulă între muțenia celui care l-a pus în pagină și a celui care, de partea cealaltă, îl percepe în solitudinea lecturii. Pentru că se adresează de fiecare dată *unui singur* cititor, scrisul poate aspira cel mult la un scandal în intimitate. Oamenii se vor mobiliza oricînd în jurul unui cîntec, al unei lozinci, al unui discurs, dar niciodată al unei pagini scrise. Marii mărturisitori sfîrșesc prin a fi îngropați de înseși cuvintele care trebuiau să-i exprime. Poți să scrii pagini care ar face pînă și pietrele să plîngă; contemporanii tăi se vor uita la televizor.

miercuri, 7 august

Am sosit ieri, în vacanță, la Paris și stau, ca și anul trecut în august, la Catherine și Mihnea, plecați la Veneția. De ani de zile am reușit să fiu alături de Monica și Virgil de ziua lor: Virgil împlinește anul acesta — pe 15 sau pe 16 august, nu se știe niciodată — 82 de ani.

Am fost astă seară să-i văd și, ca de obicei la sosire, a avut loc ritualul schimbului de daruri. Cadoul meu e "retro", un frumos album în sepia cu Bucureștiul vechi și CD-uri cu șlagăre românești interbelice. Virgil vrea să asculte de îndată cîteva și în scurtă vreme, în livingul din Francois Pinton tapisat cu cîteva mii de piese de muzică clasică, răsună *Mînă birjar, Iubesc femeia, Adio, doamnă...* Monica și Virgil încep să schimbe priviri complice, nevenindu-le să creadă că anii adolescenței lor bucurăse pot să năvălească atît de convingător peste ei. Sîntem toți trei pe muchia dintre lacrima nostalgică și ris, pentru că muzica e insinuantă, iar versurile sînt, pe alocuri, uluitoare. (Rețin, la un moment dat, portretul femeii care zdrobește inimile tuturor bărbaților: "șarpe cu trup de felină".) Și totuși, nicăieri, nici cea mai mică urmă de vulgaritate.

"Gabriel, îmi spune Virgil după ce terminăm audiția, cum mai pot eu, după un cadou atît de magnific, să îți dăruiesc ce îți pregătisem? Am descoperit în ultima vreme un mare compozitor și voiam să ți-l semnalez și dumatile: ai aici simfoniile lui Beethoven cu Cleveland Orchestra dirijată de George Szell, cea mai bună interpretare după cea a lui Furtwängler." — "Gabriel, intervine Monica, chestia asta cu Beethoven e bancul lui din ultima vreme. De două săptămîni ascultă numai Beethoven și zice că îl descoperă." — "Ce dorești, doamnă, nu-mi dai voie să-l descopăr pe Beethoven la 82 de ani?"

Sosirea mea la Paris se face întotdeauna prin ei. Seara a început. Pălăvrăgim, rîdem, ne evaluăm impasurile și, ca de fiecare dată cînd îi revăd, mă cotopește senzația de bunăstare interioară totală pe care mi-o dă cea mai proaspătă, mai egală, mai neobosită iubire a mea.

vineri, 9 august

Astăzi, trecînd pe Boulevard Hausmann, în fața magazinului Lafayette văd cinci-șase inși îmbrăcați în frac, toți blonzi, cîntînd marșul din *Aida*, cu partiturile puse pe trepiedele aliniate la marginea trotuarului. E miezul zilei și sînt 30 de grade. Spectacolul unor oameni îmbrăcați în negru în plin soare, suflînd de zor în alămurile strălucitoare, cu sudoarea curgîndu-le de pe față pe gulerul tare al cămășii și apoi pe papion are în el ceva deopotrivă ridicol și impunător. Cine sînt cei care vînd muzică pe un trotuar parizian îmbrăcați ca în sala de concert? Mă apropii să-i văd mai bine. Pe o plăcuță fixată de bara orizontală a grilajului care desparte trotuarul de fluxul neconținut al mașinilor stă scris: *Filarmonica din Novosibirsk. Siberia*. Plec visător. Rușii își cîștigă viața la Paris îmbrăcați în frac și cîntînd la

trompetă *Aida*. Cîteva sute de metri mai departe, postate în fața unui *Monoprix*, două maramureșence cu priviri umile te scutesc să împingi singur ușa magazinului. Pînă și în cerșetorie vindem cel mai necalificat produs: un simplu gest, simpla disponibilitate de servitor. Dar ce are a face? Important este că pînă la urmă cu toții "ne integrăm în Europa".

luni, 12 august

Marea Galerie de la Luvru revizitată după 20 de ani. Mă prinde ora închiderii și, în timp ce trec încă o dată în revistă în sens invers secolele și prin fața îmi defilează prinți de Rimini, tinere prințese, cavaleri de Malta, condotieri, viceregine ale Neapolelui, Ioan Botezătorul, scene de luptă cu cavaleri în zale, ingeri în adorație, supliciați, ghicitoare, tineri gentilomi, am această revelație: coșmarul suprem ar fi să traversez, pustii, sălile acestea.

Copil fiind, după prima vizită la Muzeul Antipa, mi-am imaginat înainte de a adormi că m-aș afla în clipa aceea, singur, în sălile cu scheletele de mamuți, cu cimpanzei, cu anaconde, cu hiene, cu toate orătăniile lumii puse în formol, împăiate în vitrine sau înălțate pe socluri. Nu știam atunci că spaima care m-a cuprins era prima spaimă *metafizică* a vieții mele: pentru că în nici o situație reală un om nu se poate afla singur față în față cu *toate* fiarele lumii. Muzeul realiza prin sinteză o imagine – "lumea naturală" – care nu-și avea corespondentul real nicăieri. Ceea ce se obținea era remarcabil și terifiant: singurătatea mea de om proiectată pe fundalul lumii animale.

Dar traversarea unei galerii de tablouri și statui? Mi-am imaginat paznicii scoțindu-i afară pe ultimii întirziați și Închizind muzeul. Ce aș fi simțit rămînînd acolo? Tablourile atîrnate pe pereți ar fi evadat din convenția estetică prin care se ofereau pînă atunci privirii și ar fi devenit ceea ce ele erau de fapt: uși întredeschise către alte lumi. Fra Angelico, Antonello da Messina, Ghirlandaio, Pisanello, Piero de la Francesca erau numele canalelor prin care istoria se revărsa peste noi. Aș fi rămas singur față în față cu epocile lumii. Din tablourile atîrnate pe pereți s-ar fi desprins, venind către mine, grimasele infinite ale strămoșilor mei, metamorfozele speciei mele și ale propriului meu chip: supliciat, contorsionat, trufaș și crud, ucigînd și implorînd, în adorație sau supunere. Am ieșit auzind în urma mea grațiile care se închideau și mi-am imaginat cum sălile își dădeau jos masca frumuseții de peste zi și se pregăteau să se deschidă în înfricoșătorul lor.

marți, 13 august

Cu Monica la Salpetriere. A fost programată astăzi pentru un scanner cerebral, în speranța că va fi depistată cauza amețelilor repetate din ultimele luni. Analiza nu se face decît în prima parte a dimineții, ceea ce pentru Monica, mergătoare în pat la 3-4 dimineața, este echivalent cu o dramă. O rugasem să mă lase s-o însoțesc cu mașina la spital. A acceptat în cele din urmă, după ce, în repetate rînduri, îmi explicase că n-am să mă pot trezi cu noaptea în cap și că, ea una, nu va dormi oricum deloc. "Cînd v-au programat, Monica, pentru analiză?" – "La 8 și un sfert." Asta era duminică seara. A doua zi la prînz programarea se mutase, în relatarea Monicăi, la 8 fără un sfert, cu specificația, pe care a făcut-o în trei rînduri, că "trebuie ajuns la spital cu un sfert de oră înainte, pentru pregătire". Ieri seară, în sfîrșit, Monica se decide asupra orei la care ar urma să mă prezint cu mașina în rue Francois Pinton: 7 fără un sfert. "Dar Monica, încerc să protestez, Salpetriere e la doi pași de Mihnea, iar de la dumneavoastră pînă la spital nu facem mai mult de 20 de minute." – "Gabriel, nu știi nimic! Mîine, jumătate din Paris sosește din vacanță, iar cealaltă jumătate pleacă. Noi stăm lingă periferic. O să fie o aglomerație nebună. Și pe urmă spitalul însuși e un mic oraș. Pînă găsim clădirea cu radiologia..."

Mă hotărîsc să îi respect angoasele, așa încît nu mai comentez. Astăzi de dimineață la 6 și 35 de minute eram sub geamul Ieruncilor, după ce traversasem un Paris în care, în afara gunoierilor și a unei mașini de pompieri, fusesem singurul automobilist.

La 7 și zece minute coborîm în fața clinicii de neurologie și radiologie de la Pitie Salpetriere, după ce străbătuserăm curțile și aleile pustii ale spitalului. Intrăm în clinică – nimeni. Dinspre *cafe*-ul de la parter se îndreaptă înspre noi un tînăr cu brațele pline de cutii de carton: bufetul se pregătea să deschidă la ora 9 și "primea marfă". – "*Pardon, monsieur*, începe Monica. Am fost programată pentru o analiză și mi s-a spus să vin cu un sfert de oră mai

înainte. Știți cumva unde se fac analize?" Tînărul ascultă politicoș, scoțînd capul cînd pe o parte, cînd pe alta a stivei de cartoane pe care o ține în brațe. Îi răspunde Monicăi că el a livrat portocale și că, din păcate, nu o poate ajuta. "Monica, zic, cuprins brusc de o bănuială, aveți la dumneavoastră o convocare cu ora programării?" Monica începe să caute în poșetă și dă la iveală o frumoasă foaie scrisă la computer pe care e marcată, cu litere în bold, ora programării: 9 fix. Mă uit la ceas. Între timp se făcuse 7 și 25 de minute. Monica îmi vede expresia uimită, presimte comentariul care urmează și, legănîndu-se de pe un picior pe altul, mi-o ia înainte: "Gabriel, fii gentil! Ți-am explicat doar: pregătirea pentru analiză, vacanțele în toi, spitalul cît un oraș..." Între timp descopăr că secția de radiologie e la subsol. Acolo, personalul e pe poziție. La "Primiri", o tînără stă în spatele unui computer. "*Pardon, madame*, reîncepe Monica. Am fost programată pentru o tomografie și mi s-a spus să vin cu un sfert de oră mai devreme..." — "Luați loc, veți fi chemată", răspunde sec fata. Într-adevăr, peste o oră și un sfert, urmînd întocmai programarea, un asistent vine și o preia pe Monica.

Iese după o bucată de vreme din sala de analiză, bombănind fioros: "Nu mai pun piciorul aici în ve-cii-vecilor! Să mă roage și nu mai vin! — Ce s-a întîmplat, Monica? — M-au chinuit, Gabriel, m-au chinuit, ca în *Colonia penitenciară* a lui Kafka! — Cum să vă chinuie, Monica? Un scanner e un scanner, nu vă atinge, nu vă face nimic, nu simțiți nimic, nu vă doare nimic. — Gabriel, ai auzit de *Colonia penitenciară*? M-au torturat! M-au pus în fața unui aparat cu un aer inocent, care pe urmă îmi venea deasupra capului și făcea «hîir! hîir! hîir!» — Ei și? Ce dacă făcea «hîir»? — Mă stresa, Gabriel! Mă stresa! — Monica, îmi pare rău că trebuie să vă spun, dar suferințele dumneavoastră kafkiene nu mă impresionează deloc. Deloc! Poate pe Virgil să reușiți să-l impresionați, acasă. Important e rezultatul. — *Je m'enfiche* de rezultat! Am fost torturată! Și nimeni nu-mi plînge de milă. — Nu vă plîng, Monica, nu vă plîng. Nu sînteți convingătoare. Chestia cu Kafka nu mă convinge. — Gabriel, ești un monstru insensibil."

În așteptarea prelucrării rezultatelor analizei, mergem spre *café*-ul unde cu trei ore în urmă Monica cerea relații despre analiza scanner "livrezorului" de portocale. Mă ține de braț, nespus de mică și neajutorată, dar bombănind întruna și, de-acum, cu gîndul să-l sune pe Virgil să-i spună că totul e în regulă, dar și să se poată plînge cuiva în mod eficient. Îi simt brațul subțire agățat de brațul meu, îi simt mersul nesigur, care mă face să-mi potrivesc pașii după pașii ei, și îmi e bine că sînt acolo, că m-am sculat cu noaptea în cap și că pot ocroti, fie și pentru o clipă, o asemenea minune de om.

joi, 22 august

Cu cît ura care se strînge în jurul tău e mai mare, cu atît sensul vieții tale este mai bine conturat. Exilații, cei care își părăsesc lumea *lor*, sînt nefericiți, se usucă și mor sufletește pentru că nu mai e nimeni care, urîndu-i, să le poată da măsura împlinirilor lor. Ei pătrund în infernul indiferenței pure. Adevărul este că bine, plin și variat nu se trăiește decît în societățile în care se urăște mult. Fericirea este indisociabilă de ura pe care o stîrnești și de gîndul liniștitor că, prin ceea ce ai făcut, ai lovit just. Din acest punct de vedere în România se trăiește bine. Dacă e adevărat că orice "ură de moarte" întilnește la capătul ei triumful cuiva, atunci la noi poți să obții lesne apoteoza: în fiecare zi se va găsi cineva care să te urască de moarte pentru ceea ce faci și fiecare zi devine astfel un triumf la îndemînă.

luni, 2 septembrie

Îmi cade de-abia acum în mină interviul din *România literară* (12 dec. 2001) cu Friedgard Thoma. "A existat un contrast puternic între fața umană și cea «auctorială» a lui Emil Cioran?" este întrebata eroina noastră. Răspunsul este stupefiant: "Da, și încerc chiar la începutul cărții mele să descriu acest contrast. Cioran evolua mult prea vîdit în registrul anecdotic al conversației noastre [...] și nu părea prea interesat să mi se adreseze în termenii în care eu îl cunoșteam din lectura aforismelor și în care doream să-l aud! Trebuia mereu să-l readuc la acel nivel..."

Bietul Cioran! Ce neșansă pe el să încapă pe mîna unei asemenea capre metafizice! Friedgard vine la întîlnirea cu Cioran programată să cunoască nu un om, ci un fabricant de aforisme, în vreme ce Cioran vede în ea ceea ce Friedgard și era înainte de a se fi automutilat

cultural: o tânără femeie frumoasă. Fiecare cunoaște propria lui dezamăgire: Friedgard descoperă un personaj șarmant care îi vorbește despre chiriile din Paris, iar Cioran va descoperi în pat capra metafizică.

În altă parte, dna Thoma spune că "în relația pe care a avut-o cu mine", Cioran a vrut "să fie lipsit de pretenții". (Se înțelege că față de el însuși. Normal! Splendoarea lui Cioran venea tocmai din firea sa cu care se purta. Nu poza niciodată.) "Eu însă nu am putut să suport așa ceva, nu eram obișnuită cu astfel de situații [ce fel de situații?] și doream ca el să fie foarte exigent, a trebuit chiar să-l constring..."

Ciudat cum prostia asta gomoasă nu transpare din cartea de la Weidle Verlag cu atita claritate. Senzația pe care ți-o lasă interviul este că Friedgard îi fixase lui Cioran "cotă de aforisme" și că, dincolo de ipostaza culturală (autorul sapiențial), a fost incapabilă să vadă în Cioran bietul om din carne și sînge electrocutat de dorință. L-a torturat prostește în numele "exigenței".

Această viziune simplificatoare, potrivit căreia omul dispăre în spatele funcției creatoare, mai ales cînd e vorba de "filozofi", cunoaște o largă răspîndire. În imaginarul popular, filozoful trebuie să fie un personaj nebulos, distrat și sfrijit, eliberat de verigile care îndeobște îi țin pe oameni legați de lumea aceasta. El este dincolo de foame, de sete, de eros și, în genere, de orice latură pragmatică a vieții. Doamne ferește să ai, ca filozof, statura unui profesor de sport (de vreme ce Kant avea 1,50 m și semăna cu o maimuțică), să-ți placă mîncarea bună (și totuși lui Toma d'Aquino i se tăiase un semicerc în tăblia mesei ca să-i poată încăpea burta în timp ce mîncă, Jean-Francois Revel dedică mesei de prînz două ore în fiecare zi, după care, răpus, își face siesta o oră, ca să nu mai vorbesc de angelologul nostru contemporan cu care am trăit, nu de puține ori, sinucigașe experiențe culinare), să ai ieșiri *macho* (puțini știu, despre Casanova, în ordinea unei demonstrații inverse, că avea o formidabilă cultură umanistă, că era în corespondență cu mințile luminate ale Europei, fiind consultat în cele mai subtile probleme) sau să intri în lumea afacerilor (Thales, de care concetățenii și-au bătut joc că, uitîndu-se la cer în timp ce mergea, a căzut într-o groapă, a făcut demonstrativ avere în scurt timp, speculînd recolta de ulei de măsline și de vin din anul acela).

După apariția *Declarației de iubire*, oameni inteligenți, precum conu' Alecu Paleologu, s-au mirat că am scris un eseu despre sărut. "Ia uite! Ce are Gabi cu sărutul!" a exclamat perplex. (Chiar așa! Ce am?) Mi-aduc aminte cum pe vremuri, la restaurantul Uniunii Scriitorilor, aflîndu-mă cu Pleșu la o masă, a venit la noi, beat-cui, Ion Băieșu și ne-a întrebat împleticit dacă tipi d-ăștia ca noi "care am auzit că ați citit o bibliotecă" au practicat *cunnilinctus* și au cunoscut deliciale unei felații pe cinste. În timp ce Pleșu se pregătea voios să-i dea detalii menite să-l liniștească în privința fanteziei erotice a celor care citesc mult, eu îi trăgeam lui Pleșu șuturi pe sub masă și, uitîndu-mă la unghiile murdare ale lui Băieșu, făceam eforturi disperate să apăr secretele filozofilor de tagma limbută și nerușinată a literaților.

Tot cu Andrei, prin anii '90, am trăit la conacul lui Enescu de la Tescani (de fapt al Marucăi Canta-cuzino) o experiență unică. Eram în acel moment vreo 15 pensionari ai "casei de creație" (în majoritate pictori) și, după cină, muzicologul Firca ne invită în salon să ne cînte la pian. Ne-am așezat cu toții pe canapelele și fotoliile originale risipite în jurul salonului; un enorm covor oriental se întindea între noi și pian. Firca trecea de la o piesă la alta, improvizînd la nesfîrșit (trecuse de miezul nopții) și la un moment dat "atacă" *Lacul lebedelor*. Am simțit atunci o irepresi-bilă nevoie de "a face balet" și, în ciuda faptului că nu-i cunoșteam din cei de față decît pe Andrei și pe Horia Bernea, în clipa următoare m-am pomenit în mijlocul salonului, pe covorul cu nuanțe sîngerii, re-făcînd, patetic și "expresiv", toate locurile comune ale coregrafiei clasice. O clipă mai tîrziu, Andrei țîșnea lîngă mine: "răpiți" de furorul propriului nostru joc, am dansat asemeni unui cuplu îndelung versat, trecîndu-ne unul altuia cînd partitura Prințului, cînd pe cea a Lebedei Albe. Cum arătam oare, amîndoi îndesați și negricioși, încercînd să despîcăm aerul cu grație sporită și avansînd unul către altul pe virfuri? După "spectacol", unul dintre pictorii băcăuani, aflat în salon, a venit la mine cu ochii înlăcrămați de emoția celor văzute și mi-a spus: "Pînă acum vă respectam. De-acum vă și iubesc."

Asta e tot. Lumea nu-și imaginează că "filozofii" sînt oameni ca oricare alții și că filozofia, vorba lui Hegel, este gîndirea concretului prin excelență. De aceea, n-am să uit niciodată că prietenia mea cu dirijorul Ion Marin (acum, cînd dirijează toate orchestrele mari ale lumii, are 42 de ani), începută în urmă cu 20 de ani, a debutat sub semnul acestui etern

malentendu care însoțește "meseria" noastră și pentru care Cioran plătise cu "sînge și lacrimi". Eram la o petrecere, tocmai mă pregăteam, într-un colț al salonului, să mușc dintr-o chiftea arămie, cînd apare lingă mine, brunet, fremătător și intimidat, tînărul Ion Marin care mă întrebă: "Profit că vă întilnesc, ați putea să-mi spuneți ce este fenomenologia?" Mi-a venit să-i răspund: "Reflecția asupra situației în care tocmai mă pregăteam să mușc dintr-o chifteluță în clipa în care a apărut un *emmerdeur* ca tine și m-a întrebat ce este fenomenologia." De atunci, de cîte ori ne vedem la București sau la Lugano, rememorăm scena chifteluței fenomenologice ca pe un gest fondator din care s-a născut "îndrăgostirea" noastră.

sîmbătă, 7 septembrie

"Ușa interzisă" păstrează în ea întreaga ambiguitate pe care o provoacă tensiunea dintre ceea ce este "închis" (și trebuie să rămînă așa) și ceea ce, în ciuda interdicției, se întredeschide, descoperind — cu consecințe nebănuite — un spațiu care se structurase în chiar misterul splendorii sau promiscuității sale. Nu am, totuși, pretenția că în aceste pagini îmi propun să scald în lumină ungherele ultime ale odăii care este viața mea. Sînt convins că fiecare om trebuie să plece de aici ducînd cu el o taină, fie că aceasta ține de înălțarea sau de căderea lui. De aceea, cînd e vorba de "cădere", nu cred în jocul de societate pe care Dostoievski îl propune în *Idiotul*: fiecare dintre cei de față le povestește celorlalți lucrul pe care îl consideră cel mai mîrșav din viața lui. Cred, dimpotrivă, că fiecare trebuie să-și poarte pînă la capăt în tăcere povara dup licitațiilor sale. Înclinația esențială a omului, în măsura în care el poartă și *răul* în sine, este de a se ascunde pînă la capăt și de a muri asfixiat în propriul lui păcat. Ceea ce înseamnă deopotrivă: în propria lui remușcare.

De ce oare sîntem în așa fel alcătuiți încît murim de rușine nu cînd facem un lucru reprobabil, ci cînd îl retrăim în memorie sau cînd ajungem să-l mărturisim? Răspuns: pentru că ființa noastră morală e întemeiată nu pe virtute, ci pe remușcare.

Așa cum orice trup așezat în lumină își proiectează umbra pe pămînt, la fel păcatul pus în lumina conștiinței face să se desprindă din el umbra remușcării. Orice viață morală este așezată pe secvența "păcat-remușcare" și miracolul alcătuirii acestei vieți este că *nimeni*, în afara subiectului moral, nu trebuie să intervină pentru ca ea să existe: autorul păcatului este de fiecare dată propriul său pedeapsitor. Cain este blestemat și izgonit de Dumnezeu nu pentru că a ucis, ci pentru că fapta lui nu e însoțită de umbra morală a căinței. Orice individ moral își administrează singur pedeapsa, iar remușcarea este una atît de cumplită încît, în fața lui Dumnezeu, ea face superfluă orice altă pedeapsă.

miercuri, 10 septembrie

Astăzi, la editură, am avut o "reuniune de lucru" (cinci-șase persoane) în biroul meu. Am făcut greșeala să-l invit și pe "Vladzo" — așa îl strigă colegii pe Zografi pe coridorul kilometric de la "Casa Scînteii", ca să îl deosebească de "celălalt Vlad", Vlad Russo.

Vlad Zo este copilul răsfățat al Editurii. Citește enorm în toate direcțiile (literatură, științe, filozofie) și cînd face fișa de prezentare a unei cărți simți subito nevoia să citești cartea. Mi-aduc aminte cum începea prezentarea volumului unui faimos neurolog american: "V-ați gîndit vreodată cum arată să nu te poți orienta pe lume decît spre dreapta, stînga fiindu-ți pur și simplu necunoscută? Cum ar fi să-ți confunzi soția cu o pălărie și să încerci să ți-o pui pe cap? Să stai de vorbă cu medicul și să nu percepi, privindu-l, decît o barbă, un halat alb și un stetoscop? V-ați gîndit cit de subțire este peretele care desparte normalitatea de nebunie? Ei bine, citind cartea doctorului Sacks..."

În schimb, Vlad Zo, spuneam, e un pericol în reuniuni de lucru și nu are sens să-l chemi decît dacă vrei, așa cum s-a întimplat astăzi, să arunci adunarea în aer. Nimic din ființa lui nu se potrivește cu un "cadru organizat". Pînă și ocuparea locului care îi revine la masa de discuții se face prin detururi prealabile, prin pipăirea somnambulică a cărților și a revistelor aflate pe masă, însoțită de comentarii absconse făcute sub forma unor mormăituri ininteligibile pentru ceilalți, din mijlocul cărora țîșnește din cînd în cînd frîntură unei

sintagme: "Lesbiene... Ia uitea! Lesbiene prin contract. Auzi, prin contract!" După care vorbele se pierd din nou în indeterminatul bombănelii și al unui mîriit prelung.

Freamătul pe care ființa lui îl emite continuu îi cuprinde pînă la urmă pe toți cei de față și, în curînd, toată lumea începe să se certe cu toată lumea. Simțindu-și forța de disoluție, redublează, devine ludic și instigator. Are în ochi, peste masă, o colegă căreia îi face din cînd în cînd "pst! pst!" și căreia la un moment dat îi strecoară: "Ce vrei, domle? Ce vrei? Poate că sînt mort! Poate sînt ca în Madagascar!" Manevra îi reușește. În clipa aia toată lumea se oprește, cu mine în frunte (simt că pierd firul), și într-un glas întrebăm: "Dar cum e în Madagascar?" Vlad Zo clipește fericit că a reușit să ne deturneze de la tîm-peniile pe care le discutăm, spune "În Madagascar?", face o pauză lungă, ne zîmbește hitru și își degustă poanta bițînd din cap: "În Madagascar? Păi uite cum e în Madagascar..." Simțim că ne sufocăm de curiozitate. "În Madagascar, la trei ani o dată, toată lumea dezgroapă cite un schelet, dansează cu el o zi și pe urmă îl îngroapă la loc. Poate că eu am murit și că dansați cu mine!"

Toți cei de față încep să țipe și să vorbească în același timp, eu strig "liniște!", după care ședința se duce naibii, pe scena în care Vlad Zo s-a ridicat de la masă și îi arată fetei de vizavi care ar fi tehnica exactă a dansului cu scheletul.

duminică, 22 septembrie

Astăzi la prînz, orgie culinară la *hacienda* doctorului Irinel Popescu. Am fost cu profesorul Setlacec, cu Catrinel și cu Andrei Pleșu. Doamna doctor ne-a propus următoarea suită: o "intrare" cu icre negre și somon, apoi mici de la "Cocoșatu" făcuți pe grătarul din curte. (Andrei mănîncă vreo zece, eu vreo șase-șapte.) Ne mutăm apoi în living, unde se începe cu sărmăluțe în foi de viță, sărmăluțe în foi de varză și mămăliguță. Urmează limbă cu sos de măslină. Apoi costițe de porc cu "cinci miresme" și orez cantonez. Vinurile inaugurale sînt din 1950 (!), apoi ne repliem pe Vinul Cavalerului. Desertul e în două trepte: găluști (nespus de pufoase) cu prune și apoi înghețată. Pe parcurs, Catrinel, Andrei și cu mine gemem și ne îndopăm cu Triferment și Colebil, în timp ce profesorul Setlacec își bate joc de noi spunînd că luăm Placebo și, la cei 81 de ani ai săi, traversează toate etapele fără să clipească, bazîndu-se și pe rezultatele perfecte ale unor analize făcute săptămîină trecută. Plecăm după patru ore, cu certitudinea că sîntem o bandă de mihcăi iresponsabili.

23 septembrie

"El a priceput că cea mai înaltă funcție omenească — cea de a intra în comuniune cu Dumnezeu... — trebuie să fie deținută nu de către un «inocent», ci de cineva care avusese parte de «experiență»." Heinrich Zimmer scrie aceste rînduri despre Ioan Hrisostomul.

Citindu-le, mi-am dat deodată seama că *am tăcut bine* atîția ani de zile. Neputința de a mă *exprima* m-a făcut, desigur, nefericit, dar ceea ce pînă acum m-a împiedicat să vorbesc liber a fost tocmai "sentimentul conștient al insuficienței personale". Veninul strîns în mine nu atinsese concentrația necesară pentru a deveni leac. Eram pur și simplu necopt. Nu trăisem de-ajuns ca să intru în comuniune cu mine, cu alții și, cu atît mai puțin, cu Dumnezeu. A trebuit să cunosc spaima cărnii și lehamitea ultimă a sufletului, să mă desprind de oameni care plecînd au luat părți din mine, să-mi îngrop prieteni, să trăiesc o revoluție și să am șocul întîlnirii cu poporul meu, să mă destram, să mă detest, să mă înec în regrete și remușcări și să mai vreau, totuși, să mă adun din nou. Fără toate astea, orice pagină scrisă în nume propriu nu este decît o enormă pălăvrăgeală.

joi, 26 septembrie

Dincolo de "ușa interzisă" clocotește viața morală a fiecăruia dintre noi. În odaia aceasta, în care nimeni nu poate pătrunde fără voia noastră și a cărei ușă rămîne pentru ceilalți cel mai adesea închisă, se desfășoară drama fiecărei vieți. Acolo au loc complezențele noastre cu noi, acolo își au sălașul duplicitățile noastre, de acolo ne procurăm scuzele pentru tot ceea ce facem. Însă tot acolo apare și crește dezgustul de noi, acolo cad măștile pe care

îndeobște le purtăm, acolo are loc suplicierea noastră, judecata noastră și, în sfârșit, tot de acolo obținem un nou termen de grație pentru a putea parcurge o altă bucată din drumul pe care-l mai avem în față.

luni, 2 octombrie

La editură, cu câteva persoane în birou. Sîntem la capătul unei discuții cu cap și coadă, s-au tras concluziile, acum atmosfera e relaxată și toți vorbesc tare, unii peste alții. Scena se îndepărtează de mine, îi aud din ce în ce mai mai neclar, ca și cum "sonorul" ar dispărea treptat, percep mai mult gesturile, agitația, mimica. Simt vidul lor, al meu, al lumii pe care o văd în zare pe geam, dincolo de soclul statuii lui Lenin, am o senzație teribilă de "ce caut eu aici?" (dar altminteri unde?) și experiența din ultimul an îmi spune că felul în care despicăm cumiști timpul este un miracol, după cum miracol este reglajul fin prin care luăm din lume exact atît cît putem duce. Miracol este că existăm pînă la urmă laolaltă, că nu ne sfișiem unii pe alții, că ne suportăm scîrbăvnicile, pe ale noastre și pe ale celorlalți, că facem față lehamitei, plictisului și singurătății, că ne mimăm mulțumitor iluziile, că suportăm spectacolul prostiei colective și pe al tuturor paranoicilor care se simt axa lumii.

2003